

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**BULUT TABANLI YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: KÜRESEL KUZAY VE KÜRESEL
GÜNEY'DE POLİTİKA SÖYLEMLERİ**

Doktora Tezi

Helin ÖZTÜRK

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**BULUT TABANLI YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: KÜRESEL KUZAY VE KÜRESEL
GÜNEY'DE POLİTİKA SÖYLEMLERİ**

Doktora Tezi

Helin ÖZTÜRK

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Haluk GERAY**

Ankara, 2026

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**BULUT TABANLI YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: KÜRESEL KUZAY VE KÜRESEL
GÜNEY'DE POLİTİKA SÖYLEMLERİ**

Doktora Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Haluk GERAY**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

- 1. Prof. Dr. Haluk GERAY**
- 2. Prof. Dr. Erdem DENK**
- 3. Prof. Dr. Esra İlkay İŞLER**
- 4. Prof. Dr. Cem YAŞIN**
- 5. Dr. Öğr. Üyesi Çağrı KADEROĞLU BULUT**

**Tez Savunması Tarihi
29.06.2026**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Prof. Dr. Haluk GERAY danışmanlığında hazırladığım “**BULUT TABANLI YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: KÜRESEL KUZAY VE KÜRESEL GÜNEY’DE POLİTİKA SÖYLEMLERİ**” (Ankara)” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

14.07.2026

Helin ÖZTÜRK

TEŞEKKÜR

İlk teşekkürüm elbette kıymetli danışmanım Prof. Dr. Haluk Geray’a; bana her konuda yol gösteren, özveriyle yetiştiren ve hiçbir konuda desteğini esirgemeyen hocama ne kadar teşekkür etsem az. Bizleri kırmayarak jürimde yer alan, tezimi titizlikle inceleyip değerlendiren jüri üyeleri Prof. Dr. Erdem Denk’e, Prof. Dr. Esra İlkay İşler’e, Prof. Dr. Cem Yaşın’e ve Dr. Öğr. Üyesi Çağrı Kaderoğlu Bulut’a da ayrıca teşekkür ederim.

Lisans yıllarımdan itibaren akademik gelişimime sayısız katkı sağlayan İLEF hocalarına teşekkür etmezsem olmaz tabii ki, her birinin üzerimde büyük emeği var. Prof. Dr. Çağla Kubilay’a ise akademik gelişimime sağladığı katkılar sebebiyle özel olarak teşekkür etmek istiyorum. Gazetecilik Bölüm Sekreteri Adile Şahin’in desteklerini de göz ardı edemem; kendisi her soruma özenle ve nazik şekilde cevap verdi.

Dostlar olmadan olmaz... Tüm doktora sürecini beraber geçirdiğim, beni en iyi anlayan insanlardan biri olan canım arkadaşım Aybüke İnal Kamacı’ya da koşulsuz desteği için teşekkür ederim, iyi ki varsın. Meslektaşım ve dostum Arş. Gör. Dr. Mehmet Yıldırım’a ise süreç içindeki desteği sebebiyle minnettarım.

Ve tabii ki biricik ailem. Annem, ağabeyim ve kedim Ozi... Bu ailenin bir parçası olmak, sonsuz sevginizle sarılıp sarmalanmak en büyük hediye. Hayatım boyunca her zaman sizden güç aldım ve almaya devam edeceğim. Her şey için teşekkür ederim, sizi çok seviyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SÖMÜRGEÇİLİK VE YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: TARİHSEL BAĞLAM	16
1.1. Tarihsel Sömürgecilik	16
1.2. Yeni Sömürgecilik Tartışmaları.....	24
1.2.1. Bağımlılık Okulu.....	34
1.2.2. Küresel Kuzey-Küresel Güney	43
Değerlendirme	61
İKİNCİ BÖLÜM: YENİ SÖMÜRGEÇİLİK VE İLETİŞİM.....	64
2.1. Yeni Sömürgeciliğin İletişimsel Boyutu	64
2.2. Dijitalleşme ve Dönüşen Sömürgecilik	82
2.2.1. Bulut Sermayesinin Doğuşu ve Etkileri	101
Değerlendirme	113
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNDE BULUT TABANLI POLİTİKALAR.....	116
3.1. Küresel Kuzey’de Bulut Tabanlı Politikalar	120
3.2. Küresel Güney’de Bulut Tabanlı Politikalar	137
Değerlendirme	160
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULUT TABANLI POLİTİKA SÖYLEMLERİ.....	163
4.1. Araştırma Yöntemi	163

4.2. Bulut Tabanlı Politikalarda Söylem	175
4.2.1. Küresel Kuzey’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	175
4.2.1.1. ABD’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	175
4.2.1.2. AB’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	183
4.2.1.3. ABD ve AB Söylemlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi	191
4.2.2. Küresel Güney’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	193
4.2.2.1. Çin’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	193
4.2.2.2. Türkiye’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri	201
4.2.2.3. Çin ve Türkiye Söyleminin Karşılaştırmalı Çözümlemesi	208
4.2.3. Bulut Politikası Söylemlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi	211
Değerlendirme	215
SONUÇ	219
KAYNAKÇA	229
ÖZET	252
ABSTRACT	254

KISALTMALAR

5G / 6G	: Beşinci / Altıncı Nesil Mobil İletişim Teknolojisi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AI	: Artificial Intelligence (Yapay Zekâ)
API	: Application Programming Interface
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
AWS	: Amazon Web Services
AWS CAF	: AWS Cloud Adoption Framework
BM	: Birleşmiş Milletler
BRIC	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
BT	: Bilgi Teknolojileri
CAC	: Cyberspace Administration of China
CAICT	: China Academy of Information and Communications Technology
CBS	: Columbia Broadcasting System
CCTV	: Closed-Circuit Television
CLOUD Act	: Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act
COVID-19	: Coronavirus Disease 2019
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DBS	: Direct Broadcast Satellites
DIGIT	: Directorate-General for Informatics
DSR	: Digital Silk Road
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECLA	: Economic Commission for Latin America
ESÇ	: Eleştirel Söylem Çözümlemesi

FOCAC	: Forum on China-Africa Cooperation
G7	: Yediler Grubu
G20	: Yirmiler Grubu
G-77	: 77'ler Grubu
GAFAM	: Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft
GAIA-X	: Avrupa Merkezli Bulut Altyapısı Girişimi
GATS	: General Agreement on Trade in Services
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GDPR	: General Data Protection Regulation
GSYH / GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
HTML	: HyperText Markup Language
IaaS	: Infrastructure as a Service
ICT	: Information and Communication Technologies
IMF	: International Monetary Fund
IoT	: Internet of Things
IPDC	: International Programme for the Development of Communication
ITU	: International Telecommunication Union
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
M2M	: Machine to Machine
MIIT	: Ministry of Industry and Information Technology
MOST	: Ministry of Science and Technology
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NBC	: National Broadcasting Company
NDRC	: National Development and Reform Commission
NIST	: National Institute of Standards and Technology
NSA	: National Security Agency (ABD Ulusal Güvenlik Ajansı)

NWICO	: New World Information and Communication Order
NWIO	: New World Information Order
OMB	: Office of Management and Budget
OWL	: Web Ontology Language
PaaS	: Platform as a Service
RDF	: Resource Description Framework
RMB	: Renminbi
SaaS	: Software as a Service
SGR	: Standard Gauge Railway
SLA	: Service Level Agreement
SOME	: Siber Olaylara Müdahale Ekibi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TNI	: Transnational Institute
TRIPS	: Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights
TUENA	: Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USAID	: United States Agency for International Development
USOM	: Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi
WEOG	: Western European and Others Group
WORM	: Write Once, Read Many (Bir Kez Yaz, Çok Kez Oku)
WWW	: World Wide Web
ZTE	: Zhongxing Telecommunication Equipment

GİRİŞ

Sömürgecilik, üzerine yoğun biçimde düşünülmüş, tartışılmış ve geniş bir yazına konu olmuş bir kavramdır. Köklü bir literatür tarafından incelenen bu kavramın alt türleri ortaya konmuş, başlangıç noktasına ilişkin tarihsel sınıflandırmalar yapılmış, çeşitli ekollerce farklı şekillerde tanımlanmıştır (Horvath, 1972; Finley, 1976). Kimi düşünürler sömürgeciliği 15'inci yüzyılda başlayan ve yalnızca Batı'ya özgü bir olgu olarak ele almış (Luraghi, 2000; Sommer, 2011); kimileri ise onu neredeyse tüm uygarlıklarda görülen, kökleri insanlık tarihi kadar eskiye uzanan bir pratik olarak değerlendirmiştir (Paul ve Leanza, 2020). Tüm bu farklılıklara rağmen, sömürgeciliğin özüne ilişkin temel bir uzlaşma vardır: el koyma, baskı kurma ve eşitsizliği yeniden üretme. Zaman içerisinde sömürgeciliğin gerekçesi, coğrafyası, biçimi değişmiş ama bu çekirdek mantık sabit kalmıştır. 15'inci yüzyılda tohumu atılan Avrupa sömürgeciliği, aradan geçen altı yüzyıla ve büründüğü farklı karakterlere rağmen, halen küresel kapitalizmin işleyişini besleyen temel faaliyetlerden biridir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreç, sömürgecilik tarihi için bir kırılma noktasıdır. Savaş sonrası dönemde sömürgeleri elde tutmak maliyetli hale gelmiş; doğrudan işgal ve yerleşimciliğin yerini dolaylı ve incelikli yöntemler almıştır. Söz ettiğimiz yöntemler borçlandırma, finansal bağımlılık ve yapısal uyum programları gibi uygulamaları kapsamaktadır (Nkrumah, 1965; Nwachuku, 2016). Gana Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Kwame Nkrumah'ın yeni sömürgecilik olarak adlandırdığı bu olgu, bağımsızlığını kazanmış eski sömürge ülkelerinin ekonomik ve kültürel olarak sömürgeci güçlere bağımlılıklarını sürdürdüğü bir sistemi ifade etmektedir (Nkrumah, 1965, s. 8-11). Söz edilen bağımlılık ilişkisi, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi küresel finans kuruluşlarınca dayatılan yapısal uyum programlarıyla derinleşmiş ve kalkınmayı dışa bağımlı hale getirmiştir (Perkins, 2012; Udegbuma, 2020). Yeni sömürgeciliğin bu boyutları, bağımlılık okulu ve dünya sistemi kuramlarının temel tezleriyle doğrudan

ilişkilidir. Bu kuramlar, Andre Gunder Frank, Immanuel Wallerstein, Paul Baran ve Samir Amin gibi düşünürlerin öncülüğünde, azgelişmişliğin arkasındaki yapısal parametreleri incelemektedir. Söz konusu kuramlara göre azgelişmişlik, kapitalist sistemin işleyişinin kaçınılmaz bir sonucudur. Çevre ülkeler merkez ülkeler tarafından sistematik olarak sömürülmüş ve sömürü ilişkisi bağımsızlık sonrasında da farklı biçimlerde devam etmiştir (Baran, 1957; Frank, 1967; Santos, 1970; Amin, 2010; Wallerstein, 2012).

Yeni sömürgeciliğin bir diğer kritik boyutu, iletişim teknolojileri üzerinden işleyen kültürel ve ideolojik kontrol mekanizmalarıdır. Herbert Schiller'in kültürel emperyalizm eleştirisi, merkezden çevreye tek yönlü akan bilgi, haber, eğlence ve reklam içeriklerini ele almış, bu yolla sistemin kendini yeniden ürettiğini ortaya koymuştur (Schiller, 1976, s. 9-10). Schiller, ABD merkezli medya endüstrilerinin dünya çapında yaygınlaşması ile belirli bir tüketim kültürünün, dünya görüşünün ve siyasal ideolojinin küresel ölçekte yayıldığını göstermiştir. Thomas McPhail bu tartışmayı bir adım öteye taşıyarak elektronik sömürgecilik kavramını ortaya atmış; aktarılan içeriğin hangi donanım ve yazılımla, kimin altyapısı aracılığıyla iletildiğini vurgulamıştır. McPhail'e göre uydu teknolojileri, bilgisayar ağları ve telekomünikasyon altyapısı üzerindeki kontrol, içerik üzerindeki kontrolden daha belirleyicidir, çünkü altyapı sahipliği içeriğin de koşullarını belirlemektedir (McPhail, 1981, s. 20-21). Haluk Geray ise masaüstü sömürgecilik kavramıyla bu ilişkinin kapsama alanının kurumlardan bireylere, işyerinden evlere, üretim alanından tüketim alanına nasıl genişlediğini göstermiştir. Masaüstü sömürgecilik, hizmetler sektörünün ve soyut malların merkezde yer aldığı yeni bir birikim rejimi olarak kavramsallaştırılmıştır. Geray'a göre, küreselleşme olarak adlandırılan sürecin temel dinamiği, somut malların değil, bilgi, yazılım, lisans ve hizmet gibi soyut malların uluslararası akışıdır (Geray, 2016, s. 192-200).

Dijitalleşmenin, Web 1.0'ın statik yapısından Web 4.0'ın yapay zekâ, büyük veri ve bulut tabanlı entegrasyonuna uzanan gelişimi, sömürgeci mantığın işleyiş biçimini de dönüştürmüştür. Web 1.0 döneminde kullanıcılar büyük ölçüde pasif birer alıcı konumundayken, Web 2.0 ile içerik üreten, paylaşan ve etkileşime giren aktif özneler haline gelmiştir. Web 3.0 ve Web 4.0 aşamalarında ise kullanıcıların dijital izleri; yapay zekâ, büyük veri, nesnelerin interneti ve bulut bilişim gibi teknolojiler aracılığıyla sürekli olarak toplanan, işlenen ve ekonomik değere dönüştürülen kaynaklar halini almıştır (İbrahim, 2021; Yılmaz, 2021). Bu süreçte dijital dönüşüm, gündelik pratiklerden iş modellerine ve finansal ilişkilere kadar uzanan geniş bir alanı etkisi altına almıştır. Kolaylık, hız ve verimlilik söylemlerinin arka planında, kullanıcıların kesintisiz biçimde veri üreten kaynaklara dönüştüğü yeni bir değer yaratma mekanizması bulunmaktadır.

Dijital dönüşümün en kritik altyapısı bulut bilişimdir. Bulut bilişim, fiziksel sunuculara yatırım yapmadan, internet üzerinden işlem gücü, depolama ve yazılım hizmetlerine erişilmesini sağlayan bir modeldir (Buyya, Broberg ve Goscinski, 2011, s. 3). Bu model üç temel hizmet modeli üzerine kuruludur: Altyapı olarak hizmet (IaaS), platform olarak hizmet (PaaS) ve yazılım olarak hizmet (SaaS). Bulut bilişimin ayırt edici özellikleri arasında ölçeklenebilirlik, kullandıkça öde modeli, sanallaştırma ve veri merkezlerinin coğrafi olarak dağılmış olması sayılabilir (Buyya vd., 2011, s. 5-15). Fakat bu teknik olanakların ardında önemli bir güç asimetrisi yatmaktadır. Küresel bulut altyapısının önemli bir çoğunluğu Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure ve Google Cloud gibi ABD merkezli teknoloji devlerinin kontrolündedir (Kunert, 2022). Bu durum, bulut bilişimi yalnızca bir teknoloji değil, aynı zamanda bir egemenlik ve bağımlılık meselesi haline getirmektedir.

Geleneksel sömürgeciliğin toprak, doğal kaynaklar ve bedenler üzerindeki fiziksel egemenliği; günümüzde insanın toplumsal yaşamının bizzat kendisini mülksüzleştiren dijital sömürgecilik ve veri sömürgeciliği biçimini almıştır (Couldry ve Mejias, 2019;

2022; Kwet, 2019; Avila, 2020; Madianou, 2019). Nick Couldry ve Ulises Mejias, veri sömürgeciliği kavramıyla, tarihsel sömürgeciliğin temel mantığının günümüzde veri üzerinden işlediğini ileri sürmektedir. Onlara göre, doğal kaynaklar ve emek yerine, şimdi veriye dönüştürülerek ele geçirilen şey insan yaşamının kendisidir (Couldry ve Mejias, 2022, s. 21). Michael Kwet ise dijital sömürgecilik kavramını ABD'nin Küresel Güney'de dijital teknolojiye hâkim olması ile şekillenen yeni bir sömürgecilik biçimi olarak tanımlamaktadır. Bu süreç; yazılım, donanım ve ağ bağlantısının kontrolü ve mülkiyeti üzerinden gerçekleşmektedir (Kwet, 2019, s. 2-3). İfade edilen yaklaşımlar, küresel teknoloji tekellerinin sebep olduğu küresel eşitsizlikleri analiz etmektedir.

Yukarıda yer verdiğimiz literatürün bütüncül bir yaklaşım sunma noktasında belirli temel eksiklikleri olduğu göze çarpmaktadır. Bu eksikliklerin başında, 1960'lı yıllarda ortaya konan uluslararası iletişim literatürünün neredeyse tamamen göz ardı edilmesi ve sömürgeciliğin iletişimsel boyutunun 2010'lu yıllarda başlayan bir süreç olduğu izlenimi yaratılması gelmektedir. Oysa Schiller, McPhail ve Geray'ın çalışmaları, sömürgeciliğin iletişimsel boyutunun en az elli yıldır tartışılmakta olduğunu göstermektedir. İkinci eksiklik, çözüm önerilerinin büyük ölçüde bireysel rıza ve farkındalığa indirgenmesidir. Üçüncüsü ise verinin yeni çağın madeni ya da gözetim nesnesi olarak sınıflandırılması fakat kapitalist birikim mantığının ve mülkiyet ilişkilerindeki dönüşümün yeterli ölçüde merkeze alınmamasıdır.

İşte tam bu noktada, Yanis Varoufakis'in bulut sermayesi kavramı ile Haluk Geray'ın bulut-kölecî sömürgecilik yaklaşımı, alandaki bu kuramsal boşluğu doldurma potansiyeli taşımaktadır. Varoufakis'e göre 2008 ekonomik krizi bir kırılma noktasıdır. Bu süreçte merkez bankalarının verdiği likidite tepkisi, kapitalizmin dinamiklerini dönüşüme uğratmış, yeni bir sistemin doğuşuna yol açmıştır (Varoufakis, 2024, s. xii). Ona göre, geleneksel kapitalist işletmelerin rekabet, yenilik ve üretim yoluyla kârlarını en yüksek düzeye çıkarmayı hedeflediği eski sistemin yerini, bulut sermayesinin egemen olduğu

yeni bir sistem almıştır. Bulut sermayesi; yapay zekâ, pekiştirmeli öğrenme ve ağlarla donatılmış, insan davranışlarını denetleyen ve kontrol eden bağımsız bir dijital aktör niteliğindedir (Varoufakis, 2024, s. 65-76). Bu sistemin itici gücü kâr değil, bulut rantıdır. Teknoloji devleri üçüncü taraf geliştiricilerin ürettiği değerden pay alarak platform emekçilerinin kazançlarının önemli bir kısmına el koymakta, bu yolla geleneksel sermayeyi haraç ödeyen birer vasala dönüştürmektedir (Varoufakis, 2024, s. 125-127). Varoufakis’in analizinin en güçlü yanı, dijital teknolojilerin yarattığı dönüşümü kapitalist birikim mantığı içinde ele alarak mülkiyet ilişkilerindeki değişimi çözümlemesidir.

Geray ise bu analizi Küresel Kuzey-Küresel Güney asimetrisini merkeze alarak derinleştirir. Yazar, bulut-köleci sömürgecilik kavramıyla, Küresel Güney ülkelerinin ve öznelerinin bir bağımlılık sarmalının içine itildiklerini; antik çağın kölesinin, efendisi karşısındaki mülkiyetsizliğine benzer bir durumla karşı karşıya kaldığını ileri sürmektedir (Geray, 2024, s. 198). Geray’a göre, Küresel Güney ülkeleri borç kısılacı içindeki IMF ve Dünya Bankası gibi “efendilerin” sözüne uymak zorunda kalmakta; doğal kaynaklarından telekomünikasyon altyapısına kadar pek çok stratejik varlık üzerindeki denetimlerini kaybetmekte; kendi strateji ve politika belgelerini üretme kapasitelerini dahi yabancı danışmanlık firmalarına devretmektedir (Geray, 2024, s. 194). Bu yaklaşımın en önemli katkısı, dijital sömürgeciliği bireysel veri çıkarımının ötesine taşıyarak coğrafi uçurumları, bölgesel blokların mücadelesini ve uluslararası finans kuruluşlarının yaptırımlarını analize dahil etmesidir. Geray ayrıca, dijital sömürgecilik literatürünün sömürgeciliği zamansal bir metafora indirgemesini, 1950’li yıllardan beri devam eden bağımlılık mekanizmalarını görünmez kılmasını ve Kuzey ile Güney arasındaki coğrafi ve sınıfsal uçurumları yataylaştırmasını eleştirmektedir (Geray, 2024, s. 192).

Dijital sömürgecilik ve ilişkili kavramların incelendiği güçlü bir kuramsal çerçeve vardır fakat literatür belli eksiklere ve sınırlılıklara sahiptir. İşaret edilen mekanizmaları

güncel ve somut politika belgeleri üzerinden inceleyip karşılaştıran çalışmalara rastlanmamıştır. Geray'ın bulut-köleci sömürgecilik kavramı, kapitalist birikim mantığı ile Kuzey-Güney asimetrisini aynı zeminde buluşturmayı başaran ender girişimlerden biridir ancak bu kuramsal zemin belgeler üzerinden çözümlenmemiştir. İşte bu çalışmanın doldurmaya çalıştığı boşluk tam olarak burasıdır. Tezin temel merakı, bulut sermayesinin Küresel Kuzey ve Küresel Güney ülkelerinin politika belgelerinde ne şekilde kurulduğu üzerinedir. Bu çerçevede çalışma, politika belgelerindeki söylemin yalnızca mevcut eşitsizlikleri nasıl yeniden ürettiğini değil, aynı zamanda bu söylemlerin karşı-hegemonik bir direniş ya da alternatif imkânı barındırıp barındırmadığını da incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu noktada, tezin dayandığı temel bir ayırmadan söz etmek gerekir: Küresel Kuzey ve Küresel Güney. Aktörlerin Küresel Kuzey ve Küresel Güney biçiminde sınıflandırılması sadece ekonomik ölçütlere dayalı olarak gerçekleştirilmemiştir. Ekonomik güce ek olarak; teknolojik kapasite, küresel karar alma süreçlerindeki ağırlık ve tarihsel sömürölmüşlük deneyimi gibi çok katmanlı değişkenler sonucunda ülkelerin nereye yerleştirileceği kararlaştırılmıştır. ABD ve AB'nin Kuzey içinde değerlendirilmesinin gerekçesi açıktır: her ikisi de tarihsel olarak sanayileşmiş, yüksek gelir düzeyine sahip, küresel karar alma mekanizmalarında (IMF, Dünya Bankası) belirleyici konumda olan ve dünya ekonomisinin merkezinde yer alan aktörlerdir. Özellikle bulut sermayesi söz konusu olduğunda, küresel bulut altyapısının ezici çoğunluğunun ABD merkezli şirketlerin (AWS, Microsoft Azure, Google Cloud) elinde olması, bu konumlandırmayı somut biçimde doğrulamaktadır (Kunert, 2022). AB ise kendi içindeki parçalı yapıya ve özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin nispeten düşük gelişmişlik düzeyine rağmen, kolektif ekonomik ağırlığı, küresel kuruluşlardaki yüksek temsil oranı ve eski sömürgeci güçlerin tarihsel mirasını barındıran yapısıyla Kuzey karakteri taşır.

Çin ve Türkiye'nin Güney içinde değerlendirilmesi ise daha fazla açıklama gerektirir. Bu durumun temel sebebi her iki ülkenin de saf bir Güney profili çizmemesidir. Çin, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve küresel ekonomideki ağırlığı bakımından ilk bakışta bir Kuzey ülkesi izlenimi çizmektedir. Fakat sömürgecilik ve yarı sömürgecilik deneyimi yaşamış olması, Güney-Güney iş birliğine verdiği önem (BRICS, Kuşak ve Yol Girişimi, G-77) ve kendisini Batı hegemonyasına karşı bir alternatif olarak konumlandıran söylemi nedeniyle, Çin bu çalışmada Küresel Güney içinde ele alınmıştır (Dirlik, 2007a; Katz, 2021; Niu vd., 2023). Üstelik askeri müdahale ve işgal temelli klasik Kuzey pratiklerinden de belirgin ölçüde ayrılmaktadır ve Batı kökenli küresel kuruluşlarda güçlü bir söz hakkı yoktur. Ayrıca Çin, uluslararası düzeyde Küresel Güney'den yana yeni reformların yapılmasına ve IMF ve Dünya Bankası'na karşı BRICS bloğunun kurulmasına öncülük etmiştir.

İnceleyeceğimiz bir diğer Güney ülkesi olan Türkiye, sanayileşme düzeyi ve kalkınma göstergeleri bakımından tipik bir Güney profili çizmektedir. Ancak NATO üyeliği, tarihi boyunca hiçbir zaman sömürgeleştirilmemesi ve Osmanlı'dan devraldığı imparatorluk mirası gibi unsurlarla melez bir konum sergiler (Donelli ve Levaggi, 2016; Oğuzlu, 2020). Yine de küresel kuruluşların karar alma süreçlerindeki sınırlı rolü, teknoloji tedarikindeki bağımlı konumu ve ekonomik göstergeler ülkeyi Küresel Güney içerisinde değerlendirmemizi gerektirmektedir (Duman-Bay ve Dinçer, 2024). Bu dört aktörün bir arada okunması tam da bu noktada önem kazanmaktadır. Bulut sermayesiyle bu denli farklı ilişkiler geliştiren dört ülkenin bulut politikası söyleminin ortaya konması, küresel kapitalizm içindeki çok boyutlu ilişkilerin ve kurulan gerçeklik inşasının aydınlatılmasını sağlayacaktır.

İfade ettiğimiz genel amaç doğrultusunda, çalışma boyunca yanıt aranan araştırma soruları şunlardır:

- Bulut bilişime ilişkin resmi politika belgelerinde bulut teknolojisi ve dijital dönüşüm hangi söylemsel kalıplarla inşa edilmektedir?
- Bu belgeler, bulut politikalarına ilişkin hangi ekonomik ve toplumsal bileşenleri doğal, kaçınılmaz ve alternatifsiz olarak sunmakta; bunu yaparken neleri görünür kılıp neleri gizlemektedir?
- Küresel Kuzey aktörleri (ABD ve AB) ile Küresel Güney aktörleri (Çin ve Türkiye) arasında, bulut politikası söylemleri açısından ne tür benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır; bu söylemler her bir aktörün küresel bulut sermayesi içindeki konumuyla nasıl ilişkilendirilmektedir?
- Bu söylemler bir bütün olarak, bulut sermayesiyle karakterize olan çağdaş sömürgecilik biçimini ne ölçüde yeniden üretmekte ve ne ölçüde ona karşı bir direniş ya da alternatif imkânı barındırmaktadır?

Bu tez, yukarıdaki soruları yanıtlayarak bulut sermayesinin kuramsal çerçevesini Küresel Kuzey ve Küresel Güney aktörlerinin resmî politika belgeleri üzerinden görgül bir düzleme taşımayı hedeflemektedir. Çalışma, bulut altyapısıyla karakterize olan yeni sömürgecilik biçiminin söylemsel inşasını ve bu söylemlerin mevcut eşitsiz güç ilişkilerini nasıl yeniden ürettiğini somut biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek üzere, eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesi, metinlerin yüzeyindeki dilsel yapıların ardında işleyen örtük ideolojileri, güç ilişkilerini ve toplumsal eşitsizlikleri görünür kılmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Onu diğer dilbilimsel çözümlemelerden ayıran temel özellik, dili yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde toplumsal pratiğin kurucu ögesi olarak görmesidir. Bu nitelik, bulut politikalarının ardındaki güç ilişkilerini ve doğallaştırma stratejilerini açığa çıkarmak için elverişli bir çerçeve sunar. Ontolojik zeminini Roy Bhaskar'ın eleştirel gerçekçi bilim felsefesinden alan bu çalışma, anlam ile ekonomi politik arasındaki

köprüyü Bob Jessop'un -kendisi de eleştirel gerçekçi bilim felsefesini benimsemektedir- kültürel ekonomi politik yaklaşımından temellendirmektedir. Çözümleme yöntemi olarak ise Norman Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi tercih edilmiştir.

Çalışmanın ontolojik zeminini oluşturan eleştirel gerçekçilik, gerçekliğin yalnızca gözlemlenebilir olgulardan ibaret olmadığını savunur. Yaklaşımına göre olayların arkasında onları üreten ve gözlemlenemeyen mekanizmalar ve eğilimler vardır. Bhaskar (2020, s. 3), gerçekliğin üçlü bir yapısı olduğunu iddia eder. Bu düzeyler, ampirik, aktüel ve gerçek şeklindedir. Politika belgelerinde yazılı olan her şey ampirik düzeye işaret eder. Belgenin öngördüğü uygulamalar ve gözlemlenebilir sonuçlar aktüel, bu belgeleri mümkün kılan mekanizmalar ise gerçeğe işaret etmektedir. Eleştirel gerçekçilik, bir belgeyi analiz ederken yalnızca “ne söylediğine” değil, “neyi söylemediğine” ve hangi yapısal ilişkileri görünmez kıldığına da bakmayı zorunlu kılar.

Jessop'ın kültürel ekonomi politik yaklaşımı, ontolojik zemini söylem çözümlemesine bağlayan köprüdür (Jessop, 2004; 2010). Jessop, anlam üretiminin ekonomik ve politik faaliyetlerin kurucu unsuru olduğunu savunur. Onun kilit kavramı “ekonomik tahayyül”dür. Ekonomik tahayyül, belirli bir toplumsal pratiğin nasıl anlamlandırılacağına, hangi faaliyetlerin “ekonomi” kapsamında kabul edileceğine ve bunların nasıl yönetileceğine dair söylemsel çerçeveler çizer (Jessop, 2010, s. 344-345). Politika belgeleri, işte bu ekonomik tahayyüllerin üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve kurumsallaştırılmaya çalışıldığı metinlerdir.

Eleştirel söylem çözümlemesinde yararlanılacak adımlar ise Fairclough'un belirlediği düzeyler üzerine kurulmuştur. Fairclough söylemi toplumsal pratiğin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir ve bu doğrultuda üç boyutlu bir model önermiştir. Bu üç boyut metin (betimleme), söylemsel pratik (yorumlama) ve toplumsal pratik (açıklama) (Fairclough, 1995, s. 96-102) şeklindedir. Metin düzeyi belgelerin dilsel yapısını (sözcük seçimleri,

kiplik, edilgen/etken yapılar, aktör konumlandırmaları) inceler, söylemsel pratiklerin üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri ile metinlerarasılık ve söylemlerarasılık ilişkilerine odaklanır. Toplumsal pratik düzeyi ise metnin içine gömülü olduğu güç ve iktidar ilişkilerini analiz eder. Burada önemli bir noktanın altını çizmek gerekir: model üç düzeyde işletiliyor olsa da kurucu düzey toplumsal pratiktir.

Metin çözümlemesine başlamadan önce onu üreten dinamikleri -yani Bhaskar'ın gerçek dediği düzeyi- anlamak gerekir. Bu nedenle tezde, söylem çözümlemesi öncesinde bulut sermayesinin küresel düzeydeki genel yapısını ortaya seren betimsel bir incelemeye de yer verilmiştir. Her bir aktörün belgelerinde inşa edilen ekonomik tahayyül (ABD'de piyasa ve liderlik, AB'de düzenleyici egemenlik, Çin'de devlet öncülüğünde kalkınma, Türkiye'de yerli ve milli dönüşüm) çözümleme içerisinde Jessop'ın kavramsal çerçevesiyle ele alınmıştır. Fairclough'un bir diğer önemli kavramı olan "söylemin teknolojikleşmesi" ise (Fairclough, 1995, s. 102-106) politika belgelerinin yalnızca bilgi vermediğini, aynı zamanda toplumsal aktörlerin kimliklerini, ilişkilerini ve inanç sistemlerini yeniden biçimlendirmeye yönelik, uzmanlarca tasarlanmış hesaplı müdahaleler olduğunu görmemizi sağlamaktadır.

Bu çalışmanın örneklemini, Küresel Kuzey'i temsilen ABD ve AB, Küresel Güney'i temsilen ise Çin ve Türkiye tarafından üretilen toplam on altı resmî politika belgesi (her aktör için dörder belge) oluşturmaktadır. Çalışmada istatistiksel genelleme değil derinlemesine söylemsel çözümleme amaçlandığından, olasılıklı örnekleme yerine amaçlı örnekleme tercih edilmiştir; çünkü eleştirel söylem çözümlemesi, her belgenin sözcük seçimlerini, kiplik yapılarını ve aktör konumlandırmalarını mikro düzeyde inceleyen yorumlayıcı bir yöntemdir ve nitel araştırmada geçerlilik, vaka sayısının çokluğundan değil seçilen vakaların kuramsal olarak ne kadar bilgilendirici olduğundan doğar. Aktör başına dört belge, hem her aktörün söylemini tek bir metne indirgemeyi önleyecek hem de derinlemesine okuma için yönetilebilir kalacak şekilde belirlenmiş üst

düzey ve bağlayıcı metinler olmaları (temsil gücü), dijital dönüşüm söyleminin dört aktörün gündemine ortaklaşa yerleştiği 2016–2024 aralığından alınmaları (dönemsel tutarlılık) ve aktörler arası karşılaştırmaya imkân verecek türsel eşleşmeyi sağlamaları (karşılaştırılabilirlik). Aktörlerin yönetim gelenekleri farklı olduğundan belge türlerinin birebir aynı olması mümkün değildir; bu nedenle çözümleme, birebir tür özdeşliği yerine işlevsel eşdeğerlik ilkesiyle tasarlanmış, her örnekleme benzer söylemsel işlevi gören belgeler (üst düzey vizyon belgesi, kamu bulut/altyapı geçiş belgesi, veri veya sektörel dönüşüm belgesi ve güvenlik/uluslararası konumlanma belgesi) bir araya getirilmiştir. Böylece on altı belgelik örneklem, hem her aktörün söylemini çok belgeli bir zeminde çapraz doğrulamaya hem de dört aktörü ortak bir dönem ve işlevsel çerçeve içinde karşılaştırmaya elverişli, kuramsal olarak gerekçelendirilmiş bir bütün oluşturmaktadır.

Bu tezin literatüre katkısı ve önemi ise birkaç düzeyde değerlendirilebilir. İlk olarak çalışma, metnin başlarında ayrıntılandırılan kuramsal-ampirik boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bulut sermayesi ve dijital sömürgecilik kavramlarını çözümleyen güçlü kuramsal dayanaklar mevcut olsa da bu kavramların güncel ve somut politika belgeleri üzerinden sınındığı karşılaştırmalı görgül bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu tez, söz konusu kavramsal çerçeveyi resmî belgeler üzerinden işleterek ifade edilen açığı kapatmayı amaçlamaktadır.

Çalışmayı önemli kılan bir diğer husus, dijital sömürgecilik yazınında sıklıkla bir arada değerlendirilmeyen iki yaklaşımı -kapitalist birikim mantığını ve Küresel Kuzey-Güney asimetrisini- aynı analitik çerçevede buluşturmayı amaçlamasıdır. Böylece dijital çağın eşitsizliklerini ne yalnızca ekonomik bir birikim sorununa ne de coğrafi bir bağımlılık meselesine indirgmeden, çok boyutlu düşünme imkânı sunulmuştur.

Son olarak çalışma, eleştirel bir perspektife sahiptir. Bulut politikalarının ardındaki güç ilişkilerini ve meşrulaştırma mekanizmalarını görünür kılmak, bu ilişkilerin doğal ya

da kaçınılmaz olmadığını, tarihsel olarak inşa edildiğini ve dolayısıyla dönüştürülebileceğini de ima eder. Bu yönüyle tez, yalnızca betimleyici değil, aynı zamanda eleştirel söylem çözümlemesinin politik karakterine sadık bir anlayış sunma iddiası taşımaktadır.

Her çalışma gibi bu çalışma da belirli sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıkların açıkça ortaya konması, bulguların hangi çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini netleştirecektir. Sınırlılıklar aşağıda listelenmiştir:

- Çalışma yalnızca resmi devlet politika belgeleriyle sınırlıdır. Şirketlerin stratejileri ve uluslararası kuruluş raporları üçüncü bölümde betimsel düzeyde kullanılmış ancak dördüncü bölümdeki söylem çözümlemesine dahil edilmemiştir. Dolayısıyla çalışma, bulut sermayesinin söylemsel inşasını, devletin yönetsel iradesi düzeyinde ortaya koymuştur. Bu, bilinçli bir odaklanma tercihidir ama aynı zamanda çalışmanın kapsamına dair bir sınırdır.
- Çalışma yalnızca dört aktörle (ABD, AB, Çin, Türkiye) sınırlıdır. Bu seçim, derinlemesine ve odaklanmış bir çözümleme için gerekli olsa da Küresel Kuzey ve Küresel Güney'in tüm çeşitliliğini temsil etmediği açıktır. Özellikle Küresel Güney'in homojen bir blok olmadığı; Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya gibi bölgelerin kendine özgü tarihsel ve siyasal dinamikler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, bulgular bu farklılıklar gözetilerek değerlendirilmelidir. İfade ettiğimiz sınırlılık, aynı zamanda farklı aktörler üzerine yapılacak ileri tarihli çalışmalar için verimli bir alan açmaktadır.
- İncelenen belgeler belirli bir tarih aralığıyla (yaklaşık 2016–2024) sınırlıdır. 2016, dijital dönüşüm ve bulut söyleminin dört aktörün resmî politika belgelerine ortaklaşa yansımaya başladığı dönemdir; örneklemin 2024 ile sınırlandırılması ise veri toplama ve belge seçiminin 2024–2025'te tamamlanmasıyla ilgilidir;

dolayısıyla belgeler, araştırmanın tasarlandığı an itibarıyla ulaşılabilen en güncel metinlerdir.

- Eleştirel söylem çözümlemesi, doğası gereği yorumlayıcı bir yöntemdir. EŞÇ, eleştirel bir okuma pratiğidir; dolayısıyla bulgular, araştırmacının kuramsal çerçevesinden ve yorumundan bağımsız, nesnel bir "doğru" iddiası taşımaz. Aynı belgeler, farklı bir kuramsal çerçeveyeyle değişik biçimlerde okunabilir. Bu nedenle çalışmanın nesnellik iddiası taşımadığını vurgulamak gerekir.
- Son olarak, çalışma belge ve söylem analizine dayandığı için, politikaların söylemsel inşasını ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu politikaların uygulanışını, somut etkilerini ya da sahadaki sonuçlarını ölçmez. Bir başka deyişle çalışma, söylem ile pratik arasındaki olası boşluğu işaret edebilir ama bu boşluğun uygulamadaki boyutlarını ampirik olarak ölçmesi mümkün değildir.

Bu tez, ortaya konan amaçlar ve hedefler doğrultusunda dört bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci bölümde, çalışmanın kuramsal zeminini ortaya koymak hedeflenmiştir. Sömürgeciliğin tarihsel seyri ve literatürdeki tanım tartışmalarıyla başlayan bölüm, tarihsel sömürgeciliğin neden 15'inci yüzyıla ve Avrupa'ya özgü bir olgu olarak ele alındığını gerekçelendirerek ilk bölümden itibaren kendi konumlanışını ortaya sermektedir. Sonrasında, tarihsel sömürgeciliğin ardından ortaya çıkan yeni sömürgecilik tartışmaları, bu tartışmaları derinleştiren bağımlılık okulu ve Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı ele alınmıştır.

İkinci bölüm, yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutunu incelemektedir. Bu boyut, çalışma boyunca 1960'lardan günümüze uzanan bir literatür hattı üzerinden ele alınmıştır. Kültürel emperyalizm eleştirisi, elektronik sömürgecilik ve masaüstü sömürgecilik gibi erken dönem kavramlardan başlayarak, dijitalleşme sürecinin ürettiği yeni olgulara - büyük veri, dijital sömürgecilik, veri sömürgeciliği, bulut sermayesi ve bulut-köleci

sömürgecilik- uzanmaktadır. Bölümle birlikte literatürdeki kuramsal-ampirik boşluk da netleşmektedir.

Üçüncü bölüm, kuramsal çerçeveyi somut bir düzleme taşımış ve bulut politikalarının küresel ölçekteki genel görünümünü betimsel düzeyde ortaya koymuştur. Bu bölümün amacı, dünyadaki bulut ekosisteminin işleyişini mümkün olduğunca geniş bir perspektiften resmetmek olduğundan, kaynak yelpazesi de buna uygun biçimde genişletilmiştir. Akademik çalışma bulguları, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların raporları, devletlerin politika belgeleri ve çokuluslu teknoloji şirketlerinin stratejik metinleri bir arada kullanılmıştır. Böylece Küresel Kuzey ve Küresel Güney aktörlerinin bulut politikalarının genel dinamikleri, söylem çözümlemesi öncesinde somut biçimde ortaya serilmiştir.

Dördüncü bölüm ise bu somut görünümün asıl işleticisi olan söylemi açığa çıkarmayı hedefler. Üçüncü bölümde betimlenen tablonun ardındaki anlam üretimi, meşrulaştırma stratejileri ve güç ilişkileri; dört aktörün (ABD, AB, Çin, Türkiye) resmi politika belgeleri üzerinden eleştirel söylem çözümlemesiyle incelenmiştir. Bu noktada üçüncü ve dördüncü bölüm arasındaki kaynak farkını önceden belirtmek gerekir: üçüncü bölümde genel görünümü betimlemek amacıyla geniş bir belge yelpazesi kullanılırken, dördüncü bölümde amaç betimleme değil, devletin yönetsel iradesini söylemsel düzeyde çözümlemektir. Bu nedenle, homojenliği ve aktörler arası karşılaştırılabilirliği güvence altına almak adına, dördüncü bölümdeki çözümleme yalnızca resmi politika belgeleriyle (her aktör için dörder belge, toplam on altı belge) sınırlandırılmıştır. Bölüm, Küresel Kuzey ve Küresel Güney söylemlerinin önce kendi içlerinde, ardından karşılaştırmalı olarak ele alınmasıyla tamamlanmıştır.

Sonuç bölümünde ise dört bölüm boyunca elde edilen kuramsal, betimsel ve söylemsel bulgular bir araya getirilerek, araştırma soruları yanıtlanmıştır. Böylece bulut

sermayesiyle karakterize olan çağdaş sömürgecilik biçiminin bütünlüklü bir tablosu çizilmiş ve bu sistemin nasıl aşılabileceğine ilişkin öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: SÖMÜRGEÇİLİK VE YENİ SÖMÜRGEÇİLİK: TARİHSEL BAĞLAM

Bu çalışmanın omurgasını yeni sömürgecilik olgusu oluşturmaktadır. Ancak kavrama ilişkin tartışmaların temelinde, tarihsel sömürgecilik sonrası dönemde ortaya çıkan dolaylı kontrol ve baskı biçimlerine yapılan vurgu bulunmaktadır. Tam da bu sebeple yeni sömürgeciliği ele almadan önce sömürgeciliğin tarihsel seyrini ele almak gerekmektedir. Bu bölümde ilk olarak sömürgeciliğin kısa tarihine ve literatürdeki tanım ve sınıflandırmalara, ardından ise yeni sömürgeciliğe ve ilişkili kavramlara yer verilecektir. Bölümle birlikte, akademik literatür içerisinde uzlaşşı sağlanamayan sömürgecilik, yeni sömürgecilik ve Küresel Güney gibi sınıflandırmaların tez kapsamında nasıl konumlandırıldığı ve hangi yaklaşımların benimsendiği ortaya konmuş olacaktır.

1.1. Tarihsel Sömürgecilik

Sömürgecilik bir baskı biçimidir; yok etme, asimilasyon gibi politikaları içermektedir ve temelinde yerleşimciler (egemen güçler) ve kontrol altına alınanlar arasındaki asimetrik ilişki yer almaktadır (Horvath, 1972, s. 46-47). Kavrama ilişkin buna benzer pek çok tanım vardır fakat akademik yazında yaygın kabul görmüş tek bir tanım mevcut değildir (Strausz-Hupé ve Hazard, 1958, s. 470). Bu durum, sömürgeciliğe dair somut fikirler öne sürmeyi ve kesin bir başlangıç noktası belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Literatürdeki uzlaşmazlığın arka planında bazı çalışmaların sömürgeciliği belirli bir medeniyete -Batı medeniyeti- özgü bir olgu olarak varsayması, bazılarının ise neredeyse tüm medeniyetler için geçerli olduğunu savunması gibi nedenler bulunmaktadır. Tarihsel sürece dair uzlaşşı eksikliği de net bir sınıflandırmanın önüne geçmektedir.

Kavramı nasıl tanımlayacağımız, süreci hangi tarihsel noktadan başlattığımız ile doğrudan ilintilidir. Kimi çalışmalar bu faaliyetlerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu dile getirirken bir diğer yaklaşım 15'inci yüzyılın sömürgeciliğin ilk aşaması olduğunu savunmaktadır. İki yaklaşımı karşılaştırmadan önce 15'inci yüzyıl dünyasında neler yaşanmış olduğuna kısaca değinmekte yarar vardır. Sömürgeciliğin temelinde Avrupa merkezci bakış açısının “keşifler çağı” olarak nitelendirdiği yayılmacı hareketler yer almaktadır. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da çok az altın bulunması sebebiyle para kıtlığı içine girilmişti. Para olarak basılan altın külçeleri, ticareti karşılamak için yetersiz kalıyordu. Yatırımcı sermaye bulmakta güçlük çekiliyor ve yüksek faiz ödemek durumunda kalınıyordu. Avrupa’nın altına olan açlığı “keşif” gezilerinin temel sebebiydi (Luraghi, 2000, s.29). Başta Portekizliler ve İspanyollar olmak üzere, Avrupalı güçler gittikleri bölgelerde ticaret merkezleri kurmaya başlamıştı. Sömürge imparatorluklarının merkezi Amerika ve Hindistan’da atılmış, altın yatakları keşfedilmişti. Bu süreç beş yüzyıla yakın süre devam etmiş, yerleşimci güçler gittikleri ülkelerin yalnızca kaynaklarını sömürmekle kalmamış; onları kültürel, siyasi ve ekonomik anlamda baskı altına almıştır.

Kavrama ilişkin ilk önermenin destekçileri, sömürgecilikle bağdaştırılabilecek faaliyetlerin Roma İmparatorluğu’ndan önce, hatta Yunanlılar ve Fenikeliler çağında da uygulandığı üzerinde durmaktadır (Luraghi, 2000, s.15). Bu anlayış, antik ve modern örnekleri bütünüyle özdeş görmemekle birlikte keskin ayrımlar yapılmasını eleştirmektedir. İfade edilen bakış açısına göre Avrupa’nın denizaşırı imparatorlukları, antik ve Avrupa dışı imparatorluklarla bir süreklilik içinde değerlendirilmelidir. Bu bakış açısına göre, yeni fethedilen topraklarda kurulan askeri üsler aracılığıyla gerçekleşen tek merkezli yerleşimler, 15'inci yüzyıl sonrası dönemin faaliyetleriyle belli açılardan eş niteliklere sahiptir.

15'inci yüzyıl sonrası süreci de aynı bakış açısıyla değerlendiren yaklaşım, Avrupa'nın yayılmacı hareketleri haricinde çok sayıda sömürgeleştirme faaliyetinin olduğunu iddia etmektedir. Bu çerçevede, Çin ve Sovyetler Birliği'nin ABD'yi sömürgeci ve emperyalist olmakla suçlamasına karşın kendilerinin de benzer bir tarihsel mirasa sahip oldukları ileri sürülmekte; Japonya'nın 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren Tayvan, Kore ve Çin'e doğru genişlemesi ve Amerika Birleşik Devletleri'nin İspanyol-Amerikan Savaşı sonrasında Filipinler'i ilhak etmesi de ilgili kapsamda ele alınmaktadır (Paul ve Leanza, 2020, s.223). Fakat bu örneklerde yalnızca coğrafi temelli bir genişlemenin olduğu göz ardı edilmemelidir. Kısacası, denizaşırı imparatorluklarla sınırlı görülmeyen, Avrupa dışındaki bölgelerin yerleşimci uygulamalarını da sömürgeci politikalar kapsamında kabul eden ve kültürel baskı yoluyla gerçekleşen her eylemi bu kapsamda değerlendiren bir yaklaşım mevcuttur.

Literatürdeki ikinci bakış açısı ise sömürgeciliği Avrupa'nın 15'inci yüzyılda gerçekleştirdiği yayılmacı faaliyetler ile özdeşleştirir ve bu süreçten önceki ticari ve askeri girişimlerden tamamen farklı bir nitelikte olduğunu savunur. Michael Sommer'a göre (2011, s.183) Avrupa sömürgeciliğinin klasik dönemindeki uygulamalar, Yunanlıların ve Fenikelilerin Akdeniz diasporasında kurdukları yerleşimlerden bütünüyle farklı bir niteliğe sahipti. Yazar (2011, s.189) modern dünya tarihçisinin "sömürge"yi tanımlama biçiminin (işgal yoluyla, sömürge öncesi koşullar üzerinde kurulmuş, uzaktaki bir "ana vatan" ya da imparatorluk merkezine kalıcı biçimde bağımlı olan ve bu merkezin sömürge üzerinde tek taraflı hak iddia ettiği siyasî varlık) antik sömürge yerleşimleri için geçerli olamayacağını savunmaktadır. Özellikle "ana vatana kalıcı bağımlılık" unsuru, Demir Çağı Akdeniz'inde genel olarak mevcut değildir. Yunanlıların o dönemdeki etkinliklerinin ilgili kapsamda değerlendirilememesinin bir diğer sebebi de topluluklar arasında derinleşen kültürel uçurum ve bunu destekleyen ideolojik söylemin olmamasıdır. Aksine, Yunan ve Fenike diasporasını inceleyen arkeologların elde ettiği veriler,

toplulukların yoğun bir kültürel alışveriş içinde olduğunu göstermektedir (Sommer, 2011, s.190). Özetle, Sommer’a göre bu dönemde gerçekleşen faaliyetler literatürdeki sömürgecilik tanımı ile uyumsuzdur ve bu çerçevenin süreci açıklamakta rehber olarak kullanılmasından vazgeçmek gerekmektedir.

Benzer bir yaklaşımı benimseyen Raimondo Luraghi (2000, s.15-16), esasen sömürgecilikle eski çağların “halkı başka yerlere yerleştirme” amacını güden uygulamaları arasında hiçbir ilgi olmadığını savunmaktadır. Biçimsel benzerlikler (bir halkın bir başka halk üzerinde kurduğu baskı gibi) haricinde incelenmesi gereken pek çok temel farkın olduğunu iddia eden kuramcı, modern toplumun teknik devrimle karakterize olduğunu ve el emeğinden yoksun burjuvazinin yeni enerji kaynakları ve teknik yollar aramasıyla gerçekleşen bir yayılmacılığın olduğunu vurgulamaktadır. Orta Çağın sonunda barut ve matbaa gibi teknolojilerle gerçekleşen teknik devrim, yeni bir toplumsal sınıf olan burjuvazinin doğuşuna sebep olmuştur. Üretim ve değişim alanında faaliyet gösteren bu yeni sınıf, ticaretini genişletmek, altın ve hammadde kaynaklarını ele geçirmek gibi amaçlarla çeşitli istilalar gerçekleştirmiş, dünyanın Avrupa dışında kalan bölgelerinde çok sayıda pazar ve yerleşim alanı kurmuştur.

Moses Finley de 1976 yılında yayımlanan “Colonies: An Attempt at a Typology” başlıklı makalesinde sömürgeciliğe ilişkin bir sınıflandırma oluşturmayı amaçlar. Kuramcıya göre sömürgecilikten söz edebilmemiz için kalıcı yerleşim ve bağımlılık faktörlerinin olması gerekir; bunların olmadığı herhangi bir örnekten söz ederken “sömürgecilik” kullanımı doğru değildir. Britanya Hindistan’ını (*yerleşim yok*), Orta çağ Cenova yerleşimlerini (*yalnızca ticari amaçlı ve yerleşim söz konusu değil*), Yunan ve Fenike yerleşimlerini (*bağımlılık yok*) sömürgecilik kapsamında değerlendirmeyen Finley, yerleşimin sömürgecilik için tek başına yeterli bir belirleyici olamayacağını, “settlement” ve “colonization” kullanımlarının eşdeğer kabul edilmesinin etimolojik temelli bir hata olduğunu savunur. Literatürdeki sınıflandırmalar göz önüne alındığında,

Finley'nin oluşturduğu sınıflandırmanın en anlaşılır ve net ayrımı yaptığını söylemek mümkündür. Bu sınıflandırmanın temel alındığı bir değerlendirme sonucunda, sömürgeciliğin Avrupa'ya ve 15'inci yüzyıl sonrasına özgü bir fenomen olduğu sonucuna kolaylıkla varabiliriz.

Yukarıda yer verilen farklı bakış açılarından ve tartışmalardan yola çıktığımızda, sömürgeciliğin tek bir tanımının olamayacağı sonucuna rahatlıkla varıyoruz. Bunun temel sebebi, sömürgeleştirme girişimlerinin çok farklı biçimlerde gerçekleşiyor olmasıdır. Bu eylemin hangi amaçlarla yapıldığını ve arkasındaki itici gücü temel almak, araştırmacının yaklaşımının doğru şekilde aktarılmasını sağlayacaktır. Fakat çok sayıda alt kategori belirlenmesi de belirsizliği artırma riski taşımaktadır. Literatürdeki farklı tarihsel kabuller, medeniyetlere atfedilen roller ve alt kategoriler haricinde, sömürgeciliğin ne olduğuna ilişkin algılayışımızı belirsizleştiren bir diğer kullanım "emperyalizm"dır. Emperyalizm sıklıkla sömürgecilikle eş anlamlı olarak kullanılmakta ve iki kavram arasındaki farklar net şekilde sınıflandırılamamaktadır. Bu sebeple, tez kapsamında benimsenen sömürgecilik anlayışını ortaya koymadan önce, emperyalizmin ne anlama geldiğine, tarihsel kökenine ve akademik yazında hangi yönleri ile ele alındığına bakacağız.

Sömürgeciliği tanımlama çabasında sözü edilen uzlaşma problemi emperyalizm için de geçerlidir ve arka planında benzer sebepler vardır. Emperyalizm ve sömürgeciliğin tarihsel olarak kesişip örtüştüğü çok sayıda örnek olması, kimi çalışmaların belirtilen iki kullanımın ayırt edilemez olduğunu iddia etmesine neden olmaktadır. Fakat araştırmacıların ciddi bir çoğunluğu benzerliklere rağmen göze çarpan temel ayrımlar olduğunu da öne sürmektedir. Emperyalizm ve sömürgecilik terimleri Latince kökenlidir. Emperyalizm *imperium*, sömürgecilik ise *coloniadan* türetilmiştir. Roma'da *imperium*, askeri ve devlet düzeyindeki mutlak yönetim anlamına geliyordu (Kumar, 2021, s.281). *Colonia* ise ana kentteki (metropol) "fazlalık" nüfusun yeniden yerleştirildiği, yabancı bir

toprakta boş olarak kabul edilen ve tarımsal faaliyetlerle varlıklarını sürdürebilmek amacıyla oluşturulan yerleşimlere karşılık geliyordu (Arneil, 2024, s.151). Etimolojik olarak bu denli farklı anlamlar taşıyan iki kullanımın zaman içerisinde benzer kavramlara işaret ediyor olması oldukça dikkat çekici ve incelemeye değerdir.

Emperyalizm ve sömürgeciliğin birbirinin yerine kullanılmasına dair geniş bir tartışma vardır. Margaret Kohn (2012), sömürgeciliğin “bir halkın diğer bir halkı boyunduruk altına aldığı bir egemenlik pratiği” olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre bu durum sömürgeciliğin tanımlanmasındaki zorluklardan biridir çünkü kavramı emperyalizmden ayırt etmek güçtür ve bu iki kullanım çoğunlukla eş anlamlı olarak ele alınmaktadır. Jennifer Pitts de (2010, s.213-214), emperyal ile sömürgeciyi ayırt etmenin neredeyse imkânsız olduğunu ifade eder. Pitts’e göre bazı yaklaşımlar sömürgeciliğin “yaygın egemenliği” ve emperyalizmin ise “yerleşimi” içerdiğini savunsa da bu popüler ifade tutarsızdır ve somut bir ayırım sunamaz. Arneil’e göre (2024, s.151), ilk ayırım etimolojiktir. Emperyalizmi sömürgecilikten ayıran bir diğer unsur her zaman yabancı halklara ve topraklara yönelmiş olmasıdır; sömürgecilik ise geri kalmış olarak tanımlanan tüm bölgeler üzerinde çeşitli baskı mekanizmalarını devreye sokmuştur. 18’inci yüzyılın sonlarından 20’nci yüzyılın başlarına kadar Avrupa’daki âtıl görülen halkların devlet sınırları içerisindeki iç yerleşimlere gönderildiği çok sayıda uygulama gerçekleştirilmiştir (Arneil, 2024, s.154).

Sömürgecilik ve emperyalizmin farkları ortaya konurken, iki uygulamanın hedef ve amaçları arasındaki ayrımlardan da yola çıkıldığı görülmektedir. Modern bir ideoloji olarak sömürgeciliğin; geri kalmış halkların, verimsiz toprakların geliştirilmesi ve kalkındırılması gibi amaçlarla hareket ettiği öne sürülürken; emperyalizmin yalnızca siyasi, askeri ve ekonomik anlamda genişlemeyi ve bu genişlemenin getirdiği küresel stratejik hedefleri temel aldığı ifade edilmektedir. Sömürgeci güçler, işgal altına aldıkları topraklardaki insanlarla iç içe yaşamıştır. Halkı tarımsal faaliyetler için kullanan ve bu

yolla kârını en çoklaştırmayı hedefleyen sömürgeciler, isyan ve başkaldırı gibi durumlarda yerli halkları yok etme, soykırım, temizleme, imha etme ve/veya reddetme gibi politikaları benimsemekten çekinmemiştir. Avrupalı göçmenler ve sömürgeciler, bazı bölgelerde yerli halkları yerinden ederek nüfusça baskın hâle gelmiştir. 19’uncu ve 20’nci yüzyılın başlarında hızla büyüyen ve yüksek refah seviyesine ulaşan bu topluluklar, sıklıkla “Yeni Avrupalılar” olarak anılmıştır (Howe, 2006, s.74). Emperyalizmde ise fethedilen bölge halkları ile bu denli doğrudan bir ilişkilene biçimi söz konusu olmamıştır. Fetih temelli, yukarıdan ve denizaşırı bir egemenlik biçimine karşılık gelen emperyalizm, bu yönüyle de sömürgecilikten ayrılmaktadır (Arneil, 2024, s.156-157). Tüm bu tanımlar ve yaklaşımlardan yola çıktığımızda, sömürgecilik ve emperyalizmin değişik uygulamalara işaret eden fakat benzer hedefler ve güçlerce gerçekleştirilen süreçleri ifade ettiğini görüyoruz.

Marksist kuramcılar da emperyalizmi tanımlamaya çalışmıştır. Burada, emperyalizmin klasik tanımından farklı bir yaklaşım benimsendiği ve kavramın esas olarak kapitalist genişleme mantığını açıklamak için kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu durum Marksist literatürün sömürgeciliğin ve emperyalizmin ilk dönemlerini ele almadığı anlamına gelmez; esas olarak emperyalizmin farklı biçimlerine ve kapitalizmin evrelerine odaklanılmaktadır. Kölelik üzerine kurulu Roma örneğinden yola çıkılarak, emperyalizmin kapitalizmden çok daha önce de var olduğu fakat kapitalist emperyalizmin ayırt edici niteliklere sahip olduğu üzerinde durulmaktadır.

Marksist anlatının emperyalizm analizinde öne çıkan kaynaklardan biri Vladimir İlyiç Lenin’in, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*’dır. Lenin, İkinci Enternasyonal’in devrimin yalnızca en ileri kapitalist ülkelerde başlayacağı yönündeki görüşüne karşı çıkararak, emperyalizm döneminde kapitalizmin eşitsiz gelişmesi nedeniyle devrimin, Çarlık Rusyası gibi zayıf halkalardan da başlayabileceğini savunmuştur ve emperyalizm analizinde ortaya koyduğu tespitler bu durumu doğrular niteliktedir. I.

Dünya Savaşı sırasında (1916) kaleme alınmış olan çalışmada, emperyalizmin kapitalist üretim biçiminin içsel çelişkilerini derinleştirdiği ve tekelci yapısıyla yozlaşma ve durgunluk eğilimi yarattığı ifade edilmektedir. Bu tekelci yapının temelinde, sanayinin çeşitli kollarının tek bir işletmede toplanıyor olması yatmaktadır. Modern tekellerin başlangıcını 1860 yılına kadar dayandıran Lenin, serbest rekabetin 1860-1880 yılları arasında doruğuna ulaştığını ifade etmektedir. 19'uncu yüzyılın sonunda ise karteller ekonomik yaşamın temeli haline gelmiş ve kapitalizm "kapitalist emperyalizm"e dönüşmüştür (Lenin, 2009, s.25). Üretimin yoğunlaşması ve bunun sonucu olan tekeller, sanayi ve bankaların birleşmesi ile oluşmaktadır (Lenin, 2009, s.54-60). Lenin'e göre tekelci aşamada sermaye fazlası, kâr oranlarının yüksek olduğu geri kalmış ülkelere ihraç edilir; demiryolu ve sanayi yatırımlarıyla dünya kapitalist sistemine bağlanan bu ülkeler üzerinden dünya, mali sermayeye dayalı olarak ekonomik ve siyasi bakımdan paylaşılır (Lenin, 2009, s.70, 85). Marksist kuramı emperyalizm tartışmalarında değerli kılan unsur, sermaye hareketliliği ve sermayenin uluslararasılaşmasına dair özgün katkısıdır. Bu katkı kapitalizmin ileri aşamalarını çerçevelemek için kapsamlı bir yol haritası çizmektedir.

Akademik literatürde sömürgeciliğe ilişkin çok sayıda sınıflandırma çabası olduğunu gördük. Bu çeşitlilik, kavrama ilişkin bir uzlaş sağlanamamasının en temel sebeplerinden biridir. Anlaşmazlıklar, kategorilerin genel içeriğinden coğrafi bağlamlarına kadar uzanmaktadır. Sömürgeciliği ne şekilde ele aldığımız, politik konumlanışımızı ve akademik yaklaşımımızı da doğrudan yansıtmaktadır. Sömürgeciliği bir yönetim biçimi olarak konumlandırmak ve Avrupa ile Avrupa dışı dünyası arasındaki farkları betimlemek için kullanmak indirgemeci bir yaklaşıma sebep olmaktadır (Sultan, 2025, s.435-436). Bu tür bir indirgemeciliğe düşmemenin temel yolu küresel eşitsizlikleri, dünyanın çok boyutlu yapısını ve sömürgeciliğin neden olduğu ayrımcılık biçimlerini somutlaştırmaktır. Bu nedenle tez kapsamında sömürgeciliğin ele alındığı çerçevenin ortaya konması önem taşımaktadır.

Denizaşırı, ekonomik sömürü içeren, kültürel baskıyı esas alan ve yerleşimci bir faaliyet olan; plantasyonlar ve zorunlu işgücü ile sömürgeciliğin özünü oluşturan 1500 sonrası Batı temelli faaliyetler, diğer sömürgecilik türlerinden belirgin biçimde ayrılmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışmada tarihsel sömürgecilik Avrupa'ya özgü bir olgu olarak kabul edilmekte, emperyalizmden ayrı bir fenomen olarak ele alınmakta, antik ve bölge dışı örnekler ise sömürgeciliğin farklı birer boyutu olarak konumlandırılmaktadır.

Tarihsel sömürgeciliğin mirası, sömürge yönetimlerinin resmen sona ermesiyle birlikte farklı biçimler kazanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan devletlerin karşılaştığı yeni sorunlar -örneğin bağımsızlık sonrası borç krizleri, uluslararası finans kuruluşlarının dayattığı yapısal uyum programları ve eski sömürge dillerinin eğitim ile yönetimdeki sürekliliği- tarihsel sömürgeciliğin farklı coğrafyalar üzerindeki etkisini görünür kılmıştır. Sömürgeciliğin bu formunda eşitsizlik doğrudan gerçekleşmemiş; çeşitli yol ve yöntemler benimsenerek devam etmiştir. Bu sebeple sömürgecilik yeni anlamlar kazanmış, küresel ilişkiler farklı düzeylerde ilerlemiştir. İfade edilen durumu yeni sömürgecilik, bağımlılık ve Küresel Kuzey-Küresel Güney tartışmaları ekseninde detaylandırmakta ve irdelemekte fayda vardır.

1.2. Yeni Sömürgecilik Tartışmaları

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte sömürgeci uluslar, yerleşimlerini ellerinde tutmanın ne kadar akılcı olduğunu değerlendirmek zorunda kalmıştır. Savaş sonrasında gelişmiş güçlerin karşılaştığı temel sorun, az sayıda zengin ülke ile çok sayıda yoksul ülke arasındaki büyük uçurumun var olduğu savaş öncesi duruma geri dönmenin imkânsızlığıydı. Artan siyasi özgürlük talebi, sömürgelerin ekonomik yükü gibi pek çok faktör, yerleşimleri sömürgeciler için masraflı bir hale sokmaya başlamıştı. Bu durumun sebeplerinden biri olan bağımsızlık hareketlerinin arka planında kendi kendini

yönetebilen ulus devletlerin yükselişi vardır (Hargreaves, 1996, s.244). Başlangıçta siyasi bir olgu olan sömürgeleşme, kısa sürede sömürge deneyimiyle bağlantılı tüm unsurları içerecek şekilde (kültürel, askeri vb.) genişlemiştir. Bu süreç, sömürgeciler ve sömürge karşıtları arasındaki askeri çatışmaları ve diplomatik süreçleri de içeren ikili bir yöne sahiptir (Betts, 2012, s.23-24). Değinilen tüm faktörler, tarihsel sömürgeciliğin sonlandırılmasına yol açmıştır.

Tarihsel sömürgeciliğin sona ermesiyle birlikte, sömürgeci ilişkiler yeni biçimler kazanmıştır. Yeni sömürgecilikte kontrolü elinde bulunduran güç çoğunlukla geçmişte söz konusu topraklar üzerinde egemen olmuş ülkelerdir. Bağımsızlığını kazanmadan önce tek parça halinde yönetilen geniş alanlar, kalkınma becerisi sınırlı ve iç güvenlikle bile eski sömürgeci merkeze bağımlı küçük devletlere ayrılmıştır. Yeni sömürgeciliğin bu stratejisi, ülkelerin eski sömürgeci güçle ekonomik ve mali ilişkilerinin sıkı biçimde sürdürülmesini hedeflemektedir. Sömürgeciliğin aldığı bu biçim, kapitalizmin yeni yapılanma yolları organize etmesine ve eski sömürgecilerin farklı yöntemler geliştirmesine yol açmıştır.

Kwame Nkrumah'a göre (1965, s.8) yeni sömürgecilik açısından en "ideal" devlet, yeni çıkarların denetiminde işleyen bir yapıya işaret eder fakat sosyalist devletlerin varlığı, bu sistemin tümüyle hayata geçirilmesini engellemektedir. Başka bir toplumsal ve ekonomik düzenin varlığı, yeni sömürgeci rejim için bir karşı duruş niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle sosyalizm "tehlikesi" kapitalizme ciddi bir darbe vurmuştur. Savaş sonrası dönemde kapitalizm, Sovyetler Birliği'nin yükselişi ve Birinci Dünya Savaşı sırasında aldığı yıkıcı darbeye ek olarak; Orta ve Doğu Avrupa'da ve Çin'de sosyalist rejimlerin kurulmasıyla bir başka yenilgi yaşamıştır. Bu durum eski sömürgeci güçlerin yeni politikalar geliştirmesinin esas nedenlerinden biridir. Kapitalizm, bir toplumsal düzen olarak dünyanın pek çok bölgesinde çözülme sürecine girerken, sosyalist rejimler esas olarak ekonomik ve endüstriyel açıdan geri bırakılmış coğrafyalarda ortaya

çıkıştır (Nkrumah, 1965, s.197). Bu doğrultuda, kapitalist düzene yönelik en güçlü siyasal kopuşlar, erken dönemde yeni sömürgeci ilişkilerin yoğun biçimde sürdürüldüğü bölgelerde kalıcı sonuçlar doğurmuştur. Buna karşılık, gelişmiş ve güçlü sanayiye sahip ülkelerde kapitalizm daha da güçlenmiştir.

Yukarıda ifade edilen ayrışmanın en belirgin örneği, savaş sonrası Batı dünyasında ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkeleri iç yeniden yapılanmaya odaklanırken, Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa geç dahil olması, saldırılardan fiziksel olarak büyük ölçüde etkilenmemesi ve savaş malzemeleri ile hizmetlerinin başlıca sağlayıcısı konumunda bulunması sayesinde üretim ve yenilik kapasitesinde olağanüstü bir ivme yakalamış, böylece İngiltere'den uluslararası finans tekeli liderliğini devralmıştır. Bu süreçte ABD kapitalizmi ciddi bir yükselişe geçmiş, anılan kazanım ülkenin Avrupa ve Japon emperyalizminin sömürge bölgelerine ilişkin yurtdışı yatırımlarını ve sanayi ürünleri ihracatını artırmasına zemin hazırlamıştır (Nkrumah, 1965, s.41; 54). Bu yatırımlar ve ileride değinilecek yardımlar, dolaylı yollarla işleyen yeni sömürgeciliğin temelini oluşturmaktadır.

Savaş sonrası bu yeni düzende, geçmişin "sömürgeci efendileri" ile eski sömürgeler arasındaki ilişkiler çeşitli biçimlerde devamlılık göstermektedir. Bu boyutlar siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri düzeydedir. Siyasi boyutta, bağımsızlığını yeni kazanmış ülke, sömürgeci gücün siyasi ideolojisini benimser ve geleceğin liderleri olacak profiller bu güçlerin okullarında eğitim görerek o ülkenin genel yapısını içselleştirir (Nwachuku, 2016, s.1). Bu yolla siyasal kültürün zor kullanmadan benimsetilmesi amaçlanmaktadır. Eski sömürge ülkelerinde herhangi bir kriz söz konusu olduğunda güçlü ülkelere yardım istenmesi ve çözümün sömürgeci gelenekte aranıyor olması da bu duruma yönelik en önemli örneklerden biridir.

Sömürgeciliğin aldığı yeni biçimdeki bir diğer uygulama ise kültürel düzeyde gerçekleşmektedir. Bu boyutta geçmişten gelen ve geri döndürülemez biçimde içselleştirilmiş kültürel kodların baskınlığı göze çarpmaktadır; eski yerleşimlerde geçmiş sömürgecilerin dilini resmi dil olarak kullanmaya devam etmektedir (Nwachuku, 2016, s.3). İsimleri dahi sömürgeciler tarafından verilen yeni bağımsız uluslar, yüzlerce yılın kalıcı mirası sebebiyle kültürel benliklerini inşa edemeyecek bir duruma gelmiştir. Bu örneklerden de göreceğimiz üzere sömürgeciliğin temel parametrelerinden biri olan asimilasyon, yeni sömürgeci politikalara dahi ihtiyaç kalmadan geçmişten gelen alışkanlıklar sebebiyle devam etmektedir.

Yeni sömürgeciliğin temelindeki unsurlardan biri de yaratılan ekonomik bağımlılıktır. Yeni bağımlı ilişki örüntüleri, geçmiş yerleşimlerin ekonomisinin hâlâ eski efendilerin çok uluslu şirketleri aracılığıyla şekillendirilmesi ve kontrol edilmesi anlamına gelir ve bağımsızlığını kazanmış eski sömürge ülkeleri devasa finansal çıkarlar için denetim altına alınmaktadır (Nkrumah, 1965, s.28). Bu çıkarlar belli bir kapitalist devletin amaçları doğrultusunda işletilir ve paylaşılır. En baskın etki Morgan ve Rockefeller gibi ABD’li şirketlerin elindedir ve bunları Britanyalı ve Avrupalı ortakları izlemektedir. Bu rekabetçi ortaklıklar, mali tekelciliğin ABD emperyalizmi altında kazandığı küresel karakteri yansıtır. Çok uluslu şirketler, gelişmekte olan ülke ekonomilerini ciddi şekilde kontrol ediyordu. İlk olarak bu ülkelerdeki üretken eksenleri inşa etmek için teknoloji transferi gerçekleştirildi, ardından ise iş gücü ve yerel üretim kapasitesi artırıldı. Ayrıca, eski sömürgelerdeki ulus devletlere bağlı kapitalist çıkarların oluşumu, doğrudan çok uluslu şirketlerin faaliyet alanında gelişti ve onların kontrolü altında biçimlendi (Hardt ve Negri, 2001, s.246–247). Örneğin, Belçika’nın Kongo üzerindeki finansal üstünlüğü, Rothschild, Lazard Frères ve Schroder gibi uluslararası devlerle olan yakın bağlantıları sayesinde olmuş ve Britanya, Fransa ve ABD finansı ile paylaşılmıştır. Bu ülkeler şirket ekonomilerinin baskın yapısından rahatsızlık duydukça,

yerel halkı yatıştırmak için ilgili bölgelerde şubeler aılması ve yerel nüfusun istihdam edilmesi gibi mlere gidilmiştir (Nwachuku, 2016). Nkrumah (1965) yeni sömürgecilikte yabancı sermayenin daha az gelişmiş bölgelerin kalkınması amacıyla değil, sömürülmesi için kullanıldığını ifade etmektedir. Yapılan yatırımlar, dünya üzerindeki zengin ve yoksul ülkeler arasındaki uçurumu azaltmak yerine artırmaktadır ve ekonomik-mali sisteme yönelik politikalar eski sömürgeci hedeflerle bağlantılıdır.

1960'lardan itibaren bu ekonomik bağımlılık, uluslararası finans kurumları aracılığıyla daha da derinleşmiştir. Ne uluslararası kuruluşlar ne de güçlü ülkeler yardım adı altında gerçekleştirilen hiçbir eylemi karşılıksız yapmamaktadır. Örneğin Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kredi vermek için yardım ettiği ülkeden para birimini devalüe etmesini istediği, Dünya Bankası'nın ise yoksulluk üzerine çeşitli politikalar geliştirilmesini şart koştuğu belirtilmektedir. Üstelik GATT'ın dahi artık gelişmekte olan ülkelere tek taraflı taviz vermek istemediği ve ülkeleri karşılık vermek zorunda bıraktığını vurgulanmaktadır (Zinkin, 1993, s.347). Udegbuma'a göre (2020, s.82) yeni sömürgecilik bağlamında Afrika'ya yapılan yardımlar, kıtayı kalkınma için dış glere bağımlı hale getirmiştir. Krediler ve hibeler yoluyla gerçekleştirilen bu mekanizmalar, Afrika için ciddi bir borç yükü ve kriz oluşturmuştur. Kıtanın her yıl IMF ve Dünya Bankası'na ödediği borç faizi tutarı, bu kurumlardan sağladığı kredilerin toplamını aşmaktadır; bu durum halkın en temel ihtiyaçlardan dahi mahrum kalmasına neden olur. Bahsedilen bağımlılık ilişkisi, IMF ve Dünya Bankası'nın bu ülkelere Yapısal Uyum Programları dayatmasını mümkün kılmaktadır. Büyük lde kapsamlı zelleştirme adımlarına dayanan politikalar, sağlık hizmetlerinin zayıflaması, eğitim alanında gerileme, altyapı yatırımlarının yetersiz kalması ve genel yaşam koşullarının kötüleşmesi gibi sonuçlar doğurmaktadır (Udegbuma, 2020, s.78). Bahsedilen durumun neredeyse tüm eski sömürge ülkelerinde söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Yardımların büyük bir kısmının krediler şeklinde olması, yararlanıcıların zayıf ekonomilerini daha da

büyük bir yükün altına sokmuştur. Yeni uluslar ayakta kalabilmek için eski sömürgeci güce bağımlı olmak durumunda kalmıştır (Nwachuku, 2016, s.3). Birleşmiş Milletler (BM)'ye göre ekonomik yardım, "hükümetler ve uluslararası kuruluşlar tarafından askeri amaç taşımayan hibeler ve uzun vadeli krediler" olarak sınırlandırılır. Buna rağmen, kendilerini yardım sağlayıcı olarak konumlandıran ülkeler, bu kapsama özel sektör yatırımlarını, ihracat kredilerini ve hatta askeri kredileri dahi dahil etmektedir (Nkrumah, 1965, s.48).

Tarihsel sömürgecilik deneyiminde sömürgeci güç en azından yaptığı eylemleri açıklamak ve haklı göstermek zorundaydı. Yeni sömürgecilikte ise bu iki durum hiçbir şekilde söz konusu değildir (Nkrumah, 1965, s.4-6). Bunun temel sebebi, yeni sömürgeciliğin resmiyette net bir karşılığının olmaması ve gerçekleştirilen eylemlere çeşitli kuruluşlar aracılığıyla geçerlilik kazandırılmasıdır. Dünya Bankası, 1944 tarihli Bretton Woods Anlaşması kapsamında, İkinci Dünya Savaşı'nda yıkıma uğrayan ülkelerin yeniden yapılanmasına destek olmak ve "az gelişmiş bölgelerde ekonomik kalkınmayı teşvik etmek" amacıyla oluşturulmuştur. IMF ile hareket eden Dünya Bankası, zamanla yeni sömürgeci devletlerin bağımlı konumunu sürdürmede etkili bir mekanizma hâline gelmiştir. Bir dönem Dünya Bankası'na danışmanlık yapan ve deneyimlerini *Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafı* başlıklı çalışmasıyla aktaran John Perkins (2012), kuruluşun sömürge ülkeleri aşırı dış borca ve iflasa sürükleyecek büyük yatırımlar yapmaya doğru nasıl yönlendirdiklerini anlatmaktadır. Yazara göre (2012, s.44;161) Dünya Bankası çeşitli altyapı projeleri için az gelişmiş ülkelere borç vermekte ve krediler aracılığıyla borçluluk koşullarını ağırlaştırmaktadır. Temel amaç iflasa sürüklenen ülkenin bütünüyle sömürgeci ülkenin kararlarına bağımlı olmasını sağlamaktır. IMF'de alınan kararlar ise çoğunlukla fonda en yüksek oy gücüne sahip büyük sanayileşmiş ülkeler tarafından belirlenmektedir (Udegbuma, 2020, s.78). Özünde hibe amacı gütmeyen mali yatırımlar, borçlanmanın bir türlü sona ermediği sonsuz bir döngü

yaratarak eski sömürgelerin gelişmesine ket vurmuştur (Campbell, 1975, s.38). Bu durum eski sömürge ülkelerinin bağımsız hareket edebilmesinin ve mevcut sorunlarına yönelik çözüm üretebilmesinin önündeki temel engellerden biridir.

Geçmiş sömürgecilik dönemindeki bağımlılık daha net ve kesinken, dolaylı yollardan gerçekleşen sömürgecilikte resmiyette bağımsız olan eski sömürge devletleri kolaylıkla farklı hedeflere konu olabilmektedir. Bu sebeple yeni sömürgeci güçler arasındaki mücadele körüklenmektedir. Mücadele; kaynaklara erişim, mal ihracı ve sanayi üretimindeki teknik gelişmeler ve fabrikaların daha geniş ölçeklerde üretim yapabilir hale gelmesi gibi sebeplerle daha da yoğunlaşmıştır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde, özellikle tekelci yapılar arasındaki rekabet son derece serttir. Anonim şirketler aracılığıyla demiryolu ve deniz taşımacılığının büyümesi teşvik edilmekte, bu yolla sigortacılık ve bankacılık sektörünün de büyümesi amaçlanmaktadır. Çıkarılan yeni ticari yasalarla bireysel yatırımcıların sorumluluğu sınırlandırarak sanayi ve ticari işletmelerin payları artırılmaktaydı. Rekabetin seyrini de dönüşüme uğratan bu düzenlemeler, büyük çaplı şirketlerin daha zayıf rakiplerine orantısız bir güç uygulamasına sebep oluyordu. Yeni sömürgeciliğin ifade edilen doğası nedeniyle küresel finans grupları, farklı yöntemler kullanarak ulusal tekellere de nüfuz etmektedir. Bu süreç yalnızca ekonomi alanıyla sınırlı değildir ve siyasi bağlantılar sayesinde daha da derinleşmektedir (Nkrumah, 1965, s.41).

Yeni sömürgecilikte bir diğer parametre olan askeri baskı unsuru da farklı bir biçim almıştır fakat güçlü şekilde devam etmektedir. Esasen bu dönüşüm, nükleer silahların artışıyla da yakından ilişkilidir. Nükleer silahların artışı, büyük bir savaşın nihai yaptırımına dayanan eski tarz güç dengesi anlayışını geçersiz kılmıştır. Askeri çatışmalar bu nedenle "sınırlı savaşlar"dan ibarettir ve yeni sömürgecilik bu tür savaşların üreme alanıdır (Nkrumah, 1965, s.5). Eski sömürge dönemi askeri politikaları, dış tehditleri hedef almak yerine iç güvenliğe odaklanmaktaydı. Yerleşimler içerisindeki askeri yapı,

yerel düzeni koruma iddiasıyla hareket etmekte ve sömürge halklarını tehdit olarak konumlandırmaktaydı. Çatışmalara doğrudan müdahale eden eski sömürgeciler, savaşların nasıl sonuçlanacağına dahi etki etmiştir. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gine, Somali, Etiyopya ve Nijerya gibi ülkeler bu örnekler arasında yer alır. Söz konusu ülkelerde iç savaşlar meydana geldiğinde, eski sömürgeci güçler devreye girerek çatışmaların seyrine müdahale etmiş ve sonuçları şekillendirmiştir (Nwachuku, 2016, s.3). Bu tür dış müdahaleler, ilgili ülkelerin bağımsızlık arayışını zayıflatmakta ve kendi egemenliklerini savunma kapasitelerini sınırlamaktadır.

Geçmiş askeri faaliyetlerde temelde doğrudan genişleme ve yayılma amaçları olduğunun bilinmesi, sömürülen ülkenin karşı karşıya kaldığı tablo hakkındaki farkındalığının daha yüksek olmasını sağlamaktaydı. Ancak yeni sömürgecilikte bu denli belirgin bir öz bilinç yoktur ve çok daha hassas bir görünüm vardır. Soğuk Savaş sonrası dönemde müdahaleler yeni bir ivme yakalamıştır. Bu müdahaleler, Orta Doğu ve Afrika ülkelerine kalıcı zararlar vermiş; özellikle de ABD eliyle gerçekleştirilen işgaller ile ciddi insanlık suçları işlenmiştir; bunlar arasında 2001 yılında Afganistan'a yapılan saldırı, 2003 Irak işgali gibi süreçler yer almaktadır. NATO'nun 2011 yılında Libya'ya yaptığı müdahale de sivilleri koruma gerekçesiyle meşrulaştırılan bir başka askeri girişimdir.

Bahsedilen tüm baskı unsurlarına (askeri, siyasi, ekonomik, kültürel vb.) karşı koymak ve mücadele edebilmek için çeşitli yöntemler geliştirildiği görülmektedir ve bu mücadelelerin uzun soluklu bir tarihi vardır. 1950'lerin ortalarında, henüz Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler bloklara bağlanmama yönünde bir arayışa girmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketi'nin temeli, 1955 yılında Endonezya'nın Bandung kentinde düzenlenen ve 29 ülkenin katıldığı "Bandung Konferansı" ile atılmıştır. Bu hareketin temel amacı, bağımsızlığını yeni kazanmış eski sömürge ülkelerinin egemenliklerini koruması ve büyük güçler arasındaki rekabetin bir parçası olmamasıdır. Konferansta benimsenen anlayış, İkinci Dünya Savaşı

sonrasında bağımsızlığını kazanan ülkelerin ABD öncülüğündeki Batı Bloğu veya Sovyetler Birliği öncülüğündeki Doğu Bloğu'na askeri veya siyasi olarak bağlanmadığı bir konumlanışı ifade etmektedir. 1961'de Yugoslavya'nın başkenti Belgrad'da yapılan Belgrad Konferansı'nda ise Bağlantısızlar Hareketi resmileşmiştir (Nwachuku, 2016, s.3). Bu hareketin temel hedefi, silahsızlanmayı ve gelişmiş güçlerin uyguladığı orantısız baskıyı ortadan kaldırmaktır. Uluslararası sorunların uzlaşma ile çözülmesi de temel amaçlar arasında yer almaktadır.

Sömürgeciliğe karşı güçlenen kurtuluş hareketlerine sebep olan itici güçlerden biri de işçi sınıfının daha da kötüleşen konumu olmuştur. Yüzyılın sonundan itibaren sömürgeler, bu durumu kapitalist devletlerdeki sınıf çatışmalarını hafifletmek için kullanılabilecek bir kaynak olarak görmüş ve bir süreliğine de olsa bu amacını gerçekleştirebilmiştir. Sömürge mülklerinden elde edilen kârın büyük kısmının işçilerin değil kapitalist sınıfın cebine giriyor olması sebebiyle işçi sınıfı partileri, kendilerini sömürge halkları ile özdeşleştirmeye başladı. Kapitalizm kendini, içeride işçi sınıfı hareketleri ile dışarıda ise sömürgeci kurtuluş hareketleriyle mücadele ederken buldu (Nkrumah, 1965, s.6). Ancak bu durum eşitsizlik örüntülerini ve sömürgeci faaliyetleri bütünüyle ortadan kaldıramadı.

Yeni sömürgeciliğe dair mücadeleler genel hatlarıyla yukarıda ifade edilen şekilde gerçekleşmiştir. Uygulamadaki bu çözüm stratejilerine ek olarak, pek çok kuramcı ve siyaset insanı tarafından da yeni sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasına ilişkin çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin ne ölçüde hayata geçirilebildiği tartışmalı olmakla birlikte, yeni sömürgeciliğin "örtük" yöntemlerinin hatırı sayılır bir kesim tarafından fark edilmesi ve buna karşı mücadele araçlarının geliştirilmiş olması dahi ciddi bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Eduardo Faleiro'ya göre (2012, s.14) yeni sömürgecilikle mücadele için Bağlantısızlar Hareketi, G-77 ve benzeri örgütlenmeler aracılığıyla Birleşmiş Milletler (BM) sisteminin demokratikleştirilmesi; Güvenlik Konseyi'nin reformu, Genel

Kurul'un güçlendirilmesi ve nükleer silahlarının ortadan kaldırılması yoluyla daha adil, eşitlikçi ve barışçıl bir uluslararası düzen için çaba gösterilmelidir. Afrika odaklı bir kurtuluş mücadelesini odağına alan Nkrumah ise (1965, s.197) öncelikle yeni sömürgecilik olgusunun kabullenilmesi ve bu kabulleniş sonrasında çözüm yollarının belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çıkış yolunu imkânsız görmeyen yazar, dünyanın potansiyel kaynaklarını harekete geçirecek örgütlenme eksikliğine vurgu yapmaktadır. Sistemin umutsuz kurbanlarının gelecekte karşı baskı uygulayacak şekilde hizalanmaları gerekmektedir ve bu hizalanma herhangi bir savaşa sebep olmaz; aksine böyle bir konumlanışın olmaması barışa yönelik tehdit anlamına gelmektedir. Bu noktada sömürgeciliğin tasfiye sürecini incelemek gerekir. Bağımsızlık hareketlerinin kendisi bile, herhangi bir savaş çıkmaksızın sömürgeci efendileri pes ettirmeye yetmiştir. Afrika Birliği'nin ve kolektif hareketin önemine de değinen Nkrumah (1965, s.200-201), eylemin değil eylemsizliğin savaşların sebebi olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır.

Dünyanın genel durumu ve küresel ilişkilerin seyri incelendiğinde, hem 1960'larda hem de 2000 sonrasında kaleme alınan çalışmalarda ifade edilen sorunların devam ettiği net şekilde görülmektedir. Küresel eşitsizlikler gitgide derinleşmekte; ekonomik, askeri ve kültürel baskılar şiddetini artırarak devam etmektedir. Nkrumah'ın bundan 60 yıl önce yaptığı tespitler güncelliğini korumaktadır. Bu da göstermektedir ki tarihsel sömürgeciliğin mirasçısı olan küresel güçler, görünürde bağımsız olan eski sömürgeler üzerinden elde ettiği çıkarları yeni sömürgeciliğin incelikli yöntemlerinden faydalanarak her geçen gün daha da artırmaktadır. Bu durum aynı zamanda bir bağımlılık ve az gelişmişlik sorunudur. Yeni sömürgecilik literatüründe gerçekleşen eşitsizliğin farklı boyutlarını (askeri, ekonomik, kültürel vb.) detaylı şekilde gördük fakat bağımlılığı üreten parametreleri daha derin ve odaklanmış biçimde açıklayan analizlere henüz değinmedik. Bu noktada literatürdeki ciddi bir boşluğu dolduran bağımlılık okulunun temel tezlerine bakmak, küresel ilişkilerin dinamiklerini daha derinlemesine bir biçimde

kavramamıza olanak sağlayacaktır. İlgili kapsamda merkez-çevre ayrımına, güncel tartışmalara ve küresel ilişkilerin mevcut çok boyutlu yapısına da daha detaylı bir şekilde yer verilecektir.

1.2.1. Bağımlılık Okulu

Akademik tartışmalarda kayda değer bir yeri olan gelişmişlik-azgelişmişlik meselesi, bağımlılık okulu kuramcılarınca merkez ve çevre ayrımı üzerinden kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Bağımlılık okulunun savaş sonrası küresel eşitsizlikleri açıklamakta etkili bir çerçeve çizdiği görülmektedir. 1950'li yılların sonunda ortaya atılan ve modernleşme kuramının eleştirisine dayanan okul, uluslararası ilişkiler, iktisat, sosyoloji gibi farklı disiplinlerle ilişkilidir. Latin Amerika ve Afrika gibi azgelişmiş bölgelerin ekonomik ve siyasi bağımlılığı Yeni Marksist bir bakış açısıyla incelemiştir (Hout, 2023, s.163). Analizini merkez-çevre ayrımına dayanarak gerçekleştiren bağımlılık okulu, gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik uçurumu ve sömürü örüntülerini açıklamaktadır.

Temel odağı II. Dünya Savaşı sonrası çevre ülkelerin -ciddi bir çoğunluğu eski sömürge olan ülkeler- merkez ülkelere olan örtük ve dolaylı bağımlılığını incelemek olan kuramın kökenleri Bukharin ve Lenin'in emperyalizme dair analizlerine değin uzanmaktadır. Bukharin (1929) *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi* başlıklı çalışmada, dünya sisteminin acımasız rekabet koşulları içerisindeki azgelişmiş ve ekonomisi tarıma dayalı ülkeleri "çevre" olarak konumlandırmıştır. Lenin ise (2009, s.61-63) *Emperyalizmin En Yüksek Aşaması*'nda emperyalizmin sömürgeleştirdiği ülkelerin kapitalist bir kalkınma sürecine giremediğini ve bu sürece yönelik adımların atılmadığını ifade etmiştir. İlgili çalışmalar bağımlılık literatürü için kıymetli bir esin kaynağı olsa da merkez-çevre diyalektiğine dayalı keskin bir ayrımı içermemektedir. Bu çerçevede öncü çalışmalardan biri, adını Birleşmiş Milletler Latin Amerika Ekonomik Komisyonu'nda

(ECLA) görev almış Raul Prebisch ve Hans W. Singer'den alan "Prebisch-Singer" tezidir. Yapısalci bir analize dayanan bu yaklaşım, sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkeler ile azgelişmiş ülkeler arasındaki kemikleşmiş eşitsizliği, temel ürünlerin sanayi ürünleri karşısında yaşadığı düşüş üzerinden açıklamaktadır (Kabonga, 2016, s.30). Azgelişmiş ülkelerin ham madde ihracına yönelik bağımlılığını ifade eden bu analiz (Sánchez, 2003, s.37), küresel ekonomik yapı içerisindeki ilişkileri ortaya koyması açısından önem taşımaktadır.

Ortaya çıktığı süreçte Latin Amerika odaklı çözümlemeler yapan ekol, zaman içerisinde inceleme alanını genişletmiş ve Asya ekonomileri ile Sahra Altı Afrika'yı da kapsamına almıştır (Hout, 2023, s.163). Söz konusu genişleyen kavrayış sayesinde bağımlılığın farklı coğrafyalardaki görünümelerini ortaya koyabilmek mümkün olmuştur. Bu yönüyle yeni sömürgecilik tartışmalarına farklı bir soluk getiren kuram, bağımlılığın klasik sömürgeciliğin dar kapsamının dışında kalan boyutunu da ortaya koymuştur. Nitekim Friedmann ve Wayne (1977, s.400), bağımlılık yaklaşımının evrimsel kalkınma kuramlarına karşı dört önemli ilerleme kaydettiğini belirtmektedir: “toplumu veya ulusu kendi kendine yeterli bir birim olarak varsaymaması, bütüncül bir analiz sunmaya çalışması, toplumsal yaşamın maddi temellerine özellikle dünya kapitalist sisteminin büyüme ve yayılmasına odaklanması ve tarihsel olarak spesifik olması”. Bu sayede, azgelişmişlik olgusunun yalnızca içsel dinamiklerle açıklanamayacağı ve küresel kapitalizme ilişkin parametrelerin ele alınması gerektiği ortaya konmuştur.

Dos Santos, Cardoso, Faletto, Sunkel, Wallerstein, Baran, Arrighi, Frank gibi çok sayıda ismin katkıda bulunduğu bağımlılık kuramı, ticari serbestliğin çevre ülkeler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ve çevreden merkeze gerçekleşen kaynak aktarımında eşitsizliğe sebep olan parametreleri derinlemesine incelemektedir (Velasco, 2003, s.44). Kapitalist sistemin azgelişmiş ülkelerin ilerlemesine ket vuran doğasına değinen yaklaşım, merkez ülkelerin çevre ülkeleri yalnızca ekonomik değil; sosyal ve siyasal

bağlamda da bağımlı kıldığını öne sürer (Tubiana, 1998, s.22-23). Somut bir odağa sahip olan ve bu anlamda diğer yeni sömürgecilik yaklaşımlarından ayrılan bağımlılık kuramını farklı kılan noktalardan bir diğeri modernleşme kuramları gibi indirgemeci yaklaşımları kapsamlı şekilde eleştirmesidir.

Modernleşme kuramlarının azgelişmişliği "bir aşama" olarak gören sınırlı yaklaşımı, bağımlılık okulunun temel eleştiri noktalarından birini oluşturmaktadır. Modernleşme, azgelişmişliğin nedenlerini yoksul toplumların içsel dinamiklerine bağlamaktadır (Mahoney ve Rodríguez Franco, 2016, s.23). Özellikle bu ülkelerin kültürel yönelimlerine ve değerlerine odaklanan yaklaşım, modern-geleneksel ikiliğinden hareket etmektedir. Bu anlayış, modern toplumlarda ilişkilerin evrensel ve işlevsel olduğunu ve bireysel başarının temel alındığını savunur. Geleneksel toplumlarda ise ilişkiler daha özeldir ve her birey statüsüne göre değerlendirilir. Kalkınma olgusu, kültürel değerlerin geleneksel toplumdan modern topluma doğru değişimiyle mümkündür. Bu bağlamda modernleşme kuramcıları, her toplumun geçirmesi gereken aşamalar olduğunu varsayarak "ileri" ve "geri" toplumlar arasında bir mesafe oluşturan Batı merkezli bir bakış açısını benimsediler (Grosfoguel, 2000, s.359). Çevre ülkelerin karşı karşıya olduğu sömürü örüntülerini görmezden gelen bu yaklaşımın aksine, bağımlılık kuramcıları yeni eşitsizlik biçimlerinin tarihsel sömürgeciliğin bir devamı olduğunu ileri sürer ve bu durumu yaratan koşulları bütünsel biçimde analiz eder (Matunhu, 2011, s.68). Bu kavrayış, azgelişmiş ülkelerin sahip olduğu doğal kaynakların gelişmiş ülkeler tarafından çeşitli baskı mekanizmaları vasıtasıyla kullanıldığını ve ekonomik kalkınma, sanayileşme ve modernizasyon söylemleri aracılığıyla ne şekilde meşrulaştırıldığını ortaya koyar (Santos, 1970, s.231). Bir analiz çerçevesi sunan bağımlılık okulu, farklı kuramcılarca çeşitli düzlemlerde ele alınmıştır. Bağımlılık okulunun bu çok yönlü yapısını anlamlandırmak için değişik yaklaşımları ve isimleri ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir.

Okulun önde gelen isimlerinden Paul Baran, azgelişmişliği merkez-çevre ayrımı üzerinden ele alarak, gelişmiş ülkelerin tekelci kapitalizminin çevre ülkelerin geri kalmışlığındaki temel etken olduğunu öne sürer. Ona göre, sömürge ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları da bu bağımlılığı sona erdirmemiş, aksine ekonomik ve politik yapılar değişse de merkez-çevre ilişkisi devam etmiştir (Akt. Cirhinlioğlu, 1999, s.129-131). Kuramcıya göre azgelişmişlik ve kalkınma aynı kökten beslenir; her ikisi de dünya çapında bir sermaye birikimi sürecinin ortak sonucudur. Bu kavramları anlamak için küresel karşılıklı bağımlılığın ele alınması şarttır. Azgelişmiş ülkelerin sömürülmesi, Batı kapitalizminin gelişiminde öncü bir role sahiptir; bu ülkeler çelişkili biçimde sürekli büyüyen bir artık üretir ancak bunun emilmesi için şart olan tüketim ve yatırım olanaklarından yoksundur. Ekonomik artığa uluslararası şirketler ve yerli işbirlikçi sınıf tarafından el konulur ve azgelişmişlik her defasında yeniden üretilir. Bu ülkelerde sermaye birikimi, verimlilik ve tasarruf düşüktür fakat buna zıt şekilde nüfus hızla artmaktadır. Temel nokta, tekelci firmalar tarafından el konulan artığın ekonomik kalkınma ve üretimin artırılması amacıyla kullanılmamasıdır. Tekelci kapitalizm tarafından israf edilen bu artık, genel olarak piyasa spekülasyonu ve faizcilik için kullanılır. Temel çözüm, ülkelerin kaynaklarını Batı'ya aktarmak yerine ekonomik gelişim için kullanmasıdır (Baran, 1952, s.78-80; 1957, s.77).

Yaklaşımın bir diğer ismi Andre Gunder Frank, "azgelişmişliğin gelişimi" yaklaşımıyla ön plandadır. Paul Baran'dan ciddi ölçüde etkilenen Frank (1966, s.18), Latin Amerika'nın erken yerleşimci dönemden beri kapitalist dünya sistemine uyumlanmış olduğunu, gelişmiş ülkelerle kurulan bağlantıların azgelişmişliği kalıcılaştırdığını savunur. Küresel kapitalizm farklı ülke, bölge ve kırsal-kentsel alanları birbirine bağlayan, metropol ve uydulardan oluşan bütünleşik bir yapıdır. Gelişmişlik ve azgelişmişlik aynı sistemin zıt kutuplarını oluşturur çünkü her ikisi de kapitalizmin ekonomik yapısının ürünüdür. Bu iki fenomen farklı aşamalar değildir çünkü kapitalizm

hem gelişmişliği hem de azgelişmişliği aynı sürecin bileşenleri olarak üretmiştir. *Capitalism and underdevelopment in Latin America: Historical studies of Chile and Brazil* (1967) başlıklı çalışmasında Şili ve Brezilya'ya odaklanan Frank, geri kalmışlığın temelinde sömürgecilik döneminde ve sonrasında izlenen politikalar olduğunu ileri sürmektedir. Arazi mülkiyeti, tarımsal üretim ve sınıf çatışmaları ile bağlantılı iç dinamikleri vurgulayan kuramcının metropol-uydu modelinde ekonomik artık, çevreden merkeze aktarılır ve bu yolla gerçekleşen sömürü hem küresel (metropol ülkeler-uydu ülkeler) hem yerel (kent-kırsal) düzeyde işler. Latin Amerika'nın bağımsızlık sonrası sürecini "neo-kolonizasyon" olarak ele alan Frank, Batı merkezli analizleri eleştirip Asya'nın tarihsel ekonomik gücüne vurgu yapar.

Bağımlılık literatüründe ön plana çıkan bir diğer isim olan Samir Amin, yalnızca merkez-çevre bağımlılığını ele almamış, merkezin emperyalist burjuva sınıfı; çevrenin bağımlı burjuva sınıfı, köylüler gibi gruplandırmalar yaparak kapitalizmin ve bağımlılığın çok boyutlu yapısını analiz etmiştir. Ona göre (2010), kapitalizmin küresel yayılım süreci kutuplaşmaya neden olmuş ve merkez ile çevre arasında eşitsiz bir ilişki kurulmuştur. Amin (2010, s.57), kapitalizm ve emperyalizmin aynı yapının iki yüzü olduğunu, birbirinden ayıramayacağını ifade etmiştir. Kapitalizmin tarihsel süreçlerine benzer şekilde, emperyalizmi de dönemlere ayırmıştır. Buna göre, birinci dönem merkantilizm (1500-1800), ikinci dönem sanayi kapitalizmi (1800-1945), üçüncü dönem savaş sonrası sistem (1945-1990) ve dördüncü dönem ise küreselleşme (1990-) sürecidir. Amin'e (2010, s.76-77) göre emperyalizm, ekonomik ve politik yayılmacılıkla şekillenmiştir. İlk dalga 16'ıncı ve 18'inci yüzyıl arasında, ikinci dalga ise 19'uncu yüzyılda belirginleşmiştir. Bu dönemde temel hedef sermaye için yeni pazarlar açmaktır. Üçüncü dönemde kapitalizm serbest rekabetten tekelleşmeye geçmiş, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Üçüncü dünya milliyetçi rejimlerinin sona ermesiyle dördüncü dalga başlamıştır. Çağdaş kapitalizmin belirleyenleri ise pazar kontrolü, doğal kaynakların sömürüsü ve

evre ülkelerin emek gücünün aşııı kullanımı ile karakterize olmaktadır. Amin (2010, s.243), merkez-evre ilişkileri üzerinden kapitalist yayılmanın emek sömürüsünün derinleştiiğini savunur.

Immanuel Wallerstein, "Modern Dünya Sistemi" yaklaşımda merkez-evre ilişkilerine "yarı-evre" kategorisini ekleyerek bağımlılık kuramını genişletmiş ve 16'ncı yüzyılda başlayan kapitalist dünya ekonomisini, merkez (Hollanda, İngiltere), yarı-evre (Portekiz) ve evre (hammadde sağılayan bölgeler) şeklinde üçlü bir hiyerarşıyle analiz etmiştir. Wallerstein'ın yaklaşımı ile klasik bağımlılık okulu arasında ciddi farklar bulunmaktadır. Wallerstein dünya sistemini bir "statü hiyerarşisi" olarak kavramsallaştırmakta ve merkez, yarı-evre ve evre ülkeler arasındaki hareketliliği "kurumsal bir hiyerarşı" analogisiyle açıklamaktadır. Burada temel fark, Wallerstein'ın bağımlılık kuramındaki ikili (merkez-evre) analizini üçlü bir yapıya dönüştürmesi ve sistemin işleyişini tarihsel olarak daha geniş bir bakış açısı (16'ncı yüzyıldan itibaren) ile ele almasıdır. Kuramcı, Annales Okulu'ndan etkilenerek hazırladığı ve tarihsel bir yaklaşımı benimsediğı dört ciltlik eserinde, 1450'den 20'nci yüzyıla uzanan süreçte kapitalizmin genişlemesini, sanayileşme ve liberal hegemonyayı incelemiştir. Modern dünya sisteminin nasıl oluştğuna ve zaman içinde geçirdiğı evrime odaklanan Wallerstein, "mini sistemler", "dünya imparatorlukları" ve "dünya ekonomileri" şeklinde sınıflandırılan bir dnemleştirmeye gitmiştir. Mini sistemler, basit ve tekil bir siyasal düzenin hüküm sürdüğü küçük çaplı yapıları temsil eder. Dünya imparatorlukları Roma, Çin, Mısır gibi çok kültürlü politik sistemleri ifade eder. Dünya sistemi ise bu sistemlerden daha kompleks yapıya sahip olan bir g hiyerarşisine karşılık gelmektedir. Avrupa'da 16'ncı yüzyıl itibariyle kapitalist ekonominin ilk adımlarının atılması ve feodal sistemde meydana gelen kırılma, yeni bir üretim biçimi ve toplumsal yapılanmasının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Kapitalist sistemi anlamak için kapitalizm öncesi dünyanın genel işleyişini ortaya koymayı hedefleyen Wallerstein, nceki dönemleri

istikrarsız ve parçalı bir yapıya sahip olarak konumlandırmaktadır ve bu nedenle ifade edilen sistemler kapitalizmin başarısına erişememiştir. Hollanda ve İngiltere gibi ülkelerin kapitalist ekonominin yaygınlaştırılması sürecindeki rolüne değinen Wallerstein, yeni dünya ekonomisinin temel özellikleri arasında imalat sanayinin gelişimini ve yüksek işgücü ile karakterize edilen güçlü bir merkez ülkenin varlığını işaret etmektedir. Çevre ülkelerden maliyeti düşük hammaddenin sağlanması ve karşılığında maliyeti yüksek imalat ürünlerinin ihraç edilmesi, merkezin dünya ekonomisindeki egemenliğini pekiştirmektedir.

Bağımlılık ekolünün İtalyan temsilcisi Giovanni Arrighi, Asya odaklı ve Çin'e eğilen analizleriyle öne çıkar. Bu bağlamda bağımlılık okulunun geneline yöneltilen etnosantrizm eleştirisinin dışında bir duruş sergileyen kuramcı, Adam Smith ve Karl Marx'tan ciddi ölçüde faydalanmıştır. Merkez-çevre diyalektiğini hegemon güçler üzerinden açıklayan Arrighi, dünya sistemindeki merkez konumunun değişken olduğunu ve hegemon değişiminin krizlerle mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Modern dünya sisteminde dört temel hegemon güç olduğuna değinen Arrighi (2000, s.320-321), sistemik birikim dairelerinden söz etmekte ve onları kronolojik bir sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. İlk daire 1450-1570 arasında Ceneviz'de, ikincisi 1650-1740 arasında Hollanda önderliğinde, üçüncü sistemik daire ise 1780-1915 arası dönemde İngiltere önderliğinde gerçekleşmiştir. Dördüncü birikim dairesinin ABD olduğunu vurgulayan Arrighi'nin, hegemon güç olma konumunun değişkenliğine yönelik vurgusunu bu dörtlü süreç üzerinden anlayabilmek mümkündür.

Arrighi'nin Asya'ya ilişkin yaklaşımını anlamlandırmak için *Adam Smith Pekin'de* (2010) isimli kapsamlı çalışmasını incelemekte yarar vardır. Kuramcının Smith'in ekonomik gelişme kuramından ve aynı zamanda Marx'ın analizlerinden yararlandığı bu çalışma, Çin'in yükselişini ve ABD hegemonyasının çöküş sürecini ele almaktadır. Çin tarihinin yeterli düzeyde anlaşılmadığını ifade eden Arrighi, ABD'nin ise Batı merkezli

ve indirgemeci bir bakışla değerlendirildiğini ifade etmektedir. Adam Smith'in iş bölümü-pazar genişlemesi-maddi genişleme tezinden yararlanan Arrighi, ABD'nin hegemonyasının düşüşünü ve Çin'in yükselişini Smith'in iktisadi gelişme yaklaşımını temel alarak açıklamaktadır. Vietnam yenilgisi, ABD'nin askeri üstünlüğünü sarsmıştır ve bu yenilgi hegemonyanın gerileyişinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. ABD'nin 20'nci yüzyılda çok sayıda başarısız hamle yaptığını vurgulayan kuramcı, Çin'in ise gözle görünür başarılarla imza attığını savunmaktadır. Arrighi'nin Smith'in uygarlıklar arasında eşitliğin temel alındığı pazar toplumu vizyonunun olasılığını tartıştığı çalışma, Doğu Asya'daki kalkınmayı özgün kılan noktaları da analiz etmektedir. Doğu Asya'yı özgün kılan temel unsur esasında maddi ya da doğal kaynaklar değil beşerî kapasitenin etkin şekilde kullanılmasıdır. Kuramcıya göre (2010, s.48-49) Doğu Asya'nın ekonomik dinamizmi Batı modelinin bütünüyle benimsenmesi sebebiyle değil modelin Doğu Asya ile harmanlanması ile mümkün olmuştur. Arrighi'nin bu çalışması, hegemonik gücün değişkenliğini ve merkez-çevre konumlarının süreç içerisindeki değişimlerini ortaya koyabilmesi açısından oldukça değerlidir.

Bağımlılık okuluna ilişkin eleştirilere baktığımızda ise dört temel sorun alanının ön plana çıktığı görülmektedir. Birincisi, kuramın dünya sistemindeki temel birimi uluslararası ikili ilişkilerden ibaret görmesi ve bu ikiliğin bütünlüklü bir sistem modeli kurmakta yetersiz kalmasıdır. Bir diğer eleştiri, ikili yapının hiyerarşik roller inşa ederek, küresel dinamikleri açıklamakta zorlanmasıdır. Üçüncüsü ise coğrafi ve toplumsal ilişkilerin iç içe geçmesinin sınıf analizinde eksik kalmasıdır. Dördüncü eleştiri, bağımlılık kuramının, temel ilişkileri üretim ilişkileri yerine değişim ilişkileri üzerinden ele almasının kapitalizmin dinamiklerinin anlaşılmasını zorlaştırmasıdır (Friedmann ve Wayne, 1977, s.401-413). Kvangraven (2023, s.161-166) de benzer şekilde, bağımlılık kuramının özellikle -Frank gibi isimlerinde- sınıf analizini yeterince ele almadığını, kuramın mekanik ve indirgemeci olduğu eleştirilerini aldığını, hatta döngüsellik ile

suçlandığını belirtmektedir. Ulus devleti temel analiz birimi olarak alması, küresel ölçekteki sınıf dinamiklerini, ırkı ve toplumsal cinsiyet gibi eşitsizlikleri ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bağımlılık okuluna yöneltilen eleştirilerin geçerlilik payı olduğunu kabul etmek gerekir. Özellikle de sınıf analizindeki zayıflık, kuramın açıklama gücünü zayıflatmaktadır. Çevre ülkelerin burjuvazisi iş birlikçi olarak etiketlenmiş, bu sınıfın kendi iç dinamikleri yeterli düzeyde incelenmemiştir. Oysa çevre burjuvazisi, yalnızca sermayenin bir uzantısı değildir ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilen, bazen merkezle iş birliği yapan, kimi zaman ise onunla çatışabilen bir aktördür. Öte yandan kuramın ortaya atıldığı 1960'lı yılların koşulları düşünüldüğünde, az gelişmişliği yalnızca iç dinamiklerle değil, kapitalist dünya sistemiyle ilişkilendirmesi kritik bir kırılma yaratmış ve alana ciddi bir katkı sunmuştur.

Şemsiye bir kavram olan bağımlılık, bir ekol olarak farklı düşünceleri barındırması fakat temelde merkez-çevre diyalektiğine dayalı küresel ilişkileri ve eşitsizlikleri açıklaması sebebiyle kayda değer bir yere sahiptir. Yeni sömürgecilik literatürünü de besleyen bu tartışma, modernleşme kuramlarının her şeyi bir "süreç" olarak gören sınırlı anlayışının dışına çıkan bir anlayış sunmaktadır ve bu anlamda tezin genel yaklaşımı ile de uyumludur. Tüm eleştirilere rağmen, bağımlılık kuramının gelecekteki tartışmalar için verimli bir çerçeve çizdiğini söylemek mümkündür. Özellikle küresel üretim zincirleri, uluslararası finansal piyasalara bağımlılık ve eşitsizlikler gibi güncel olguları anlamak için sunduğu kavramsal araçlar -merkez-çevre ayrımı, artık transferi, eşitsiz değişim gibi- hâlâ işlevseldir. Elbette kuramın yukarıda sıralanan zayıf yönlerinin giderilmesi ve özellikle çevre içindeki sınıf dinamiklerinin analize daha fazla dahil edilmesi gerekmektedir. Ancak bu eksiklikler, kuramın tamamen terk edilmesini değil, geliştirilmesini ve güncellenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu haliyle bağımlılık kuramı, küresel eşitsizlikleri anlamak isteyen her araştırmacı için sağlam bir referans noktası olmaya devam etmektedir. Merkez-çevre ayrımına benzer bir zeminden hareket eden

Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı ise 1970'li yıllarda yaygınlaşan ve günümüzde daha yaygın kullanım alanına sahip olan bir ikiliği ifade etmektedir. Bu ayrımın ortaya konması hem tez kapsamındaki sömürgecilik kavrayışının hem de yeni çağın hegemon güçlerinin ne şekilde ele alındığının ortaya konması açısından oldukça önemlidir.

1.2.2. Küresel Kuzey-Küresel Güney

Neden Küresel Kuzey ve Küresel Güney gibi bir ayrıma gidildiği ve bu ayrımın neye karşılık geldiği kuşkusuz ki hem merak uyandırıcı hem de belirli noktalarda kafa karıştırıcıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında modernleşme söylemi ve devrimci hareketlerin dışında kalan ülkeleri tanımlamak için çeşitli kategoriler üretilmiştir. 1980 ve sonrasında yayımlanan küresel raporlarda -Brandt Komisyonu vb- yer alan Kuzey-Güney ifadesi, kavramın yaygınlık kazanmasında önemli bir role sahiptir. Bu raporlar, Güney'in modernleşmesini mümkün kılmak amacıyla Kuzey'den Güney'e büyük ölçekli sermaye aktarımını savunmuştur. Kullanımın başına küresel sıfatının ne zaman geldiği belli değildir ancak küreselleşme söylemiyle yükselişe geçtiği tahmin edilmektedir. Temelde coğrafi bir ayrışmaya işaret etmeyen bu kullanım, Güney ülkeleri olarak kabul edilen ülkelerin kendi içerisinde ve küresel dinamikler içindeki değişen rolleri sebebiyle de farklı anlamlar kazanmaktadır (Dirlik, 2007b, s.13). Sosyalist alternatifin ortadan kalkması ile tek hegemonik gücün neoliberalizm olması, kuzey ülkesi tanımının kapitalizmin genel seyri ile ne denli ilişkili olduğunu da göstermektedir.

Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımını inşa eden parametrelerden biri de üçüncü dünya söylemidir. 1952'de Alfred Sauvy tarafından ortaya atılan kavram, sömürgeleştirilmiş ülkeleri kapitalizm ve sosyalizmin modernize olmuş dünyasından ayırmayı amaçlıyordu ancak sosyalizme nispeten daha ılımlıydı. Kapitalizmin emperyalizmle olan ilişkisi ve sosyalizmin ulusal kurtuluş hareketleri üzerindeki olumlu etkisi bu durumda işlevseldir. Esasında hareket sosyalizme değil, uygulamadaki

sosyalizmin yer yer gösterdiği emperyalist karaktere karşı çıkmıştır (Dirlik, 2007b, s.14). Güney ifadesi üçüncü dünya ile büyük ölçüde örtüşmekle beraber tamamıyla özdeş değildir. Üçüncü dünya daha statik bir sınıflandırma iken, Küresel Güney tarihsel ve siyasal süreçleri, bağımlılık ilişkilerini ve eşitsiz iktidar ilişkilerini merkezine alarak daha eleştirel ve bütüncül bir bakış açısı sunmaktadır.

Ele aldığımız ikili dünya sisteminin bugünkü anlamını kazanmasında çeşitli tarihsel kırılma anları etkili olmuştur. 1955 Bandung Konferansı’yla birlikte Güney toplumları; Üçüncü dünyayı, Batı kapitalizmi ve Stalinist sosyalizm dışında modernliğe giden üçüncü bir yol olarak görmüştür. 1968’e gelindiğinde bu kavram, yalnızca tanımlayıcı bir terim olmaktan çıkmış, kapitalizm ile mevcut sosyalizmin sınırlarını aşan tarihsel bir umut alanına dönüşmüştür. Ancak 1970’lerin sonlarında bu anlayış tersine dönmüştür. 1977’de kurulan ve 1981’de raporunu yayımlayan Brandt Komisyonu, Güney’i dünyayı dönüştürecek bir özne olarak değil, küresel krizi önlemek için desteklenmesi gereken bir “nesne” gibi konumlandırmıştır. Bu yaklaşım -Reagan- Thatcher dönemi ve neoliberal politikaların yükselişiyle birlikte- komisyonun yeni Keynesçi vizyonunun hızla etkisizleşmesine yol açmıştır. Söz konusu dönüşüm 1990’larda önem kazanan ve küreselleşme söylemi ile karakterize olan Washington Uzlaşısı’nda ifadesini bulmuştur. Bu süreçte Güney ülkeleri kalkınmayı küresel kapitalist koşullar içerisinde aramak zorunda bırakılmıştır (Dirlik, 2007b, s.14-15).

Neoliberalizmin yükselişi ve sermayenin ulus-ötesileşmesi gibi faktörler, Küresel Kuzey ve Küresel Güney ayrımının belirsizleşmesine sebep olmaktadır. Özellikle de Güney ülkelerinin gelişmesi ve geçmişin bağlantısızlarının kapitalist ekonomiye güçlü şekilde entegre olması, ayrımı daha da bulanıklaştırmıştır. Bu tezin benimsediği anlayış, Güney ülkelerinin güçlenmesini ve kapitalizme uyumlanmasını geçmişten getirdikleri konumu ortadan kaldıran bir faktör olarak görmemektedir. Bu bağlamda ABD ve AB Küresel Kuzey; Çin ve Türkiye ise Küresel Güney kapsamında değerlendirilmektedir.

Küresel Kuzey kavramı bu çalışmada, tarihsel olarak sanayileşmiş, yüksek gelir düzeyine sahip, küresel karar alma mekanizmalarında (IMF, Dünya Bankası, DTÖ daimî üyeliği vb.) belirleyici konumda olan ve dünya ekonomisinin merkezinde yer alan aktörleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda ABD ve AB hem yapısal hem de tarihsel göstergelere dayanılarak Küresel Kuzey'in başat bileşenleri olarak kabul edilmektedir. ABD, doların rezerv para birimi olması, askeri üstünlüğü, yüksek teknoloji kapasitesi ve küresel finans üzerindeki etkisi nedeniyle Küresel Kuzey'in en güçlü temsilcisidir. AB ise tek başına bir aktör olarak ele alındığında tıpkı ABD gibi kolaylıkla Küresel Kuzey'in bir üyesi olarak görünmektedir. Yüksek GSYİH'ye sahip ve gelişmiş bir sanayiye sahip olan birlik, küresel kuruluşlardaki yüksek temsiliyet oranı ve eski sömürgeci güçlerin (Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika vb.) tarihsel mirasını barındıran yapısıyla Küresel Kuzey karakteri taşımaktadır. Ancak birliğin parçalı yapısını da göz ardı etmemek gerekir. Özellikle de Doğu Avrupa ülkelerinin düşük gelişmişlik düzeyi, bu kategorizasyonu tartışmalı hale getirmektedir. Yinelemek gerekir ki birliğin ortak politikaları, serbest dolaşım alanı, ortak pazar ve kolektif ekonomik ağırlığı bu iç farklılıkları aşan bir Kuzey karakteri üretmektedir. Bu bağlamda, AB'nin birlik olarak ayrı bir konumda değerlendirilmesi ve üyelerin içsel dinamiklerinin farklı tartışmalar bağlamında ele alınması daha sağlıklı bir analize olanak tanıyacaktır.

Uluslararası birikim rejimindeki eşitsizliği üreten temel parametre, dünya ekonomisindeki dengesiz dağılımla karakterize olmaktadır. 1995 sonrası dönemde Küresel Güney, dünya üretimini mümkün kılan emeğin büyük bölümünü sağlamasına rağmen, bu üretimin getirileri orantısız biçimde Küresel Kuzey'de yoğunlaşmaktadır. Nitekim 2021 yılında dünya ekonomisi için harcanan emeğin yüzde 90'ı Küresel Güney tarafından gerçekleştirilirken, Güneyli işçiler küresel gelirin yalnızca yüzde 21'ini almıştır. Bu durum, uluslararası ticaret içinde işleyen eşitsiz değişim mekanizmalarının, emeğin Güney'den Kuzey'e doğru aktarılmasına dayalı bir birikim düzeni yarattığını

göstermektedir (Hickel, Hanbury Lemos ve Barbour, 2024, s. 2-3). Böylece Güney ekonomileri, ihracata dönük üretime ve küresel meta zincirleri içinde bağımlı konumlara itilmiştir. (Hickel vd., 2024, s. 1, 8-9).

BRICS örneğine bakacak olursak, birliğin başlıca üyelerinin Küresel Kuzey ülkesi olarak değil Güney'in öncüsü rolünü üstlendiğini söylemek daha doğru olacaktır. Güney konumu çok boyutludur ve yalnızca güçlü bir ekonomiye sahip olmak bu tarihsel karakteri ortadan kaldıramaz. BRICS, BRIC adıyla ilk kez 2009 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'den oluşan bir örgüt olarak kurulmuş, sonrasında Güney Afrika'nın (South Africa) katılımı ile sonundaki "S" harfini almıştır. 2024 yılı ve sonrasındaki genişleme ile Mısır, Etiyopya, Endonezya, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri de birliğe dahil edilmiştir. Henüz çok genç bir oluşum olan BRICS'in 2024 yılı itibariyle satın alma paritesi bazlı GSYH'si 63,2 trilyon ABD doları ile G7'nin 52,3 trilyon ABD dolarlık satın alma paritesi bazlı GSYH'sini büyük ölçüde aşmıştır (China Daily, 2024). Geleneksel küresel yönetim sistemi ise halen öncü rolde olmasına karşın kriz içindedir; Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nu (IMF) modernize etme çabaları büyük oranda başarısızlığa uğramıştır. Gelişmekte olan ülkelerin yükselişi, küresel ekonomik yapılanmanın parçalanma eğilimi göstermesine sebep olmaktadır. 2000'li yıllarla beraber bu ülkeleri güçlendirme çabaları dikkat çekmektedir. Bunlar arasında Kuşak-Yol Girişimi, Yeni Kalkınma Bankası, Asya Altyapı Yatırım Bankası, G20 ve Şanghay İş birliği Örgütü gibi girişimler bulunmaktadır.

Benzer tarihsel deneyimlere ve zorluklara sahip ülkelerin güç aradığı bir platform olan BRICS, uzun süredir kendilerine ait bir konum ve iş birliği mekanizmasından yoksun Güney ülkeleri için bir alternatif oluşturmuştur. Bu payda, BRICS'in Bağlantısızlar Hareketi'nin mirasını belirli ölçülerde devam ettirdiğini ve benzer bir misyona sahip olduğunu göstermektedir. Güney-Güney iş birliğinin küresel düzeyde artan rolü, uluslararası ilişkilerdeki güç yapılanmasını ve dengesini değiştirme potansiyeline

sahiptir. Özellikle de Çin ve Rusya, Güney'in Batı hegemonyasına karşı pazarlık konumunu güçlendiren bir araç olarak görülmektedir fakat ciddi bir siyasi ve ekonomik baskı ile de karşı karşıyadır. Liberal Batı düzeni ve normlarıyla etkileşim halindeki BRICS ülkeleri, bu düzeni tamamen besleyen veya üreten aktörler değildir. G7'nin baskın finans sektörlerine karşı çıkmada etkin bir güce sahip olan birlik, kendi içerisindeki farklılıklar ve zaman zaman çatışan çıkarlar sebebiyle bütünüyle ortak bir rota çizememektedir (Duggan, Hooijmaaijer, Rewizorski ve Arapova, 2022, s.475-478). Çin ve Hindistan yoğun nüfusu ve hızlı ekonomik büyümesiyle ön plana çıkarken, Rusya doğal kaynak zenginliği ile göze çarpmaktadır. Bu durum, iç politikada ve ekonomik önceliklerde farklı yaklaşımlara yol açmaktadır; örneğin Çin ihracata dayalı büyüme stratejisi izlerken Hindistan hizmet ve teknoloji sektörüne odaklanmaktadır. Bu ülkeler ayrıca Küresel Güney'in lideri olma konusunda bir güç rekabeti içindedir ve bu durum da ortak hareket etmenin önüne geçmektedir. Diğer üyelerin ise daha küçük bir ekonomisi olduğu için farklı stratejik hedefleri vardır. Ancak söz konusu farklılıklarına rağmen, birliğin Batı merkezli eşitsizlik biçimlerine karşı duruş geliştirme noktasında oldukça etkin bir aktör olduğu unutulmamalıdır. Mevcut durumda yalnızca ekonomik bir güç olan BRICS, ülkelerin karşılıklı uzlaşısı ve ortak politik bilinci sayesinde siyasi ve stratejik bir karakter kazanabilecektir. Bu genç girişimin şu ana kadar yaptıkları ve gelecekte yapacakları; Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımını ortadan kaldırmamakla beraber, güç dengelerinin farklı yönleri kaymasını sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Yukarıda yer verdiğimiz BRICS'i Güney için tek başına ele almak kısıtlı bir analiz çerçevesi sunar çünkü birliğin her bir bileşeni bahsettiğimiz gibi farklı niteliklere sahiptir. Nispeten daha homojen bir yapıya sahip olan AB ülkelerini ve ABD'nin Kuzey konumunu netleştirmek görece çok daha kolaydır (gelişmiş ekonomi, küresel kuruluşlarda karar alıcı rolü vb. sebeplerle) ancak temel problem Güney'e dair bir sınıflandırma ortaya koyma noktasında çıkmaktadır. Tarihsel sömürgecilik Avrupa'dan

miras alınmış olsa da 1960'lar ve sonrası süreçte (Asya kaplanlarının yükselişi) dünya ekonomisinin genel seyrinde belirgin değişiklikler görülmüş, bu durum da bağımlı ve bağımlı kılan rollerinin biçim ve boyut değiştirme potansiyelini gözler önüne sermiştir. Arrighi'nin de (2010) söz ettiği üzere Çin ekonomisinin yükselişi, ABD hegemonyası karşısında hatırı sayılır bir güç olarak karşımızda durmaktadır. Fakat bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin o ülkeyi tek başına “Küresel Kuzey” konumuna getirmeyeceğini akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Bu bağlamda Asya'nın, özellikle Çin'in -bu çalışmanın odak noktalarından birini oluşturması sebebiyle- etkinliklerinin özel olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu hedef doğrultusunda Çin'in ifade edilen ikiliğin hangi tarafına denk düştüğü somut şekilde ortaya konacaktır.

Çin Halk Cumhuriyeti, son 50 yıl içerisinde kayda değer bir gelişim hamlesi göstermiş ve yükselen bir ivme yakalamıştır. Bu durum, ülkenin konumunu tartışmalı hale getirmiş; Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı içindeki yeri üzerine farklı düşünceler öne sürülmüştür. Esasında Çin'i nereye yerleştireceğimiz, bu ikili ayrımı nasıl kavradığımız ile de doğrudan ilintilidir. Ekonomik gelişmişlik haricindeki çeşitli parametreler de (askeri güç kullanımı, sömürgeleştirme geçmişi vb.) devreye girdiğinde Çin'in klasik Küresel Kuzey ülkesi tanımının dışına çıktığını rahatça görebilmekteyiz. Öte yandan küresel ekonomiye eklemlenme biçimi ve teknoloji yatırımları ülkeye Küresel Kuzey karakteri kazandırmaktadır. Bu noktada, literatürdeki çeşitli ayrımlara ve kategorilere bakmak mevcut bulanıklığı ortadan kaldıracaktır. Göz ardı edilmemesi gereken husus, hiçbir ülkenin saf şekilde Küresel Kuzey veya Küresel Güney özellikleri gösteremeyeceği ve karma bir yapıya sahip olmasının doğallığıdır.

Çin'in Küresel Kuzey-Küresel Güney konumlanışı üzerine gerçekleşen tartışmaların temelindeki başlıklardan biri oldukça basit bir meraka dayanmaktadır: “Çin sosyalist midir yoksa kapitalist mi?” Çin'i sosyalizmin güçlü bir temsilcisi olarak gören anlayış, Komünist Parti'nin sosyalizm mücadelesi ve piyasa sosyalizmi modeliyle diğer

ülkelere ilham olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlayış Çin'in devlet kapitalizmi ve küresel sermaye akışının bir parçası olmasını sosyalist kimliğine aykırı görmemekte, ülke dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerin emperyalist bir karakter taşımadığını düşünmektedir. Diğer analizler ise bu iyimser tabloya kesin biçimde karşı çıkarak Mao sonrası dönemde bir karşı devrim yaşandığını ve mevcut koşullarda ülkenin ABD'nin hemen arkasından gelen büyük bir emperyalist güç olduğunu iddia etmektedir. Bu değerlendirmelere göre Çin, sermaye ihracının ağırlığı, tekellerin büyüklüğü ve finans gruplarının varlığı gibi ekonomik özelliklerle de uyumludur (Katz, 2021, s.1-2). İşte bu ayırım, temel belirleyen olmasa dahi ülkenin Kuzey-Güney konumunu tartışmaya açan noktalardan biridir. Çin'i emperyalist bir güç olarak gören anlayış, onu Küresel Kuzey içinde konumlandırmakta ve Latin Amerika, Afrika gibi bölgelerdeki hammadde ihracını da bu kapsamda değerlendirmektedir. Ülkenin Küresel Güney'in temsilcisi olduğunu vurgulayan yaklaşım ise sosyalizmin esaslı bir temsilcisi olarak gördüğü Çin'in emperyalist bir karakter taşımadığını ve askeri müdahale, işgal gibi yöntemleri uygulamaması nedeniyle de Küresel Kuzey'den farklı bir karakter taşıdığını iddia etmektedir.

Ülkeyi Küresel Kuzey'e yerleştiren yaklaşımların ciddi bir bölümü; küresel değer zinciri içindeki konumuna, sanayi üretim kapasitesine ve dünya ekonomisindeki rolüne odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, Çin'i ticaretin merkezine yerleştirmekte ve çevre ülkelere üstünlük kuran hegemon bir güç olarak konumlandırmaktadır. Bu gerekçelere dayanarak Çin'i güneyin bir parçası olarak görmenin küresel iş bölümü içindeki konumu ile çeliştiğini öne sürmektedir. İkinci bakış açısı ise emperyalizmin yalnızca ekonomik gelişme ile ölçülmesine karşı çıkarak askeri müdahale, küresel baskı, zorlayıcı rejim değişiklikleri gibi belirleyicileri de temel almaktadır. Bu yaklaşım; Afrika'daki sınırlı varlığı, doğrudan askeri müdahaleye girişmemesi gibi sebeplerle Çin'i klasik emperyal güçlerden ayrı bir yerde konumlandırmaktadır (Katz, 2021, s.2-3).

Bazı çalışmalarda Çin, Küresel Güney'in bir parçası olarak değerlendirilmemektedir. Bu iddianın temel gerekçesi, Çin'in artık az gelişmiş bir ülke konumunda olmaması ve dünya ekonomisinin merkez ülkeleri arasında yer alan “çekirdek” bir konumda yer almasıdır. Katz'a göre Çin uluslararası iş bölümündeki konumu sebebiyle çevredeki doğal kaynaklara erişebilme ve küresel değer akışından pay alabilmektedir (Katz, 2021, s. 2). Ülkenin ticaret dengesizliğini aşması, teknolojik gelişmişlik düzeyi ve satın alma düzeyindeki artış da bu iddianın temel gerekçelerinden biridir. Bu nedenle Çin'in Küresel Güney'e dahil edilmesi, Katz'a göre hem Çin'in gelişmiş ekonomi niteliğini hem de Güney ülkeleriyle kurduğu alacaklı-borçlu ilişkilerinden doğan gerilimleri görünmez kılmaktadır (Katz, 2021, ss. 9-10). Ancak yazar, ülkenin Güney konumunda olmamasına rağmen emperyalist bir karakter taşımadığını ve bu anlamda Küresel Kuzey'in pek çok temsilcisinden ayrılan bir konumu olduğunu da vurgulamaktadır.

Bir diğer yaklaşım ise Çin'i ne Küresel Kuzey'de ne de Küresel Güney'de görmektedir. Cheng ve Zhai'ye göre Çin'in kapitalist dünya sistemi içindeki yükselişi ikili modellerin öngördüğü hiyerarşiyi zorlamaktadır (Cheng ve Zhai, 2021, s. 5-6). Yazarlara göre Çin, hâlâ dünya ekonomik sisteminin merkezindeki gelişmiş ülkelerle tam olarak aynı düzeyde değildir. Fakat ekonomik büyüklüğü, dış ticaret kapasitesi, dış yatırımları, finansal etkisi, teknolojik gelişimi ve Kuşak ve Yol Girişimi üzerinden artan küresel rolü nedeniyle gelişmiş Kuzey ülkeleri ile benzerlik göstermektedir.

Çin, genel ekonomik göstergeler bakımından yüksek sıralarda yer alsa dahi, kişi başına satın alma gücü paritesinde Kuzey ülkelerinden belirgin şekilde geridedir. IMF'nin Nisan 2026 verilerine göre Çin'in 2025 yılı kişi başına GSYH'si satın alma gücü paritesine göre 29.352 uluslararası dolar düzeyindedir. Buna karşılık aynı gösterge ABD'de 89.991 dolar, Almanya'da 74.004 dolar, Kanada'da 67.013 dolar, Fransa'da 66.276 dolar, Birleşik Krallık'ta 65.525 dolar ve Japonya'da 56.854 dolar olarak

hesaplanmıştır (IMF, 2026). Bu veriler, Çin'in ekonomik göstergelerini gerekçe göstererek bir Güney ülkesi olmadığını iddia eden yaklaşımları büyük ölçüde çürütmektedir.

Çin'i Küresel Güney'in dışında gören çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Akademik çalışmaların yanı sıra, uluslararası raporlarda da Çin'in Küresel Güney kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. UNCTAD'ın 2025 tarihli *Trade and finance: Reshaping the global South amid uncertainty* başlıklı raporunda, Çin Küresel Güney'in bir temsilcisi olarak sınıflandırılmışken; ABD, Birleşik Krallık gibi ülkeler ve Avrupa Birliği Küresel Kuzey kapsamında değerlendirilmiştir.

Neoliberal küreselleşmede Çin'i alternatif örnek model olarak gören bir yaklaşım da mevcuttur. Güney ittifakının sağlanmasında önemli bir güç olarak konumlandırılan ülke, Pekin Uzlaşısı ile ön plana çıkmaktadır. Joshua Cooper Ramo tarafından ortaya konan uzlaşi fikri, Washington Uzlaşısı yerine geçebilecek Güney eksenli bir kalkınma modelidir. Çin'in diğer Güney ülkelerine örnek olarak ele alınması yalnızca kalkınma hedefleri ile değil aynı zamanda tek güç merkezi bulunan bir dünyada kendi yaşam biçimlerini ve siyasal tercihlerini koruyarak bağımsız olabilecekleri düzene nasıl uyum sağlayacaklarını anlamaya çalışan diğer ülkeler için bir yol haritası çizmektedir (Dirlik, 2007a, 141). Arif Dirlik'e göre (2007a) Ramo'nun kalkınmayı ele alış biçimi doğrudur fakat analizinde Çin'in kalkınma süreçleri üzerinde etkisi olan çelişkilerle yüzleşemez. Yazara göre Ramo, ulusötesi şirket yatırımlarının rolü, ucuz işgücü temini gibi faktörleri göz ardı etmektedir. Bir diğer dikkat çekici nokta ise yeni kalkınma politikaları tarafından dışlanan veya marjinalleştirilen gruplara hiçbir şekilde değinilmemesidir. Ramo ekonomik kalkınmanın sebep olduğu eşitsizlikleri kısmen kabul etse de bu durumun arka planındaki yapısal sorunları göz ardı eder ve “yenilik” söylemi bu göz ardı edişteki temel sebeplerden biridir. Kısacası Dirlik (2007a, s.144), Çin modelini neoliberal Washington Uzlaşısı'na bir alternatif olarak değil, bu uzlaşısının belirlediği çerçeve içinde mekânsal,

toplumsal ve politik sonuçlarını dengelemeye yönelik bir yöntem olarak görmektedir. Her ne kadar Pekin Uzlaşısı'nı idealize etmese de Dirlik, Çin'in potansiyel gücünü inkâr etmemektedir. Yüzyıllık devrimci sosyalist özerklik arayışı, son ekonomik başarıyla desteklenmiş olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ni alternatif bir küresel düzenin oluşumunda liderlik yapmaya son derece uygun kılmaktadır. (2007a, 147). Sonuç olarak Dirlik, Çin'in Küresel Güney konumunun neoliberal küresel düzene alternatif oluşturma potansiyelini reddetmemektedir. 1978 sonrası reformlarına değil, sosyalist geçmişin gücüne odaklanan yazar, Küresel Güney'in daha önceki üçüncü dünya özgürleşme vizyonlarında köklendiğini belirtmektedir. Bu vizyon, değişmiş bir dünya durumunu görmezden gelmeden, insani amaçları yeniden kazandırmak için kritik bir rol oynayabilir.

Çin'in Küresel Güney'de değerlendirilmesini destekleyen bir diğer temel unsur ise tarihsel deneyimdir. Modern dünya sistemi içerisine sömürgecilik ve yarı sömürgecilik sürecini yaşamış bir aktör olarak eklemlenen ülkenin Afyon Savaşları gibi deneyimleri, ulusal egemenlik ve kalkınma söyleminde etkili bir role sahiptir. Bu tarihsel deneyim, Bandung sürecine katılım ve Barışçıl Bir Arada Yaşamanın Beş İlkesi'ni Güney-Güney iş birliğinin temellerinden biri haline getirmiştir. Küresel düzeyde de bu söylemi tekrar eden Çin, kendisini etnik ya da medeniyetçi bir hegemon olarak değil sömürülmüş ülkelerin ortak deneyimini yaşamış bir konumda sunmaktadır. Dirlik'in de (2007a) belirttiği gibi, ülke ekonomisinin küresel neoliberal düzenle kurduğu ilişki, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesi, tüketim kültürünün yaygınlaşması ve ulusötesi bir kapitalist sınıfın ortaya çıkması gibi sonuçlar doğurmuştur. Bu gelişmeler, eşitlik ve dayanışma iddialarını zayıflatmaktadır ancak yine de ülkenin Küresel Kuzey'in bir bileşeni olduğunu göstermez. Söz konusu durumun Küresel Güney'in kapitalizme entegre olma sürecinde karşı karşıya kaldığı açmazların somut bir göstergesi olduğunu söylemek daha doğru olacaktır.

Küresel Kuzey-Küresel Güney'e ilişkin analizlerin kayda değer odaklarından bir diğerini Çin'in ABD ile girdiği hegemonya mücadelesi oluşturmaktadır. Batı'nın belirleyici konumunu kaybettiği ve güç dengesinin Asya'ya kayacağı uzun zamandır tartışıl原因elen bir iddiadır ve literatürdeki kritik önemdeki başlıklardan biridir. Buna benzer iddiaları bağımlılık okulu ve dünya sistemi gibi yaklaşımlarda da görmüştük. Wallerstein'a göre (2012) hegemonyanın döngüsel bir karakteri vardır ve doruk noktasına ulaştıktan sonra yerini başka bir güce devrederek düşüşe geçmesi kaçınılmazdır. Arrighi ise (2010) spesifik şekilde Çin'e odaklanmakta ve yükselen konumu sebebiyle hegemon güç olma potansiyelini vurgulamaktadır. Bu gibi vurgular, Soğuk Savaş sonrasında tek güç konumuna ulaşan ABD'nin küresel üstünlüğünü kaybedeceğine ilişkin bir öngörü de içermektedir. Bu noktada Çin-ABD ilişkilerine kısaca göz atmakta yarar vardır. 19'uncu yüzyıldan itibaren, ABD için Çin'i kapitalizme entegre etmek bir Amerikan rüyası olmuş fakat dönüşüm başarılı olmanın ilk işaretlerini gösterdiğinde bu rüya bir kabusla dönüşmüştür. Çünkü Çin kapitalizmi benimsemiş fakat liberal Batı düzenine tabi olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan Barışı (Pax Americana) anlayışının ABD'nin tek kutuplu hegemonyasını sürdürebilir kılmak amacıyla oluşturduğu kurallar bütününe rıza göstermeyen Çin, 1980'li yıllarda ABD'ye doğrudan meydan okumamış fakat ekonomik ve siyasal hegemonyasına karşı bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmıştır. Küresel ekonomide giderek merkezi bir rol üstlenen ülke, yeni ağlar aracılığıyla jeopolitik ve küresel kaynaklar üzerinde yeni rekabetin taraflarından birini oluşturmaktadır (Dirlik, 2007b, s.18). Fakat Çin'in zaman içinde yükselen ivmesi, bir "güç geçişi"nden söz edip edemeyeceğimizi sorgulatmaktadır; ülkenin küresel resesyonların etkisinden ABD'ye kıyasla çok daha hızlı bir biçimde çıkabilmesi, ABD dolarının başlıca küresel rezerv olma konumuna karşı baskı uygulayabileceği gibi iddiaları da beraberinde getirmiştir (Clark, 2011, s.21). 2000'lerden itibaren daha yoğun şekilde söz edilen bu iddialar, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'ı işgal etmesi, 2008

Küresel Ekonomik Krizi ve 2017’de Donald Trump’ın ilk yönetimi sırasında belirgin hâle gelmiş ve Beyaz Saray’a geri dönüşüyle birlikte daha da yoğunlaşmıştır (Ruiz, 2025). Trump döneminde izlenen korumacı tek taraflı politikalar, ABD’nin küresel lider konumuna yönelik tartışmaları yoğunlaştırmış ve Amerikan merkezli düzenin geçerliliğini sorgulanır hale getirmiştir. Uzun zamandır devam etmekte olan alternatif merkez tartışması, bu son gelişmeler ile daha da şiddetlenmiştir. Dirlik’in de (2007a, s.148) ifade ettiği gibi Pekin Uzlaşısı cazibesini büyük oranda ABD’nin küresel prestij kaybıyla elde etmiştir ancak modelin küresel bir alternatif olup olmayacağı belirsizliğini korumaktadır.

Çin’in ekonomik büyümesine ilişkin veriler, yeni hegemon güç konumuna yönelik önemli kanıtlardan biri olarak sunulmaktadır. Güncel verilere göre (World Bank,2024) ABD’nin GSYH’si 28 trilyon dolar civarında iken Çin’in ise yaklaşık 18-19 trilyon dolar bandındadır. Bu dramatik farklılığa rağmen satın alma gücü paritesinde Çin, ABD’nin önündedir. Görüldüğü üzere, ABD ekonomik üstünlüğünü görelî olarak sürdürmektedir fakat Çin ciddi bir yükseliş ve ivme yakalamıştır. Ekonomik göstergeler haricindeki parametreler incelendiğinde ise ABD’nin hegemonik güç konumunu sürdürdüğü kolaylıkla söylenebilir. Askeri güç, dolar eksenli finans sistemi ve Dünya Bankası, IMF gibi küresel kurumlar üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, ülkenin halen sarsılmaz bir güç olduğu oldukça açıktır. Çin’in yakaladığı ekonomik ivmeye rağmen hegemon güç olması önünde çeşitli engeller vardır. Bunlardan ilki, Çin’in müttefikleri ile arasındaki ilişkilerin ekonomik iş birliği ile sınırlı kalmasıdır. BRICS’te gördüğümüz üzere, üyeler arasında ortak bir askeri yapı, güvenlik doktrini veya kolektif savunma mekanizması bulunmamaktadır. Üstelik Hindistan örneğinde de göreceğimiz gibi, bazı üyeler ABD ile askeri ve güvenlik düzeyinde koordinasyon halindedir. İki ülke arasında (Çin-Hindistan) sınır anlaşmazlıkları ve bölgesel rekabet de devam etmektedir. Bu ve benzeri durumlar, BRICS’in Küresel Kuzey -temel olarak ABD- ile halen pek çok konuda

iş birliği halinde olduğunu ve Çin'in yükselişine tam anlamıyla destek sağlayacak bir aktör olmadığını göstermektedir.

Genel tabloyu değerlendirdiğimizde, Çin'in yakın zaman içerisinde ABD'nin yerini alacak bir hegemonya kurması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, kesin bir hegemon değişiminden değil, ABD'nin merkezde olmaya devam ettiği fakat Çin'in bu merkezi yapıyı zorladığı bir güç rekabetinden söz etmek daha olasıdır. Çin'in Kuşak-Yol Projesi, güneş paneli üretimi, elektrikli araç bataryaları gibi tedarik zincirlerinde küresel hakimiyet kurması ise belirli alanlarda ABD'ye karşı kritik bir avantaj elde ettiğini gözler önüne sermektedir. Çok parametrelili bu mücadelenin sonucu, iki gücün müttefikleri ile geliştirdiği ilişkilerle de doğrudan ilintili olacaktır.

Bir diğer kayda değer tartışma noktası da Çin'in dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleştirdiği faaliyetler ve bu faaliyetlerin Çin'in küresel konumuyla alakalı çeşitli soru işaretlerine sebep olmasıdır. Bu aşamada, Çin-Afrika ilişkilerine odaklanarak kıtadaki yatırım ve girişimleri Kuzey-Güney ikiliği üzerinden değerlendirmek gerekmektedir. 1990'ların sonundan bu yana Çin ve çeşitli Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin finansal ve ekonomik yoğunluğu artmıştır. Çin'in, yakın zamana kadar bazı Afrika ülkelerinde, çeşitli sektörlerde güçlü bir etki kurması nedeniyle Çin-Afrika ilişkileri; medya, akademi, sivil toplum ve uluslararası örgütler tarafından mercek altına alınmakta ve farklı etiketlerle nitelendirilmektedir. Çin, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından Afrika'nın ikinci büyük ticaret ortağı konumundadır. 1978'den beri merkeziyetçi komuta ve planlı ekonomi modelinden büyük ölçüde vazgeçen ülke, serbest piyasa uygulamalarına ağırlık vermiş ve devlet işletmelerine özerklik tanıyan politikalar hayata geçirmiştir. İhracata dayalı bir ekonomisi olan Çin, sürdürülebilirliğini sağlamak için sürekli büyüme politikası izlemektedir (Lumumba-Kasongo, 2011, s.234-236; 250).

Çin, 2006 ve 2009 yılında gerçekleşen FOCAC'lar (Çin-Afrika İş Birliği Forumu) çerçevesinde Afrika Kalkınma Fonu'na yardım, Afrika'da yatırım yapan Çinli şirketlerin ve altyapı inşasından sorumlu şirketlerin desteklenmesi, Çin hükümeti burslarının artırılması, Afrika ülkelerinde Çin dili ve kültürünü öğretmek üzere Konfüçyüs Enstitüleri'nin kurulması, Afrika ülkelerine 10 milyar ABD doları tutarında ayrıcalıklı kredi sağlanması gibi taahhütlerde bulunmuştur. Afrika tarafının tek önemli taahhüdü ise altyapı sektörünü daha fazla açmak ve Çinli şirketlerin Afrika ülkelerine daha fazla göç ederek altyapı geliştirme çalışmalarına katılmalarına izin vermek olmuştur (Lumumba-Kasongo, 2011, s.252-253).

Çin-Afrika ilişkilerinde gözden kaçırılan husus, Afrika'nın süreci kendi devlet ve yerel aktörleri çıkarına şekillendirme potansiyelidir. Altyapı odaklı kalkınma hamlesinin, sömürgeci bir dayatmadan ziyade devlet eliyle yürütülen planlamalar bütünü olduğu ifade edilmektedir. Çin, bu süreçte Afrikalı karar vericiler tarafından zorlayıcı bir güç olarak değil, kıtanın kronik altyapı açığını kapatmak için rasyonel ve uygun bir stratejik ortak olarak tanımlanmaktadır (Chiyemura vd., 2023, s.106-109). Afrika devletleri, Çin ile girdikleri projelerin şartlarını kendi yasal ve siyasi dinamiklerine göre yönetebilmektedir (Chiyemura vd., 2023, s.107). Örneğin Tanzanya'da planlanan Bagamoyo Limanı ve Özel Ekonomik Bölgesi projesinde, ülkedeki siyasi elitler Çinli yatırımcı karşısında tamamen pasif bir teslimiyet sergilememiş aksine ulusal çıkarları koruma amacıyla genel koşulları ve kazan-kazan temasını açıkça sorgulamışlardır (Chiyemura vd., 2023, s.114-115).

Çin'in Afrika'ya verdiği çok sayıda taahhüde rağmen, kıta ülkelerinin uygulamalara yönelik çeşitli şikayetleri olmuştur. Altyapı yardımlarının büyük ölçüde Çin'den gelen işgücüne dayalı olması sebebiyle yerel işçi istihdam edilmemesi, Çinli şirketlerin ihaleleri alabilmek adına yerel firmalardan daha düşük teklif vermesi gibi sebepler temel şikayetleri oluşturmaktadır (Downs, 2007, s.56). Lumumba-Kasongo'ya göre (2011, s.239) Çin'in dış yardımları ve yatırımları Afrika ülkelerinde altyapı,

hastaneler, yollar, futbol stadyumları, teknoloji transferi, demiryollarının onarımı gibi alanlarda esaslı katkılar sağlamıştır. Bu durumda Çin'in gerçekleştirdiği faaliyetlerin ekonomik amaçlar taşıdığı fakat Küresel Kuzey'in yaygın eylemlerini (askeri müdahale, kültürel hegemonya vb.) içermediği sonucuna varıyoruz.

Bu çalışma literatürdeki ayrımları dikkate almakta fakat konumlanışını Çin'in Küresel Güney olduğu kabulü üzerinden kurmaktadır. Bu tercih yalnızca ekonomik göstergelere değil tarihsel ve söylemsel gerekçelere dayanmaktadır. Güney-Güney iş birliği Çin için önemli bir yere sahiptir ve BRICS, Kuşak ve Yol Girişimi ve 77'ler Grubu gibi organizasyonlar aracılığıyla somutlaşmaktadır (Niu, Zhou, Lai, Li ve Zhou, 2023, s.1-2). Bu girişimler, Çin'in kendisini Güney'in bir parçası olarak gördüğüne işaret etmektedir. Sonuç olarak, ülkenin Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı içindeki konumu, ikili bir sınıflandırmayla açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Çin, Küresel Güney'in imkân ve sınırlarını görünür kılan kurucu bir aktör olarak ele alınmalıdır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde “Küresel Güney” kategorisi kapsamında ele alınıp analiz edilecek bir diğer ülke ise Türkiye'dir. IMF'nin 2025 değerlerine göre Çin'de kişi başına GSYH 29.352 uluslararası dolar iken, Türkiye'de bu değer 44.110 uluslararası dolardır. Dolayısıyla Türkiye, kişi başına gelir düzeyi bakımından Çin'in üzerinde yer almaktadır. Ancak her iki ülke de ABD, Almanya, Fransa, Kanada ve Japonya gibi klasik Küresel Kuzey ülkelerinin gerisindedir (IMF, 2026). Tıpkı Çin örneğinde olduğu gibi, Türkiye'nin de son derece karmaşık bir yapısı olduğunu söylemek mümkündür. Kişi başına düşen gelir düzeyi, sanayileşme, demografik yapı ve temel kalkınma göstergeleri bakımından tipik bir Küresel Güney gibi görünen ülke; NATO üyeliği, sömürge deneyimi yaşamamış olması ve Osmanlı'dan aldığı imparatorluk mirası gibi sebeplerle klasik güney karakterinden soyutlanmaktadır. Tüm bu özellikler Türkiye'yi bir Güney ülkesi olmaktan çıkarmasa da küresel sistemdeki melez konumu ve gelişmiş güçlerle kurduğu

ilişkiler nedeniyle Küresel Güney kategorisi içinde değerlendirilmesi gereken ayrıksı bir aktör haline getirmektedir.

Soğuk Savaş sonrası süreçte yaygınlaşan, sömürgecilik deneyimi yaşamış ve küresel karar alma mekanizmalarından dışlanmış ülkeleri (büyük çoğunluğu Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri) tanımlamak için kullanılan Küresel Güney (Duman-Bay ve Dinçer, 2024, s.1229) kategorisine baktığımızda, Türkiye'nin birkaç noktada ayrıştığını rahatlıkla görebilmekteyiz. Küresel Güney ülkelerinin birçoğunun aksine, Türkiye 1952'den beri NATO'ya üyedir. Birleşmiş Milletler sisteminde Batı Avrupa ve Diğerleri Grubu'nda (WEOG) yer almakta ve bu grupta oy kullanmaktadır (Donelli ve Levaggi, 2016, s.101). 2000'lerin ilk on yılında AB'ye tam üyelik için şekillenen dış politikası ile Orta Doğu ve çevresine Batı değerlerini yayma konusunda aktif bir aktör haline gelmiştir (Oğuzlu, 2020, s.129). Politika ve söylem düzeyindeki bu farklar, Türkiye'nin yer yer güneyin bir parçası gibi hareket etmediğini somut şekilde ortaya koymaktadır. Kurumsal yapı ve askeri Batı entegrasyonuna rağmen Türkiye'ye dair ekonomik göstergeler onu Küresel Kuzey'den net bir şekilde ayırmaktadır. Türkiye, orta gelir tuzağı, yüksek enflasyon, cari açık, derin gelir uçurumu ve kayıt dışı çalışma gibi ekonomik problemlerle karşı karşıyadır.

Türkiye belirttiğimiz ekonomik göstergelere ek olarak, küresel kuruluşların karar alma süreçlerinde aktif bir konuma sahip olmaması sebebiyle de Güney ülkesi karakteri taşımaktadır. IMF¹, Dünya Bankası² gibi kuruluşlarda, oy hakkı ülkelerin sermaye paylarına göre belirlenmektedir. Türkiye'nin bu kuruluşlardaki oy oranı ve düşük kotası, politikaları yönlendirme gücünden yoksun olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Üstelik IMF başkanının bir Avrupalı, Dünya Bankası başkanının ise ABD'li olması geleneği dahi,

¹ IMF'nin üyelerine koyduğu kotalara ve oy gücü oranlarına <https://www.imf.org/en/about/executive-board/members-quotas> sitesinden ulaşılmıştır.

² Dünya Bankası'nın üyelerine koyduğu kotalara ve oy gücü oranlarına <https://www.worldbank.org/en/about/leadership/votingpowers> sitesinden ulaşılmıştır.

Türkiye gibi ülkelerin karar alma süreçlerinde yeterince aktif bir konumda olmadığını göstermektedir. NATO örneğinde her üye resmiyette eşit oy hakkına sahip dahi olsa, istihbarat tekeli ağırlık olarak ABD ve Batı ittifakında yoğunlaşmıştır ve politika üretiminde de bu güçlerin hakimiyeti söz konusudur. Tüm bu parametreler bir arada düşünüldüğünde, Türkiye'nin Güney konumu netleşmektedir ancak ülkenin geliştirdiği ilişkiler bu konumun tartışılır yönleri olduğunu da ortaya koymaktadır.

Tarihsel süreçte Türkiye'nin Küresel Güney ile güvenilir bir ilişki geliştirebildiğini söylemek zordur. 1955 Bandung Konferansı'nda NATO destekçisi olmakla suçlanan ülke ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bağlantısızlar Hareketi ve G-77 gibi platformlara üye olunmaması da bu eleştirilerin temel noktalarından biridir. 1990'ların sonlarından itibaren ise değişim sinyalleri vermeye başlanmıştır. 1998 yılında Afrika Eylem Planı'nın kabul edilmesi ve 2005'in Afrika Yılı ilan edilmesi gibi gelişmeler kayda değer bir başlangıç noktası oluşturmuştur. 2008 küresel ekonomik krizi ve Batı ekonomilerinin istikrarsızlığı da Türkiye'nin Küresel Güney ile daha derin ilişkiler kurmasına fırsat tanımıştır (Donelli ve Levaggi, 2016, s.101-102).

2015 sonrası süreçte Suriye krizi, artan terör olayları ve göç hareketleri, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmıştır. Dış politika önceliklerini yeniden belirlemek durumunda kalan ülke, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi temini, Asya Altyapı Yatırım Bankası'na üyelik, Somali ve Katar'da askeri üsler kurulması, geliştirilen Batı harici ittifakların önemli örnekleridir (Oğuzlu, 2020, s.137). Bu örnekler, Türkiye'nin Batı küresel sisteminden çıktığı anlamına gelmemekle beraber, çok kutuplu dünyada büyük güç rekabetinden yararlanarak manevra alanını genişletme çabasını yansıtmaktadır.

Türkiye'nin son dönem dış politika söylemine bakmak, ülkenin kendisini hangi kutupta konumlandığını anlamamız açısından yardımcı olacaktır. “Türkiye Yüzyılı”,

“Türkiye Eksenî” gibi stratejiler ile ifade edilen bu söylem, “model ortaklık” adı verilen bir anlayışa dayanmaktadır. Bu anlayışta kazan-kazan stratejisi, eşit ortaklık gibi iddialar ön plandadır (Ataman, 2025). Bu söylem her ne kadar Türkiye’nin Güney’e dair ılımlı bir tutuma sahip olduğunu gösterse de ülke BRICS gibi Güney ağırlıklı bloklara tam üyelik konusunda temkinli davranmaya devam etmekte ve “köprü ve aracı” rolünü sürdürmeyi hedeflemektedir. Bu durum, bir denge politikasının izlendiğini ve Batı ile bağların tamamen koparılması gibi bir hedefin olmadığına işaret etmektedir. Fakat Küresel Güney ile geçmişe kıyasla çok daha yakın ilişkiler geliştirildiği de görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye melez karakterine rağmen genel gelişmişlik düzeyi, ekonomik yapısı, kalkınma sorunları ve küresel kuruluşların karar alma mekanizmasındaki kısıtlı rolü sebebiyle bir Küresel Güney ülkesi olarak konumlandırılmalıdır. Türkiye’nin son dönem denge politikası ve Güney’le geliştirdiği ilişkiler, uluslararası krizlerdeki konumlanışı ve dış politika söylemi; gelecek dönemde sözünü ettiğimiz karakteri ne ölçüde sürdürülebilir kılacağını bir merak unsuru haline getirmektedir.

Değerlendirme

Sömürgecilik tarihsel süreç içerisinde farklı biçimler almış ancak kaynaklara el koyma, baskı kurma, eşitsizliği yeniden üretme gibi temel amaçları sabit kalmıştır. Bu bölümde öncelikle ifade ettiğimiz amaçlarla gerçekleştirilen eylemlerin kısa bir özetine ve literatür içerisindeki farklı sömürgecilik tanımlarına yer verilmiş, sonrasında ise çalışma kapsamında benimsenen sömürgecilik kavrayışı ortaya konmuştur.

Tezin temelin yer alan yeni sömürgecilik ise İkinci Dünya Savaşı sonrasında resmiyette ortadan kaldırılan sömürge ülkelerinin karşı karşıya kaldığı farklı eşitsizlik biçimlerine işaret etmektedir. Bağımsızlığını kazanan eski sömürge ülkeleri, esas olarak askeri, ekonomik ve kültürel yönden sömürülmeye devam etmektedir. Dolaylı yöntemlerin uygulamaya konduğu bu modelde, borçlandırma politikaları ve yapısal uyum programları ile ülkeler ekonomik anlamda bağımlı kılınmıştır. Askeri boyutta ise güvenlik operasyonları ve iç çatışmalara müdahale yoluyla baskı unsuru devam etmiştir. Sömürgeci dilin resmi dil olarak kullanılmaya devam etmesi, eğitim politikalarının merkeze göre şekillendirilmesi ve sosyal kodların benimsetilmesi gibi parametreler ise yeni sömürgeciliğin kültürel boyutunu oluşturmaktadır.

Yeni sömürgecilik tartışmaları çerçevesinde önemli bir konumu olan bağımlılık okulu da eşitsizliğin farklı biçimlerini açıklamak için elverişli bir çerçeve sunmaktadır. Merkez-çevre ikiliği üzerinden gelişmişlik ve azgelişmişlik meselesini ele alan okula göre, azgelişmişlik bir sistem başarısızlığına değil kapitalizmin kaçınılmaz sonucuna işaret eder. Çevreden merkeze gerçekleşen kaynak aktarımı, çevrenin azgelişmişliğini yeniden üretmektedir. Yalnızca ekonomik çıktı sağlamayan bu mekanizma ile aynı zamanda toplumsal ve siyasi düzeyde çeşitli bağımlılık biçimleri yaratılmaktadır. Modernleşme kuramlarının azgelişmişliği içsel faktörlere indirgeyen bakış açısını da eleştiren okul, küresel sistemin eşitsiz yapısını gözler önüne sermektedir.

Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı ise merkez-çevre ikiliğinin daha güncel ve farklı boyutlarının ele alındığı bir çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi bir farklılığa değil ekonomik ve politik eşitsizliklere vurgu yapan bu ayrım; ekonomik gelişmişlik, uluslararası kuruluşlardaki temsil oranı, tarihsel sömürölmüşlük deneyimi gibi parametreleri temel almaktadır. Bu çalışma kapsamında Çin ve Türkiye Küresel Güney; AB ve ABD ise Küresel Kuzey içerisinde değerlendirilmektedir. Fakat hiçbir ülkenin veya birliğin homojen bir karakter taşımadığı ve kendi içerisinde farklı kutupların özelliklerini taşıyabildiği de vurgulanmalıdır.

Tüm bu tartışmalar sonucunda, tez kapsamında benimsenen kavrayış somutlaşmıştır. Bu bağlamda, sömürgecilik tarihsel bir dönemle sınırlı statik bir olgu olarak görölmemekte, 15'inci yüzyıldan günümüze uzanan Avrupa merkezli modern yayılmacılığın devam ettiği bir süreç olarak ele alınmaktadır. Yeni sömürgeciliği odağına alan bu bölümle varılan temel sonuçlardan biri, tarihsel sömürgeciliğin yerleşimci ve doğrudan işgalleri temel alan karakterinin yerini dolaylı ve incelikli kontrol biçimlerinin almış olmasıdır. ABD öncülüğündeki bu hegemonik düzen; borçlandırma, finansal kurumlar ve askeri müdahaleler aracılığıyla geçmişten gelen mirası yeniden üretmiştir. Küresel Güney'in hegemonik güçlerle mücadelesini önemseyen çalışma, bu ülkeleri basit birer kurban veya pasif unsurlar olarak görmemektedir. Küresel Güney, bu tek kutuplu sistemi zorlayan, dönüştürücü bir potansiyele sahiptir; BRICS gibi oluşumlar ve Güney-Güney iş birliği bu potansiyelin somut görünömleri olarak okunmalıdır.

Bölüm boyunca, tarihsel süreçte sömürgecilik ve yeni sömürgecilik uygulamalarının, küresel eşitsizlikleri ne şekilde ürettiğini ortaya koyduk. Süreç içerisinde sömürgeciliğin farklı yöntemlerle ne şekilde devam ettirildiğini, temel mantığının ve güdüsünün değişmediğini, Batı odaklı küresel sistemin işleyişini ve bu işleyişe karşıt sesleri de tartışmaya açtık. Ele aldığımız ekonomik, askeri ve çeşitli kültürel boyutlara ek olarak; kitle iletişim araçlarının da bu pratikleri sürdürmekte kayda

değer bir işlevi olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde yeni sömürgeciliğin medya boyutu -1960'lardan günümüze uzanan süreçte enformasyon akışı, kültürel emperyalizm, dijital platformlar, veri sömürgeciliği ve bulut sermayesi- ele alınacaktır. Medyanın sömürgeci ve emperyalist uygulamaları devreye sokma biçimi, küresel enformasyon akışlarındaki eşitsizlikler ve dijital teknolojiler yoluyla gerçekleşen bağımlılık ilişkileri, bundan sonraki tartışmaların temelini oluşturacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM: YENİ SÖMÜRGEÇİLİK VE İLETİŞİM

Tezin bu bölümünde, yeni sömürgecilik tartışmaları bağlamında ele aldığımız dolaylı ve incelikli yöntemlerin, yaratılan yeni bağımlılık örüntülerinin ve bu örüntülerin sebep olduğu küresel eşitsizliklerin iletişimsel boyutu ayrıntılı bir biçimde tartışılacaktır. 1960’lardan itibaren uluslararası düzeyde gerçekleşen eşitsiz medya akışları, kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Bu süreçte merkezden çevreye tek yönlü olarak akan içerikler (haber, reklam, eğlence gibi geniş bir yelpaze) egemen kültürel kalıpların uluslararası ölçekte yayılımına sebep olmuştur. İfade ettiğimiz yeni birikim düzeninde etkili bir şekilde kullanılan iletişim teknolojileri, zaman içerisinde hızlı bir gelişim göstermiş; analog yayıncılıktan dijitale farklı biçimlerde karşımıza çıkmıştır. Bölümle beraber, kültürel emperyalizm, elektronik sömürgecilik ve masaüstü sömürgecilik gibi erken dönem tartışmalardan dijital sömürgeciliğe değin geniş kapsamlı bir literatür tartışmaya açılacak, bulut tabanlı ekonominin ürettiği yeni parametreler güncel literatür çerçevesinde mercek altına alınacaktır.

2.1. Yeni Sömürgeciliğin İletişimsel Boyutu

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra -özellikle de 1960’lardan itibaren- çeşitli teknolojik gelişmeler meydana gelmiş; bu durum iletişimin kitleselleşmesi ve küresel olarak yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Transistörler, yonga teknolojileri, uydular ve sayısal ağların zaman içerisindeki evrimi, bilgi akışının hızını ve kapsamını önemli bir ölçüde artırmış ve kapitalizmin yeniden yapılanmasında kayda değer bir işlev göstermiştir (Geray, 2016, s.189-190).

İlk bölümde söz ettiğimiz gibi, modern dünya sisteminde küresel pazarın egemenliği; devlet yapıları ve sömürü sürecindeki çok katmanlı ilişkiler üzerine kuruludur. Bu sistemin iletişimsel boyutu ise çalışma açısından özel bir öneme sahiptir. Çevre ülkelerden merkez ülkelere tek yönlü bilgi akışı, uluslararası iktidar ilişkilerinin

kültürel boyutunu yansıtmaktadır. İngilizcenin dünya düzeyinde yaygınlaşması, uydu teknolojileri ve bilgisayar teknolojisinin ilerlemesi, bu yapının ihtiyaçlarıyla uyumlu bir gelişim göstermiştir (Schiller, 1976, s.5-6).

Bilginin serbest akışı olarak adlandırdığımız ilke, özellikle de ABD hegemonyasını güçlendiren bir işleve sahiptir. Burada temel amaç, ABD medya ürünlerini dünya çapında yaymak ve bu faaliyetleri kültürel ve ideolojik nüfuz yoluyla meşrulaştırmaktır (Schiller, 1976, s.24;30). Bu süreçte üretilen unsurlar, kapitalist ideolojinin taşıyıcı işlevini sürdürmektedir.

1960'lı yılların ele alacağımız tartışmada önemli olmasının temel nedenlerinden biri, bu tarihten itibaren kapitalizmin esnek ve bilgi temelli bir yapıya doğru evrilmesidir. Askeri amaçlarla geliştirilen ilk bilgisayar ağlarının ticari ve sivil kullanıma açılması ve çokuluslu şirketlerin amaçları doğrultusunda kullanılması, finansal akışların kontrol ve yönetimini kolaylaştırmıştır. İletişim teknolojileri, ifade ettiğimiz yol ve yöntemleri kullanarak yeni birikim rejiminin omurgasını oluşturmuştur. Telekomünikasyonun ve internet ağının bireylere kadar ulaşması ile hizmetler sektörü de yeni birikim ağına eklemlenmiştir (Geray, 2016, s.197-199). Tüm bu faaliyetlerin sonucunda çevre ülkelerin küresel sisteme bağımlı hale gelmesi sağlanmıştır.

Bağımlılığın iletişim teknolojileri vasıtasıyla yeniden üretildiği süreci ele alan literatür, teknolojik altyapıdaki eşitsizliklere ve ulusal ekonomilerin entegrasyonuna odaklanmaktadır. Bu yolla yeni sömürgecilik olgusuna taze bir soluk getiren tartışma, medyanın küresel kapitalizmin işleyişinde ne ölçüde araçsallaştırıldığını ortaya koymaktadır. Bu süreci anlamlandırabilmek adına, kültürel emperyalizm eleştirisi, elektronik sömürgecilik ve masaüstü sömürgecilik gibi yaklaşımlara ve ilgili kuramcılarının görüşlerine yer verilecektir.

Kültürel emperyalizm eleştirisi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin askeri ve ekonomik üstünlüğü ile paralel bir seyir izleyen tek yönlü bilgi akışını ve ticari medya modellerinin küresel düzeyde dayatılmasını ifade etmektedir. Soğuk Savaş süresince ABD ve Sovyetler Birliği, medyayı kendi değer ve ideolojilerini yaygınlaştırmak için başarıyla kullanmıştır. Bu dönemde ABD'nin kapitalist tüketim kültürünün propagandası için medya içeriklerinden yararlandığı görülmektedir. Hollywood filmleri, TV programları, pop-müzik bu yayılmanın temel silahları olarak konumlandırılmıştır (Boyd-Barrett, 2019, s.7). Herbert Schiller, dünya sistemine dahil olma sürecindeki toplumların, sistemin merkezindeki değer ve yapılarla uyumlu hale getirilmesi, bu yapıya zorlanması ve bazen de "rüşvet" yoluyla ikna edilmesi gibi faaliyetleri "kültürel emperyalizm" kavramıyla tanımlamaktadır (Schiller, 1976, s.9). Bu tanım bize, kavramın yalnızca kültürel ürün akışına indirgenemeyeceğini ve sistemin yeniden üretiminin ayrılmaz bir parçası olduğunu gösterir. Kısacası kültürel emperyalizm eleştirisi, medya içeriklerinin merkezden çevreye ihracından öte tüketim kalıplarının ve hâkim dünya görüşünün dayatılmasına işaret eder. Schiller'in *Mass Communication and American Empire* (1969) başlıklı çalışması, ifade edilen konu başlıklarını ele alması sebebiyle alanın kurucu metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu metinde yazar (1969, s.5), ekonomik yönden az gelişmiş ülkelerin özgün kültürlerini muhafaza edebilmesinin zorlaştığını ve bu durumun ülkelerin ekonomik ve kültürel bağımsızlığını tehdit ettiğini ileri sürmektedir.

Kavramın kuramsal temelleri, ilk bölümde detaylı bir biçimde incelediğimiz modern dünya sistemi analizine dayanmaktadır. Wallerstein, tek bir küresel pazarın varlığından ve farklı güç derecelerine sahip devlet yapılarından söz etmektedir (Akt. Schiller, 1976, s.5). Bu analizden yola çıkan Schiller, merkezden çevreye gelen bilginin tek yönlü akışından ve bu akışı meşrulaştıran aygıtlardan bahseder. Bu yönüyle yeni sömürgecilik literatüründe sıklıkla andığımız dolaylı yöntemlere yönelik kayda değer bir örnek olan olgu; iletişimin, medyanın ve kültürün bir ülkenin modern dünya sistemine

"gönüllü" girişini sağlamadaki rolünü ortaya koyar. Temel olarak Batı değerlerinin - özellikle ABD- medya ve kültür endüstrisi aracılığıyla kurmayı amaçladığı hegemonyayı anlatan kavram; ekonomik ve ideolojik baskının arka planını ve nedenlerini ortaya çıkarmayı hedefler. Medya içerikleri yoluyla kurulan bu baskı ile yerel kültürlerin değerlerinin zayıflatılması ve özgün kültürlerin homojen bir Batı kültürüne entegre olması amaçlanmaktadır (García ve Birkinbine, 2018). Bu bağlamda kültürel emperyalizm eleştirisi, küresel iletişim sistemi içerisindeki eşitsiz güç dinamiklerini analiz eden bir yaklaşım olarak doğmuştur ve kültür endüstrisi aracılığıyla sürdürülen baskıyı anlamak için analitik çerçeve sunmaktadır.

Kültürel emperyalizm eleştirisini anlamlandırmak için 20'nci yüzyıl süresince ABD'nin izlediği dış politikaya bakmakta yarar vardır. Bu dönemde Amerikan medya endüstrileri; reklam, ses kayıt, TV içerikleri ihraç eden sektörlerden meydana gelmekteydi. Bu anlamda "serbest" akış olarak ifade edilen şey, aslında kapitalist sistemin devamlılığını sağlayan bir politikalar bütününden ibaretti. Enformasyonun serbest akışını bir mit olarak tanımlayan Schiller, içeriklerin tamamen ticari çıkar için oluşturulduğunu iddia eder ve bu sistemin bütünüyle küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda işlediğini belirtir. Ona göre serbest akış prensibi, içerikleri homojen hale getirerek kısıtlamaktadır. Ancak Schiller (1976) analizinde her ne kadar ABD'yi ön plana alsada kavramın yalnızca ABD kaynaklı bir istila olarak okunmaması gerektiğini de vurgular. Nitekim sürecin itici unsurlarından biri çevre ülkelerin egemen sınıflarıdır ve bu sınıf mevcut sisteme eklemlenme noktasında oldukça isteklidir. Örneğin Latin Amerikalıların kültürel bağımlılığı, yabancı bir düşmanın istilasından ziyade kendi egemen sınıfının ulusal kalkınma adı altında gerçekleştirdiği faaliyetlerin ürünüdür (Schiller, 1976, s.16). Bu tercih sonucunda çevre ülkenin stratejileri merkezin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş ve eğitim sistemi çokuluslu şirketlerin insan kaynağı ihtiyaçlarına göre yapılandırılmıştır. Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın üçüncü dünya ülkelerinde kurduğu enstitüler ve medya

okulları zaman içerisinde hızla çoğalmış; ABD'nin fon sağladığı okullarda yetiştirilen öğrencilerle yeni bir yönetim sınıfı yaratma amacı içinde bulunduğu görülmüştür. Medya ayağını da etkileyen bu stratejiler, yayın politikalarına önemli ölçüde yansımıştır. NBC, CBS gibi küresel medya devleri, işletme felsefelerini de ihraç etmiş; Afrika, Asya ve Latin Amerika'nın bu felsefeyi benimseyebilmesi adına çeşitli faaliyetler yürütmüştür. Bu kalıplar, organizasyon süreçlerinden haber içeriklerine kadar tüm aşamaları şekillendirmekte ve merkezin ideolojisini taşımaktadır (Schiller, 1976, s.10).

Kültürel emperyalizm eleştirisinin iletişim çalışmaları için önemi yalnızca kapsamlı bir eleştiri sunmasından değil küresel eşitsizliğin sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlarını gözler önüne sermesinden ileri gelmektedir. 1970'ler ve 1980'lerde UNESCO tarafından yürütülen Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni (NWICO), bu yaklaşımı kuramsal bir dayanak olarak kullanmış; bilginin eşitsiz akışı ve medya tekellerine dair analizleri ABD ve İngiltere gibi ülkeler tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Serbest akış doktrinini basın özgürlüğü kapsamında lanse eden ABD, Schiller'e göre (1976, s.24) faşizme karşı özgürlükçü bir yapı olarak sunuldu fakat hakikatte Amerikan ticari medyasının dünya pazarına girmesini engelleyen unsurları ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Büyük bir dünya savaşından zarar görmeden ve ekonomik anlamda üstün çıkan ABD, eski sömürge bağlarından kurtulmuş yeni ülkeleri, girişimleri için elverişli birer pazar olarak görüyordu.

Kavramın kapsama alanının oldukça geniş olduğundan söz etmiştik. Eğlence endüstrisi, bu bağlamda kayda değer bir yere sahiptir. Reader's Digest, Time, Newsweek, Playboy ve Walt Disney Corporation gibi Amerikan medya ürünlerinin uluslararası dağıtımı, ABD dışındaki milyonlarca izleyiciye ulaşmıştır. Bu süreç ithalatla sınırlı değildir ve yerelleştirme stratejileriyle el ele gider. Örneğin Reader's Digest'in Latin Amerika'daki içeriklerinin yüzde 20'si yerel konuları sunarken bu oran Kanada'da yüzde 50'nin üzerine çıkmaktadır (Mattelart, 1976, s. 168). Bu bulgulardan hareketle, kültürel

emperyalizmin doğrudan bir dayatmadan ziyade yerelle harmanlanmış bir içerik seti sunduğu sonucuna varıyoruz. Bu faaliyetler, bağımlılığın hangi stratejiler yoluyla görünmez kılındığını da net şekilde ortaya koymaktadır.

Schiller'in kültürel emperyalizme dair en önemli tespitlerinden biri sürecin kaçınılmazlığına ilişkin vurgusudur. Ona göre el koyma süreci başladıktan sonra zaman içerisinde tüm toplumsal ağlara yayılır (Schiller, 1976, s.9). Bu akışı meşrulaştırmayı amaçlayan Batılı kalkınma söyleminde iletişim, az gelişmiş bölgelerdeki insanları modernleşmeye yönlendiren bir mekanizma olarak görülür (Schiller, 1976, s.51). Bu söylem, teknolojinin tarafsız bir araç olarak değil, küresel sisteme hizmet eden ve onu yeniden üreten bir toplumsal inşa olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bahsedilen yaklaşımı uydu teknolojilerinin sunuluş biçiminde de görebilmekteyiz. Eğitimin küreselleşmesi ve kültürel zenginleşme vaatleri ile piyasaya sokulan bu anlatı, temel olarak ABD'nin ticari ve askeri hedeflerini maskeleyerek için kullanılmıştır.

Kültürel emperyalizm eleştirisine katkı sağlayan isimler arasında Schiller'in yanı sıra Armand Mattelart, Oliver Boyd-Barrett, Edward S. Herman ve Noam Chomsky gibi isimler de yer almaktadır. Boyd-Barrett'e göre medya emperyalizmi, Schiller'in temel yaklaşımlarını da içeren bir araştırma alanı olarak ele alınmalıdır. Boyd-Barrett, kavramı uluslararası haber ajanslarının, Hollywood'un ve eğlence endüstrisinin yarattığı eşitsiz medya akışları ve güç ilişkileriyle sınırlı tutmaz; bunlara ek olarak ulusal düzeyde medya sahipliği yoğunlaşması, sermaye transferleri, format ve işletme modellerinin ihracı gibi unsurları ele alır. Medya kuruluşlarını hem emperyalizmin “ajanları” hem de kendi başlarına emperyalist davranışlar sergileyebilen aktörler olarak değerlendirir. Özellikle serbest ticaret emperyalizmi ve neoliberal politikaların medya aracılığıyla meşrulaştırılması süreçlerine dikkat çeker (Boyd-Barrett, 2019, s.1-3; 11-14). Mattelart'a göre ise kültürel emperyalizm, çokuluslu şirketler çağında yeni bir boyut kazanmıştır. Çokuluslu firmalar yalnızca ekonomik nüfuz aracı değil, aynı zamanda ideolojik

propaganda ve toplumsal düzenin sağlanması işlevlerini üstlenmektedir. Böylece siyasal, ekonomik, kültürel ve askeri alanlar arasındaki sınırlar giderek bulanıklaşmaktadır. Bu süreçte ulusal burjuvaziler Amerikan modellerini “ulusallaştırarak” bağımlılık ilişkilerini yeniden üretmekte ve kültürel emperyalizm, basit ithal ürün akışının ötesinde, yerel egemen sınıfların da aktif katılımıyla gerçekleşen bir hegemonya mekanizması haline gelmektedir (Mattelart, 1976, s. 160-162). Herman ve Chomsky'nin modeli ise ABD'li medya yapılanmalarının, insanların neyi izleyeceğini ve düşüneceğini belirlemek adına propaganda faaliyetleri gerçekleştirdiğini anlatır. Bu süreçte medya söylemi de sahiplik yapısıyla paralel bir boyut kazanmaktadır (Chomsky ve Herman, 2012, s.72). Bu yaklaşım, doğrudan kültürel emperyalizmin eleştirisini içermese de alana katkı sunan ve örtüşen iddialara sahiptir.

Kültürel emperyalizm eleştirisinin akademik literatüre sunduğu en dikkat çeken katkılardan biri yeni sömürgecilik ve bağımlılık gibi yaklaşımların temel argümanlarını bir arada sunması ve medya-kültür alanına özel olarak eğilmesidir. Bağımlılık okulu temelde azgelişmişliği, merkez ülkelerin çevre ülkelerin artık değerine el koymasına dayanan yapısal bir ilişki olarak tanımlamıştır. Kültürel emperyalizm eleştirisi ise bu sömürü ilişkisinin nasıl meşrulaştırıldığını ve gönüllü rıza yoluyla ne şekilde yeniden üretildiğini gösterir. Bu anlamda hem yeni sömürgecilik literatürünün önemli bir katkısı olan dolaylı yöntemlere vurgu yapar hem de merkez-çevre akışlarını mercek altına alır. Schiller'in (1976, s. 9) tanımında görüldüğü gibi, kültürel emperyalizm, egemen kesimlerin "çekildiği, baskılandığı, zorlandığı ve rüşvetle ikna edildiği" bir süreçler bütünüdür. Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramında ifade edilen örtük rızayı analizinin temeline koyan Schiller, sömürü ilişkisinin farklı boyutlarını, bağımlılığın yeni biçimlerini ve çevre ülkelerin egemenlerinin konumunu ele alır. Bu analizin katkısı, çevrenin merkeze bağımlılığının yanı sıra azgelişmiş bir ülke içerisindeki farklı toplumsal sınıfların ilişkilenme biçimlerini göstermesidir. Çevre ülkenin egemen sınıfı; merkezin

değerlerinin benimsetilmesi, egemen ideolojinin yaygınlaştırılması ve çeşitli içerikler vasıtasıyla sunulmasında etkin bir aktördür. Bu bağlamda kültürel emperyalizm eleştirisi, bağımlılık literatürüne tahakküm ilişkilerinin nasıl kurulduğu kadar, nasıl meşrulaştırıldığı ve yeniden üretildiği sorusuna da yanıt arayan bütüncül bir çerçeve sunar.

Kavrama zaman içerisinde çeşitli eleştiriler getirildiği görülmektedir. Yapılan eleştirilerin başında kuramın medya içeriklerinin etkisini abarttığı iddiası yer almaktadır. Kültürel çalışmalar ekolü altında gerçekleşen izleyici araştırmaları, alımlama sürecinde medya içeriklerinin farklı şekillerde yorumlanabildiğini iddia etmektedir. Örneğin Tamar Liebes ve Elihu Katz'ın (1994) Dallas dizisi üzerine yaptığı çalışma, bireylerin edilgen ve pasif özneler olmadığını, içerikleri aktif şekilde alımladığını ortaya koymaktadır. Bir başka eleştiri, kültürel emperyalizm eleştirisinin ulusal medya sistemlerinin kendi içerisindeki ekonomik ve politik farklılıkları yeterince dikkate almadığıdır. Joseph Straubhaar (1991), medya bağımlılığı düzeyinin her ülke için aynı olmadığını ve izleyicilerin kültürel olarak kendilerine yakın buldukları içerikleri tercih ettiklerini savunmaktadır. Bu durum yerel medyanın tamamen ortadan kalkmadığını ve devam edebileceğini, tamamen Batı'ya entegre olmuş ve özünü yitirmiş bir medya anlayışının olmayacağını iddia etmektedir. Fakat bu eleştirilerin göz ardı ettiği unsur, kültürel emperyalizm tezinin esasında hipodermik iğne modeli gibi doğrudan bir enjeksiyondan söz etmediğidir. Dallas gibi içeriklere karşıt okumalar yapılması, bireylerin alımlama süreçlerinde içerikleri benimsememesi, yaklaşımın iddialarıyla çelişen bulgular değildir. Farklı okuma biçimleri; dizinin tüketimci, bireyci, Amerikancı orta sınıf tarzı temaları gündeme getirme misyonunu ortadan kaldırmamakta, farklı seslerin daha az görünür kılınması gerçeğine engel olmamaktadır. İzleyicilerin alımlama süreçleri önemli bir tartışma olmakla beraber, esas olarak kültürel emperyalizm teziyle çelişen veya onu çürüten bir yanı yoktur. Kavramın ortaya koyduğu temel husus, üretim ve dağıtım

gücünün tek taraflı olmasıdır. Ancak kültürel emperyalizmin eksik kaldığı noktaları da göz ardı etmemek gerekir. Çevre ülkeleri güçlü yapıların güdümünde görmek ve onlara pasif bir nesne konumu atfetmek, mücadele ihtimallerini dışlamakta ve geleceğe ilişkin bütünüyle olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu temel sınırlılık literatürün genelinde göze çarpmaktadır.

Elektronik sömürgecilik kavramı da tıpkı kültürel emperyalizm gibi iletişim teknolojileri yoluyla gerçekleşen küresel eşitsizlik biçimlerine odaklanmaktadır. Thomas L. McPhail (1981) tarafından ortaya konan yaklaşım; tarihsel sömürgeciliğin yerini iletişim donanımı, yazılım, mühendislik bilgisi ve protokollerin ihracı yoluyla kurulan yeni bir bağımlılık biçiminin aldığını ileri sürmektedir. McPhail'i Schiller'den farklılaştıran temel unsur, odağına yayın uydularını, bilgisayar ağlarını ve videoteks sistemi gibi teknolojileri ve dışsıtım verilerini temel almasıdır.

McPhail'e göre elektronik sömürgecilik, iletişim donanımlarının ithalatı ve çeşitli bilgi protokolleri aracılığıyla kurulan bir bağımlılık ilişkisidir. Bu ilişki, yerel kültürleri ve sosyalleşme süreçlerini dönüştürme potansiyeli taşıyan bir değerler dizisini yansıtmaktadır. Bu tanımın özgün tarafı; yalnızca film, dizi, haber gibi içeriksel parametrelere odaklanmamasıdır. Altyapı, teknoloji transferi ve insan gücünü de sömürü ilişkisinin bir parçası olarak gören anlayış, merkantilist sömürgecilik ile 20. yüzyılın elektronik sömürgeciliğini aynı korkutuculuk düzeyinde değerlendirir (McPhail, 1981, s.20).

Elektronik sömürgeciliğin en özgün yanlarından biri, süreci az gelişmiş ülkeler ile sınırlandırmamasıdır. Kanada örneği bu bağlamda detaylı bir vaka çalışması olarak sunulmaktadır. 20. yüzyılın başından itibaren ABD'den gelen medya akışlarıyla karşı karşıya kalan ülke, medya geleneğini İngiltere ve Fransa'dan almış olsa da zaman içerisinde ABD'nin yoğun etkisi altına girmiştir (McPhail, 1981, s.27). 1979'da

yayımlanan Clyne Raporu'na göre Kanada'nın egemenliği iki alanda tehlike altındadır. Birincisi yabancı yayın içerikleridir, ikincisi ise veri hizmetleri pazarında dış pazarların baskın pay elde etmesidir (McPhail, 1981, s.31). Bu örnek, elektronik sömürgeciliğin yalnızca “üçüncü dünya” ile sınırlı olmadığını ve merkez ülkelerin kendi aralarında benzer bağımlılık ilişkilerine maruz kalabileceğini göstermesi bakımından değerlidir.

McPhail, Yeni Dünya Bilgi Düzeni'ni (New World Information Order-NWIO) ayrıntılı olarak incelemiştir. NWIO, az gelişmiş ülkelerin daha fazla etki sahibi olabilmesi için medya ve telekomünikasyon politikalarına ağırlık vermesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Bu talepler, 1974'te Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen *Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen Bildirgesi*'yle de doğrudan bağlantılıdır. McPhail'in aktardığına göre, 1973'te Cezayir'de toplanan Bağlantısız Ülkeler Dışişleri Bakanları Zirvesi, sömürge geçmişinin reddini içeren talepler arasına bilgi alanının dekolonizasyonu talebini de eklemiştir. Bu tarihten itibaren (Peru-1975, Tunus-1976) gerçekleşen bağımsız konferanslarda, çokuluslu şirketlere bağımlılığı ortadan kaldırmak amacıyla, üçüncü dünya kuruluşu Tanjug etrafında bir haber ajansı kurulması gibi faaliyetler planlanmıştır (McPhail, 1981, s.14;94-95). Bu girişimlerin arkasında ekonomik kaygıların yanı sıra güçlü bir kültürel egemenlik endişesi yatmaktadır.

Elektronik sömürgecilik kapsamında kayda değer bir yeri olan bir diğer etkinlik ise Uluslararası İletişim Sorunlarını İnceleme Komisyonu (MacBride Komisyonu) olmuştur. Komisyon, İrlandalı senatör Sean MacBride başkanlığında 1976 yılında Nairobi'de UNESCO kararı ile oluşturulmuştur. Kurulun sunduğu nihai raporda iletişimin tek yönlülüğü ve ülkelerin kendilerine yetebilirlik hedefleri gibi başlıklar ele alınmıştır (McPhail, 1981, s.224-230). McPhail'in aktardığına göre, MacBride Komisyonu'nun Nihai Raporu'nun 5. Bölümü, “Yarının İletişimi” başlığını taşımakta ve beş ana alt bölümde bağımsızlık ve kendine yetebilirliğin güçlendirilmesi, sosyal sonuçlar ve yeni görevler, mesleki bütünlük ve standartlar, iletişimin demokratikleşmesi ve uluslararası iş

birliğinin teşvik edilmesi gibi başlıkları içermektedir. Raporun en dikkat çekici taraflarından biri, iletişimi bir bilgilendirme aracından öte bir kalkınma unsuru olarak görmesidir. Bu bağlamda devletler kendi kültürel kimliklerini korumak adına ulusal medya politikaları geliştirmelidir. Batılı delegasyonlar için bu madde, basın özgürlüğüne doğrudan bir müdahale anlamına geliyordu. Uzun tartişmalar sonucunda metnin kabulü ertelenmiş ve konu MacBride Komisyonu'na havale edilmiştir. Bu erteleme, McPhail'in de belirttiği gibi, bir uzlaşma değildir ve tarafların temel felsefi duruşlarının uyumsuzluğunun bir yansımasıdır (McPhail, 1981, s.14).

Elektronik sömürgeciliğin en somut teknolojik görünümlerinden biri ise doğrudan yayın uyduları (Direct Broadcast Satellites – DBS) etrafında şekillenmiştir. McPhail, DBS'yi “zihin ve kültür istilasının nihai mekanizması” olarak ele alır ve bu teknolojiyi “geleceğin Gutenberg'i” olarak tanımlar (McPhail, 1981, s.21). Yer istasyonlarına ihtiyaç duymadan doğrudan evlere ulaşabilen bir yayın teknolojisi olan DBS, ülke sınırları içerisindeki denetimin önünü kapatmaktadır. McPhail'in aktardığına göre (1981, s.188) 1972'de UNESCO'nun yayımladığı Rehber İlkeler Bildirgesi'nde DBS konusunda ön rıza ilkesi benimsenmiş ve alıcı ülkenin rızası şart koşulmuştu. ABD tarafından reddedilen bu ilkenin İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ifade ve bilgi özgürlüğü ilkesine aykırı olduğu dahi iddia edilmiş, bu gerilim çözüme ulaştırılamamıştı.

McPhail'in alana yönelik en kayda değer katkısı, çok sayıda politika belgesi incelemesi ve iddialarını bu yolla somutlaştırması olmuştur. Bu bağlamdaki bir diğer belge, Uluslararası İletişimi Geliştirme Programı (International Program for the Development of Communication – IPDC) olarak karşımıza çıkar. McPhail'e göre IPDC, azgelişmiş ülkelere konseyde önemli bir temsil payı sağlayacak bir yapıya sahiptir ve bu nedenle Batı'da endişe eden sesler yükselmiştir. Programın finansmanı da tartişma konusu olmuş; ABD uluslararası bir fon kurulmasına önceden taahhüt vermeyi reddederken, UNESCO Genel Direktörü M'Bow başlangıç giderleri için 1981-1983

bütçesinden 1,5 milyon dolar ayırmıştır. IPDC, McPhail'in değerlendirmesine göre, NWIO'nun uygulanması için hayati bir mekanizmadır ve 1980'ler boyunca bu tartışmanın merkezinde yer alacaktır (McPhail, 1981, s.143-144).

Elektronik sömürgecilik, donanım ve yazılım transferiyle sınırlı değildir. McPhail, teknokratik bir elitin bu sürecin taşıyıcısı olduğunu iddia etmektedir. Batı'da eğitilmiş profesyoneller yoluyla değer sistemi aktarılır ve iletişim sistemlerinin nasıl işletilmesi gerektiğine dair yargılar azgelişmiş ülkelere taşınır. Teknokratik elitin çıkarlarının toplumsal kesimlerden farklı olması gelişim sürecine ket vurmaktadır (McPhail, 1981, s. 79). Bu bulgu, Schiller'in kültürel emperyalizm analizinde çevre ülke egemen sınıflarının rolüne dair vurgusunu, teknik kadrolar düzeyinde tamamlamaktadır.

Sonuç olarak, McPhail'in elektronik sömürgecilik kavramı, Schiller'in kültürel emperyalizm tezini teknolojik altyapı, politika belgeleri ve uluslararası kurumlar düzeyinde somutlaştıran bir çerçeve sunar. Çeşitli komisyonlar ve belgeler, yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutunun yalnızca içeriklerle sınırlı olmadığını; veri akışlarından teknik insan gücüne geniş bir alanda kurulduğunu göstermektedir. İncelenen belgelerde de gördüğümüz gibi, azgelişmiş ülkelerin temel talebi esas olarak elektronik sömürgeciliğin bir bileşeni olmaktan çıkmaktır. Ancak bu talepler ile Batı'nın serbest akış doktrini arasında derin bir uçurum vardır ve bu uçurum 1970'ler boyunca uluslararası iletişimdeki temel gerilimlerden biri olmuştur (McPhail, 1981, s.247).

Kültürel emperyalizm ve elektronik sömürgecilik, yeni sömürgeciliğin iletişim boyutunun medya içerikleri ve teknolojik altyapı düzeyindeki görünümünü ortaya koymuştur. 1960'lardan 1980'lere uzanan bir dönemin sömürü örüntülerini açıklamak için analitik bir çerçeve sunan bu iki kavram, ABD ve İngiltere'nin UNESCO'dan ayrılması ve ABD'nin iletişim politikalarını ticaret anlaşmaları eksenine kaydırması gibi gelişmeler sebebiyle güncelliğini kaybetmiştir. 1980'lerin sonu ve 1990'larla birlikte,

kişisel bilgisayarların yaygınlaşması, sayısal iletişim ağlarının dönüşümü ve bilgi toplumu söyleminin küresel ölçekte egemen hale gelmesi, sömürü ilişkisinin niteliksel olarak yeni bir yüzünü ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutu başlığı altında inceleyeceğimiz bir diğer kavram, Haluk Geray tarafından ortaya atılan masaüstü sömürgeciliktir. Geray kavramı ilk kez 1995 yılında ortaya atmış, 2005 yılında ise internetin yaygınlaşmaya başlamasına bağlı olarak güncellemiştir. Masaüstü sömürgeciliğin en net tanımı Geray (2016, s.199) tarafından şu şekilde yapılmıştır: “Masaüstü sömürgecilik, merkez ürünlerin çevre ülkelerde yeni birikim düzeninin yeni ürünleri yanında her türlü bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerini (donanım, yazılım, içerik, hizmetler, uygulamalar) sayısal ağ yardımıyla gelir düzeyi yüksek kesimlerden başlayarak pazarlayabilmek için gerçekleştirdikleri eylemler ve politikalar bütünüdür.” Masaüstü sömürgecilik bir tanım önerisi sunmanın ötesinde, yeni birikim düzeni ve politika oluşturma süreçlerini kapsamlı şekilde irdeleyen ve çözüm stratejileri sunan bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Geray’ın yaklaşımı, kendisinden önceki kültürel emperyalizm eleştirisi, medya emperyalizmi ve elektronik sömürgecilik kuramlarını belirli noktalarda aşan ve onları yeni birikim düzeninin koşullarına uyarlayan bir çerçeve olarak değerlendirilmelidir. Geray ve Başaran’a göre, bu yaklaşımların ortak bir sınırlılığı bulunmaktadır: karşı-hegemonik aktörlerin inisiyatiflerini küçümsemeleri ve çevre ülkeleri yalnızca güçlü blokların edilgen nesneleri olarak resmetmeleri. Dan Schiller’in de belirttiği gibi, bu kuramlarda “kültür”, eleştirinin başlangıçta yüklemek istediği açık potansiyelin büyük bölümünü kaybetmiştir (akt. Geray ve Başaran, 2011, s.606). Geray’ın masaüstü sömürgecilik kavramı, işte bu sınırlılığı aşmayı hedeflerken, aynı zamanda sayısal iletişim ağlarının bireylere ve hanelere kadar ulaşmasıyla birlikte sömürge ilişkisinin niteliksel olarak değiştiğini ileri sürmektedir.

Masaüstü sömürgecilik, önceki kavramlardan yalnızca teknolojik bağlamda değil, sömürünün hedef kitlesi, yöntemi ve ölçeği bakımından da ayrışır. Elektronik sömürgecilik daha çok radyo ve televizyon yayıncılığında kurumsal örgütlenmelere ve program formatlarına gönderme yaparken; kültürel emperyalizm ticari değişimdeki ve uluslararası enformasyon akışındaki dengesizliklere odaklanmaktaydı. Bu dönemde telekomünikasyon alanı – yani veri iletişimi, bilgisayar ağları ve sayısal aktarım – daha çok askerî kontrolü mümkün kılan bir araç olarak görülüyor, sivil kullanıma yönelik etkileri ve sömürü potansiyeli yeterince analiz edilmiyordu (Geray, 2016, s.197). Masaüstü sömürgecilik ise sayısal iletişimin “bireyleri” (haneleri) müşteri konumuna sokabilme yeteneğini edinmesiyle ortaya çıkan yeni bir durumu ifade eder. 1980’lerde bilgisayarların kişiselleşmesi bu sürecin başlangıcı olarak alınabilir. Askerî bürokrasi, sivil bürokrasi, büyük çokuluslu firmalar, orta ve küçük ölçekli işletmelerden sonra sıra kişilere ve konutlara gelmiştir (Geray, 2016, s. 199). Bu durum, sömürü ilişkisinin kurumsal düzeyden bireysel düzeye, işyerinden eve, üretim alanından tüketim alanına kaydığı anlamına gelmektedir.

Masaüstü sömürgecilik, merkez-çevre ikiliğinden hareketle süreç içerisinde üretilen bağımlılık biçimlerini de vurgulamaktadır. Çevre ülkeler, doğal kaynaklarını satıp tükenmeyen ürünler (yazılım, bilgi, içerik, lisanslar, hizmetler) satın almaktadır (Geray, 2016, s.199). İkincisi, sürecin toplumsal katmanlaşma ile iç içe geçmiş olmasıdır: masaüstü sömürgecilik, gelir düzeyi yüksek kesimlerden başlayarak aşağıya doğru yayılır. Böylece eşitsizliği hem küresel hem de ulusal ölçekte yeniden üretir. Üçüncüsü, bu sürecin öznesi haline gelmenin kolaylığıdır. Yalnızca sıradan tüketicileri değil, aynı zamanda kendisini “küreselleşme karşıtı”, “anti-emperyalist” veya “millici” olarak tanımlayan kuruluşları ve bireyleri de hedef alır. Bu aktörler dahi, kendi ağ merkezlerini, e-posta ve web sitesi adreslerini “dot com” firmaları üzerinden kurmayı tercih etmekte, böylece farkında olmadan hegemonik yapının yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Söz konusu durum, masaüstü sömürgeciliğin yalnızca ekonomik bir ilişki değil, aynı zamanda bir hegemonya ve rıza üretimi süreci olduğunu göstermesi bakımından son derece değerlidir.

Uzaktan algılama örneği, masaüstü sömürgeciliğin anlaşılması ve somutlaştırılması açısından önemlidir. Bu ağlar, uluslararası veri akışının sömürgeci niteliğini ortaya çıkaran tipik bir örnektir. Süreç içerisinde üretici sermaye hammaddeyi çevre ülkelerden alıp işler ve sonrasında ana, ara ve tüketim malları olarak çevre ülkelere satar. Bu örnek hem tarihsel sömürgecilikte hem de yeni sömürgecilikte gördüğümüz ekonomik boyutla özdeşdir. Ham enformasyon gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere, özellikle ABD'ye doğru akmakta, işlenmiş enformasyon (yazılımlar, veri tabanları, analizler, karar destek sistemleri) ise yüksek fiyatlarla çevreye geri satılmaktadır (Geray, 2016, s.192).

Geray'ın analizindeki bir diğer nokta ise iletişim ağlarının kapitalizmin yeniden yapılanmasındaki rolüdür. Kapitalizmde yeni birikim düzeni doğrultusunda yeniden yapılanma, iletişim ağlarının da etkisiyle dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün itici güçlerinden bir tanesi çokuluslu şirketlerin işleyişi için yeni sayısal ağların bir zorunluluk haline gelmesidir. Firmaların üretimin çeşitli boyutlarını parçalayarak dünyanın bir yerinden başka bir yerine kaydırabilmeleri için, sayısal ağların hız, güvenilirlik ve küresel erişim özelliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Eski birikim düzeninde firmalar dikey örgütlenmiştir, yeni düzende ise firmaların işlerini çeşitli başka firmalara aktararak dış kaynak kullanımından yararlanması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, hizmetler sektörünün (sağlık, eğitim, iletişim gibi) metalaşması ve uluslararası rekabete konu olması, finans sermayesinin dünya çapında serbest akışa geçmesiyle birlikte sayısal iletişim ağlarını ön plana çıkarmıştır. (Geray, 2016, s.195).

Kapitalizmin yapılandırılması sürecinde yeni ürünler ve birikim alanları yaratmak hedeflenmiştir. Hizmetler sektörü ve onun soyut malları, kapitalizm için yeni işlevsel alanlar olmuştur. Geray’a göre (2016) soyut mallar, somut malların tersine değerin “dokunulabilir” olmayan kısımda yoğunlaşmasını ifade etmektedir. Örneğin bir hikâye kitabı somut mal olan kâğıdı içerse de asıl değer dokunulabilir olmayan içerik olan hikâyenin özüdür. Aynı durum yazılım ve bellek ilişkisi için de söz konusudur. Bellek dokunulabilir bir maldır fakat malın değeri yazılımın kendisidir. Hizmetler sektörü, işte bu soyut mallar üzerinden işlemektedir. Telekomünikasyon hizmetleri, turizm hizmetleri, finansal hizmetler ve mesleki hizmetler gibi çok sayıda sektörde içerikler veri depolarında saklanır ve yeni küresel ticaret bu verilerin iletilmesi sürecinde işler. Kısacası yazar, küreselleşme kavramının temelinde soyut malların uluslararası akışı olduğunu vurgular.

Masaüstü sömürgecilik aynı zamanda bir söylem ve politika üretim sürecidir. Bu bağlamda bilgi temelli ekonomi söylemi, çevre ülkelerin bilim-teknoloji politikalarını şekillendirmektedir. Dünya Bankası’nın 1998/1999 *Knowledge for Development* raporu, çevre ülkelerdeki bilgi açığını “bilgi ışığa benzer” metaforuyla çerçeveler ve çözüm olarak zengin ülkelerden bilgi edinilmesine öncelik verir. Yerel bilgi üretimi ise piyasa güçlerine ve kısa vadeli Ar-Ge’ye uygulamalarına indirgenmektedir (Geray ve Başaran, 2011, s.604-605). AB’nin Lizbon Gündemi, i2010 ve e-Europe belgeleri ise kendilerine yönelik olarak “yarışmacı bir ekonomik dünya” temsili sunarken, aday ülkelere ilişkin e-Europe+ belgesinde söylem kökten değişir: burada “öteki”ne (çevre ve aday ülkeler) hitap edilir ve çözüm, topluluk normlarına uymak ve bu topluluğun bir parçası haline gelmektir (Geray ve Başaran, 2011, s.607, 615). Geray ve Başaran’a göre (2011, s.615), Dünya Bankası raporu ile e-Europe+ belgesi, her ikisinin de “öteki”ne hitap etmesi ve benzer eylemler önermesi bakımından, AB’nin kendi iç belgelerine kıyasla daha fazla ortaklık taşımaktadır.

Türkiye örneği, masaüstü sömürgeciliğin hem karşı-hegemonik direniş potansiyelini hem de bu direnişin hegemonik söylem tarafından ne şekilde etki altında bırakıldığını göstermesi bakımından kıymetlidir. Geray ve Başaran (2011), Türkiye’deki üç politika belgesini ayrıntılı olarak analiz etmektedir: “TUENA (Türkiye Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana Planı)”, “Vizyon 2023 Strateji Belgesi ve Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010).” TUENA, sosyal eşitlik, erişim açıkları, coğrafi ve sosyal evrensel hizmet gibi konuları ele alan, yerel katma değeri optimize etmeyi hedefleyen karşı-hegemonik bir belge olarak tanımlanmaktadır (Geray ve Başaran, 2011, s.607-608). Vizyon 2023 ise TÜBİTAK öncülüğünde yürütülen bir öngörü çalışmasının ürünüdür ve nanoteknoloji, biyoteknoloji/genetik, ICT’ler ve yeni malzeme teknolojileri gibi alanlarda yerli bilgi üretimini önceliklendiren, 3.000’den fazla bireyin katılımıyla oluşturulmuş bir strateji belgesidir (Geray ve Başaran, 2011, s.608). Vizyon 2023’ün ICT öncelik alanları arasında entegre devre üretimi ve tasarımı, yeni nesil ekran teknolojileri, geniş bant teknolojileri, görüntü algılama sensörleri, üretim teknolojileri; endüstriyel tasarım teknolojilerinde ise bilgisayar destekli tasarım ve üretim, sanal gerçeklik yazılımı ve prototipleme, simülasyon ve modelleme yazılımları, grid teknolojileri ve paralel dağıtık işlem yazılımları yer almaktadır (Geray ve Başaran, 2011, s.608). Bu hedefler, Dünya Bankası’nın çevre ülkeler için öngördüğü “yerel bilgi üretimini piyasa talebine indirgeme” reçetesiyle doğrudan çalışmaktadır. TUENA ve Vizyon 2023’teki gerçek anlamda katılımcı yaklaşımlar hegemonik söylemlerin dışında özgün bir söylem üretilebileceğini göstermektedir. Buna karşılık, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından bir yabancı danışmanlık firmasına hazırlatılan “Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)”, katılımcı süreçleri dışlamış, sınırlı sayıda özel sektör kuruluşunun görüşlerine dayanmış ve toplam 1,5 milyar Euroluk kaynağın yalnızca yüzde 6’sını bilgi üretimine, yüzde 70’ini ise ICT kullanımının yaygınlaştırılmasına ayırmıştır (Geray ve Başaran, 2011, s.610-613). Bu durum, Dünya

Bankası'nın bilgi üretimine ilişkin önermeleriyle tamamen tutarlıdır: çevre ülkeler bilgiyi sadece kullanmalı fakat onu asla üretmemelidir.

Telekomünikasyon sektöründeki özelleştirmeler de masaüstü sömürgeciliğin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Dünya Bankası ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, 1980'lerin başlarında bütün gelişmekte olan ülkelere telekomünikasyonun kalkınmanın sonucu değil, nedeni olduğunu söyleyen raporlar yayımlıyordu. Bu raporlar, temel olarak telekomünikasyon altyapısını kalkınmanın anahtarı olarak sunuyordu. 1990'larda değişen bu tutumun yerini kamu hizmeti olarak sunulan telekomünikasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi gerektiği önerisi almıştır. Geray'a göre bu yaklaşım, yeni birikim düzeniyle tutarlıdır. Türkiye'de Türk Telekom'un özelleştirilmesi süreci, masaüstü sömürgeciliğin somut bir örneği olarak karşımızda durmaktadır (Geray, 2016, s.210-211).

Geray'ın yaklaşımının, önceki kuramların iki temel sınırlılığını aştığını söyleyebiliriz. Bu tezin temel yaklaşımı ile de uyumlu olan analiz, çevre ülkeleri yalnızca edilgen nesneler olarak resmetmek yerine, karşı-hegemonik söylemleri ve direniş imkânını da kapsamına almaktadır. Masaüstü sömürgeciliğin zayıflatılması, bazı çevre ülkelerde bilinçli bir çabayla, yerel sermayelerin üretim yeteneklerini yakalayabilmesiyle ve oluşan pazarda rekabetçi kalabilmesiyle mümkündür (Geray, 2016, s.199). İkincisi, sömürgecilik yalnızca içerikler ve yayıncılık altyapısı düzeyinde incelenmemekte; bireylerin gündelik yaşamına, masa başına, e-posta adresine, web sitesine kadar uzanan bir sömürü biçimi olarak kavramsallaştırılmaktadır. Yazarın sunduğu çözüm, ilgili kamuların gerçek anlamda katılım sağladığı, nitelikli emeğe dayalı, katma değeri yüksek sektörlerde yerel üretim gücünün yaratıldığı ve yerel aktörlerin güçlendiği politika ve stratejilerdir. (Geray, 2016, s. 213; Geray ve Başaran, 2011, s.616). Bu yönüyle masaüstü sömürgecilik kavramı, yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutuna ilişkin tartışmalara hem kuramsal hem de politik düzeyde özgün bir katkı sunmaktadır.

Buraya kadar yaptığımız tartışma, yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutunun yalnızca medya içeriklerinin tek yönlü akışından ibaret olmadığını, aksine teknolojik altyapıdan politik söylemlere, uluslararası kurumlardan bireylerin gündelik masa başı pratiklerine kadar uzanan çok katmanlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. 1960’lardan 2005’e uzanan bu literatür, kitle iletişim araçlarından uydu teknolojisine ve oradan bilgisayar ve internet ağına kadar çok sayıda yeniliği sömürgecilik bağlamında ele almıştır. Uluslararası iletişim alanındaki bu katkılara ek olarak, dijitalleşmenin geçirdiği evreler ile ortaya çıkan yeni örüntülerin açıklanmasına da ihtiyaç vardır. Bu doğrultuda ilerleyen tartışmalarda veri sömürgeciliği, dijital sömürgecilik, bulut sermayesi ve bulut köleci sömürgecilik gibi yeni ve güncel kavramlar incelenecektir.

2.2. Dijitalleşme ve Dönüşen Sömürgecilik

Yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutuna ilişkin tartışma, kültürel emperyalizmden masaüstü sömürgeciliğe uzanan bir literatür çerçevesinde ele alınmıştır. Anılan tartışmalar doğrultusunda teknolojik altyapının, içeriklerin ve politik söylemin ürettiği eşitsizlik ve bağımlılık ilişkisi ortaya konmuştur. Bu literatür, kapitalizmin farklı evreleri içerisinde iletişim teknolojilerinin sömürgeciliğe eklemlenmiş biçimini ortaya koyması açısından son derece değerlidir. Ancak bu kuramların ortaya çıktığı dönemden günümüze iletişim altyapısında, üretim ve tüketim pratiklerinde ve birikim rejiminde ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Bu dönüşümün arka planında dijitalleşme olarak adlandırılan süreç bulunmaktadır.

Dijitalleşme yalnızca mevcut medya içeriklerinin sanal ortamlara aktarılması süreci değildir. Aksine toplumsal yaşam, ekonomi, siyaset ve kültürel kodların yeniden üretilmesi ve dijital ağlar aracılığıyla dolaşıma sokulması anlamına gelmektedir. Bu dönüşüm medya içeriklerinden ve iletişim altyapısından ibaret değildir. Verinin kendisi ve bu veriyi işleme kapasitesine sahip algoritmaların ve bulut altyapılarının ürettiği yeni

değer en temel özelliklerinden biridir. Bu nedenle, dijital sömürgecilik olarak adlandırılan yeni egemenlik biçimini anlamlandırabilmek için öncelikle dijitalleşme sürecinin teknik ve toplumsal boyutlarını, bu süreç içerisinde şekillenen web teknolojilerinin evrimini, büyük veri olgusunu ve bulut bilişimi yakından incelemek gerekmektedir.

Toplumsal yapılarla ilintili olan dijitalleşme, ilişkilerin ağlar vasıtasıyla üretildiği, dağıtıldığı ve tüketildiği bir süreçtir. Bu süreç, iki ayrı tarihsel yörüngenin –bilişim ve medya teknolojileri– birleşmesinin ürünüdür. 1830’larda Babbage’ın Analitik Makinesi ve Daguerre’nin dagerotipi ile başlangıç adımları atılan bu ikili hat, 20’nci yüzyılın ortalarından itibaren birbirine yaklaşmış ve sonuç olarak içeriklerin sayısal veriye dönüştürülüp bilgisayarlar aracılığıyla işlenebilir hale gelmesine neden olmuştur (Manovich, 2001, s. 20). Başlangıçta askeri ve akademik ağlarla sınırlı olan internet, World Wide Web (WWW) ile giderek kitleselleşmiş ve gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Web, internetin alt bileşeni olarak, bir tarayıcı vasıtasıyla bilgiye erişimi sağlayan bir sistemdir ve tıpkı “yaşayan bir organizma” gibi sürekli evrim geçirmektedir (Yılmaz, 2021, s.344). Bu evrim, genel kabul gören bir dönemselleştirmeye Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 ve Web 4.0 olarak dört ana aşamada ele alınmaktadır.

Web 1.0 modelinde internet sayfaları statik HTML dosyalarından oluşmaktaydı. Kullanıcıların pasif birer alıcı konumunda olduğu bu yapıda içeriklere yönelik herhangi bir müdahale söz konusu değildi (İbrahim, 2021, s. 2). Bu dönemde tüm iktidar web uzmanında -içerik yöneticisinde- somutlaşmıştı (Yılmaz, 2021, s.345). Kullanıcı yalnızca okuma eylemini gerçekleştirebilmekteydi ve bilgi tek yönlü olarak akmaktaydı. Web 1.0’ın bu merkezîyetçi ve etkileşimsiz yapısı, bireyleri pasif birer özne konumuna düşürmekteydi.

Web 2.0, ifade ettiğimiz tek yönlü yapıyı kırmış ve internetin toplumsal karakterini köklü biçimde değiştirmiştir. Terim, 2004 yılında O'Reilly tarafından ortaya atılmıştır. Sürecin temel karakteristiği, bilginin sosyal ağlar vasıtasıyla yayılımına olanak sağlamasıdır (Yılmaz, 2021, s.345-346). Web 2.0 ile kullanıcı pasif konumundan çıkarak üreten, yorum yapan ve paylaşan daha aktif bir özne konumuna gelmiştir. Blog, Facebook, Twitter, YouTube, Instagram bu yeni dönemin en öne çıkan platformlarıdır (İbrahim, 2021, s.3; Yılmaz, 2021, s.346). Demokrasi, katılım, kolektif zekâ gibi kavramlar merkeze oturmuştur ancak kullanıcıların ürettiği içeriklerin büyük veri şirketleri tarafından ücretsiz olarak toplanması, işlenmesi ve metalaştırılması gibi yeni sömürü biçimleri de filizlenmeye başlamıştır.

Web 3.0, web'in anlamlandırma kapasitesini artırmayı hedefleyen üçüncü aşamadır. Bu sebeple anlamsal (semantik) web olarak da anılan bu model, verilerin makineler tarafından anlaşılabilir, yorumlanabilir ve ilişkilendirilebilir hale gelmesini ifade etmektedir (İbrahim, 2021, s.3). RDF (Resource Description Framework) ve OWL (Web Ontology Language) gibi diller aracılığıyla verilere ontolojik meta-veriler ekleyerek, yazılımların bu verileri bağımsız olarak işlemesine olanak tanınır. Web 3.0'ın temel özelliği kişiselleştirmedir. Kullanıcıların genel eğilimleri profillenmekte ve bu yolla onlara özel içerik ve öneriler sunulmaktadır (Yılmaz, 2021, s.347). Bıraktığımız dijital ayak izleri (fotoğraflar, internet aramalar, çevrimiçi alışveriş vb.) yoluyla gerçekleşen faaliyetler, bir mahremiyet ve kişisel veri sorunu olarak da karşımızda durmaktadır.

2016 yılından itibaren tartışılmaya başlayan ve çeşitli teknolojilerin entegrasyonunu öngören son aşama ise Web 4.0'dır. Bu model, yapay zekâ (AI), nesnelerin interneti (IoT), büyük veri, bulut bilişim, artırılmış gerçeklik ve makineden makineye (M2M) iletişim gibi teknolojilerin bir araya geldiği, insan-makine etkileşiminin daha da yoğunlaştığı bir ortamı tarif etmektedir (İbrahim, 2021, s.4-5). Web 4.0'la beraber, bilgiyi bulabildiğimiz bir Web'den, bize çözümler üreten bir Web'e geçtiğimiz

iddia edilmektedir. Örneğin, sesli asistanlara (Siri, Cortana, Google Assistant) “Şu özelliklere sahip bir uçak bileti al” veya “Şu saatte şuraya gidecek bir taksi bul” gibi komutlar vermek ve bu komutların otomatik olarak yerine getirilmesini sağlamak, Web 4.0’ın gündelik yaşam pratiklerindeki yansımalarından yalnızca bir kısmıdır (Yılmaz, 2021, s. 348). Akıllı saatler, giyilebilir teknolojiler ve akıllı ev aletleri gibi cihazlar sürekli olarak veri toplamakta ve bu veriler devamlı olarak işlenmektedir. Bu faaliyet Web 3.0’da sözünü ettiğimiz durumun, internette geçirilen vaktin ötesinde tüm zamanımızı kapsamına aldığını göstermektedir. Görünürdeki “kolaylık” ve “verimlilik” tablosunun arka planında, kullanıcıların sadece tüketici olarak değil, aynı zamanda sürekli veri üreten birer kaynak olarak konumlandırıldığı yeni bir değer yaratma mekanizması yatmaktadır.

İnternet teknolojisinin Web 1.0’dan Web 4.0’a evrimiyle beraber üretilen verinin hacminde ciddi bir sıçrama yaşandığı görülmektedir. Bu sıçrama büyük veri olgusunun ortaya çıkmasının arkasındaki itici güçtür. Büyük veri, geleneksel yöntemlerle işlenemeyecek yoğunluk ve büyüklükteki dijital veri yığını ifade etmektedir (Gahi, Guennoun ve Mouftah, 2016). Büyük verinin en yaygın kabul gören tanımı, Doug Laney (2001) tarafından ortaya atılan üç V (3V-Volume, Variety, Velocity) bileşenine dayanır: hacim (çok büyük miktardaki veri), çeşitlilik (yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış farklı veri türleri) ve hız (verinin sürekli ve yüksek hızda üretilmesi ve işlenmesi gerekliliği). (Akt. Badshah, Daud, Alharbey, Banjar, Bukhari ve Alshemaimri, 2024, s.290-291).

Dijitalleşme ve büyük veri arasında diyalektik bir ilişki vardır. Bir yandan dijitalleşme sayesinde daha önce depolanamayan pek çok bilgi (sosyal medya etkileşimleri, alışveriş alışkanlıkları, coğrafi konum verileri, sağlık sensörü verileri vb.) işlenebilmektedir (Badshah vd., 2024, s.292). Öte yandan büyük veri analitiği aracılığıyla dijital teknolojiler dönüşüme uğramaktadır. Anlamsal (semantik) web olarak karşımıza çıkan analiz biçimi, algoritmalar ve yapay zekâ sayesinde içeriklerin

kişiselleşmesine imkân tanımaktadır. Bu süreç, büyük oranda Web 3.0 ve Web 4.0'da sözünü ettiğimiz yeniliklerin sonucudur.

Büyük veri olgusu, yeni sömürgecilik tartışmalarında da önemli bir yere sahiptir. Schiller döneminde, ABD'nin dünyaya ihraç ettiği şeyler Hollywood filmleri, televizyon programları ve pop müzik gibi medya içerikleriydi. Mevcut durumda küresel teknoloji kuruluşları (Google, Meta, Amazon, Microsoft, Apple), büyük veri analitiği platformları, bulut bilişim hizmetleri, yapay zekâ algoritmaları ve veri odaklı iş modelleri ihraç etmektedir. Badshah vd. (2024, s.293) büyük veri pazarının 2030 yılına kadar 473,6 milyar ABD dolarına ulaşmasını öngörmektedir. Bu pazarın büyük bölümü, merkez ülkelerde konumlanmış bir avuç teknoloji şirketinin kontrolü altındadır. Çevre ülkeler, kendi vatandaşlarının ürettiği büyük veriyi işleyecek yerli algoritmalara, veri bilimcilere, bulut altyapılarına ve yapay zekâ modellerine sahip olmadıkları için, bu hizmetleri merkez ülkelerden satın almak zorunda kalmakta, böylece Geray'ın (2016) masaüstü sömürgecilik kavramında tanımladığı tükenmeyen ürün (yazılım, lisans, hizmet) ihracatının yeni ve daha kapsamlı bir versiyonu ortaya çıkmaktadır.

Büyük verinin depolanması ve işlenmesi konusundaki en yaygın çözüm haline gelen teknoloji ise bulut bilişimdir. Kullandıkça öde modelini kullanan bulut bilişim; ölçeklenebilir ve sanallaştırılmış kaynaklar sunan bir hizmettir. (Buyya, Broberg ve Goscinski, 2011, s.3). Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü'nün (NIST) tanımına göre bulut bilişim, her yerden ulaşılabilen ve ortak bir bilgi havuzuna hızlı bir şekilde erişilebilmesini sağlayan bir modeldir. Tarihsel kökleri 1960'lara uzanan bu teknolojinin günümüzdeki formuna kavuşmasını sağlayan özellikler arasında donanımın sanallaşması, web servisleri ve hizmet yönelimli mimariler gelmektedir (Buyya vd., 2011, s.5-12). Sanallaştırma sayesinde tek bir fiziksel sunucu üzerinde birden fazla sanal makine çalıştırılabilmekte, bu da kaynak kullanımını optimize etmektedir. Web servisleri ise farklı platformlardaki uygulamaların birbirleriyle iletişim kurabilmesini sağlamaktadır.

Bulut bilişim hizmetleri üç düzeyde sunulmaktadır. Altyapı olarak hizmet (IaaS), sanallaştırılmış işlem, depolama ve ağ kaynaklarının isteğe bağlı olarak sağlanmasıdır. Platform olarak hizmet (PaaS), geliştiricilere uygulamalarını oluşturup dağıtabilecekleri bir ortam sunar. PaaS ile kullanıcılar, altyapıyla ilgilenmeden doğrudan uygulama geliştirmeye odaklanabilmektedir. Yazılım olarak hizmet (SaaS) ise nihai kullanıcıların web tarayıcıları aracılığıyla erişebilecekleri hazır uygulamaları ifade eder (Buyya vd., 2011, s.13-15). Gmail gibi hizmetler yazılım olarak hizmete örnek olarak verilebilir. Bulut bilişimin sunduğu en büyük fırsat, verinin fiziksel konumdan bağımsız şekilde erişilebilir olmasıdır. Microsoft Azure Storage ve Google Cloud Storage gibi hizmetler sayesinde veriye dünyanın her yerinden düşük gecikmeyle erişim sağlanabilmektedir. Bu hizmetler aynı zamanda verilerin birden fazla kopyasını farklı coğrafi bölgelerde tutarak veri kaybına karşı dayanıklılık sağlamaktadır.

Bulut bilişimin sunduğu olanaklar, özellikle küçük-orta ölçekli işletmeler ve bireysel kullanıcılar için ciddi kolaylıklar sağlamaktadır. Artık bir şirketin veri merkezi kurması, sunucu satın alması, yazılım lisansları için büyük ön yatırımlar yapması gerekmemektedir. Fakat bu demokratikleşme ve erişilebilirlik söyleminin altında yeni bir bağımlılık türü şekillenmektedir. Bulut hizmetleri, dünya çapında sayılı veri merkezinde toplanmıştır. Bu sebeple azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, vatandaşlarının verilerinin küresel şirketlerin sunucularında depolanmasına rıza göstermek zorunda kalmaktadır. Bu durum ciddi bir veri egemenliği ve ulusal güvenlik sorunudur. Mevcut koşullarda, McPhail'in (1981) elektronik sömürgecilik kavramında tanımladığı altyapı bağımlılığının yeniden üretildiği sonucuna kolaylıkla varabilmekteyiz.

Yeni iletişim teknolojilerinde söz ettiğimiz gelişmelerle birlikte ortaya çıkan eşitsizlik biçimlerine dair tartışmalar filizlenmeye başlamıştır. Web 2.0'ın kullanıcı türevli içeriklere imkân veren yapısı, Web 3.0'ın kişiselleştirme kapasitesi ve son olarak Web 4.0'ın yapay zekâ destekli modelleri, dijital emek sömürüsü gibi tartışmalara zemin

hazırlamıştır. Fuchs ve Seignani'ye göre kullanıcıların çevrimiçi etkinlikleri; insan deneyiminin bilişsel yapısı, dijital medya ve dil aracılığıyla örgütlenerek yeni ürünler yaratması sürecidir. Dijital emek ise bu süreçte sarf edilen eforu ifade eder ve bu efor hem bir boş zaman etkinliği hem de emektir. Oyun emeği (playbour) olarak adlandırılan bu yapı ile bir veri metası yaratılır ve bu meta reklam müşterilerine satılır (Fuchs ve Seignani, 2013, s. 237-238). Dijital emek dört tür yabancılaşma içermektedir. Marx'ın emek kuramına dayanan bu çerçevede “emek gücü”, “üretim araçları”, “emek süreci” ve “emek ürünü” üzerindeki kontrol kaybedilmektedir. Kullanıcılar bu süreçte karşılığını alamadıkları bir emek harcar ve üretilen değer platform sahipleri tarafından metalaştırılır (Fuchs ve Seignani, 2013, s.240-244).

Bu bağlamdaki bir diğer tartışma ise platform emeği üzerinedir. Güvencesiz ve esnek çalışma koşullarını yoğunlaştıran ve neoliberal öznelliği yaygınlaştıran bu modelde sunulan işler; sabit çalışma saatleri, temel işçi hakları ve öngörülebilir gelir olmaksızın yürütülür. Bu modelde masraflar ve riskler işçilere yüklenir ve işçiler algoritmik denetim araçları vasıtasıyla sürekli olarak izlenir. Küresel Güney’de, özellikle Brezilya örneğinde platformlar 2019’dan itibaren en büyük “istihdam sağlayıcı” haline gelmiş ve milyonlarca kişiyi bu yapıya bağımlı hale getirmiştir. Platform kapitalizmi, neoliberalizmle iç içe bir birikim rejimi yaratır. Platform emeği, “kendinin girişimcisi” olma ideolojisini yayar. Platformlar teknolojik ve yasal araçlarla işçi-işveren ilişkisini gizler ve “partner” söylemiyle sömürüyü meşrulaştırır (Santos, 2025, s.207-211).

Yukarıda yer verdiğimiz literatür, temel olarak kullanıcı bazlı eşitsizlikleri ele almakta ve odağına emek süreçlerini oturtmaktadır. Bu emeğin çıktısı olan veri üretimi ve bu verilerin ticari amaçlarla kullanımı ise literatürdeki en güncel tartışmalardan biridir. Sosyal medya kullanıcıları fotoğraflarını, belgelerini, sağlık verilerini, finansal bilgilerini ve hatta özel yazışmalarını merkezi bulutlara emanet etmektedir. Veri üzerindeki kontrol ve mülkiyet ise giderek daha belirsiz hale gelmektedir. Bulut bilişim, altyapının kendisini

sömürge sürecinin doğrudan nesnesi haline getirmiştir. İşte bu noktada dijital sömürgecilik literatürü, yukarıda ana hatlarıyla çizilen dijitalleşme, büyük veri ve bulut bilişim olgularını merkeze alarak yeni sömürü mekanizmalarını anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Yeni sömürgeciliğin iletişimsel boyutu kapsamında ele aldığımız erken dönem çalışmalar, kitle iletişim araçlarından bilgisayara ve Web 1.0 dönemi internetine kadar geniş bir süreci ele almaktadır. Ancak bu yaklaşımların ortaya konduğu dönem ile içinde bulunduğumuz çağ arasında derin farklar bulunmaktadır. Bu süreçte medya içerikleri ve teknik altyapının yanı sıra kişisel veriler, algoritmalar, bulut tabanlı teknolojiler ve yapay zekâ da sömürgeleştirme sürecinin nesnesi haline gelmiştir. Bu durum, akademik literatürde yeni bir kavramsallaştırma çabasına neden olmuştur. 2018 sonrası dönemde, farklı disiplinlerden gelen araştırmacılar, büyük teknoloji şirketlerinin küresel ölçekteki egemenliğini anlamlandırmak için “dijital sömürgecilik” ve “veri sömürgeciliği” gibi birbiriyle yakından ilişkili kavramlar önermişlerdir. Bu kavramları anlamlandırmak ve eksiklerini tespit etmek amacıyla, ilgili literatür ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Sonrasında ise çalışma kapsamında benimsenen kavrayış ve tezin literatürün genelinden farklılaştığı noktalar ortaya konacaktır.

Gözetim ve mahremiyete ilişkin ihlallerin dijital sömürgecilik kapsamında ele alındığı görülmektedir. Yalnızca bireylerin değil tüm toplumun davranışlarının izlenebildiği ve geleceğe dair varsayımda bulunulabildiği bir süreçten söz edilmektedir. Böylesine küçük bir sektörün tüm dünyayı etkisi altına aldığı bir başka sürece daha şahit olunmadığının altını çizen ilgili literatür, küresel ölçekte hakimiyet kurmak isteyen teknoloji şirketlerinin devlet politikalarını dahi denetim altına aldığını iddia etmektedir. Bireylerin her tür eyleminin veri toplama araçları aracılığıyla kayıt altına alındığı ve gözetlendiği bu uygulamalar dizisi, yapay zekâ inovasyonlarından da etkin şekilde faydalanmaktadır. Egemen konumdaki merkez ülkeler ve onlara bağlı şirketler, veriler

üzerindeki denetimin yanı sıra, insan kaynağı ve üst düzey araştırma kurumlarına erişim sağlayabilmektedir. Mevcut patent ve telif hakkı düzenlemeleri de bu ülkelerden yanadır ve çevre ülkelerin yenilik üretimi kısıtlanmaktadır (Avila-Pinto, 2018, s.15-16).

Dijital sömürgecilik tartışmalarının büyük veri olgusuyla ve verinin depolanma biçimiyle doğrudan ilintili olduğunu belirtmiştik. Literatürde, kapitalist sistemin veri merkezli bir ekonomi olarak yeniden yapılandığı üzerinde durulmaktadır. Gözetim kapitalizmi kullanımı ile vurgulanan bu kavramsallaştırma ile verinin dijital çağın madeni olduğu ve çokuluslu şirketlerin bu maden sayesinde devamlılığını sağladığı ifade edilmektedir (Tait, dos Reis Peron ve Suárez, 2022, s.3). Veri sömürgeciliği kavramı da benzer şekilde veriyi dijital çağın kayda değer bir kaynağı olarak konumlandırır ve kişisel verilerin metalaşması üzerinden gerçekleşen eşitsizlik biçimlerine eğilir.

Dijital sömürgecilik tartışmaları altındaki en popüler kavramsallaştırmalardan biri Nick Couldry ve Ulises Mejias'ın (2022; 2025) veri sömürgeciliği tezidir. Couldry ve Mejias (2022, s.21) kavramı şu şekilde tanımlamaktadır: “Veri sömürgeciliği, sömürgecilik altında başlayan ve endüstri kapitalizmi boyunca devam eden, bugünkü yeni biçimiyle doruğa ulaşan küresel bir çıkarma sürecinin uzantısıdır. Doğal kaynaklar ve emek yerine, şimdi veriye dönüştürülerek temellük edilen şey insanın yaşamıdır.” Yazarlara göre günümüzde yaşanan dönüşüm kapitalizmin yeni bir aşaması değil, sömürgeciliğin ve kapitalizmin beş yüzyıllık tarihinin son evresidir.

Veri sömürgeciliğinin temel aldığı belli temalar vardır. İlki sürekliliktir. Veri sömürgeciliği, tarihsel sömürgecilikten kopuk bir olguya değil, aynı mantığın yeni bir yüzüne karşılık gelmektedir. Temellük nesnesinin dönüşümü ile ise toprağın, doğal kaynakların ve bedenlerin yerini insan yaşamının kendisi almıştır. Bir diğeri ise ölçektir: tarihsel sömürgecilikte olduğu gibi veri sömürgeciliğinde de herhangi bir sınır yoktur. Bu süreçte insan yaşamının ne kadarının sömürülebileceğine ilişkin bir durma noktası

bulunmamaktadır. Mejias ve Couldry (2025, s.31-32), tarihsel sömürgecilik ile veri sömürgeciliği arasında altı temel benzerlik tespit eder. Birincisi, her iki sistem de dünya kaynaklarına el koyma üzerine kuruludur. İkincisi, bu el koyma her zaman daha geniş bir amaca hizmet eder: yeni bir sosyal ve ekonomik düzen inşa etmek. Üçüncüsü, bu sömürge düzeni ve kaynakların küresel çapta ele geçirilmesi devletlerin ve şirketlerin ortak eseridir. Dördüncüsü, sömürgeciliğin fiziksel çevre üzerinde daima korkutucu bir etkisi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Beşincisi, sömürgecilik her zaman sömürücü elitleri sömürülen geniş emek nüfusundan ayıran derin eşitsizlikler yaratmıştır. Altıncı olarak, sömürgeciliğin yağmacı eylemleri her zaman daha olumlu “medenileştirici” anlatılar veya “mazeretler” ile gizlenmek zorunda kalmıştır– günümüzde bu işlevi “bağlantı”, “kolaylık” ve “yenilik” söylemleri üstlenmektedir.

Mejias ve Couldry (2025, s.33) veri sömürgeciliğini tarihsel sömürgecilikten ayıran ciddi farklılıkları da göz ardı etmemektedir. En temel fark, verinin sınırsız mal olmasıdır. Bir toprak parçasından çıkarılabilecek kaynakların sınırı vardır fakat veri setleri çok sayıda tarafça “sonsuz” kadar kullanılabilir. Bir diğer önemli fark ise şiddetin biçim değiştirmesidir. Tarihsel sömürgecilik fiziksel şiddeti merkezine alırken veri sömürgeciliği sembolik şiddet biçimlerini devreye sokmaktadır (Mejias ve Couldry, 2025, s.52). Veri sömürgeciliğinin özgün yanlarını anlamlandırabilmek için veri ilişkilerine değinmenin önemini vurgulayan yazarlar, bireylerin verilerini çeşitli çıkarlar doğrultusunda kullanmayı normal ve olağan gibi gösteren bir anlayışın hâkim olduğunu vurgulamaktadır. Süreç bir “sarmal” metaforuyla açıklanmaktadır. Kullanıcılar, veri ilişkileri sarmalının içine kaçınılmaz biçimde çekilir. Sarmalın son aşamasında, bu sistemlerin nasıl çalıştığını fark eden bireyler, algoritmaların beklentilerine uygun davranmaya yönelmektedir. Örneğin kullanıcılar, daha görünür olmak, daha fazla etkileşim almak ya da sistem tarafından “olumlu” değerlendirilmek amacıyla paylaşımlarını bu beklentilere uygun biçimde şekillendirebilmektedirler. Ancak bu

durum, kullanıcıların sistem üzerinde kontrol kurduğu anlamına gelmemektedir. Tam tersine, kişiler algoritmalara uyum sağlamaya çalıştıkça veri üretmeye devam etmekte ve dijital sistemlerin işleyişini daha da güçlendirmektedir (Couldry ve Mejjias, 2022, s.41).

Veri sömürgeciliğinin ayırt edici özelliklerinden bir diğeri, sosyal nicelleştirme sektörü vurgusudur. Mejjias ve Couldry (2025, s.166), bu kavramla, “hayatımızın mümkün olduğunca çok yönünü kâr amacıyla veri haline getirmeye dahil olan tüm oyuncular” kast etmektedir. Bu sektör, büyük teknoloji şirketlerinin yanı sıra veri analizi şirketlerini, çağrı merkezlerini ve otomotiv sektöründeki veri toplayıcılarını kapsamaktadır (Mejjias ve Couldry, 2025, s.184-185). Bahsedilen geniş aktör ağı için bulut imparatorluğu ifadesi kullanılmaktadır; bu yapının temel amacı, veriler aracılığıyla sömürülecek alanları genişletmektir.

Couldry ve Mejjias, *Bağlantının Bedelleri Veri Sömürgeciliği Tartışmalarına Bir Giriş* başlığını taşıyan çalışmada, hukuk temelli bir bireysel savunma hattı inşa etmeye odaklanmıştır. Yazarlar bu dönemde, kapitalist veri ilişkilerinin "benliğin asgari bütünlüğünü" tehdit ettiğini savunmuştur. Çalışma, Avrupa Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR) gibi yasal düzenlemelerin potansiyelini tartışmıştır (2022, s.235;254). GDPR'nin kullanıcılara sunduğu rıza ve bilgilendirme mekanizmalarının bir öz farkındalık oluşturacağı ve sürecin "doğallığı"na ilişkin yanlış algıyı ortadan kaldıracağı iddia edilmiş; bu tarz yasal düzenlemeler pratik birer adım olarak ele alınmıştır. Bireysel direnişin önemine de değinen yazarlar, platform boykotlarını, dijital izolasyon pratiklerini ve medya okuryazarlığı kampanyalarını, sömürgeci mantığı yıkmak adına elverişli birer çözüm olarak sunmuştur (2022, s.263;285-286). Ancak bu önerilere yönelik ciddi eleştiriler de getirilmiştir. Eleştirmenler, sömürgecilikle mücadeleyi kullanıcıların omuzlarına yükleyen kişisel kaçış odaklı yaklaşımların, teknoloji tekellerinin sahip olduğu asimetrik güç karşısında yeterli işlevi gösteremeyeceğini ifade etmiştir.

Bu eleştirileri dikkate alan Mejias ve Couldry, *Veri gaspı: Büyük teknoloji'nin yeni sömürgeciliği ve onunla nasıl mücadele edilir?*³ adını taşıyan çalışmada, çözüm önerilerini daha somut ve kitlesel hale getirmiştir. Bu kapsamda, anti-tröst yasalarının işletilmesi, teknoloji devlerine yönelik aşamalı vergilendirme ve "algoritmik etki değerlendirmesi" gibi denetim mekanizmalarını da analizlerine dahil etmişlerdir. Ayrıca yerel yönetimlerin kamusal alanlarda yüz tanıma teknolojilerini yasaklaması gibi doğrudan bürokratik müdahale yolları netleştirilmiştir (Mejias ve Couldry, 2025, s.261-266).

Michael Kwet, dijital sömürgecilik kavramını sistematik bir biçimde ele alan araştırmacılardan biridir. Kwet'e göre dijital sömürgecilik, ABD'nin Küresel Güney'de dijital teknolojiye hâkim olması ile şekillenen yeni bir sömürgecilik biçimidir. Bu süreç; yazılım, donanım ve ağ bağlantısının kontrolü ve mülkiyeti üzerinden gerçekleşmektedir. Güney Afrika'yı örnek olay olarak ele alan yazar, ABD'nin çok uluslu teknoloji şirketlerinin rolünü ortaya koyar ve dijital sömürgeciliği klasik sömürgeciliğin dijital çağdaki devamı olarak tanımlar. Klasik dönemin toprak gaspı, kaynak sömürüsü ve bağımlılık yaratma biçimleri; dijital çağda yazılım, donanım ve ağ bağlantısından oluşan bir yapının kontrolü ile yeniden üretilmektedir. Güney ülkelerinin bu yapının ürün ve modellerini benimsemesi ise çağdaş sömürgeciliğin itici gücüdür (Kwet, 2019, s.2-3).

Kwet'in analizinde ekonomik hakimiyetin önemli bir yeri vardır. Büyük teknoloji şirketleri, Küresel Güney'den ciddi bir kaynak transferi gerçekleştirmektedir. Uber'in yerel taksi sektörüne vurduğu darbe, Google'ın reklam pazarını domine ederek yerel medyayı zayıflatması gibi gelişmeler bu durumun en somut örnekleridir. Yazara göre bu yapı, klasik sömürgecilikteki yabancı şirket faaliyetlerine benzemekte ve yarattığı bağımlılık sayesinde yerel kalkınmayı zayıflatmaktadır (Kwet, 2019, s.4-5). Mülkiyete

³ Kitabın orijinal adı *Data Grab: The New Colonialism of Big Tech and how to Fight Back*'tir.

dayalı yazılımlar ise kullanıcı deneyimlerini, sosyal ilişkileri ve politik süreçleri doğrudan şekillendirmektedir. Bu kontrol mekanizması, yabancı şirketlere yerel kültürleri doğrudan etkileme imkânı tanımakta ve az gelişmiş ülkelerin egemenliklerini önemli ölçüde aşındırmaktadır (Kwet, 2019, s.5-7). Çalışma kapsamında üzerinde durulan bir diğer nokta gözetim kapitalizmi olarak adlandırılan sistemdir. Yazara göre büyük veri ile işleyen bu süreç ciddi bir mahremiyet ihlalidir. Ekonomik gücü elinde bulunduran ABD şirketleri, topladıkları devasa veri setleri sayesinde bireylerin ve grupların tercihlerini öngörme, yönetme ve manipüle etme imkânı elde etmektedir. Küresel Güney’den çekilen verileri metropol merkezlerde işleyerek yeniden servis eden şirketler, yerel rekabetin önünü büyük ölçüde kapatmaktadır (Kwet, 2019, s.10-12). Kwet’in değindiği bir diğer husus ise devlet gözetimidir. NSA gibi ABD istihbarat kurumlarının teknoloji devleriyle girdiği yakın ilişki, Küresel Güney’deki kitlesel ve hedefli gözetim faaliyetlerinin önünü açmaktadır. Bu yapının tarihsel köklerinin *apartheid* dönemindeki iş birliklerine kadar uzandığını gösteren Kwet, Snowden belgeleri gibi ifşaatların bu ilişkinin boyutunu ortaya serdiğini vurgular (Kwet, 2019, s.12-13).

Kwet’in analizindeki bir başka husus ise ideolojik hakimiyettir. ABD elitleri mevcut yapıyı kaçınılmaz teknolojik ilerleme ve dördüncü sanayi devrimi gibi sloganlarla meşrulaştırmaktadır. Tüm bu sürecin aşılabilmesi için çeşitli çözüm önerileri sunan yazar, teknolojinin merkeziyetsizleştirilmesinin ve halkın kontrolüne verilmesinin en etkili yol olduğunu ifade eder. Bunun için özgür yazılım hareketinin ilkeleri temel alınmalı ve bağımsız donanımlar geliştirilmelidir. FreedomBox gibi projeleri kıymetli bulan Kwet, bu yolla insan hakları, yerel kalkınma ve sosyo-ekonomik adaletin sağlandığı yeni bir dijital toplumun yaratılabileceğini savunur (Kwet, 2019, s.14-18). Bu çözüm önerileri, sorunu makro düzeyde ele alması ve bireysel çabaları aşan bir strateji sunması nedeniyle önemlidir. Kwet’in analizi, bu yönüyle literatürdeki pek çok çalışmadan ayrılmaktadır.

Jason C. Young (2019) dijital sömürgeciliği Kanada Arktik’indeki İnuit toplulukları üzerinden incelemektedir. Young’a göre (2019, s.8-11) dijital teknolojilerin yerli topluluklara girişi yalnızca bir dijital eşitsizlik meselesi olarak okunmamalıdır. Bu durum aynı zamanda bilgi sistemleri dolayısıyla uygulanan sembolik bir şiddet biçimidir. Sosyal mecraların yaygınlaşması, İnuitlerin geleneksel gündelik pratiklerini sekteye uğratmıştır. Avcılık ve kamp faaliyetlerine ilgi azalmış, gençlerin ebeveynleri ile ilişkileri zayıflamıştır. Süreç içerisinde hem verileri üzerindeki denetimi kaybeden hem de kültürel faaliyetlerinden uzaklaşan yerlilerin durumu çok boyutlu bir eşitsizliğe işaret etmektedir. Yazar temel olarak dijital teknolojilerin yerliler üzerindeki baskıyı yeniden ürettiğini ileri sürmektedir.

Renata Avila’nın (2020, s.3) dijital sömürgecilik tanımı ise “kural, tasarım, dil, kültür ve inanç sistemleri biçimini alan, baskın güçlerin çıkarlarına hizmet eden, geniş bir insan kitlesi üzerinde emperyal gücün konuşlandırılması” şeklindedir. Avila’nın analizi, dijital sömürgeciliğin “medenileştirme misyonu” söylemiyle nasıl meşrulaştırıldığına odaklanır. Tarihsel sömürgecilerin Hristiyanlığı yaymak için kullandığı anlatıları kullanmalarına benzer şekilde, günümüzde büyük teknoloji şirketleri “bağlantı”, “kolaylık” ve “yenilik” gibi kavramlar etrafında bir medenileştirme misyonu inşa etmektedir. Avila (2020, s. 3-4), özellikle eğitim alanındaki dijital sömürgeciliğe dikkat çeker: “Çocuklar dünyanın her yerinde pasif olarak iyileştiremeyecekleri, uyarlayamayacakları veya üzerine inşa edemeyecekleri teknolojileri öğreniyorlar. Bu, dijital inovasyonu durgunlaştırıyor.” Ona göre, eğitim sistemlerinin büyük teknoloji şirketlerinin ürünlerine bağımlı hale getirilmesi, ülkelerin dijital geleceklerini yabancı şirketlerin insafına bırakması anlamına gelmektedir.

Mirca Madianou (2019), dijital sömürgecilik literatürüne “teknokolonyalizm” kavramıyla katkıda bulunur. Madianou’nun yaklaşımı, literatürün genelinden farklı olarak, dijital sömürgeciliği insani yardım ve mülteci krizleri üzerinden değerlendirir.

Yazara göre (2019, s. 2), “dijital inovasyon ve veri uygulamaları, mülteci krizlerine insani müdahalede sömürgeci güç asimetrilerini, çıkarımı ve ayrımcılığı yeniden canlandırmakta ve işlemektedir.” İnsani yardım kuruluşları, mültecilerin rızası olmaksızın verilerini toplama, işleme ve depolama gibi faaliyetler gerçekleştirir ve bu süreçte eşitsiz bir güç dinamiği yaratılmış olur. Madianou (2019, s.5-6), teknokolonyalizmin üç temel özelliğini tanımlar. Birincisi, veri çıkarımı ve kontrolüdür: mülteciler hakkında toplanan veriler, insani yardım kuruluşları ve özel şirketler tarafından kullanılmaktadır. İkincisi ise mülteci topluluklarının teknoloji altyapısına bağımlı hale getirilmesidir. Üçüncüsü dijital emek sömürüsüdür. Mültecilerin dijital ayak izleri üzerinden yaratılan değer kendilerine geri dönmekte, teknoloji devlerinin çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Bu yaklaşımın katkısı, dijital sömürgeciliğin teknoloji tekellerinin tek başına gerçekleştirdiği bir faaliyet olmanın ötesinde, farklı aktörlerin iş birliği ile yürütülen çok parametrelili bir süreç olduğunu göstermesidir.

Sharifah Sekalala ve Tatenda Chatikobo (2024), alan yazına sağlık hizmetleri faaliyetleri temelinde katkı sunmaktadır. Yazarlar, dijital sağlık devrimi olarak adlandırılan sürecin aslında bir tür sağlık sömürgeciliği olduğunu ileri sürmektedir. Sekalala ve Chatikobo’ya göre (2024, s.2), dijital sağlık teknolojileri, modernite ve rasyonalite söylemiyle meşrulaştırılmaktadır. Azgelişmiş ülkeler, bu teknolojileri benimsememeleri halinde dördüncü sanayi devriminde geride kalacakları yönünde bir baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dijital sağlık sömürgeciliği farklı yol ve yöntemler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Birincisi sınır politikalarıdır: insanların hareketi giderek daha fazla kısıtlanırken, sağlık verilerinin sınır ötesi akışı teşvik edilmektedir. Bu veriler Küresel Kuzey’deki şirketlerin veri merkezlerinde toplanmaktadır. Teknik altyapı da bu sürecin belirleyicilerinden biridir. Yazılım, donanım ve bulut hizmetleri üzerindeki kontrol, Küresel Kuzey şirketlerinin elinde toplanmaktadır. Bu şirketlerin hayırseverlik adı altındaki faaliyetleri de sağlık hizmetlerinin metalaşmasına ve kamu sağlığı

hedeflerinin şirket çıkarlarına tabi kılınmasına neden olmaktadır (Sekalala ve Chatikobo, 2024, s.5). Sağlık hizmetlerinin geniş kapsamı ve yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda, nüfusun ciddi bir kesiminin en temel ihtiyaçlarını karşılarlarken dahi sömürgeciliğin öznesi haline gelebildiği sonucuna varılmaktadır.

Yapay zekâ teknolojisi, verinin toplanması ve işlenmesinde oldukça işlevsel bir araçtır. Özellikle de ChatGPT, Grok, Gemini gibi uygulamaların yaygınlık kazanmasıyla beraber kişisel verilerin en fazla depolandığı teknolojilerden biri haline gelmiştir. Bu sebeple dijital sömürgeciliği yapay zekâ ile ilişkilendiren yaklaşımlara da kısaca değinmek gerekmektedir. Yapay zekâ ve sömürgecilik arasındaki ilişki, tarihsel sömürgecilik pratiklerinin dijital çağdaki uzantısı ve asimetrik bir güç mücadelesi olarak ele alınmaktadır. Kritik altyapıları ele geçiren büyük teknoloji şirketleri, yapay zekâ dolayısıyla algoritmik baskı ve mülksüzleştirme gibi mekanizmaları kolaylıkla devreye sokmaktadır (Salami, 2024, s.1). Batı merkezli yapay zekâ algoritmaları, çeşitli önyargılara sahiptir ve kesinlikle “tarafsız” değildir. Siyah yüzleri ayırt edemeyen yüz tanıma sistemleri ve Afrika dillerini zararlı olarak etiketleyen algoritmalar, toplumdaki nefret söylemini yeniden üretmektedir.

Yapay zekâ sektöründeki ucuz iş gücü arayışları ise emek sömürsünün dijital çağdaki en belirgin yansımalarından biridir. Yerel yasal boşluklardan faydalanan küresel teknoloji tekelleri, veri etiketleme ve içerik üretimi gibi işleri çok düşük ücretler karşılığında yerel gruplara yaptırmaktadır. OpenAI’nın Kenya’daki pratikleri bu durumun en açık örneklerinden biridir. Beta testleri de bu anlamdaki eşitsiz uygulamalardan bir tanesidir. Batılı şirketler, riskli erken aşama yazılımları ve algoritmik sistemleri az gelişmiş ülkelerin savunmasız vatandaşları üzerinde test etmektedir. Örneğin Cambridge Analytica’nın Kenya ve Nijerya seçimlerinde kullandığı algoritmik araçlar, Batı demokrasilerinden önce bu topraklarda test edilmiştir (Salami, 2024, s.3-4).

Sonuç olarak yapay zekâ, teknolojik bir ilerleme söylemi altında sunulmasına rağmen Batı'nın veri sömürüsünü derinleştirmektedir (Salami, 2024, s.1-4). Şirketlerin topladığı devasa boyutlardaki kullanıcı verileri kıta dışına ihraç edilerek paraya dönüştürülmekte; bu durum dijital bir servet transferine yol açarak yerel gelişimi baltalamaktadır (Salami, 2024, s.3-5). Salami (2024), bu asimetrik sömürge ilişkisinden kurtulmanın tek yolunun, veri egemenliğini koruyacak yasal düzenlemelerin uygulamaya konması ve dijital geleceğin inşasında yerel merkezli politikaların geliştirilmesi olduğunu vurgulamaktadır.

Detaylı bir şekilde incelediğimiz dijital sömürgecilik literatürünün, büyük teknoloji şirketlerinin küresel egemenliğini anlamlandırmak için elverişli bir çerçeve çizdiği açıktır. Ancak bu literatürün bütüncül bir yaklaşım sunma noktasında belirli temel eksiklikleri olduğu göze çarpmaktadır. Bu eksikliklerin başında 1960'lı yıllarda ortaya konan uluslararası iletişim literatürünün neredeyse tamamen göz ardı edilmesi gelmektedir. Bahsedilen eksiklik tarihsel sömürgecilikle dijital çağ arasında kurulan bağı kopuk hale getirmekte; sömürgeciliğin iletişimsel boyutunun 2010'lu yıllarda başlayan bir süreç olduğu izlenimi oluşturmaktadır. Oysa çalışmanın ilk alt başlığında yer verdiğimiz kültürel emperyalizm, elektronik sömürgecilik ve masaüstü sömürgecilik kavramları, sömürgeciliğin bugünkü biçiminin anlaşılır kılınması için kuramsal ve tarihsel bir zemin sunmaktadır. Akademik yazında da kavramın eksikliklerine ilişkin pek çok eksik vurgulanmıştır. Bu eleştiriler, en popüler kavramlardan biri olan veri sömürgeciliği üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Couldry ve Mejias'ın veri sömürgeciliği kavramı, sömürgeciliği bir metafora indirgemesi ve şiddetin devamlılığını ortaya koyamaması gerekçesiyle eleştirilir. Benedetta Brevini, Irene Fubara-Manuel, Clément Le Ludec ve Jakob Linaa Jensen'e göre (2024) 19'uncu yüzyılda Bengal'de bir yol müteahhidi olan Rajyadhar Konai'nin el izinin İngiliz sömürge yönetimi tarafından alınması biyometrik teknolojilerin erken bir

örneğidir. Yazarlar bu eylemi yalnızca bir veri toplama işlemi olarak değil aynı zamanda sömürgeye maruz bırakılan öznenin sembolik anlamda parçalanması olarak görür. Bugün Birleşik Krallık sınırında yaşayan ve eski sömürgelerden gelen göçmenlerin maruz kaldığı veri toplama faaliyetleri, sömürgeci gözetim ve şiddetin bir devamıdır (Brevini vd., 2024, s.123). Bu eleştiri ile veri sömürgeciliğinin geçmiş sömürge eylemlerini oldukça sınırlı şekilde ele aldığı, şiddetin sürekliliğini göstermekte zayıf kaldığı ve tarihsel sömürgeciliği fiziksel şiddete indirgediği anlaşılmaktadır.

Literatürde dile getirilen eleştirilere ek olarak, bu tez kapsamında da dijital sömürgeciliğin ele alınış biçimine dair çeşitli eksiklikler tespit edilmiştir. Dijital sömürgecilik ve veri sömürgeciliği yazını, küresel teknoloji tekellerinin kurduğu tahakküm mekanizmalarını deşifre etmekte oldukça başarılıdır. Ancak bu sistemi yapı sökümüne uğratacak çözüm önerileri söz konusu olduğunda belli noktalarda tıkanmaktadır. Bireysel rıza ve farkındalığa indirgenen öneriler zaman içerisinde daha kompleks bir yapıya evrilmiş; kamusal-hukuki düzenlemeler ve merkeziyetsiz modellere doğru gelişim göstermiştir. Fakat bu öneriler de sorunun makro yapısı karşısında yetersiz kalmakta ve yeterli ölçüde gerekçelendirilememektedir.

Kavrama ilişkin temel eleştiriler, platform boykotu ve dijital izolasyon gibi birey temelli önerilerin yetersizliği üzerinedir. Fakat zaman içerisinde yürütülen tartışmalar, anti-tröst yasalarını, vergilendirmeyi ve algoritmik denetimi merkezine alarak söz konusu eleştiriyi büyük ölçüde aşmıştır. Bu gelişme alan yazın için önemli bir katkıya işaret etse de birtakım açmazların önüne geçememiştir. Dijital sömürgecilik kavrayışının temelinde merkez ve çevre arasındaki kökleşmiş güç asimetrisi olmasına karşın, çözüm önerileri söz konusu olduğunda bu asimetrik yapı göz ardı edilmektedir. Çevre ülkelerin kendi sınırları içerisinde yasalar çıkarması veya hukuki denetim mekanizmaları devreye sokması görünürde dönüştürücü bir adımdır. Fakat bu ülkeler büyük veriyi işleyecek yerli algoritmalara ve bulut altyapısına sahip değildir. Mevcut patent hakkı ve telif

düzenlemeleri ise küresel teknoloji devlerinin elindedir. Dolayısıyla, çevre ülkeler teknolojik altyapı ve inovasyon üretmekten mahrum bırakıldıkları için, ne kadar yasal bariyer kurarlarsa kursunlar, dönüp dolaşıp bulut altyapısını ve yazılım hizmetlerini yine bu küresel tekellerden satın almak zorunda kalmakta ve bağımlılık sarmalından çıkamamaktadır.

Özgür yazılım ilkesi ve internetin merkeziyetsizleştirilmesi gibi makro vizyonlar ise çözüm için oldukça işlevsel bir çerçeve sunmaktadır ve güçlü bir potansiyele sahiptir. Küresel teknoloji şirketleri; eğitim sistemlerinden sağlık hizmetlerine, insani yardım mekanizmalarından mülteci krizlerinin yönetimine kadar toplumsal yaşamın tüm kılcal damarlarını kendi yazılımları ve yapay zekâ modelleriyle baştan aşağı kuşatmış durumdadır. Kolaylık ve verimlilik anlatılarıyla meşrulaştırılan ağın dışına çıkabilmek için güçlü bir strateji izlenmesi gerekmektedir. Özgür yazılımın ne şekilde kitleselleşeceği ve finanse edileceği, sürecin ilerleyebilmesi için kurucu bir önemdedir. Bu adımların gerçekleştirilebilmesi için, mevcut durumun daha net şekilde ele alınması ve çözümlenmesi gerektiği açıktır. Dolayısıyla, dijital sömürgecilik literatüründe tespit edilen metodolojik ve kuramsal eksiklikler; ancak sınıf ilişkilerini dışlamayan, küresel birikim rejimlerini merkeze alan ve soyut rıza tartışmalarının ötesinde somut özgürleşim olanakları sunan bütüncül bir ekonomi-politik yaklaşımla aşılabılır. Bu doğrultuda, bir sonraki alt başlıkta, emek ve sermaye ilişkilerine daha keskin şekilde odaklanan iki kavram olan “bulut sermayesi” ve “bulut-köleci sömürgecilik”in, literatürdeki bu kuramsal boşluğu doldurabilme ve yeni baskı biçimlerini açıklayabilme kapasitesi tartışmaya açılacaktır.

2.2.1. Bulut Sermayesinin Doğuşu ve Etkileri

Dijital sömürgecilik literatürü, küresel teknoloji tekellerinin egemenlik mekanizmalarını analiz etmede oldukça elverişli bir çerçeve sunmakla beraber bu hakimiyetin inşa edildiği iktisadi yapıyı ve mülkiyet ilişkilerindeki dönüşümü eleştirel ekonomi-politik bir yaklaşımla inceleme noktasında tıkanmaktadır. Mevcut kuramsal çerçeve, veriyi yeni çağın madeni ya da gözetim nesnesi olarak sınıflandırırken kapitalist birikim mantığını göz ardı etmektedir. Yanis Varoufakis (2024) ise kapitalist birikim mantığının bizzat sermayenin kendisi tarafından ortadan kaldırıldığını ileri sürdüğü yeni bir anlayış ortaya koymaktadır. Yazar bu anlayışı, "bulut sermayesi" olarak kavramsallaştırdığı yeni bir sermaye biçimi üzerinden somutlaştırmaktadır. Kapitalizmin yerini teknofeodalizm⁴ adı verilen bir sistemin aldığını iddia eden Varoufakis, sistemi yıkan temel parametrenin bu yeni sermaye biçimi olduğunu vurgulamaktadır.

Varoufakis'e göre (2024, s. xii) sanayi devriminden günümüze geleneksel sermaye yapısal bir dönüşüme uğramıştır. Yüksek riskli yatırım fonları ve türev finans piyasalarının ortaya çıkışı ile 2008 finansal krizine verilen likidite tepkisi bu sürecin itici gücü olmuştur. Bu noktada kapitalizmi öldüren şey, sistemin kendi içsel dinamiklerinin

⁴ Teknofeodalizm kavramı, Varoufakis'ten önce de çeşitli kuramcılar tarafından ele alınmış, sistem içerisindeki dönüşümleri açıklamak için kullanılmıştır. Kavram, 2020 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Cedric Durand'a göre (2022) bilgi ve veri ağlarının belirli içsel özellikleri, dijital ekonomiyi kâr ve sömürü mantığı yerine rant ve mülksüzleştirme mantığına yönlendirir. Sistemin feodal bir yapıya evrildiği iddiası, çağdaş kapitalizmin doğasına ilişkin sıklıkla işlenen bir temadır. Yazar temel olarak, kapitalizmin sermaye yoğunlaşmasının üretken faaliyetlerden bağımsız şekilde ve yağma yoluyla gerçekleştiğini vurgulamaktadır. Değerlere el koymanın temel yolu piyasadaki otomatik işleyişten değil hukuki, siyasal alandaki buyruklardan ve iktidarda olmaktan kaynaklanır (Durand, 2024) Alexander Waters (2020) "Will neoliberal capitalism survive the coronavirus crash or is this the beginning of techno-feudalism?" başlıklı çalışmada süreci 2008 krizi ve 2020 COVID-19 pandemisi üzerinden açıklamaktadır. Yazara göre kapitalizmin krizlerinin ulaştığı son nokta, yeni bir siyasal ekonomi biçimini gerekli kılmıştır ve bu sistemin adı teknofeodalizmdir. Şirketler artık maddi mallar üretmek yerine bilgi alışverişini tekelleştirmekte ve sistem rant üzerinden ilerlemektedir (Water, 2020, s.407). Jodi Dean ise 2020 yılında yayımlanan "Communism or Neo-Feudalism?" başlıklı çalışmada kapitalizmin feodal bir yapıya, yani neo-feodalizme eğilim gösterdiğini, bizlerin görevinin ise onu komünizme yönlendirmek olduğunu ifade etmektedir.

bir sonucu olan bulut sermayesidir. İktisat tarihindeki klasik tanımıyla sermaye, başka yeni malların üretilebilmesi için kullanılan (traktör, fabrika, ağılar) araçları ve emek üzerindeki komuta kapasitesini ifade etmektedir. Bulut sermayesi ise bu komuta kapasitesini insanların gündelik pratiklerine sızarak gerçekleştirmektedir. Yapay zekâ, pekiştirmeli öğrenme ve ağılarla donatılmış bu yeni yapı, insan davranışlarını denetleyen ve kontrol eden bağımsız bir dijital aktör niteliğindedir (Varoufakis, 2024, s.65-76).

Bulut sermayesinin, kapitalizmin iki temel bileşeni olan pazarları ve kârı yerle bir ederek kendi birikim rejimini inşa ettiği ileri sürülmektedir (Varoufakis, 2024, s.xiii). Geleneksel kapitalist işletmeler rekabet, yenilik ve üretim yoluyla kârlarını çoğaltmayı hedeflemektedir. Yeni sistemde ise bulut sermayedarı (büyük teknoloji şirketlerinin sahipleri) adı verilen bir sınıf vardır ve bu sınıf “vasal kapitalist” haline getirdiği geleneksel üreticileri kapitalist pazarlardan çıkarıp özelleşmiş yeni bulut mülklerine hapsetmektedir. (Varoufakis, 2024, s.xiii; 126-130). Tüketim süreçleri artık Amazon, App Store veya Google Play gibi alanlarda gerçekleşmektedir. Varoufakis (2024, s. 86, 125), bu yeni alanların klasik serbest pazar mantığı dışında bir yapıya büründüğünü iddia etmektedir. Algoritmik denetimin hâkim kılındığı bu yapı, dijital feodal topraklar olarak kavramsallaştırılmıştır. Dolayısıyla bu sistemin temel motoru kâr değil "bulut rantı"dır (2024, s. xiii, 121-124). Teknoloji devleri, bu süreçte üçüncü taraf geliştiricilerin ürettiği değerden %30 oranında pay alır ve güvencesiz çalıştırdığı platform emekçilerinin kazançlarını ciddi bir kısmına el koyar. Varoufakis'e göre (2024, s.125-127) elde edilen bu yeni gelir parazitik bir rant biçimidir ve kârın yerini alan bulut sermayesi, sisteme feodal bir karakter kazandırır. Bu kuramsal hamle, dijital sömürgecilik literatüründe eksik kalan kapitalist birikim mantığını ve üretim/mülkiyet ilişkilerini daha güçlü bir zemine oturtmaktadır.

Dijital sömürgeciliği bir mahremiyet ihlali ya da veri gaspı olarak ele alan çalışmaların sınırlılıklarını aşma potansiyeli taşıyan bulut sermayesi kavrayışı, Marx'ın

emek-değer kuramına ve mülkiyet yapısına yaptığı vurgu ile sermayenin kendini ne şekilde yeniden ürettiğini ortaya koyması açısından değerlidir. Geleneksel sermaye, fabrikalarda ücretli emeği sömürürken bulut sermayesi kullanıcıları “bulut serfi” haline getirerek onlar üzerinden önemli bir değer elde etmektedir (Varoufakis, 2024, s.79; 84-85). Dolayısıyla bu yapı, yalnızca bir veri toplama işlemi değil; mülkiyet ilişkilerinin çözüldüğü ve geleneksel sermayedarların bulut lordlarına haraç ödeyen vasallara dönüştüğü sınıfsal bir dönüşüm sürecidir (Varoufakis, 2024, s.xiii).

Varoufakis’in (2024) analizindeki kayda değer unsurlardan bir diğeri Çin-ABD mücadelesini göz ardı etmemiş olmasıdır. Yazar bu hegemonya savaşını “Yeni Soğuk Savaş” metaforu ile açıklamaktadır. 2019’da Trump’ın Huawei’yi, Google’ın Android ekosisteminden menetmesiyle başlayan bu sürecin kökleri 1971 Nixon Şoku’na değin uzanmaktadır. Bu dönemde ABD’nin küresel sistem içerisindeki temeli, daimî dolar talebi üzerine kurulmuştur. Varoufakis, ABD’nin Asya ülkeleriyle kurduğu bu ilişkiyi “karanlık anlaşma” metaforuyla somutlaştırmaktadır. Bu süreçte Asya kapitalistleri kazançlarını Amerikan sektörlerine yatırmak zorunda bırakılmıştı. 2008 krizi ile ise Çin’in konumu güçlenmiş ve yeni bir bulut sermayesi oluşmuştur. Bu süreçte ortaya çıkan iki süper bulut beyliğinin mücadelesi, Varoufakis tarafından yeni bir soğuk savaş olarak okunmuştur. Çin’in bu süreçteki potansiyelini de tartışan yazar, bulutçuları denetleyebilecek ve demokrasi umudunu canlı tutabilecek gücün Çin Komünist Partisi olmasını ironik bulmaktadır. Xi Jinping’in Çinli bulutçuları sınırlandırması ve bulut finansını kendi kontrolünde tutması, işçiler adına kapitalistlere ve bulutçulara bir sınıf savaşı başlatıldığını göstermektedir. Fakat esasında ülkenin büyümesi yine bu iki sınıfa bağlıdır. İfade edilen durumun sürdürülebilirliğini tartışmalı bulan Varoufakis, dünya için belki de tek umut ışığı olan potansiyelin totaliter bir toplumdan çıkmasını merak uyandırıcı bulmaktadır (Varoufakis, 2024, s.173).

Teknofeodalizmin yarattığı küresel yıkıma odaklanan Varoufakis, tıpkı diğer çalışmalarda gördüğümüz gibi çeşitli çözüm önerileri sunmaktadır. Gençlere kendin ol, başarılı ol gibi telkinlerde bulunan söylemin tehlikesine işaret eden yazar, bu vurguyu özgür iradenin yok oluşunda totaliter rejimlerden daha etkili görmektedir. Bireysel çözümlerin yetersizliğini vurgulayan Varoufakis, internetten uzaklaşmanın, nakit para kullanmanın veya akıllı telefonları kapatmanın geçici çözümler olacağını vurgulamaktadır. Bu noktada mülkiyet haklarının yeniden düzenlenmesi ve alternatif bir çalışma modeline geçilmesi gerekmektedir. Varoufakis'in sunduğu modelde, kararların çalışan oylarıyla topluca alındığı bir şirket mekanizması esastır. Ücret ve kâr arasındaki farkı ortadan kaldıran bu sistemde, kolektif mülkiyetin sağlanması ve sınıf ayrımının sona erdirilmesi hedeflenir. Bu sistemde hesap verilebilirlik yasası gibi düzenlemeler devrededir ve şirketler puanlandırılır. Puanı düşen şirketler ise kamu denetimine tabi tutulur ve gerekirse şirket tamamen kapatılır. Varoufakis'e göre bu tür bir modelin yaygınlaşması, teknofeodalizme ciddi bir darbe vuracaktır. Yazarın sunduğu bir diğer çözüm önerisi ise bulut mobilizasyonu taktiğidir. Bu taktikte uluslararası sendikaların çağrısı ile bulut proleterleri ve bulut serfleri koordineli biçimde bir gün boyunca platformları boykot edecek ve finans piyasasını önemli ölçüde sarsacaktır. Varoufakis, hukuki düzenlemelerin de önemine değinerek bir dijital haklar yasası önermektedir. Bu yasa ile üretilen tüm verilerin mülkiyeti ve kontrolü yasal olarak doğrudan kullanıcılara iade edilmektedir. Fikriniz İçin Bir Kuruş (Penny For Your Thought) modeli ise şirketlerin verileri her işlediğinde kullanıcıya anlık mikro-ödemeler yapmasını zorunlu kılarak gasp edilen dijital rantı ekonomik boyutta topluma geri dağıtır. Bulut sermayesinin kolektifleşmesine de vurgu yapan yazar, “dünyanın bulut serfleri, proleterleri ve vassalları birleşin!” diyerek, küresel mücadelenin önemini vurgulamaktadır (Varoufakis, 2024, s.214).

Varoufakis'in teknofeodalizm kavramıyla ortaya koyduğu bu kapsamlı analiz, yeni birikim rejiminin dinamiklerini somut şekilde gözler önüne sermektedir. Ancak bir metafor olarak süreci anlaşılır kılan teknofeodalizm kullanımını, kapitalizmin yerine geçen bütünüyle farklı bir sistem olarak okumanın sorunlu yanlarını göz ardı etmemek gerekir. Sistemin merkezinde hala artı değer üretimi ve geleneksel emek sömürüsü (fabrika işçileri, kuryeler vb.) vardır. Bu sistem güçlü bir biçimde devam ederken, kapitalizmden kesin bir kopuş olduğunu söyleyebilmek mümkün görünmemektedir. Bulut sermayesinin yarattığı rantın özünde kapitalist pazarın kâr mantığı vardır ve sermaye birikim mantığının dönüşüme uğradığını söylemek bu bağlamda daha tutarlıdır.

Bir diğer eksiklik ise analizin büyük oranda Batı merkezli bir teknoyapıyı esas alması ve güç asimetrilerini yeterli oranda derinleştirmemesidir. Varoufakis, Küresel Güney'i bütünüyle yok saymamıştır; bu bağlamda Çin'e yönelik analizleri ve küresel kurtuluş mücadelelerine ilişkin çağrısı kıymetlidir. Ancak Yeni Soğuk Savaş olarak adlandırılan küresel mücadelenin az gelişmiş ülkeler üzerindeki etkisi ve bu ülkelerle iş birlikleri geliştiren Çin'in girift konumu büyük oranda göz ardı edilmiştir. Yazar (2024, s. 167), Küresel Güney'in girdiği borç krizleri sonucunda kamu varlıklarını Wall Street'e ya da Çin bulut finansına teslim etmek zorunda kalmasını başarılı şekilde ele alır ancak bu durumu sömürgeciliğin tarihsel sürekliliği içinde değerlendiremez. Bu bağlamda, Varoufakis'in eşitsiz içerik ve altyapı akışlarından ziyade evrensel bir teknofeodal evreye odaklandığı sonucuna varabiliriz. Fakat bu küresel yapıyı anlamlandırabilmek için sömürgeci mirasın ve bağımlılık ilişkilerinin daha derin bir şekilde analiz edilmesi gerektiği açıktır.

Varoufakis'in çözüm önerilerini de değerlendirmekte yarar vardır. Şirket modeli, bir günlük boykot ve sıçrama vergisi gibi kurtuluş mücadeleleri; kolektif eylemliliği ön plana alması açısından literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Ancak şirket içi oy hakkı, dijital haklar yasası ve fikrin için bir kuruluş gibi modeller, mülkiyet ve yazılım altyapısının

tekelleşmiş dinamiklerini göz ardı etme riski taşımaktadır. "Fikriniz İçin Bir Kuruş" gibi anlık mikro ödemeler, kısa vadede döviz kuru farkı nedeniyle Küresel Güney'deki ülkeler için değerli para girişi sağlasa da merkez ve çevre bağımlılığını derinleştirme riski taşımaktadır. Büyük teknoloji şirketleri ve güçlü devletler, az gelişmiş ülke verileri ile bulut sermayesini geliştirmeye devam edecek, bu durumda vatandaşlar maaşlı veri işçilerine dönüşecektir. Kontrolsüz bir döviz akışına sebep olan bu model, yerel para birimlerinin aşırı değerlenmesi ve sanayinin çöküşe geçmesi gibi riskleri de barındırmaktadır.

Küresel dijital vergilendirme ve bu verginin çevre ülkelere dağıtılması meselesinin de yukarıdaki öneriye benzer eksiklikleri vardır. Bulut imparatorlukları ve mevcut birikim rejimi devam ettiği sürece, çevre ülkeler bağımlı konumlarını devam ettirecektir. Sadece kullanıcı tabanı sağlayan bu ülkeler, vergi pastasından oldukça küçük bir dilim almak durumunda kalacaktır. Bu öneri, az gelişmiş ülkelerin kendi teknolojik altyapılarını geliştirme ve sistemden çıkma ihtimallerini ortadan kaldıran revizyonist bir yapıya sahiptir. Üstelik çevre ülke hükümetlerine akacak bu vergilerin vatandaşlara ne ölçüde ulaşacağı da ayrı bir tartışma konusudur.

Yazarın önerdiği bulut mobilizasyonu taktiği, küçük çaplı olmasına rağmen yüksek potansiyel taşıyan bir direniş faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Önceki önerilerden farklı olarak, bu modelde bulut sermayesinin sembolik şiddetine bağımlı kılınan tüm unsurların kolektif direnişi söz konusudur. Bu direniş, sistemi ortadan kaldırmak gibi bir güce sahip olmasa dahi kendisinden sonraki kurtuluş mücadelelerinin önünü açma ve kamuyu bilinçlendirme misyonu taşımaktadır. Genel olarak değerlendirdiğimizde, Varoufakis'in bulut sermayesi kavramı ile değişen birikim yapısını neredeyse kusursuzca resmettiğini ancak çözüm önerilerinin Batı merkezli sol-liberter bir yapıyı aşamadığını söyleyebilmek mümkündür.

Teknofeodalizm kavramı, Marksist literatürde çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Bu bağlamdaki temel vurgulardan biri, kapitalist üretim, kâr ve rekabet ilişkilerinin sürekliliğini gözden kaçırılmasıdır. Evgeny Morozov, fikrî mülkiyet haklarının genişlemesi, kullanıcı verilerinin mülksüzleştirilmesi ve platformların rant benzeri gelirler elde etmesinin dijital şirketleri kendiliğinden feodal aktörlere dönüştürmediğini belirtmektedir. Yazara göre küresel teknoloji devleri, internet arama sonuçları ve kişiselleştirilmiş reklamlar ile meta üretmekte, doğrudan emeğe dayalı olmayan işletmeler bile farklı ekonomik alanlarda üretilen artı değeri rant değil kâr olarak kendilerine çekebilmektedir. Bu nedenle içine girilen bu yeni süreci açıklamak için kâr, kapitalist üretim ve rantiyecilik kavramları yeterlidir. Ancak teknofeodalizm kavramı, ciddi bir belirsizliğe neden olmaktadır. Teknofeodalizm kavramının ABD devlet finansmanının, askeri teknolojisinin ve gözetim altyapısının kurucu yapısını göz ardı ettiğini de ifade eden Morozov, kapitalizmin tarihi boyunca mülksüzleştirme ve el koyma mekanizmalarını işlettiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, mevcut düzeni feodalizm olarak adlandırmak, günümüz kapitalizminin dinamiklerinin üzerini örtme riski taşımaktadır (Morozov, 2022, s.120-126).

Nicholas Gane ise Varoufakis'in feodalizm benzetmesinin hem tarihsel hem de iktisadi açıdan sorunlu olduğunu savunmaktadır. Yazara göre Amazon benzeri platformlar, Orta Çağ'daki devredilemez mülklerden farklı olarak maliyet ve kârlılık üzerinden belirlenen ve satıcılarla tüketicilerin alternatif piyasalar arasında seçim yapabildiği kapitalist kuruluşlardır. Şirket bilançolarının hâlâ faaliyet kârı, net kâr, gelir ve hissedar değeri üzerinden düzenlenmesi, bulut sermayesinin kâr mantığını ortadan kaldırmadığını göstermektedir. Ayrıca devletin düzenleme, vergilendirme ve kamusal mülkiyet kapasitesini dışlayan bu yaklaşım, dijital şirketlerin gücünü mümkün kılan neoliberal özelleştirme politikalarını yeterince sorgulamamaktadır. Kapitalizmin

öldüğünün ilan edilmesi ise emek, toprak ve mülkiyet üzerinden sürdürülen kâr ilişkilerini görünmezleştirme riski yaratmaktadır (Gane, 2025, s. 358–362, 366–367).

Varoufakis’in alana sunduğu katkıyı derinleştirmek ve kavramdaki boşlukları aşmak adına Haluk Geray’ın bulut-köleci sömürgecilik kavrayışına bakacağız. Geray (2024) masaüstü sömürgecilik tezinin ekonomi politik mirasını devralarak genişlettiği bulut-köleci sömürgecilik kavramsallaştırması ile alan yazına önemli bir katkı sağlamaktadır. Yazar (2024, s.188), bu çalışmasında kapitalizmin 1980’lerdeki petrol krizlerinin ardından sunulan neoliberal reçetelerle yeniden yapılandırıldığını ve maddi olmayan somut ürünler yoluyla yeni bir birikim alanı yarattığını hatırlatır. ABD’nin UNESCO’yu sabote etmesi, GATS aracılığıyla hizmet akışlarının serbestleşmesi gibi örnekler, mevcut gerçeklerden kopuk değildir. Bu bağlamda Geray, günümüzün algoritma ve bulut altyapısı ile güdümlenen yeni aşamasını masaüstü sömürgeciliğin bir devamı olarak görmekte ve girdiğimiz bu yeni evreyi kendi dinamikleri içerisinde değerlendirmektedir (Geray, 2024, s.189-190; 198).

Bulut-köleci sömürgecilik yaklaşımının özünde, Küresel Güney’in maruz kaldığı mülksüzleşmeyi, tarihsel kölelik rejiminin yaptırımları üzerinden anlamlandırma amacı vardır. Antik çağın kölesi, birey olamamakta ve efendisi karşısında mutlak bir mülkiyetsizlik durumu içine girmektedir. Bulut-köleci sömürgecilikte de Küresel Güney ülkeleri ve özneleri bir bağımlılık sarmalının içine itilmektedir (Geray, 2024, s.198). Borç kısılacı içerisindeki durumu devam eden Küresel Güney ülkeleri, IMF ve Dünya Bankası gibi “efendilerin” sözüne uymak zorundadır. Bu zorunluluk hali, Güney’in doğal kaynaklarından telekomünikasyon altyapısına kadar el konması sürecini doğurur. Çevre ülkelerin kendi strateji ve politika belgelerini üretmesi McKinsey gibi yabancı danışmanlık firmalarına verilen ihalelerle engellenirken, yerli sinema endüstrisini korumaya dönük yerel vergiler dahi Hollywood’un GATS üzerinden uyguladığı misilleme tehditleriyle etkisizleştirilmektedir (2024, s.194). Güney ülkelerinin katma

değer oranı yüksek ileri teknolojiler üzerine sanayi ve teknoloji politikaları geliştirilmesi engellenmekte ve Güney ülkelerinin birbirleriyle iş birliği yapması istenmemektedir. Bulut bilişimde Güney'e biçilen rol istenmeyen içeriklerin etiketlenmesine, kuraklık ve toprak kirlenmesine yol açan veri merkezleri kurulmasına indirgenir. Bu süreçte binlerce içerik moderatörü sürekli olarak sakıncalı içeriklere maruz kalmaktadır (cinsiyetçilik, katliam, cinayet, şiddet, şantaj, homofobi gibi) (Geray, 2024, s. 194) Ayrıca Güney'in internet üzerinde yarattığı birikim yapay zekâyla talan edilmekte ve bunun bedeli de ödenmemektedir.

Geray, veri sömürgeciliği literatürünün sömürgeciliği zamansal bir metafora indirgediğini ve hammadde gaspı ile veri çıkarımı arasında mutlak bir karşıtlık kurduğunu ifade etmektedir. Kurulan bu karşıtlık, 1950'li yıllardan beri hız kesmeden devam eden bağımlılık mekanizmalarını görünmez kılmaktadır (Geray, 2024, s.192). Geray'ın literatüre ilişkin bir diğer tespiti ise sömürgeciliğin atomize bireylerin verilerinin işlenmesine indirgenmesidir. Bu yaklaşım, Kuzey ve Güney ülkeleri arasındaki coğrafi ve sınıfsal uçurumları yataylaştırmakta ve görünmez kılmaktadır. Yazara göre Couldry ve Mejias gibi isimlerin, ulus-devletler arası müzakereleri veya bölgesel blokları devre dışı bırakan liberal yaklaşımı, bu açıdan somut bir öneri seti sunamaz.

Geray'ın analizinde Varoufakis'in bulut sermayesi kavramının önemli bir yeri vardır. Yazar, finansal piyasaların bilgi ve iletişim sektörüyle kurduğu bağları deşifre etmek için Varoufakis'in küresel finansallaşma vurgusundan yararlanmaktadır. 2008 krizi sonrasında finansal sistem merkez bankası fonlarıyla şişmiştir. Bu finansal ekosistemin merkezinde ise Apple, Amazon, Google ve Meta gibi büyük teknoloji şirketlerinden oluşan bulut sermayesi yer almaktadır. Geray'a göre (2024, s.194) bu yeni yapı geleneksel piyasaları ve kâr mantığını dönüşüme uğratmıştır. Küresel Güney'deki şirketler veya aktörler, bulut platformlarının koyduğu kurallara bağımlı hale gelmektedir. Örneğin, Amazon üzerinden satış yapan küçük işletmeler, platformun belirlediği reklam ve

sponsorluk algoritmalarına mahkûm edilerek kârlarının büyük bir kısmını "bulut efendilerine" aktarmaktadır.

Bulut-köleci sömürgecilik, gündelik pratiklerde de kendini göstermektedir. Bireyler, akıllı cihazlar ve sosyal mecralar aracılığıyla hayatlarına dair pek çok unsuru gönüllü olarak yüklemektedir. Bu egemenlik biçimi ile kullanıcılar sürekli paylaşmaya ve beğenmeye teşvik edilmekte ve verisini bir hammadde gibi sunmaktadır (Geray, 2024, s. 199). İfade edilen gönüllü kölelik biçimi ile ele geçirilen veriler algoritmik öğrenme modelleri tarafından işlenmektedir. İnsanlığa ait ortak varlıkların izinsizce toplanıp devasa bir bulut rantına çevrildiği bu süreçte, kullanılan veri setleri kamuyla paylaşılmamaktadır. Tüm iş modellerini içeren algoritmalar, zaman içerisinde bir zorunluluk haline gelecek ve bu durum meslek kollarını "premium bulut ürünlerine" abone olmaya mecbur bırakacak, böylece milyarlarca dolar dışarı akacaktır (Geray, 2016, s.197). Bu durum, Küresel Güney'in yoksul kesimlerini ciddi bir ödeme yükümlülüğü altına sokacaktır. Küresel Güney sistemin içinden çıkmak ve kendi alternatiflerini üretmek istese dahi pek çok bariyerle karşı karşıya kalmaktadır. ITU gibi uluslararası platformlarda, gelişmekte olan ülkelerin kendi dijital altyapı yatırımları için bulut platformlarından pay alma önerileri, "sansür" veya "özgürlük karşıtlığı" gibi söylemlerle engellenmektedir.

Bulut-köleci sömürgecilik her ne kadar bulut sermayesi kavramından önemli ölçüde yararlanıyor dahi olsa Varoufakis'in analizinden ayrıştığı pek çok nokta olduğu ortadadır. Geray, jeopolitik asimetrileri odağına almayan teknofeodalizm tezindeki Kuzey-Güney vurgusunu daha merkezi bir unsur olarak incelemektedir. Varoufakis, geleneksel sermayenin bulut sermayenin bir "vasalı" haline geldiğini haklı olarak saptasa da bu hiyerarşinin mekânsal dağılımını ıskalamaktadır. Geray, Amazon algoritmalarının satıcı üyeliği ve reklam gelirini maksimize etmek adına daha kalitesiz ve pahalı ürünleri öne çıkaran parazitik rantıye yapısını kabul eder fakat asıl vurguyu bulut sermayeden

tamamen yoksun olan Küresel Güney'in çaresizliğine yapar (Geray, 2024, s.194). Bu düzende Küresel Güney'in sesi entelektüel düzlemde dahi dışlanmaktadır. Batılı akademik yayın endüstrisi "yazar öder" modeline dayalı çarpık bir açık erişim politikası yoluyla bu sistemi işletmektedir (2024, s. 194, 196). Hepsinden önemlisi, Geray'ın yapay zekâ modellerinin, Küresel Güney'in geniş nüfuslu dillerini (Türkçe, Arapça, Hintçe, Urduca) ücretsiz kullanıcılar üzerinden koşulsuz veri yağmalamak için kullanmasını vurgulamasıdır. Yazara göre premium üyelik zorunluluğu gibi olası politikalar, Güney halklarını trilyonlarca dolarlık yeni bir ödeme yükümlülüğü içine sokacaktır. Bu süreçte güçlü Batılı medya kuruluşları telif davaları ile yağmadan belli bir pay elde edebilecekken, zayıf güney medyasının hiçbir pazarlık şansı yoktur (Geray, 2024, s.197).

Geray, bu sürece ilişkin çok boyutlu bir strateji seti sunar. Yazarın ilk önerisi bireysel ve yerel düzeydedir. Gönüllü köleliği besleyen unsurları gündelik yaşamdan uzaklaştırmak adına bulut platformları yerine yerel kooperatifler ve ticari olmayan platformlar ikame edilmelidir. Kolektif eylemlilik düzeyinde ise bulut mülkiyetini sabote edecek bulut korsanlığı faaliyetleri yaygınlaştırılmalı ve telif yerine yaratıcı ortaklık (creative commons) ve özgür-açık kaynak kodlu yazılımlara yönelinmelidir. Geray'ın en önemli önerisi ise makro-jeopolitik bir karaktere sahiptir. Ulus devletlerin zayıflayan manevra alanlarının birer direniş hattı olarak korunması gerektiğini ifade eden yazar, aynı kaderi paylaşan Küresel Güney ülkelerinin bir araya geldiği ticari olmayan, kamusal ve ortak dijital ağlar inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Geray, 2024, s.201). Bu vurgu, çalışmanın başından beri ifade ettiğimiz Güney-Güney iş birliğinin ve Batı sisteminin dışına çıkan alternatiflerin işlevselliğini ortaya koymaktadır. Geray bu kurucu sürece, Güney ülkelere yönelik koşulsuz para transferleri (evrensel temel gelir), vergi cennetlerinin ortadan kaldırılarak finansal sistemin radikal biçimde yeniden düzenlenmesi ve temsili demokrasiler yerine yerel özerk topluluklara kaynak sağlayan radikal bir yerel demokrasi modelinin inşası gibi öneriler ekler (Geray, 2024, s.202-204).

Yenilikçi sanayi ve bilim politikalarını da odağına alan yazar, yüksek katma değerli hizmetleri üretecek yerel şirketlerin vasal konumundan çıkış için önemli bir anahtar olduğunu vurgulamaktadır. McKinsey gibi yabancı danışmanlık firmalarına ihale edilen strateji belgeleri yerine ülke çıkarlarını önceleyen ve yerel uzmanlarca hazırlanmış politika belgelerinin hayata geçirilmesi de değişim için önemli bir anahtardır (Geray, 2024, s.194).

Geray'ın sunduğu bu güçlü ve kuramsal hamlenin somutlaştırılması gerektiği açıktır. Yazar, masaüstü sömürgecilik kavramında analiz ettiği politika belgelerini, kalkınma planlarını, regülasyon metinlerini ve çok boyutlu stratejileri bulut-köleci sömürgeciliğin güncel çerçevesi içerisinde ele almamıştır. Çalışmada her ne kadar Dünya Bankası koşullarına, GATS sözleşmelerine ve ITU'nun 2012 Dubai toplantısındaki "gönderici ödemeli" krizine ilişkin kıymetli kesitler sunulsa da (2024, s.194-195); bulut-köleci sömürgeciliğin mevcut görünümünü gözler önüne seren hegemonik dil ve sömürgeci rıza mekanizmalarının güncel politika söylemine yansımış biçimi ortaya konmamıştır. Tam da bu noktada, literatürdeki ampirik boşluğu dolduracak yeni dalga eleştirel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Dijital sömürgecilik yazınının somutlaştırılamayan liberal çözüm önerilerini aşmak ve Geray'ın sunduğu bulut-köleci mekanizmaları Küresel Kuzey ve Küresel Güney'in somut, güncel ve kurumsal politika belgeleri üzerinden görgül bir düzleme taşımak gerekmektedir. Kapitalist birikim mantığının yeni görünümelerini merkez-çevre karşıtlığı üzerinden analiz eden ve dijital politikaların dayattığı eşitsizlikleri resmi metinler üzerinden deşifre eden çalışmalar, sözünü ettiğimiz boşluğu önemli ölçüde dolduracaktır. Bu ampirik hat üzerinden sunulacak kurtuluş ve direniş önerileri, daha keskin ve anlaşılır bir yol haritası çizilmesine olanak sağlayacaktır.

Değerlendirme

İletişim teknolojileri, tarihsel süreç içerisinde toplumsal ilişkileri dönüştüren aygıtlar olmanın ötesinde; küresel kapitalizmin krizlerini aşma, birikim rejimini genişletme ve bağımlılığı görünmez kılma gibi işlevleri de yerine getirmiştir. Bölüm boyunca, iletişim altyapısının yeni sömürgeci baskı mekanizmalarına ne şekilde eklemlendiği ele alınmıştır. Bu doğrultuda, analog yayıncılığın tek yönlü akışından yapay zekâ temelli bulut çağına kadar uzanan kuramsal literatür eleştirel bir süzgeçten geçirilmiştir.

Tarihsel sömürgeciliğin dağılmasını takip eden erken dönemde, enformasyonun merkezden çevreye tek yönlü akışı ve ticari medya modellerinin küresel ölçekte dayatılması, geniş bir akademik tartışmanın filizlenmesine sebep olmuştur. Küresel bilgi akışındaki asimetri; merkezin elitlerini, çevrenin egemen sınıflarını ve çevre ülke vatandaşlarını içeren çok parametrelili bir olgudur. Kapitalizmin bilgi temelli esnek birikim modeline evrilmesiyle birlikte, sömürü ilişkisi kurumsal ve ulusal düzeyden bireylerin masaüstü pratiklerine kadar inmiştir. Masaüstü sömürgecilik olgusuyla birlikte çevre ülkelerin "bilgi üreten değil, bilgiyi tüketen ve kullanan" bağımlı yapılara dönüştürülmesi stratejisi somutlaştırılmıştır.

Dijitalleşmenin geçirdiği evreler, Web 1.0'ın statik yapısından Web 4.0'ın yapay zekâ ve bulut tabanlı entegrasyonuna kadar sömürgeci mantığı da dönüşüme uğratmıştır. Geleneksel sömürgeciliğin toprak, doğal kaynaklar ve bedenler üzerindeki fiziksel egemenliği; günümüzde insanın toplumsal yaşamının bizzat kendisini mülksüzleştiren dijital sömürgecilik ve veri sömürgeciliği biçimini almıştır. Literatürde popülerlik kazanan bu yaklaşımlar, zaman zaman çözümü bireysel rıza ya da Batı kaynaklı düzenlemelerde arasa dahi bu sınırlılık makro çözüm önerileriyle büyük oranda aşılmıştır.

Yanis Varoufakis'in artı-değer ve kâr mantığının yerini bulut rantının aldığı yönündeki bulut sermayesi analizi ile Haluk Geray'ın Küresel Kuzey-Küresel Güney

odaklı bulut-köleci sömürgecilik kavramsallaştırması, dijital çağın ürettiği yeni bağımlılık ilişkilerini anlamlandırmada bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Küresel teknoloji tekellerinin kontrolünde şekillenen bulut altyapıları, ortak insanlık birikimini ve toplumsal veriyi gasp ederek çevreden merkeze kesintisiz bir dijital servet transferi gerçekleştirmektedir.

Dijital sömürgeciliğin salt teknik bir veri çıkarımına ya da altyapı yatırımlarına indirgenmesi, sürecin temel parametrelerini bütüncül şekilde kavramamıza engel olmaktadır. Sömürgeciliğin temel mantığı değişmese dahi dijitalleşme ile bu süreç gündelik yaşamı bütünüyle kuşatmış vaziyettedir. Erken dönem uluslararası iletişim tartışmalarından günümüze tüm kuramsal birikim, bugün bulut altyapıları ve yapay zekâ ile niteliksel olarak genişlemektedir.

Bu çalışma, Küresel Güney'i dijitalleşme sürecinde edilgen bir veri kaynağı veya teknolojik bağımlılığın bir öznesi olarak ele alan yaklaşımları aşan kapsayıcı bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır. Dijital sömürgecilik literatürünün bir bölümünde gözlemlenen ve sömürgeciliği kaçınılmaz, tek yönlü bir teknolojik kader olarak resmeden anlatı yerine sınıf dinamikleri ve yerel hegemonya pratikleri temel alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, teknolojik bağımlılığın yalnızca bir 'altyapı eksikliği' olarak değil; yerel yeteneklerin metalaştırılması, rıza üretimi ve sınıfsal uzlaşılarda inşa edilen bir süreç olduğunu savunmaktadır. Gerçek bir direniş ve özgürleşme potansiyeli ise küresel bulut imparatorluklarının dayattığı 'kolaylık' anlatısının ötesine geçmeli ve yerel dijital altyapıların inşası, kooperatif temelli üretim biçimleri ve bağımsız teknoloji stratejileri gibi somut karşı-hegemonik pratiklerin örgütlenmesinde aranmalıdır.

Bölüm boyunca; bilgi akışındaki eşitsizliklerin ve bulut sermayesinin, küresel iktidar ilişkilerini ne şekilde kemikleştirdiğini ortaya koyduk. Sömürgeci amaçların ve dolaylı baskı biçimlerinin dijital altyapı sayesinde kazandığı yeni boyutları tartışırken, bu

yapının ampirik arka planına da kapı aralamış olduk. Bu doğrultuda, bulut imparatorluklarının ve bağımlılık ilişkilerinin somut dünyadaki izdüşümlerini tespit etmek adına, bir sonraki bölümde Küresel Kuzey ve Küresel Güney ülkelerinin bulut politikaları betimsel düzeyde ele alınacaktır. Üçüncü bölümde gerçekleştirilecek bu girişle birlikte; hegemonik blokların teknoloji yatırımları, küresel teknoloji firmalarının pazar hamleleri, ülkelerin veri egemenliği arayışları ve yasal altyapıları ortaya konacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNDE BULUT TABANLI POLİTİKALAR

Bu bölümde, tezin kuramsal zeminini oluşturan bulut tabanlı yeni sömürgecilik ve bulut sermayesi kavramlarının uluslararası ölçekteki görünümleri ortaya konacaktır. Politikaların ve uygulamaların çeşitli belgeler aracılığıyla inceleneceği bölüm boyunca, bulut bilişimin genel yapısı gözler önüne serilecektir. Mevcut küresel sistemde bulut, küresel sermaye hareketliliğinin yürütüldüğü temel teknolojilerden biridir ve bu bağlamda bir egemenlik alanı olarak da işlev görmektedir.

Bulut tabanlı yeni sömürgeciliği anlamlandırmak için, bulut altyapısının işlevlerine ve genel yapısına bakmak gerekmektedir. Bulut bilişim, yalnızca verilerin uzakta depolandığı teknik bir sistem değildir. Bu teknoloji sayesinde dijital hizmetler üretilebilir, dağıtılabılır ve ölçeklendirilebilir hale gelmiştir. Modelin temel özelliği, ağlar, sunucular, depolama alanları, uygulamalar ve hizmetler gibi bilişim kaynaklarından oluşan ortak bir havuza her yerden ve talebe bağlı olarak erişilmesini sağlamasıdır (Mell ve Grance, 2011, s. 2).

Bulut bilişim; talebe bağlı kendi kendine hizmet, geniş ağ erişimi, kaynak havuzlama, hızlı esneklik ve ölçümlenebilir hizmet olmak üzere beş temel özelliğe sahiptir. Talebe bağlı kendi kendine hizmet, bilişim kapasitelerinin insan etkileşimine gerek duyulmadan otomatik biçimde kullanılmasını ifade eder. Geniş ağ erişimi, bu kapasitenin farklı cihazlar üzerinden kullanılabilmesini sağlar. Kaynak havuzlama, sağlayıcının bilişim kaynaklarını birden fazla kullanıcıya hizmet verecek biçimde toplamasıdır. Hızlı esneklik sayesinde ise kapasite, talebe bağlı olarak hızla genişletilebilir ya da daraltılabilir. Ölçümlenebilir hizmet özelliği depolama, işlem gücü, bant genişliği ya da aktif kullanıcı hesapları gibi kaynakların izlenmesini ve kontrol edilmesini mümkün hale getirir (Mell ve Grance, 2011, s. 2).

İfade ettiğimiz özellikler, bulutun ekonomik değer üretme kapasitesini açıklar. Kaynakların talebe göre sağlanması, ölçeklenmesi ve ölçülmesi, bilişim kapasitesinin hizmet olarak tüketilen bir kaynağa dönüşmesine yol açar. Ölçümlenebilir hizmet, genel olarak "kullandıkça öde" mantığıyla işlemektedir (Mell ve Grance, 2011, s. 2). Böylece depolama, işlem gücü ve bant genişliği gibi unsurlar hesaplanabilir ve yönetilebilir hale gelir.

Bulut bilişim üç hizmet türü sunmaktadır, bunlar: yazılım olarak hizmet, platform olarak hizmet ve altyapı olarak hizmet şeklindedir. Yazılım olarak hizmette kullanıcı, bulut altyapısı üzerinde çalışan uygulamaları farklı cihazlardan kullanabilir; örneğin Word yazılımının bulut üzerinden kullanımı bu modele girer. Platform olarak hizmette, kullanıcıya sağlayıcının desteklediği programlama dilleri, kütüphaneler, hizmetler ve araçlarla geliştirilmiş uygulamaları bulut altyapısına yerleştirme olanağı sağlanır; Netflix, sosyal medya ve çevrimiçi alışveriş platformları bu türe örnek gösterilebilir. Altyapı olarak hizmet modelinde ise kullanıcı; işlem gücü, depolama, ağlar ve diğer temel bilişim kaynaklarını sağlayarak işletim sistemleri ve uygulamalar dâhil çeşitli yazılımları çalıştırabilir; yapay zekâ yazılımları ve veri depolama hizmetleri bu kapsamda değerlendirilebilir (Mell ve Grance, 2011, s. 2-3). Bununla birlikte, söz konusu hizmet türlerinin çoğu zaman birbirleriyle karma biçimde sunulduğunu da belirtmek gerekir.

Bulut bilişim, hizmet modellerine ek olarak dağıtım modelleri de sunmaktadır. Kamu bulutu, özel bulut, topluluk bulutu ve hibrit bulut şeklinde ayrılan bu modellerden ilki olan kamu bulutunda, altyapı, genel kullanıma açık biçimde bir sağlayıcı tarafından işletilir ve kaynaklar çok sayıda kullanıcı arasında paylaşılır. Özel bulutta altyapı tek bir kurumun kullanımına ayrılmıştır ve bu kurum ya da bir üçüncü tarafça işletilebilir. Topluluk bulutu, ortak gereksinimleri olan birden fazla kurum tarafından ortaklaşa kullanılan bir modeldir. Melez bulut ise bu modellerin iki ya da daha fazlasının bir arada kullanıldığı yapıyı ifade eder (Mell ve Grance, 2011, s. 3). Bu ayrım, bulut altyapısının

verinin nerede ve kimin denetiminde tutulacağı ile doğrudan ilişkilidir. İlerleyen başlıklarda ele alınacak kamu bulutu stratejileri ve egemen bulut arayışları, tam da bu dağıtım modeli tercihleri etrafında şekillenmektedir.

Bulutun hayati önemi, günümüz dijital hizmetlerinin giderek bu altyapıya bağımlı hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bulut altyapısı; ekonomik, askerî ve lojistik sistemlerin, yapay zekâ geliştirme ve dağıtımı gibi çok sayıda farklı sürecin temel işleticisidir (Kollar ve Stokols, 2026, s. 39). Bu sistemin işleyebilmesi için çiplere, yüksek ölçekli veri merkezlerine, fiber optik kabloları, elektrik şebekelerine ve su soğutma sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Kollar ve Stokols, 2026, s.39). Söz konusu tesisler ucuz enerjiye, uygun iklim koşullarına ve geniş araziye erişimin mümkün olduğu bölgelerde yoğunlaşmaktadır; bu durum bulutu belirli coğrafyalara sabit hale getirmektedir. Benzer şekilde, dijital hizmet üretimi de küçük ölçekli kurumsal veri merkezlerinden geniş yüksek ölçekli bulut altyapılarına doğru kaymaktadır (Aulanko-Jokirinne ve Hudson, 2024). Dolayısıyla bulut, kullanıcıya sınırsız yakın görünen bir hizmet deneyimi sunsa da bu deneyimin arkasında arazi, enerji, su, veri merkezi ve ağ altyapılarına dayalı maddi bir üretim düzeni bulunmaktadır. Maddi düzen, bulut sermayesinin küresel birikim ilişkileri içerisinde ele alınmasını zorunlu kılar. Küresel Kuzey-Küresel Güney ikiliği tam da bu noktada devreye girmektedir. Küresel Kuzey'in Güney'den net olarak 12 milyar ton hammadde eşdeğeri, 822 milyon hektar arazi, 21 exajoule enerji ve 188 milyon kişi-yılı emek aktardığı hesaplanmaktadır. Bu aktarımın Kuzey fiyatlarıyla parasal karşılığı 10,8 trilyon dolar; 1990-2015 dönemindeki toplam karşılığı ise 242 trilyon dolardır (Hickel, Dorninger, Wieland ve Suwandi, 2022, s. 1). Bu rakamlar teknolojik bağımlılığın, geçmişten gelen köklü bir yapıya dayandığını göstermektedir.

Benzer biçimde, 1960-2018 döneminde Küresel Güney'den Kuzey'e eşitsiz değişim yoluyla aktarılan değer 62 trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. Kayıp büyüme

hesaba katıldığında bu miktar 152 trilyon dolara çıkmıştır (Hickel, Dorninger, Wieland ve Suwandi, 2022, s. 1). Bu durum, sömürgecilik sonrası dönemde de zengin ülkelerin gelir ve tüketim düzeylerini Güney'den aktarılan değer üzerinden sürdürdüğünü kanıtlamaktadır. Dolayısıyla bulut ekonomisinin yükselişi küresel emek, enerji ve kaynak akışları üzerinden işlemekte; Kuzey'in çıkarlarına işleyen eşitsiz değişim ilişkilerinin dijital çağdaki devamlılığını sağlamaktadır.

Bulutun stratejik önemi, sahiplik yapısında yatmaktadır. Bulut sağlayıcıları temel olarak Amazon, Microsoft, Google ve Alibaba gibi büyük teknoloji şirketlerinin elinde toplanmaktadır (Kollar ve Stokols, 2026, s. 41). Yüksek ölçekli bulut altyapıları, bilişim kaynaklarına hangi koşullarda erişileceğine karar verebilen yeni eşik bekçileri yaratmıştır (Aulanko-Jokirinne ve Hudson, 2024). Bu nedenle bulut, dijital ekonomi içerisindeki bağımlılığın itici gücüdür.

Bulut altyapısının işleyişinin en görünür olduğu alanlardan biri sosyal medya platformlarıdır. Facebook, Instagram, YouTube, TikTok ve X gibi platformlarda kullanıcıların yüklediği ortak bulut altyapılarında depolanır. Bu süreçte kullanıcı davranışları devamlı olarak işlenir ve ekonomik bir değere dönüştürülür. Sosyal mecraları ellerinde bulunduran şirketler, kullanıcı verilerini istedikleri gibi toplayabilmekte, işleyebilmekte ve yapay zekâ modelleri için kullanılabilir hale getirmektedir. Bu durum, özellikle de Güney ülkelerinde yer alan kullanıcıların içeriklerinin kendi ulusal düzenlemeleri dışında kalan, denetleyemedikleri ve örtük bir rıza ile kabul etmek zorunda oldukları çeşitli kurallara boyun eğmelerini zorunlu hale getirmiştir.

Önümüzdeki tablo, bulut altyapısının sebep olduğu küresel eşitsizliği görünür kılmaktadır. Bu eşitsizliği anlamlandırmak için, bu bölümde dünyadaki bulut politikaları iki temel hat üzerinden ele alınacaktır. İlk aktör, küresel veri akışlarını yönlendiren ve bulut altyapısına sahip olan, geçmişten getirdiği sömürgeci karakteri kullanarak bulut

sermayesini yöneten Küresel Kuzey'dir. Bu güç yalnızca bulut sermayesini yönetmekle kalmamakta, hukuki, diplomatik ve finansal araçlardan da yararlanmaktadır. Buna karşılık, söz konusu altyapısal egemenlik mimarisi içinde bağımlı bir yerde konumlanan, yerel veri kontrolünü sağlamada kısıtlılıklar yaşayan ya da bu sisteme karşı bir teknoloji savaşına giren ülkeler Küresel Güney bağlamında sınıflandırılmıştır. Bölüm boyunca, akademik çalışma bulgularından Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlara, devletlerin politika belgelerinden çokuluslu teknoloji tekellerinin stratejilerine uzanan geniş bir belge yelpazesi mercek altına alınacak; böylece söylem çözümlemesi öncesinde sistemin genel işleyişi ortaya konacaktır.

3.1. Küresel Kuzey’de Bulut Tabanlı Politikalar

Küresel Kuzey, bulut sermayesini bizzat üreten, sermaye dolaşımını kontrol eden ve hukuki normları tek taraflı olarak uygulayan bir güç olarak, mutlak bir mülkiyet ilişkisi yürütmektedir. Küresel Kuzey’in ileri teknoloji endüstrilerindeki üretim gücü ve bulut mimarisi içindeki hakimiyeti incelediğinde; küresel arama motoru pazarında, işletim sistemlerinde ve bulut altyapısı hizmetlerinde ezici bir oranda ABD merkezli çok uluslu firmaların baskın olduğu görülmektedir. Fiziksel coğrafyaların sınırlarının yerini bilgisayar kodlarının, algoritmaların ve bulut mimarisinin aldığı bu sistemde, mülkiyet çok boyutlu bir görünüm sergilemektedir. Yazılım, donanım ve ağ bağlantılarını içeren bu yapı içerisinde, asimetrik bir ekonomik ve politik birikim sağlanmaktadır (Kwet, 2019, s.1).

Değindiğimiz altyapısal mülkiyet yapısı ve bunun sonucu olan asimetrik bağımlılık, yalnızca Küresel Kuzey-Küresel Güney ikiliği ile açıklanamayacak kadar çetrefilli bir yapıya sahiptir. Bu sebeple Kuzey’in kendi içinde ayrışmalara da dikkat etmekte fayda vardır. Bu bağlamda AB ve ABD arasında da derin bir bağımlılık ve pazar asimetrisi söz konusudur. AB, küresel kapitalist sistemde gelişmiş ve kural koyucu bir

güç olsa da teknolojik tedarik ve bulut pazarı ölçeğinde ABD teknoloji firmalarına büyük oranda bağımlı bir görünüm sergilemektedir. Günümüz pazar verileri itibarıyla, Avrupa kıtasındaki toplam bulut pazarının %70'inden fazlası doğrudan ABD menşeli üç büyük teknoloji şirketi olan Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure ve Google Cloud tarafından kontrol edilmektedir (Kunert, 2022). AB her ne kadar kendi bulut sağlayıcılarına, telekomünikasyon bağlantılarına ve teknoloji şirketlerine sahip olsa da ABD'li firmaların sahip olduğu ölçek sermayesinden yoksundur ve AR-GE kapasitesinin nispeten düşük yapısı nedeniyle pek çok teknoloji pazarının dışına itilmektedir.

AB ülkeleri, bu süreçte hem kritik kamu verilerini hem de stratejik öneme sahip tıbbi ve finansal bilgilerini ABD merkezli altyapılarda barındırmak zorunda kalmaktadır. Bu durum, AB'nin uzun süredir kurumsal belgelerinde hedeflediği stratejik otonomi ve veri egemenliği ilkelerini zedelemektedir. Bulut sermayesinin belli bir coğrafi ve siyasi merkezde yoğunlaşması ile Batılı devletlerin ortak mekanizmaları dahi bağımlılık döngüsünün içine sıkışmaktadır (Chakhava ve Hikes-Wurm, 2024, s.95-96). Fakat hem AB'nin hem de ABD'nin Küresel Güney'e ilişkin stratejilerinde ortak bir mantık ile hareket ettiği görülmektedir.

Dünyadaki bulut yatırımlarının ve uygulamalarının genel görünümüne bakıldığında, tekelleşmenin coğrafi sınırları aştığı ve Küresel Güney'i bu sisteme entegre eden bir genişleme amacı olduğu görülmektedir. Dev ölçekli bulut platformları, dünya genelindeki kamu mekanizmalarını, özel şirketlerin yönetim süreçlerini ve sivil toplum kuruluşlarının verilerini tek başına barındırmaktadır. Bu model ile dünya genelindeki milyarlarca kullanıcı ve yerel kurum, çevrede sadece bir veri üreticisi konumunda kalırken; merkezdeki çok uluslu şirketler, bulut altyapılarında yer alan verinin mülkiyetini elinde bulundurmaktadır (Kwet, 2019, s.17). Söz konusu mülkiyet yapısı sayesinde yerel ekonomilerin ürettiği değer ve bütçeler ile Küresel Kuzey merkezli altyapı tekellerine doğru kesintisiz bir finans akışı ve kaynak çıkarma mekanizması işletilmektedir. Örneğin

Meta'nın Free Basics gibi uygulamalar üzerinden Küresel Güney kullanıcılarının davranışsal ve demografik verilerini kapalı bahçe (walled garden)⁵ modeli ile elde etmesi, bu kaynak çıkarımı biçiminin en somut örneklerinden biridir. Benzer şekilde, Google'ın Latin Amerika'daki yükseköğretim kurumlarına sağladığı ücretsiz bulut depolama desteğini pazar bağımlılığı oluştuktan sonra tek taraflı sözleşmeler ile ücretli modellere aktarması, üretilen bağımlılığı net şekilde göstermektedir (Khalid, 2025).

Küresel Kuzey'in platform politikaları, şirketler ile devletler arasındaki ilişkiyi somutlaştırmaktadır. Facebook bu bağlamda önemli örneklerden biridir. Platform şirketleri, teknoloji, araştırma-geliştirme ve ticaret alanlarındaki kamu politikalarını etkilemek için aktif biçimde devreye girmekte ve kendi ticari çıkarlarını destekleyecek düzenlemelerin oluşması için hükümetler üzerinde baskı kurmaktadır. Bu durum, şirketlerin piyasa aktörleri olmanın ötesine geçerek politika yapım süreçlerine müdahil olan güçlü kurumsal aktörler haline geldiğini göstermektedir. Facebook gibi platform devleri, hükümetle “kamu-özel ortaklığı” biçiminde işleyen dikey bir bütünleşme kurmuştur (Jin, 2020, s. 192). Böylece Küresel Kuzey'in platform politikaları, devletin şirketleri dışarıdan düzenlediği klasik bir modelden çok, devlet ve platform şirketleri arasında karşılıklı çıkar ilişkilerinin kurulduğu bir modele evrilmiştir.

Facebook'un ABD hükümetiyle kurduğu ilişki, bu yapının somut örneklerinden biridir. Platformun ABD hükümetini düzenli olarak lobicilik yoluyla etkilemeye çalıştığı belirtilmektedir. Şirketin lobicilik harcamalarının 2009'da 207.878 dolardan 2017'de 11,5 milyon dolara yükselmesi, platform şirketlerinin teknoloji politikalarının şekillenmesinde ne kadar etkili hale geldiğini göstermektedir. 2017 yılında Facebook'tan daha fazla lobicilik harcaması yapan platform şirketleri yalnızca Google ve Amazon olmuştur (Jin,

⁵ Walled garden, kullanıcının ağ tabanlı içerik ve hizmetlere erişimini kontrol eden bir ortamdır. Temel olarak, belirli materyallere erişim sağlamak veya diğer materyallere erişimi engellemek amacıyla kullanıcının gezintisini belirli alanlara yönlendirir. Kaynak:

<https://www.techtarget.com/searchsecurity/definition/walled-garden>

2020, s. 193). Bu veri, ABD merkezli platform şirketlerinin doğrudan politika alanına müdahale ettiğini göstermektedir.

Facebook'un ABD hükümetine lobicilik yapmasının temel nedenlerinden biri, şirketin küresel pazar genişlemesini destekleyen “enformasyonun serbest akışı” doktrininin korunmasıdır. Enformasyonun serbest akışı ilkesi, ABD medya şirketlerinin dünya çapındaki yayılımını, Amerikan değerlerinin küreselleşmesini destekleyen ideolojik zemini sağlayan tarihsel bir söylemdir. Bu söylem, dijital çağda internet özgürlüğünü destekleme ilkesiyle birlikte güncellenmiştir (Jin, 2020, s. 193).

Facebook örneğinde görüldüğü üzere, “serbest akış” ilkesi ABD merkezli platformların küresel pazarlara daha kolay erişmesini, kullanıcı verilerini toplamasını ve bu verileri ekonomik değere dönüştürmesini sağlayan bir politika çerçevesi üretir. Facebook ve benzeri platformlar, kullanıcıların ürettiği verileri biriktirip paraya çevirerek kâr elde etmektedir (Jin, 2020, s. 194). Bu nedenle platform politikaları, veri akışlarının ve kullanıcı etkinliklerinin küresel ölçekte belirli şirketlerin denetimine girmesini mümkün kılar.

Facebook'un küresel ölçekte kullanıcı verisi biriktirme kapasitesi, yalnızca şirketlerin ticari faaliyetleri açısından değil, devlet kurumlarının gözetim ve bilgi savaşı pratikleri açısından da önem taşır. ABD Ulusal Güvenlik Ajansı, internet hizmetlerinden iletişim verilerini doğrudan toplamakta ve internet altyapılarına ulaşarak veri çekebilmektedir. Bu şekilde büyük miktarda kişisel veri hem şirketler hem de devlet kurumları için erişilebilir hale gelmiştir (Jin, 2020, s. 195). Bu süreç, özellikle de Küresel Güney ülkelerini savunmasız bırakmış, verilerinin denetimini bütünüyle ellerinden almıştır. Küresel Kuzey'in platformlara yönelik politikaları, ABD merkezli platform kapitalizminin küresel ölçekte kurumsallaşmasını sağlayan söylemsel, ekonomik ve jeopolitik düzenekler olarak değerlendirilebilir.

Bulut altyapılarının ve dijital kapitalizmin arka planında, Küresel Güney'in insan emeğinin ve doğal kaynaklarının küresel üretim zincirine dahil edildiği bir hiyerarşi vardır. Bu sürecin belirleyici unsurlarından biri de yapay zekâdır. OpenAI, ChatGPT gibi gelişmiş büyük dil modellerini eğitmek ve üretilen ham verileri tasnif etmek amacıyla Kenya gibi ülkelerin taşeron işçileri düşük ücretlere çalıştırmaktadır (Miller, 2026). Yapay zekâ sistemlerinin temel girdisini oluşturan veriler, Küresel Güney halklarının ucuz ve güvencesiz emeği ile tasnif edilmektedir; bu durum tarihsel sömürgeciliğin hammadde tedarik süreci ile benzerlikler taşımaktadır.

Dijital kapitalizmin üretim sürecindeki geleneksel emek sömürüsü de net şekilde görülmektedir. Akıllı cihazların ve veri depolama merkezlerinin temelinde kobalt madeni vardır. Bu maddenin tedarikinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki güvencesiz ve kayıt dışı maden sahalarında çocuk işçiliği de dahil olmak üzere ağır insani koşullar işletilmektedir. Lityum üretimi için ise Latin Amerika ülkelerinden pek çok yerel işçi çalıştırılmakta, bu işçiler kuzeyli meslektaşlarına kıyasla hem çok düşük bir ücretle çalışmakta hem de çevre kirliliğine maruz bırakılmaktadır (Khalid, 2025). Bu durum, bulut sermayesinin yalnızca yazılımsal bir boyuta indirgenemeyeceğini ve Küresel Güney'in doğal kaynaklarını ve emeğini sömüren bir yapıyı yeniden ürettiğini göstermektedir.

Küresel ölçekteki organizasyonlara, ulusal güvenlik stratejilerine ve aktörlerin resmi vizyon belgelerine odaklanıldığında, Küresel Kuzey'in kendi içinde hem çok taraflı bir süreç yürüttüğü hem de derin bir jeopolitik güç savaşına girdiği görülmektedir. Dünya Bankası gibi finans kuruluşlarının, gelişmekte olan ülkelere yönelik yapısal uyum ve dijitalleşme programlarında, bu ülkelerin altyapılarını küresel teknoloji ürünlerine ve bulut sistemlerine entegre etmeyi bir ön şart olarak sunduğu görülmektedir (World Bank, 2021) Bu yönlendirmeler, kamu bütçelerinin yerli yazılım veya ulusal veri projelerine harcanmasını verimsizlik olarak görmekte ve Güney devletlerini Kuzey firmalarına

bağımlı kılmaktadır. Devlet düzeyindeki resmî belgelerde ise temel olarak ulusal güvenlik, istihbarat ve küresel hegemonya stratejilerinin merkeze alındığı anlaşılmaktadır. ABD federal hükümeti tarafından 2018 yılında yasalaştırılan *CLOUD Act (Clarifying Lawful Overseas Use of Data)* düzenlemesi, ABD merkezli sunucularda barındırılan tüm verilerin -verinin fiziksel olarak hangi ülkede depolandığına bakılmaksızın- doğrudan erişim hakkını saklı tuttuğunu ilan etmiştir. Bu durum ABD'nin hukuki egemenliğini bulut üzerinden sağladığının ve ulusal veri koruma yasalarını bütünüyle geçersiz kıldığının en önemli göstergelerinden biridir.

Avrupa Birliği, bu yaptırımların yaratacağı bağımlılığı ve ekonomik riskleri fark ederek, on yılda bir yayımladığı strateji belgelerinde dijital egemenlik, teknolojik egemenlik ve strateji temalarına ağırlık vermiştir. Dijital ekosistem içerisindeki bu riske yönelik çok sayıda hukuki düzenleme ve politika programı da ortaya konmuştur. Avrupa Komisyonu tarafından yürürlüğe sokulan bu düzenlemelerin bir kısmı; *Dijital On Yıl Politika Programı*, *Yapay Zekâ Yasası*, *Avrupa Çip Yasası*, *Dijital Hizmetler Yasası* ve *Dijital Pazarlar Yasası* şeklindedir (Chakhava ve Hikes-Wurm, 2024, s. 95-96). Birlik bu yollar ile kendi iç pazarını ve ABD tekellerinin pazar gücünü sınırlandırmayı amaçlamaktadır. GAIA-X gibi Avrupa merkezli, güvenli ve birlikte çalışabilir bir bulut altyapısı girişimi ile düzenleyici bir güç olmayı isteyen AB'nin önünde çeşitli açmazlar da vardır. Kıta genelindeki bulut harcamalarının önemli bir miktarı ABD'ye gitmeye devam etmekte, Avrupa merkezli bulut girişimleri ise pazarın marjinal alanlarına sıkışmaktadır (Schaefer, 2026). Küresel pazar, bu süreçteki gücünü önemli ölçüde ABD devletinden almaktadır.

Bu süreçte, teknoloji şirketlerinin çıkarları ile ulusal devlet planlamaları arasındaki uyum dikkat çekicidir. Küresel Kuzey'in teknoloji devleri, yalnızca ticari birer aktör değildir. Aynı zamanda ABD askeri ve istihbari hedefleriyle uyum içerisinde. Bu firmalar, anti-tröst soruşturmalarını hafifletmek, veri gizliliği yasalarını kendi

modellerine uygun biçimde esnetmek, etik tartışmaları yönlendirmek ve dijital egemenliği sağlama almak amacıyla lobicilik faaliyetlerine yıllık 150 milyon dolardan fazla bir bütçe ayırmaktadır (Corporate Europe Observatory, 2025). Bu finansal güç, şirketlerin devlet politikalarını bizzat şekillendirmelerini sağlamaktadır. Devlet aygıtı ise kendi ulusal firmalarının küresel pazar hakimiyetini stabil tutmak için korumacı ekonomi politikaları, gümrük engelleri ve tek taraflı yaptırım gibi uygulamaları devreye sokmaktadır. Nitekim ABD hükümeti, yabancı menşeli teknoloji aktörlerinin (Huawei) Küresel Güney coğrafyasında 5G ağları ve bulut merkezleri inşa etme girişimlerine karşı çıkmış; bu eylemleri ulusal güvenlik tehdidi bahanesini öne sürerek engellemiştir (Khalid, 2025). Söz konusu tablo, devletlerin de birer tekel gibi işleyerek rakipsiz olmak adına her tür hamleyi yapabildiğini ve ABD'nin teknolojik hegemonyasını koruyabilmek adına Asya firmalarına uyguladığı hamleleri gözler önüne sermektedir.

Devlet-şirket uyumunun küresel sistemdeki en çarpıcı boyutlarından birini, çok uluslu şirketlerin Küresel Güney ülkelerinin hukuki süreçlerine direnişinde görebilmekteyiz. Kimi zaman bu ülkelerin mahkeme kararlarına dahi karşı çıkan, hatta işlevsizleştiren çok uluslu şirketler, kendi menşei ülkelerinin hukuk sistemini ve anayasal ilkelerini emperyal birer yasal silah gibi kullanmaktadır (Curzi ve Grenier, 2026). Sosyal ağlar, mikrobloglar ve bulut tabanlı içerik dağıtım platformları, egemen devletlerin mahkemelerince verilen kararlar doğrultusunda hareket etmektedir. Bu doğrultuda ulusal mahkemelerce dezenformasyonla mücadele, kamu düzeninin korunması veya demokrasiye yönelik saldırıların engellenmesi gibi amaçlarla verilen içerik kaldırma veya hesap engelleme gibi kararlar uygulamaya konmamaktadır. Bu durum bizlere, ulusal hukukun zayıfladığı ve Amerikan federal hukukunun tüm dünyaya hükmedebildiği bir dijital düzenin içerisinde yaşadığımızı göstermektedir.

Söz konusu organik iş birliğinin kendini gösterdiği alanlardan biri de askeri ve sivil gözetim mekanizmalarıdır. Veri sızıntıları, bu duruma yönelik en somut örneklerden

biridir. Özellikle de Snowden belgelerinden anlayacağımız üzere, işletim sistemlerinden bulut altyapısına kadar her tür mekanizmayı kontrol eden teknoloji devleri, ABD Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) ve diğer istihbarat kurumlarına kendi veri merkezi sistemlerinde kurumsal arka kapılar açarak küresel kitle gözetimine doğrudan aracılık etmektedir (Khalid, 2025; Kwet, 2019, s. 2). Bu gerçeklik, tekno-iyimser söylemin bir yenilik ve özgürlük iddiasıyla sunduğu teknolojinin yeni sömürgeci güdülerle kullanılış biçimini göstermektedir. Küresel Güney'in tüm bileşenleri (vatandaşlarından kamu kurumlarına kadar) bu altyapıları ve bulut servislerini kullandıkları sürece Küresel Kuzey'in kesintisiz veri kaynağı olmaya devam edecektir. Herhangi bir yerel adli soruşturma kapsamında ilgili platformlardan veri talep eden bir Küresel Güney devleti, ağır bürokratik engellere ve uluslararası antlaşmaların kısıtlayıcı süreçlerine tabi tutularak aylarca bekletilirken; ABD istihbarat ve güvenlik ajansları ulusal güvenlik gerekçesiyle bu verilere doğrudan erişebilmektedir.

Gördüğümüz gibi, mevcut ulusal veri koruma kanunları ve yasal düzenlemeler, teknoloji şirketlerinin veri çıkarma, verileri sınır ötesine taşıma ve işleme etkinlikleri ile kurduğu baskıyı engellemekte yetersiz kalmaktadır (Coleman, 2019, s. 431). Küresel Kuzey bu bağlamda, bulut politikaları ve kurumsal pratikler aracılığıyla dijital egemenliğini kuran bir gücü temsil etmektedir. Bu güç, şirket çıkarları ile devlet aygıtını ortak bir hedef doğrultusunda birleştiren ve dünyayı kendine bağımlı hale getiren rantiyeleşmiş ABD hegemonyasını eksiksiz şekilde ifade etmektedir.

Yukarıda genel düzeyde ele alınan Küresel Kuzey hakimiyetini, mülkiyet ilişkilerini ve ortaya çıkan yapısal bağımlılık ağlarını somut olarak kavrayabilmek adına, egemen aktörlerin resmi devlet kurumları tarafından ilan edilen strateji belgelerini, ulusal planlarını ve vizyon programlarını incelemek gerekmektedir. Bu planlarda yer alan somut operasyonel hedeflere, yatırım programlarına ve kurumsal mekanizmalara odaklandığımızda, bulut politikalarının genel seyrini daha rahat anlamlandırabileceğiz.

ABD'nin resmi kurumsal planlamalarına bakıldığında, devlet aygıtının kamu yönetimini bulut sistemlerine uyumlandırma ve veriyi stratejik bir varlık olarak konumlandırma sürecinin silsile halinde ilerlediği görülmektedir. ABD federal kurumlarının bilişim altyapısında dönüşüm yapmayı hedefleyen ve Beyaz Saray direktifiyle şekillendirilen *Digital Government Strategy* (2012) belgesi, kamu verilerinin dijital platformlarda açık, makine tarafından okunabilir ve erişilebilir şekilde depolanmasını şart koşmuştur. Bu belgenin temel stratejik hedefi, tüm yüksek değerli veri varlıklarının web tabanlı uygulama programlama arayüzleri (Web API) üzerinden dış paydaşların (özel teknoloji şirketlerinin) kullanımına uygun şekilde bulut ortamlarında yapılandırılmasıdır (White House, 2012, s. 10).

Bu öncü programların yönetsel ve hukuki altyapısını pekiştiren ve kamu yönetimini bütünüyle bulut-yerli (cloud-native) sistemlere geçirmeyi amaçlayan dönüşüm; ABD Yönetim ve Bütçe Ofisi (OMB) tarafından yürürlüğe konulan *Federal Cloud Computing Strategy* (2019) belgesiyle yeni bir aşamaya taşınmıştır. Bu belgeyle, "İlk Önce Bulut" (Cloud First) doktrini yerini "Akıllı Bulut" (Cloud Smart) stratejisine bırakmıştır (OMB, 2019, s. 3). Akıllı Bulut strateji belgesinde ilan edilen somut hedefler; federal kamu kurumlarının kendi bünyelerinde bağımsız veri merkezi altyapıları işletmesinin bütünüyle terk edilmesine ve bulut tedarik süreçlerinin büyük ölçek ekonomisine sahip ticari ortaklardan hizmet satın alacak şekilde yapılandırılmasına dayanmaktadır (OMB, 2019, s. 2; 17). Belgede açıkça tanımlanan kategori yönetimi ve katı hizmet seviyesi antlaşması (SLA) modelleri, devletin en kritik güvenlik ve sivil kamu verilerinin yönetimini doğrudan özel sektörün elindeki yüksek ölçekli bulut ekosistemlerine entegre etmeyi hedeflemektedir (OMB, 2019, s. 10-12). Bu süreç, verinin ulusal ve küresel düzeyde ekonomik büyüme, yapay zekâ optimizasyonu ve kaynak yönetimi için kaldıraç olarak kullanılacak "stratejik bir varlık" şeklinde tanımlandığı *Federal Data Strategy 2021 Action Plan* belgesiyle nihai aşamasına ulaşmıştır (Federal

Data Strategy, 2021, s. 24). Planlama kapsamında federal kurumların veri yönetim düzeyini artırması, yapay zekâ ve otomasyon altyapılarını ticari bulut sistemleri üzerinde ortak panellerde birleştirmesi ve devletin satın alma gücünü büyük altyapı ortaklıkları lehine bir kaldıraç olarak kullanması, birer hedef olarak kesin tarihlere bağlanmıştır (Federal Data Strategy, 2021, s. 20).

ABD'nin planlamaları, dış politika ve küresel kalkınma yardımı programları üzerinden sınır ötesi bir genişleme modeline dönüştürülmüştür. ABD Dışışleri Bakanlığı tarafından yürürlüğe koyulan *United States International Cyberspace and Digital Policy Strategy* (2024) belgesi, bulut mimarisini ve küresel veri politikalarını Amerikan dış politikasının merkezine yerleştirmektedir. Belgede ilan edilen en somut stratejik hedef, küresel düzeyde bir "dijital dayanışma" ağı kurmak ve bu ağı dahil olan ortak ülkelerin dijital altyapılarını koruma altına almaktır (U.S. Department of State, 2024, s. 20; 60). Ancak plan detaylı olarak incelendiğinde, bu dijital dayanışmanın esasında Amerikan standartları ve firmaları lehine olduğu görülmektedir (U.S. Department of State, 2024, s. 21). Belgede, denizaltı fiber optik kablo hatlarının fiziksel güvenliğinden sınır ötesi veri akışlarına ve bulut güvenliği standartlarına kadar her düzeyde Amerikan firmalarının pazar payını korumak ve artırmak bir dış politika hedefi olarak tanımlanmaktadır (U.S. Department of State, 2024, s. 21; 29).

Şu ana kadar incelediğimiz belgeler arasında en somut saha operasyonları ve kalkınma yardımları ise ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) tarafından yayımlanan *Information Technology Strategic Plan (2024-28)* belgesinde görülmektedir. USAID'ın temel stratejisi, dünya genelindeki tüm insani yardım ve kalkınma programlarını bulut tabanlı sistemlere endekslemektedir. Belgedeki ana hedeflerden biri, birden fazla yabancı kaynaktan gelen akışları tek bir veri platformunda birleştirmek ve tahmine dayalı modelleri bu sisteme dahil etmektir. Ajans bünyesindeki Bilgi Teknolojileri Dairesi ise yapay zekâ, makine öğrenmesi ve otomasyon teknolojilerini

temel olarak gerçek zamanlı veri analizini esas çalışma biçimi haline getirmeyi planlamaktadır (USAID, 2023, s. 14-18). Bu noktada dikkat çekici olan, insani yardımdan faydalanan Küresel Güney vatandaşlarının verilerinin Küresel Kuzey altyapılarında depolanması ve çeşitli çıkarlar doğrultusunda işlenecek olmasıdır. İkinci bölümde incelediğimiz Mirca Madianou'nun (2019) “teknokolonyalizm” kavrayışı ile ortaya koyduğu bu durum, yardım adı altında gerçekleştirilen faaliyetlerin dahi sömürge sürecinin nesnesi haline gelebildiğini göstermektedir. ABD'nin tamamıyla şirket çıkarlarıyla uyuşan planlamalarına ek olarak, Küresel Kuzey'in bir diğer önemli temsilcisi AB'nin stratejik hedeflerine bakmak önemlidir.

Avrupa Birliği'nin strateji belgelerini incelediğimizde, Küresel Kuzey'in içsel güç asimetrisini dengeleme ve genişleme amaçlarına dayanan bir ajanda karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan *2030 Digital Compass: The European Way for the Digital Decade* (2021) belgesi, birliğin dijital bağımlılıklarını yönetmek ve teknolojik tabanını güçlendirmek üzere belirlediği hedefleri içermektedir. Bu hedefler arasında 2030 yılına kadar tüm kamu hizmetlerinin %100 oranında çevrim içi ortama taşınması, vatandaşların dijital kimlik kullanması ve sağlık hizmetlerinin bütünüyle bulut tabanlı sistemlere taşınması planlanmaktadır (European Commission, 2021, s. 11). Ancak bu yoğun dijitalleşme hedefleri, Avrupa'nın kendi egemen bulut altyapısına sahip olmaması durumunda karşı karşıya kalacağı riskleri de beraberinde getirmektedir. Avrupa Komisyonu'nun kendi bünyesinde hazırladığı *European Commission Cloud Strategy* (2019) belgesi, sistemin "bulut-yerli çözümlere" entegre edilmesini hedeflemektedir. Bu geçişin ABD'li sağlayıcılara bağlı kalmadan yürütülmesi de şart koşulmaktadır (European Commission, 2019, s. 11, 28).

AB'nin veri pazarındaki egemenlik vizyonunu en net şekilde ortaya koyan metin ise *A European Strategy for Data* (2020) strateji belgesidir. Bu belgeyle verinin AB içerisinde serbestçe akabileceği belirtilmekte ancak AB normlarına uygun bir “Avrupa

veri alanı” inşa etmek amaçlanmaktadır (European Commission, 2020, s. 1). İlgili amaç doğrultusunda, ortak veri alanları ve bulut altyapısı için 4 ila 6 milyar euroluk bir yatırım yapılması somut finansal hedef olarak belirlenmiştir (European Commission, 2022, s. 2). Bu yöntem, Amerikan bulut sunucuları yerine Avrupa tabanlı güvenli veri alanları oluşturma ve birlik ülkelerinin verilerini Avrupa coğrafyasında tutma stratejisinin ürünüdür (European Commission, 2020, s. 2; European Commission, 2022, s. 2).

Avrupa Birliği’nin kendi iç pazarını korumak ve teknolojik egemenliğini sağlamlaştırmak adına yayımladığı stratejiler, Küresel Güney ülkeleriyle kurduğu ticari ilişkileri düzenleyen dış ticaret politikalarındaki genişleme hedefleriyle de uyumludur. Transnational Institute (TNI) tarafından hazırlanan *Digital Colonialism: Analysis of Europe’s Trade Agenda* (2021) raporu, AB’nin çok taraflı dijital ticari anlaşmaları üzerinden yürüttüğü planlamaları deşifre etmektedir. Kendi veri egemenliğini korumak için kurallar koyan AB, Küresel Güney ülkeleriyle yürüttüğü ticari anlaşmalarda bağlayıcı maddeler eklemiş ve bunu bir dış ticaret hedefi olarak lanse etmiştir (Scasserra ve Martínez Elebi, 2021, s. 1-3).

AB’nin dış ticaret ajandasında yer alan somut maddeler; verinin sınır ötesi serbest akışının garanti altına alınmasını, algoritmaların yerel hükümetlere hesap verebilirliğinin yasaklanmasını ve Küresel Güney hükümetlerinin yabancı altyapılara yönelik "yerli sunucu barındırma" zorunlulukları getirmesinin engellenmesini içermektedir (Scasserra ve Martínez Elebi, 2021, s. 7;10). Bu planlama, Küresel Güney ülkelerinin ulusal veri koruma kanunlarını işletmelerini ve yerli bulut altyapılarını geliştirmelerini hukuken imkânsız hale getirmeyi amaçlamaktadır (Scasserra ve Martínez Elebi, 2021, s. 15). Böylece AB, kendi ticaret politika belgeleri vasıtasıyla çok uluslu şirketlerin Küresel Güney’in pazar verilerine serbestçe erişebileceği, bu verileri kendi Kuzey sunucularına aktararak işleyebileceği ve Güney’i kalıcı bir bağımlılık halkasına hapsedeceği bir küresel serbest piyasa mimarisi inşa etmektedir (Scasserra ve Martínez Elebi, 2021, s. 18;22).

Birlik kendi çıkarlarını korurken, Küresel Güney'in hakları söz konusu olduğunda ABD'ye benzer eğilimler göstermektedir.

Küresel Kuzey ülkelerinin genel görünümü, kendi verilerini koruyan fakat aynı zamanda Küresel Güney'in bulut altyapısını ele geçirmeyi amaçladığı bir sistem üzerine kuruludur. Benzer bir planlama, uluslararası finans ve kalkınma kuruluşlarının çok taraflı raporları, hibe ve kredi mekanizmaları ile de gerçekleşmektedir. Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi küresel kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapılarını dönüştürmek üzere hazırladıkları küresel politika raporlarında bulut teknolojilerini ve veri odaklı yönetim modellerini merkeze almaktadır. Bu raporlardaki temel hedefleri anlamlandırmak için Dünya Bankası'nın raporlarını da inceleyeceğiz.

Dünya Bankası Grubu'na yayımlanan *World Development Report 2021: Data for Better Lives* raporu, veriyi kalkınma planlamasının merkezine yerleştirmektedir. Raporda ifade edilen temel hedef, “ulusal veri sistemleri” inşa etmek ve bu sistemleri uluslararası dijital ekonomiye entegre etmektir. Bu planlama kapsamında, Küresel Güney hükümetlerine şeffaflığı artırmak, sosyal politikalar üretmek ve tüm üretim süreçlerini “veri güdümlü” hale getirmek gibi hedefler konmuştur. Raporun detaylarına inildiğinde ise kolaylaştırıcı olarak tanımlanan, ulusal sistemlerin fiziksel olarak barındırılacağı bulut mimarisine ilişkin hiçbir hedefin yer almadığı görülmektedir. Tam tersine, mevcut ticari bulut sağlayıcılarından hizmet alınarak idari süreçlerin yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (World Bank, 2021). Bu vurguyu, Dünya Bankası'na yayımlanmış bir başka rapor olan *Information and Communications for Development 2018: Data-Driven Development*'da daha somut şekilde görebilmekteyiz. Bu plan kapsamında, tarımdan sağlık hizmetlerine, eğitimden ulaşım kadar tüm sektörlerin dijital dönüşüme entegre olması, nesnelerin interneti ve bulut tabanlı uygulamaların yürürlüğe konması temel proje hedefleri olarak sunulmaktadır (World Bank, 2019). Ülkelerin her tür verisinin bulut

sistemleri üzerinde toplanması, Dünya Bankası kredilerinin verilmesinde bir ön şart haline gelmiştir.

Dünya Bankası'nın bu hedefleri incelendiğinde, Küresel Güney'in yönetsel ve toplumsal işleyişinin, bulut altyapısı aracılığıyla bağımlı kılınmak istendiği anlaşılmaktadır. Küresel kuruluşlar vasıtasıyla eğitim sistemlerini çok uluslu şirketlerin bulut tabanlı platformlarına taşıyan veya ulusal sağlık verilerini uluslararası veri entegrasyon havuzlarına açan gelişmekte olan ülkeler, aslında vatandaşlarının en hassas biyometrik, davranışsal ve kamusal verilerini doğrudan Küresel Kuzey merkezli ticari veri işleme ve algoritma eğitimi süreçlerine dahil etmektedir. Yapılan yönlendirmeler, güney ülkelerinin kamu bütçelerinin ulusal bulut altyapısına harcanması yerine, bulut abonelik ücretleri adı altında sürekli olarak çok uluslu altyapı tekellerine aktarılmasına sebep olan mali bir bağımlılık döngüsüne yol açmaktadır.

Küresel Kuzey'in uluslararası kuruluşlar üzerinden yürüttüğü bu genişleme yalnızca finans kuruluşlarıyla sınırlı değildir; Birleşmiş Milletler'in dijital teknolojilerden sorumlu uzmanlık kuruluşu olan Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) de benzer bir hatta konumlanmaktadır. Eylül 2025'te ITU, Google ile ITU-UNICEF ortaklığındaki Giga girişimiyle koordineli olarak Afrika'da yetersiz hizmet alan okullara yapay zekâ ve robotik eğitimi götürmeyi amaçlayan bir program başlatmıştır. Gana, Fildişi Sahili, Kenya, Nijerya ve Güney Afrika'da başlatılan program, 10-18 yaş aralığındaki öğrencilere internet bağlantısının yanı sıra uygulamalı yapay zekâ ve robotik becerileri kazandırmayı hedeflemekte ve Google.org tarafından bir milyon dolarlık fon ve yapay zekâ uzmanlığıyla desteklenmektedir (ITU, 2025; Google, 2025). Programın işleyişinde okullar önce Giga girişimi aracılığıyla internete bağlanmakta, ardından öğrenciler ITU'nun ilgili programları üzerinden yapay zekâ eğitimine erişmektedir. Bu örnek, uluslararası bir kuruluşun bir Küresel Kuzey teknoloji deviyle ortaklaşa, Küresel

Güney'in eğitim altyapısına yönelik bir dijital dönüşüm girişimi yürüttüğünü göstermektedir.

Bölümün başından beri gördüğümüz gibi, bulut sermayesinin üretilme alanı devlet-şirket iş birlikleridir. Bu noktada, devletlerin ve küresel kuruluşların politikalarına ek olarak; büyük teknoloji şirketlerinin büyüklüklerine, sayısal göstergelere ve kurum hedeflerine bakmak gerekir. Teknoloji devlerinin genel görünümü ve Amazon Web Services (AWS) ve Google Cloud gibi devasa teknoloji aktörlerinin yayımladığı strateji belgeleri incelendiğinde, üretilen bağımlılık örüntüleri de daha iyi anlaşılacaktır.

Mülkiyet yapısı, sunucu kapasitesi ve küresel pazar payı açısından bulut altyapısının en büyük aktörü konumunda yer alan Amazon Web Services, *AWS Cloud Adoption Framework* (AWS CAF) başlığı altında bir küresel dönüşüm anlayışı inşa etmektedir. AWS CAF, ülkelerin kamu kurumlarını ve özel sektör bileşenlerini geleneksel bilgi işlem altyapılarından çıkararak AWS bulut altyapılarına entegre etmek üzere tasarlanmış altı temel yetkinlik anlayışından (İş, Çalışanlar, Yönetişim, Platform, Güvenlik ve Operasyon) oluşmaktadır (Başkarada, 2021). Bir diğer belge olan *AWS CAF: Platform Perspective* ise hedef organizasyonların ve devlet kurumlarının yerel düzeyde işlettikleri geleneksel veri merkezlerini bütünüyle yerle bir eden bulut-yerli (*cloud-native*) mimarilere geçişi resmetmektedir (Amazon Web Services, 2026, s. 2; 11).

Belgelerde öne çıkan bir diğer vurgu ise çoklu hesap stratejileridir. Bu anlayış, hedef kurumca üretilen tüm veri varlıklarının AWS'ye bağlanmasını şart koşmaktadır (Amazon Web Services, 2026, s. 5-7). AWS'nin platform mimarisi ve veri saklama politikaları incelendiğinde "Bir Kez Yaz, Çok Kez Oku" (WORM-*Write Once, Read Many*) adı verilen bir yapı görülmektedir. Bu sistemde verinin depolanma aşamasında ve sisteme girildikten sonra kullanıcı dahil hiç kimse veri üzerinde bir değişiklik yapamaz ve bu durum kurumsal bir standart haline gelmiştir. Söz konusu teknik sistem, yerel

kurumların ve kamu otoritelerinin veri varlıklarını fiziksel ve hukuki olarak kendi yerel sunucularında tutma esnekliklerini ortadan kaldırmaktadır. Veriler, küresel bulut sağlayıcısının hakimiyetindeki mimari havuzlara hapsedilmektedir. AWS veri yönetişimi ve göç protokolleri uyarınca, göç projelerinde yer alan kamu ve özel sektör kurumlarının son beş yıllık donanım kullanımı ve uygulama performans geçmişi teknik analize tabi tutulmaktadır. Bu analizler, bellek tüketim ortalaması yüzde 5’in altında saptanan yerel yazılımları zombi uygulama olarak etiketlemekte ve sistem dışına itmektedir. Ayrıca yerel kurumlar, kendi yazılımlarını geliştirmekten alıkonmakta ve abonelik esasına dayalı “Hizmet Olarak Yazılım” modellerini satın almaya zorlanmaktadır. Gördüğümüz bu tablo, Küresel Güney coğrafyalarındaki yerli yazılım geliştirme kapasitesini ve devlet bütçelerini bulut rantının bir parçası haline getirmektedir.

Google Cloud da tıpkı AWS gibi ulus devletlerin veri egemenliğini aşmayı hedefleyen modeller tasarlamaktadır. Google’ın *Zero Trust Strategy with Google Distributed Cloud air-gapped* (2025) kitabında yer alan detaylar, şirketin ulusal sınırları koruma talepleri ile ne şekilde mücadele ettiğini ortaya koymaktadır. Geliştirilen sunucu sistemleri, kritik verileri kendi fiziksel sınırları içinde barındırma garantisi vermektedir. Bu yalıtılmış mimari, sıfır güven felsefesine dayanarak tüm kullanıcı içeriklerini Google denetimine tabi kılmaktadır (Google Cloud, 2025, s. 2). Bu teknik altyapı sayesinde, ulusal topraklar üzerindeki sunucular işlevsiz kılınmakta ve operasyonel mantık Küresel Kuzey’in tekeline kalmaktadır.

Şu ana kadar ele aldığımız çok sayıda uygulama ve politikaya baktığımızda, ikinci bölümde önerilen çözüm önerilerinin geçerliliği bir kez daha tartışmalı hale gelmektedir. Bulut tabanlı kapitalizm içerisinde, Küresel Güney’in bağımlılık sarmalından kurtulmak ve dijital egemenliğini tesis etmek için geliştirdiği hukuki düzenlemeler ve stratejiler büyük oranda başarısızlığa uğramaktadır. Küresel Kuzey, tüm bileşenleri ile (AB, ABD, küresel kuruluşlar ve teknoloji devleri) sürecin önünü kapatmaktadır. Altyapısal ve

finansal gücünü kullanan bu bileşenler, ulusal kanunları aşmakta ve güney ülkelerinde kurdukları veri merkezleri ile firma bağımlılığı sağlamaktadır. Dolayısıyla, verinin yerelleşmesi, ulusal bir egemenlik inşa etmemekte; aksine sömürgeci veri çıkarımı mekanizmalarını yasal bir zemine oturtmaktadır. Yeni sömürgeciliğin en belirgin karakteristiklerinden biri olan borç döngüsü, bu sürecin de önemli bir bileşenidir. Finansman kısıtı yaşayan ve borçluluk kısılacı altına giren gelişmekte olan ülkeler, bir veri merkezi inşa edecek ve okyanus aşırı fiber bağlantılar kuracak sermayeye sahip değildir. Ancak IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal kemer sıkma programları altında kamu harcamalarını dahi kısmak zorunda kalan, yüksek enflasyon ve döviz krizi ile mücadele eden Küresel Güney'i bütünüyle pasif bir konuma indirgememek ve direniş alternatiflerini yok saymamak gerekir. Tam da bu noktada, incelediğimiz uygulamaların Küresel Güney'de nasıl bir karşılık bulduğuna ve ne tür direnç mekanizmaları geliştirildiğine bakmak gerekmektedir.

3.2. Küresel Güney’de Bulut Tabanlı Politikalar

Küresel Güney’in dijital ekosistemi, tarihsel süreçten miras kalan hammadde odaklı yapı ve günümüzün bulut sermayesi ile karakterize olan birikim düzeninin kesişim noktasında yer almaktadır. Yalnızca teknolojik bir değişimi ifade etmeyen bu kesişim, sömürgeciliğin yeni bir biçimine işaret etmektedir. Teknolojik dönüşümün en önemli araçlarından biri olan bulut bilişim, Küresel Güney için kalkınmanın en güçlü anahtarı olarak sunulmaktadır. Ancak pratikte ise yeni bir bağımlılık mekanizması inşa edilmektedir (Coleman, 2019, s. 418). COVID-19 pandemisi ile daha da görünür hale gelen veri denetimi, giderek artan biçimde Küresel Kuzey’in altyapılarına devredilmekte ve gelişmekte olan ülkeler ham veri havuzlarına dönüştürülmektedir (Dahiya, 2023). AWS, Google Cloud ve Microsoft Azure gibi küresel platformlar, Güney’in altyapı mimarisini kendisi ile bütünleştirerek, bir hizmet sağlayıcı olmanın ötesinde dijital bir egemen haline gelmektedir.

Küresel Güney ülkelerinin önemli bir çoğunluğu, yerel veri merkezleri kurmak ya da yerli yazılım kapasitesi geliştirmek için gerekli olan sermaye birikimine sahip değildir ve bu noktada küresel finans kuruluşlarının dayattığı reçetelerle yetinmek zorunda kalmaktadır (Dahiya, 2023). Küresel Kuzey politikaları tartışmalarında derinlemesine şekilde ele aldığımız bu durum ile Güney ülkeleri bulut sermayesine daha fazla eklemlenmektedir. Özgürleştirici olmanın ötesinde yapısal dezavantajları yeniden üreten bu ilişkilene biçimi, sistemin eşitsizliklerinin içselleştirilmesi anlamına da gelmektedir. Devlet gözetimi ile teknoloji şirketleri arasındaki iş birliği, Güney'deki devletleri vatandaşlarını izleme kapasitesi noktasında belirli ölçüde güçlendirmektedir fakat bu süreç Kuzey merkezli algoritmaların ve teknik mimarilerin denetiminde yürütülmektedir. Kuzey'de konumlanan altyapısal mimari, Güney'i bir veri kaynağı konumuna sürüklemektedir. Bu süreç içerisinde filizlenen "internet egemenliği" anlayışı, bulut bilişimi bir hizmet olarak görmenin ötesinde, siyasi ve toplumsal sonuçlar üreten bir

egemenlik aracı olarak ele almaktadır. Bölgesel iş birlikleri aracılığıyla sürdürülen egemenlik arayışları, teknolojik bağımlılığı kırmaya yönelik bir potansiyele sahip olsa da mevcut kurumsal, mali ve siyasi kısıtlar bu süreci son derece güçleştirmektedir.

Dijital sömürgecilik, yalnızca veri gaspı değildir, aynı zamanda bilgi sistemleri aracılığıyla uygulanan sembolik bir hakimiyet biçimidir. Bu sembolik boyut, maddi sömürünün yanı sıra anlam üretme süreçleri üzerinde de derin izler bırakmaktadır. Söz konusu derin izler, Küresel Güney'in farklı bileşenlerine değişik biçimlerde yansımıştır. Afrika'nın, Latin Amerika'nın ve Asya'nın birbirlerinden ayrışan özellikleri, tarihsel mirası ve kültürel yapısı; dijital sömürgeciliğin her bir bölgede farklı biçimlerde karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle Küresel Güney, homojen bir blok olmaktan uzaktır. Güney'i oluşturan ülkeler birbirinden farklı koşullarda; kendi özgün direniş ve uyum pratikleriyle hareket etmektedir. "Dijital egemenlik" söylemi, BRICS ülkelerinde Batı merkezli denetim mekanizmalarına karşı bir yanıt çerçevesi üretmektedir (Jiang ve Belli, 2025, s. 3). Brezilya'daki anti-sömürgeci hareketler, dijitalleşmenin toplumsal haklar üzerindeki tahribatını anayasal zemine taşımıştır. İnsan hakları odaklı bir veri koruma anlayışının savunuculuğunu yapan yaklaşımlar da bu alanda önemli bir model oluşturmaktadır (Borges ve Faleiros, 2021, s. 45). Hindistan ise yerel veri ekosistemlerini büyütmeyi ve büyük teknoloji firmalarına karşı bir pazarlık gücü oluşturmayı hedeflemektedir. Fakat maliyetler, bu ülkeyi çoğu zaman Batı merkezli kuruluşlarla ortaklıklar yapmaya mecbur bırakmaktadır (Dahiya, 2023). Afrika ülkelerine baktığımızda sömürgeci mirasın dijital düzenlemeler söz konusu olduğunda da devam ettiği göze çarpmaktadır. Nijerya'da gizlilik haklarına ilişkin yasal düzenlemeler büyük ölçüde Kuzey kökenli anlayış tarafından şekillendirilmektedir. Nijerya'nın mevcut veri koruma düzenlemesi, şirketlerin veri çıkarma kapasitesini sınırlandırmaktan uzaktır. Söz konusu yasal çerçeve, sömürge mantığını engellemez ve aksine ona meşru bir zemin

kazandırır (Coleman, 2019, s. 423; 425). Dijital bağımsızlığını kazanmayı hedefleyen Güney ülkeleri bu süreçte pek çok kısıtlılık ile karşı karşıya kalmaktadır.

Çin, BRICS içerisindeki liderliği ile Küresel Güney ülkeleriyle geliştirdiği ilişkiler ve yatırımlar nedeniyle Küresel Güney'in bir aktörü olarak konumlandırılmaktadır (Geray ve Etike, 2026, s. 55). Ayrıca ülkenin ulusal bulut altyapılarına ve yerel veri kaynaklarına dayanan teknoloji stratejisi, Kuzey merkezli özel mülkiyet sistemlerine bağımlılığı azaltmayı amaçlayan Küresel Güney kaynaklı alternatif bir model olarak değerlendirilmektedir. Çin'in açık kaynak stratejisinin Batılı teknoloji aktörlerinin belirleyiciliğini aşmayı ve küresel yapay zekâ iş birliğinde merkezî bir konum kazanmayı hedeflemesi de bu konumlandırmayı desteklemektedir (Geray ve Etike, 2026, s. 52-53). Bu nedenle Çin, ele aldığımız tablodaki en kritik aktörlerden biridir. Batı'nın dijital yapılanmasının dışında bir konum edinen ve kendi bulut altyapısını oluşturabilmiş bir güç olan Çin, küresel sistemdeki karmaşık konumunu teknoloji politikaları aracılığıyla yeniden üretmektedir. Teknoloji ihraç eden ülke, bu süreçte ülkelere internet egemenliği vaadinde bulunmaktadır. Bu yapıyı anlamlandırabilmek için, ülkenin yürüttüğü telekomünikasyon politikalarının genel resmine bakmak gerekmektedir.

Çin'in telekomünikasyon politikaları, 1978 reformlarına kadar dayanmaktadır. Bu dönemdeki devlet kaynaklı kalkınma modeli, Çin'i kapalı bir ekonomiden açık ekonomi modeline geçirmiştir. Sosyalist piyasa ekonomisi olarak da adlandırılan özgün modelde, devlet stratejik endüstrileri belirlemiş, yabancı yatırımlara kendi koşulları altında izin vermiş ve yerel firmalarla iş ortaklıkları kurulmasını sağlayarak teknoloji transferi sürecini başlatmıştır. Telekomünikasyon endüstrisi, 1978 sonrasında Çin'i gelecek yüzyıla taşıyacak stratejik endüstrilerden biri olarak seçilmiş ve bu doğrultuda Sovyet döneminden kalan eski teknolojik altyapının yabancı teknolojilerle yenilenmesine karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda çokuluslu telekomünikasyon firmalarının Çin

piyasasına ulusal firmalarla ortaklık şartıyla dahil edildiği ve modern teknolojinin Çin'e transfer edildiği görülmektedir (Emiroğlu, 2016, s.89-91).

Çin'in telekomünikasyon politikasında devlet piyasayı doğrudan ve dolaylı biçimde yöneten ana mekanizma olarak konumlanmıştır. Yabancı firmalarla kurulan ortaklıklar sonrasında Huawei ve ZTE gibi ulusal firmalar sektörde yeni aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Çin devleti, yerli firmaların önemli pazar paylarına erişmelerine olanak tanımış ve ulusal firmaların yabancı firmaların önüne geçmesini desteklemiştir. Ayrıca sektör, Çin Kalkınma Bankası ve Çin Exim Bank gibi devlet bankaları aracılığıyla özel koşullu kredilerle desteklenmiştir. China Mobile, China Unicom ve China Telecom gibi devlet yönetimindeki operatörlerin altyapı ihalelerinde büyük payların Çinli donanım üreticilerine gitmesiyle ulusal endüstri dolaylı biçimde finanse edilmiştir. Bu nedenle Çin telekomünikasyon donanım endüstrisinin başarısı devlet-kaynaklı kalkınma politikalarıyla açıklanmaktadır (Emiroğlu, 2016, s.92-98). Devletin güçlü müdahalesi, çeşitli tartışmalara da konu olmaktadır.

Kimi yaklaşımlar Çin'i Batı'ya karşı önemli bir alternatif olarak görmekte kimi yaklaşımlar ise katı denetim mekanizmaları üreten otoriter bir güç olarak ele almaktadır (Cong ve Thumfart, 2022, s. 433). Otoriter yakıştırmalarının arkasındaki temel sebep, Çin'in iç politikaları ile ilgilidir. Çin'in bu süreçteki temel motivasyonlarından biri, Batı merkezli ağlara ve GAFAM (Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft) olarak adlandırılan teknoloji tekellerine bağlı kalmamaktır (de Kloet, Poell, Guohua, ve Chow, 2019, s. 2). Bu bağlamda, kamu ve özel sektör paydaşlarının derin iş birliğiyle inşa edilen Sosyal Kredi Sistemi, devletin toplumsal yönetimi yapısal bir çerçeveye oturtma amacını göstermektedir (Liang, Das, Kostyuk ve Hussain, 2018, s. 2, 4). Batı medyasınca otoriteryen bir eğilim olarak okunan bu model, Çin tarafından yurttaşların güvenilirlik düzeylerin ölçen bir veri altyapısı olarak sunulmaktadır (Liang vd., 2018, s. 1-2). Devlet, WeChat ve Alipay gibi devasa yerli platformlar üzerinden akan finansal veri akışları ile

sosyal davranışlara ait kayıtları ortak bir merkezde birleştirmekte; böylece devlet mekanizmaları ile sermayenin sınırlarını belirsizleştiren bir yönetsellik modeli uygulamaktadır (de Kloet vd., 2019, s. 4; Liang vd., 2018, s. 4).

Bu veri toplama ve birleştirme süreci, Çin'in kendi içerisinde dijital platformlar ile kamusal altyapılar arasındaki sınırların giderek belirsizleşmesine yol açmaktadır (de Kloet vd., 2019, s. 3). Örneğin WeChat, gündelik hayatta fiziksel parayı neredeyse işlevsiz kılarak çok taraflı bir dijital ekonomik altyapıya dönüşmüştür (de Kloet vd., 2019, s. 3). Ancak bu yerli üretim, tek tipleştirici bir gözetim kapasitesi yaratmanın yanı sıra, algoritmik mantığın dışına çıkan unsurları cezalandıran, kurallara uyan unsurları ise ödüllendiren (red list / blacklist) bir denetim ağını beslemektedir (Liang vd., 2018, s. 2, 19). Çin'in iç politikada geliştirdiği bu büyük veri odaklı modelin demokratik bir uygulamayı ifade etmediği açıktır, ancak ülke içindeki toplumsal rıza ve kontrol mekanizmalarını sağlamlaştırarak küresel dijital normlara ve Batı hegemonyasına karşı yapısal bir meydan okuma zemini de hazırlamaktadır (Liang vd., 2018, s. 4-5). Çin'in bu politikaları, dijital teknolojilerin algoritmik bir denetim aracı haline getirilmesi üzerinden okunmakta ve eleştirilmektedir.

Yukarıda Çin'in içsel dinamiklerine yer verdik fakat bu çalışma kapsamındaki ana odağımız Çin'in Küresel Güney'de yaptığı yatırımlar ve geliştirdiği ilişkiler olacak. Bu bağlamda literatürdeki yaklaşımlara da yer vereceğiz ve Çin'in dijital sömürgecilik tartışmalarındaki konumunu ele alacağız. Akademik çalışmalara baktığımızda, özellikle de Huawei ve ZTE gibi Çinli firmaların Afrika kıtasında gerçekleştirdiği faaliyetlerin yeni sömürgeci bir karakter taşıdığına yönelik bir iddia karşımıza çıkmaktadır. Kenya'daki e-ticaret platformları üzerine yapılan araştırmalar, Çinli şirketlerin üretim ve tüketim kalıplarını biçimlendirmeye yönelik uygulamalar gerçekleştirdiğini öne sürmektedir. Bu bağlamda teknolojik otonomi vaadinin yerine getirilemediği ve ülkenin tıpkı Batı ülkeleri gibi azgelişmiş ülkeleri kendi otoritesine bağladığı ifade edilmektedir (Tse, Zhang ve Van

Noord, 2025, s. 280). Dijital sömürgecilik yazınında da önemli bir tartışma olan Çin'in bulut faaliyetleri, uzlaşının en zor olduğu alanlardan biridir. Bunda Çin'in melez konumunun ve ortaya koyduğu Güney odaklı söylemin etkisi büyüktür. Dijital sömürgecilik kavramı, daha önce de ifade ettiğimiz gibi dijital altyapıların ve veri akışlarının şirket-devlet iş birliğinde kontrol edildiği bir sürece işaret etmektedir. Batı merkezli teknoloji şirketlerinin faaliyetleri, az sayıda şirketin kontrolünde gerçekleşen tekelsel bir işleyişe sahiptir ve bu nedenle kolaylıkla dijital sömürgecilik kapsamında değerlendirilmektedir. Buna karşılık Çin'in Afrika'daki faaliyetlerinde karar alma süreçlerine ve yerel aktörlerin özerkliğine doğrudan müdahale edilmemesi, bu iddiayı tartışılır hale getirmektedir.

Çin'in Afrika'daki dijital varlığına yönelik en net örneklerden biri Kenya'daki Mombasa–Nairobi SGR (Standard Gauge Railway) hattının dijital altyapısı ve buna eşlik eden Huawei destekli telekomünikasyon ve gözetim sistemleridir⁶. Bu projelerde Çinli şirketler ağ yönetimi, veri aktarımı ve güvenlik sistemlerinin teknik tasarımında aktif bir rol almıştır. Benzer şekilde Etiyopya'da Addis Ababa'nın "akıllı şehir" altyapısında Huawei'nin sağladığı CCTV sistemleri ve şehir izleme teknolojileri, kamu güvenliği ve veri yönetimi alanında Çin teknolojilerinin kullanımına örnek gösterilmektedir. Bu örneklerde kurulan sistemler devletlere ait altyapı olarak kalmakta, yani mülkiyet ve kullanım hakkı tamamen Çin'e devredilmemektedir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Çin'in Afrika'daki varlığı Batı'nın izlediği yöntemlerden net şekilde ayrılmaktadır. AB ve ABD, sahip olduğu pazar gücü ve hukuki düzenlemeleri (GDPR) kullanarak küresel şirketleri kendi kurallarına uymaya zorlamaktadır (Erie ve Streinz, 2021, s. 17). Çin ise uluslararası ticaret hukuku, bağlayıcı

⁶ Projeye dair detaylar <https://www.huawei.com/en/news/2016/4/future-oriented-railway> sitesinden alınmıştır.

mahkeme kararları veya yasal normlar ihraç etmeyi tercih etmemekte ve altyapısal düzenlemeler yoluyla *de facto* bir etki yaratmaktadır. ABD modeli, veri akışlarının serbestliğini savunurken arka planda kendi ulusal güvenlik yasaları (CLOUD Yasası gibi) ve teknoloji devlerinin küresel veri tekeli barındırmaktadır. Çin ise Batı'nın bu "özgür veri akışı" söylemine karşı, devlet odaklı ve ulusal sınırlara saygılı bir "veri egemenliği" vaat etmektedir (Erie ve Streinz, 2021, s. 4-5).

Çin-Afrika dijital ilişkileri büyük ölçüde ikili anlaşmalar ve karşılıklı çıkarlar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu nedenle Çin'in Afrika'daki dijital faaliyetlerinin gelecekte nasıl sonuçlar doğuracağı ve yeni bağımlılık ilişkileri üretip üretmeyeceği tartışmaya açıktır. Ancak mevcut koşullarda bu faaliyetleri Batı'nın dijital sömürgecilik pratikleriyle özdeşleştirmek doğru değildir. Batı kaynaklı TRIPS (Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması) gibi mekanizmalar, az gelişmiş ülkelerin yerli yazılım veya donanım geliştirmesini doğrudan engellemektedir. Çin ise ikili anlaşmaları tercih etmekte ve “fikri mülkiyet” gibi gerekçeleri öne sürerek gelişmekte olan ülkelerin atılımlarına engel olmamaktadır. Tüm bu parametrelerden yola çıkarak, süreci etkileri henüz tam olarak netleşmemiş bir dijital kalkınma ve iş birliği modeli olarak değerlendirmek daha dengeli bir yaklaşım sunacaktır.

Jinzy Zhu'nun 2014 tarihli “China Cloud Rising: China's Journey Towards Technology Supremacy” başlıklı çalışması, bulut sistemlerinin yaygınlaşmaya başladığı ilk 10 yılı anlamlandırabilmemiz adına önemlidir. Yazara göre Çin'in teknoloji vizyonu piyasa mekanizmalarına bağlı değildir ve merkezi planlamanın ana odağıdır. Ülkenin yeni teknolojileri benimseme yönü ve hızı, dönüşümü hızlandırmak için bir araçtır (Zhu, 2014, s. 7). Çin rüyası adı verilen yeniden direniş idealiyle bağlantılı olan bu yaklaşım, ülkenin hizmet ve inovasyon temelli ekonomiye geçişindeki itici güçtür (Zhu, 2014, s. 9-10). Bu idealin en somut örneklerinden biri Wuxi kentinde kurulan ilk bulut bilişim merkezidir. Küçük ölçekli işletmelere kullandıkça öde modeli ile sunulan sistemin maliyet engellerini

kaldıracağı ve yeni iş modellerine imkân tanıyacağı öngörülmektedir. Bu deneyimler sayesinde akıllı şehir platformları kurulmuş, e-devlet hizmetleri ve yerel sanayi için bulut tabanlı çözümler sunulmuştur (Zhu, 2014, s. 120-122).

Çin'in bulut bilişim politikalarını anlamlandırmak için, üretilen strateji belgelerine de bakmak gerekmektedir. Bu belgeler, bulut teknolojisinin ekonomik kalkınma ve ulusal rekabet gücünün belirleyicisi olduğunu iddia etmektedir. Politikaların temel anlayışını “Dijital İpek Yolu” gibi girişimler şekillendirmektedir ve ana amaç Çin'in dijital altyapısını uluslararası düzeyde yaygınlaştırmaktır.

*14th Five-Year Plan for National Informatization (2021-2025)*⁷ raporunda hızlandırılmış bir kalkınma aşamasına girildiği belirtilmektedir. Bulut bilişim, 5G, nesnelerin interneti ve büyük veri gibi teknolojilerle birlikte, akıllı ve bağlantılı bir dijital altyapı sistemi kurmanın temel amaçlardan biri olduğu vurgulanmaktadır (Cyberspace Administration of China, 2021, s. 11). Planın hedefleri arasında, “bulut-ağ entegrasyonu” ile bilgi işlem kaynaklarının merkezi olarak yönetilmesi ve ulusal düzeyde entegre bir büyük veri merkezi sisteminin inşası da yer almaktadır. Kırsal bölgeleri de kapsamına alan plan, dijital uçurumun coğrafi boyutunu aşmayı hedeflemektedir. Planın uygulanmasından sorumlu kurumlar arasında, Siber Uzay Yönetimi (CAC) ve Sanayi ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı (MIIT) gibi kuruluşların koordinasyonu özellikle vurgulanmaktadır. Bu durum, politika yapım sürecinde devletin merkeziyetçi yapısını ortaya koymaktadır.

Bahsedilen konumlanma, China Academy of Information and Communications Technology (CAICT) tarafından yayımlanan *Digital Economy Development in China (2020)* raporunda sistematik hale gelmiştir. Bu bağlamda Çin'in temel hedefleri dört

⁷ *15th Five-Year Plan (2026-2030) for National Economic and Social Development of the People's Republic of China* henüz taslak aşamasında olduğu için çalışmaya dahil edilmemiştir.

başlık altında ele alınmaktadır. Birincisi dijital sanayileşme, ikincisi endüstriyel dijitalleşme, üçüncüsü dijital yönetim ve dördüncüsü veri değerlendirme girişimi şeklindedir (CAICT, 2020, s. 3). Bu dörtlü yapı içinde bulut bilişim hem dijital sanayileşmenin hem de endüstriyel dijitalleşmenin en önemli aracıdır. Rapor, 2019 yılında Çin'in dijital sanayileşme katma değerinin 7,1 trilyon RMB'ye ulaştığını ve bunun GSYH'nin %7,2'sine denk geldiğini belirtmektedir (CAICT, 2020, s. 11). Aynı dönemde endüstriyel dijitalleşmenin katma değeri ise 28,8 trilyon RMB'dir ve GSYH içindeki payı %29,0 oranındadır (CAICT, 2020, s. 8). Raporda ayrıca, veri haklarının belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Veri fiyatlandırması gibi hukuki ve ekonomik sorunlar, politika yapıcılarının gündemindeki öncelikli konulardır (CAICT, 2020, s. 25-27).

National Informatization Development Strategy (2016) raporunda, bilişim teknolojilerinin sadece ekonomik bir tercih olmanın ötesinde ulusal modernleşmenin temel bir gerekliliği olduğu vurgulanmaktadır. Strateji, 2006-2020 dönemini kapsayan bir önceki planın güncellenmiş bir versiyonu olarak, Çin'in "siber güç" olma hedefini "modernleşme ile bütünleşme" ilkesine dayandırmaktadır (Central Committee General Office, 2016, s. 2). Belge, teknolojik kalkınmanın ulusal egemenlik ve güvenlik ile eşdeğer olduğunu açıkça ortaya koyar. Teknolojilerin dışa bağımlılığı azaltmak ve yerli inovasyon kapasitesini artırmak gibi temel hedefleri vardır. Bu bağlamda, Çin'in bilişim politikalarının devlet merkezli bir "teknolojik kalkınmacılık" modelini benimsediğini söylemek mümkündür.

14th Five-Year Plan for the Development of the Big Data Industry (2021), büyük veriyi yeni çağın en önemli üretim faktörü olarak tanımlamakta ve verinin stratejik değerine işaret etmektedir. Plan, veri odaklı bir ekosistemin inşasında "kamu yararı" ile "piyasa disiplini" arasındaki dengeyi kurmayı hedeflemektedir. (Ministry of Industry and Information Technology, 2021, s. 4). Belgede yer alan veri yönetimi yetkinlik değerlendirmesi ve veri güvenliği standartları, devletin veri akışlarını belirli bir "düzen"

içerisinde disipline ettiğini ve güvenliğini kalkınmanın ön şartı olarak kurguladığını vurgulamaktadır (Ministry of Industry and Information Technology, s.7;16). Bu yaklaşım, verinin ticarileştirilmesi ile devlet kontrolünün eşzamanlı olarak yürütüldüğü "dijital devletçilik" eğilimini somutlaştırmaktadır.

Three-Year Action Plan for "Data Factor of Production x" (2024-2026) eylem planı, verinin üretim süreçlerindeki etkisini merkeze alarak, Çin'in veri odaklı büyüme modelini daha ileri bir evreye taşımayı hedeflemektedir. Planın odağı, verinin imalat, tarım, finans ve sağlık gibi temel sektörlerle entegre edilmesidir. (National Data Administration, 2024, s. 1-2). Özellikle sektöre özgü büyük yapay zekâ modellerinin eğitilmesi için yüksek kaliteli veri setlerinin inşası, Çin'in küresel rekabette veri setlerini birer "ulusal kaynak" olarak kullanma stratejisini gözler önüne sermektedir. Kurumsal olarak Ulusal Veri İdaresi (National Data Administration) gibi merkezi bir otoritenin öncülük ettiği bu süreç, dijital ekonominin verimliliğini artırmayı amaçlarken, aynı zamanda verinin dolaşımını "düzenli ve güvenli" bir çerçevede tutma niyetini ortaya koymaktadır (National Data Administration, 2024, s.13).

Çin'in bulut politikaları yalnızca stratejik hedefler belirlemekle kalmamakta ve bu hedeflere ulaşmak için teknik ve ekonomik araçlardan yararlanılmaktadır. Bu bağlamda "yeni altyapı" kavramı öne çıkmaktadır. 14'üncü Beş Yıllık Plan döneminde, geleneksel fiziksel altyapının ötesinde; 5G ağları, büyük veri merkezleri, endüstriyel internet ve yapay zekâ gibi dijital bileşenleri içeren bir altyapının inşası hız kazanmıştır. Bulut bilişim, bu yeni altyapının işletim sistemi olarak işlev görmektedir. Teknolojinin kaynakların sanallaştırılması ve ölçeklenebilir yönetimini mümkün kıldığı plan dahilinde vurgulanmaktadır (Cyberspace Administration of China, 2021, s. 17-20). Planın öngördüğü uygulamalar arasında, akıllı ulaşım için nesnelerin interneti altyapısı, enerji sektörü için sanal santraller, enerji mikro şebekeleri, otonom araçlar ve akıllı liman sistemleri yer almaktadır (Cyberspace Administration of China, 2021, s.18-19). Büyük

ölçekli veri işlemini gerektiren bu uygulamaların ortak özelliği bulut altyapısına duyulan ihtiyaçtır. Plan ile ayrıca kaynakların bölgeler arasında dengeli dağılımı hedeflenmektedir.

Çin’de bulut bilişimin benimsetilmesi amacıyla öde-kullan modeli teşvik edilmektedir. Zhu, bulut bilişim yatırımlarının geri dönüşünün; donanım maliyetlerinde düşüş, yazılım lisanslama esnekliği, otomatik dağıtım ile iş gücü tasarrufu ve verimlilik artışı gibi temel kazanımlar üzerinden hesaplanması gerektiğini vurgulamaktadır (Zhu, 2014, s. 66-73). Yazarın aktardığı örnekler arasında, büyük bir Çin bankasının bulut bilişime geçişle birlikte yazılım güncelleme süresini 3 günden 1 saatin altına indirmesi ve Sinochem gibi bir devlet kuruluşunun kurumsal kaynak planlaması sistemini güncellerken donanım ihtiyacını düşürmesi yer almaktadır (Zhu, 2014, s. 59, 114). Bu örnekler, bulut bilişimin hem verimliliği artırdığını hem de sermaye harcamalarını düşürdüğünü göstermektedir. CAICT raporu da bulut bilişimin, COVID-19 salgını sırasında “temassız ekonomi”nin gelişmesinde kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu süreçte uzaktan çalışma, çevrimiçi eğitim ve tele-tıp gibi uygulamalar da yaygınlaşmıştır (CAICT, 2020, s. 20-21).

Dijital İpek Yolu (Digital Silk Road-DSR), Çin’in bulut politikalarının uluslararası boyutunu oluşturmaktadır. Bu girişim, altyapı projelerini ve Çinli teknoloji firmalarının (Huawei, Alibaba, ZTE, Tencent gibi) Küresel Güney ülkelerine dijital hizmet ihracatını kapsamaktadır (Erie ve Streinz, 2021; Hillman, 2021). Pekin Etkisi olarak kavramsallaştırılan bu anlayış ile Çin’in kendi veri egemenliği yaklaşımını doğrudan dayatmak yerine gelişmekte olan ülkelerin dijital dönüşüm ihtiyaçlarına cevap veren çözümler sunduğu ileri sürülmektedir (Erie ve Streinz, 2021, s.10-11). Bu etkinin arkasındaki itici güçlerden biri, Çinli firmaların Batılı rakiplerine kıyasla daha düşük maliyetli ve esnek çözümler sunabilmesidir. Diğeri ise, Pekin’in egemenliğe saygı ve iç işlerine karışmama gibi ilkelerinin, Batı’ya karşı çekici bir alternatif oluşturmasıdır.

DSR'nin somut örnekleri arasında, Huawei'nin Pakistan'daki güvenli şehir projeleri, Alibaba'nın Malezya'daki Dijital Serbest Ticaret Bölgesi ve Çin'in Doğu Afrika'da inşa ettiği bilgi otoyolları yer almaktadır (Erie ve Streinz, 2021, s. 47-48; 43). Bu projeler, Çin'in teknolojilerini kalkınma hedeflerine uygun şekilde işlettiğini göstermektedir.

Çinli teknoloji firmalarının, Çin Komünist Partisi (ÇKP) ile olan yakın ilişkileri bu firmaların işlettiği altyapı üzerinden Pekin'in verilere erişimini mümkün kılmaktadır (Erie ve Streinz, 2021, s. 36-38). Bu nedenle, Erie ve Streinz (2021, s. 58-59), DSR kapsamında dijital altyapı inşa eden ülkelerin, bu altyapıya uygun hukuki altyapıyı da geliştirmeleri gerektiğini savunmaktadır Aksi takdirde, “veri egemenliği” söyleminin, Pekin'in dijital nüfuz alanının genişlemesinin önünü açmaktan öteye geçemeyeceği belirtilmektedir.

Hillman (2021) ise bu süreci rekabet çerçevesinde ele almakta ve ağ savaşları kavramını kullanmaktadır. Yazar, Çin'in Dijital İpek Yolu aracılığıyla sadece pazar payı kazanmakla kalmadığını aynı zamanda 5G, yapay zekâ ve nesnelerin interneti gibi alanlarda dijital düzeni şekillendirmeye çalıştığını belirtmektedir (Hillman, 2021, s. 4-5). Hillman'a göre, Batı'nın (özellikle ABD'nin) Soğuk Savaş sonrası dönemde iletişim teknolojisinin özgürlük getireceğine dair inancı, Çin'in bu teknolojileri kendi otoriter modelini pekiştirmek için kullanmasına zemin hazırlamıştır. Çin'in dijital otoriterlik modelinin, gözetleme teknolojileri ve yapay zekâ destekli yüz tanıma modelleri aracılığıyla gelişmekte olan ülkelere ihraç edildiği iddia edilmektedir (Hillman, 2021, s.2-3). Özellikle Zimbabwe, Pakistan ve bazı Orta Asya ülkelerindeki güvenli şehir projeleri, bu ihracatın somut örnekleri olarak gösterilmektedir. Ancak daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu projeler küresel platform tekelleri kurmaktan ziyade devlet destekli proje ihracı gerçekleştirmekte ve daha çok altyapı ve donanım üzerinden işleyen alternatif bir dijital bağımlılık üretmektedir.

Bu noktada, ABD ve Çin'in bulut tabanlı uygulamalarını ve politikalarını kısaca karşılaştırmakta yarar var. ABD, temel olarak yerel egemenliği doğrudan baskılamaya çalışan uygulamalar ortaya koymaktadır. Çin ise bu yüksek maliyetli piyasa düzenine karşı sunduğu "Dijital İpek Yolu" stratejisiyle diğer Küresel Güney ülkelerine daha erişilebilir ve yerel kalkınma amaçlarıyla uyumlu bir model sunduğunu iddia etmektedir. Bu modelin temelinde, Batı merkezli finans sisteminin dışına çıkmak ve yerel altyapıları güçlendirmek gibi amaçlar vardır. Çin otoriter yapısı ve nüfuz arayışlarına rağmen, gelişmekte olan ülkeler için daha kapsayıcı bir alternatif oluşturmaktadır. Ancak mevcut uygulamaların geliştirilmesi gerektiği de açıktır. Mevcut uygulamalar dijital sömürgeciliğe işaret etmese dahi Güney-Güney iş birliğinden söz edebilmek mümkün değildir. Ele aldığımız faaliyetler büyük oranda Çin himayesinde gerçekleşmektedir. Bu uygulamaların bir iş birliğine dönüşebilmesi, gelişmekte olan ülkelerin teknoloji üretiminde daha etkin birer aktör konumuna erişebilmesiyle mümkün olacaktır.

Küresel ekonomik ağırlığın Atlantik'ten Asya'ya kaymakta olduğu yönündeki değerlendirmeler, son yirmi yıl içerisinde uluslararası ilişkiler ve iktisat literatürünün önemli tartışma başlıklarından birini oluşturmaktadır. Çin'in gösterdiği yüksek büyüme performansı, Hindistan ve Güneydoğu Asya ekonomilerinin artan ağırlığı ve bu bölgelerde giderek derinleşen dijital yatırımlar, "Asya yüzyılı" söylemini besleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Asya merkezli teknoloji firmaları, kıtanın hızla büyüyen ölçek avantajını kullanarak, küresel bulut hizmetleri pazarında Batılı rakiplerine karşı daha iddialı bir konuma yükselmiştir. Bu bağlamda, bulut bilişim altyapılarının mülkiyeti ve işletilmesi, bir teknik altyapı meselesi olmaktan çıkmıştır. Tam da bu noktada, şirket stratejilerine yakından bakmak gerekmektedir.

Alibaba Cloud'un 2025 yılı itibarıyla izlediği strateji, bir şirketin devlet politikalarıyla bütünleşerek küresel rekabet avantajına erişme gücünü çarpıcı şekilde göstermektedir. Şirketin 2021 ile 2024 yılları arasındaki dönemde izlediği yol, ağırlıklı

olarak teknolojik fizibilitenin kanıtlanmasına odaklanmıştır. Bu dönemde Alibaba Cloud, veri merkezlerini 2030 yılına kadar yüzde 100 temiz enerjiyle çalıştırma hedefini kamuoyuna duyurmuştur. Şirketin kendi inşa ettiği veri merkezlerinde ortalama güç kullanım etkinliği değeri büyük oranda düşürülmüştür. Şirket, Nisan 2022'de dokuz adet yeşil veri merkezi patentini kamuya açıklamıştır. 2025 yılı itibariyle ise küresel yapay zekâ pazarında genişleme hedefleri ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu değişimin arka planında Çin hükümeti tarafından devreye sokulan enerji sübvansiyonları vardır. Bu düzenleme ile yurt içinde üretilen yapay zekâ çiplerini kullanan veri merkezleri için enerji maliyetleri yüzde 50'ye varan oranlarda düşmüştür (Alibaba Cloud, 2025, s. 1). Alibaba bu devlet politikasını, küresel yapılanmasını finanse etmek için güçlü bir araç haline getirmektedir. Bu dönüşümün bir diğer ayağı ise şirketin Mayıs 2025'te duyurduğu 38 milyar yuan (yaklaşık 5,27 milyar ABD doları) tutarındaki yatırımdır. Bu fonlar, en az sekiz yeni küresel bölgede veri merkezi inşa etmek ve bölgesel yapay zekâ fırsatlarını yakalamak üzere tasarlanmıştır (Alibaba Cloud, 2025, s. 2). Alibaba Cloud'un coğrafi stratejisindeki bu dönüşüm, Asya'daki hâkim konumunu sağlamlaştırmakta, Latin Amerika (Meksika, Brezilya) ve Avrupa'da (Fransa, Hollanda) yeni tesisler açması ile ise küresel bir boyut kazanmaktadır.

Alibaba Cloud'un bu hamleleri, bulut bilişimin artık yalnızca bir teknik altyapı meselesi olmadığını göstermektedir. Ulusal sanayi politikalarıyla doğrudan ilişkili olan bu süreçte, Çin devleti enerji sübvansiyonları, yerli çip kullanımı gibi uygulamaları teşvik ederek teknolojik bağımsızlığı ve maliyet avantajlarını gözetken bir strateji izlemektedir. Bu uygulama, Küresel Güney'in diğer aktörleri için de önemli bir model oluşturmaktadır. Devlet desteği ile küresel rekabeti güçlendiren bu anlayış, Batı sistemine karşı belirgin bir karşı duruşa işaret etmektedir.

İnceleyeceğimiz bir diğer belge ise Huawei tarafından yayımlanan *Data Storage 2030*'dir. Huawei'nin öngörüsüne göre, 2030 yılına gelindiğinde her yıl üretilen küresel

veri miktarı 1 yottabayt seviyesine ulaşacaktır. Bu seviye, 2020 yılına kıyasla 23 katlık bir artış anlamına gelmektedir (Huawei, 2024, s. 7). Söz konusu devasa veri büyümesi, enerji verimliliği ve yapay zekâ entegrasyonu gibi çeşitli alanlarda dönüşümü zorunlu hale getirmektedir. Belgede, sürdürülebilir depolama çözümlerine duyulan ihtiyaç özel olarak vurgulanmaktadır. Veri merkezlerinin enerji tüketimi, 2030 yılı itibarıyla Çin'de toplam elektrik tüketiminin yüzde 3,7'sine ulaşacak ve depolama sistemleri bunun yalnızca yüzde 25 ila 32'lik bir kısmını oluşturacaktır. Bir çevresel sürdürülebilirlik sorunu olarak da karşımızda duran bu durumun çözümü soğutma sistemleri olarak sunulmaktadır. Veri merkezlerinin bu sistemleri kullanması halinde soğutma için harcanan enerji yüzde 40 oranında azaltılabilecektir (Huawei, 2024, s. 22).

Huawei'nin belgesinde dikkat çeken bir diğer unsur ise veri merkezi mimarisinde öngörülen dönüşümdür. Geleneksel merkezi işlem birimi odaklı mimariden veri merkezli bir mimariye geçiş hedeflenmektedir. Rapora göre, mevcut veri merkezi mimarisinde yerel bellek ve depolama kaynaklarının boşa kalma oranı yüzde 50'yi aşmaktadır (Huawei, 2024, s. 38). Yeni mimaride, diskten arındırılmış sunucular ve uzak depolama havuzları sayesinde kaynak kullanımının iyileştirilmesi hedeflenmektedir. Huawei, 2030 yılına kadar bulut ve internet şirketlerinin yüzde 80'inden fazlasının bu "disksiz referans mimariyi" kullanacağını öngörmektedir (Huawei, 2024, s. 26).

Veri türlerinin çeşitlenmesi, Huawei'nin öngördüğü bir diğer önemli dönüşüm alanıdır. Günümüzde bir işletmenin ortalama 100'den fazla veri uygulama türüne sahip olduğu ve yapılandırılmamış verilerin toplam verinin yüzde 80'ini oluşturduğu belirtilmektedir. 2030 yılında, yapılandırılmamış verilerin önemli bir kısmının üretimle ilgili kararlarda kullanılacağı öngörülmektedir (Huawei, 2024, s. 25). Bu durum, yapay zekâ modellerinin ve veri depolama biçimlerinin önemini ortaya koymaktadır. Alibaba Cloud'un yapay zekâ odaklı stratejisi Huawei'nin bu öngörüsü birleştiğinde, önümüzdeki dönemde bulut hizmetleri rekabetinin büyük ölçüde yapay zekâ ve bulut altyapısı

üzerinden şekilleneceği anlaşılmaktadır. Ele aldığımız tüm politikalar, stratejiler ve süreçler; Çin merkezli teknoloji firmalarının küresel bulut pazarında Batılı rakiplerine karşı giderek daha iddialı bir konuma geldiğini göstermektedir.

Küresel bulut hizmetleri pazarına yön veren dinamikler incelendiğinde, ortaya çıkan tablo yalnızca şirketler arası bir rekabetten ibaret değildir. Bu rekabet, aynı zamanda iki büyük jeopolitik ve teknolojik blok arasındaki mücadelenin yansımasıdır. Bir yanda tarihsel olarak bulut altyapısının mimarisini belirlemiş ve küresel pazarın büyük bölümünü kontrol eden Batılı şirketler yer almaktadır. Diğer yanda ise özellikle son yıllarda devlet destekli sanayi politikalarının da etkisiyle hızla büyüyen ve kendi teknik standartlarını ve veri modellerini küresel ölçekte yaygınlaştırmaya çalışan Çin merkezli teknoloji devleri bulunmaktadır. Bu iki blok arasındaki rekabet verinin nasıl depolanacağı, işleneceği, hangi donanımların kullanılacağı ve hangi güvenlik standartlarının geçerli olacağı konusunda verilen bir egemenlik mücadelesidir. Söz konusu rekabet teknolojik hegemonya kavramı etrafında şekillenmekte ve iki süper güç, birbirine taban tabana zıt dijital modelleri temsil etmektedir: bir yanda Amerika Birleşik Devletleri'nin "açık, demokratik dijital platformlar" iddiası, diğer yanda Çin'in "merkezi altyapı ve hızlı teknolojik genişleme" ile karakterize edilen modeli vardır (Razzaq, 2024, s. 411).

ABD'nin Çin ile girdiği teknoloji savaşının başlangıç adımı, Çin'in yarı iletkenler sektörüne yaptığı yatırımlarla atılmıştır. 2014 yılında kurulan "Ulusal Entegre Devre Sanayi Yatırım Fonu" ile bu sektöre devasa bir devlet sermayesi pompalanmaya başlandı. Ele aldığımız stratejik adım ile Washington, "birlikte çalışalım" anlayışını büyük ölçüde terk etmiştir. Temiz Ağ Girişimi (Çin merkezli teknoloji ekosistemini kısıtlama) ve Huawei yasağı gibi uygulamalar, Çin'in direncini kırmak adına atılan en temel adımlardır. Huawei yasağı ile ABD teknolojisinin Huawei'ye yaptığı satışlara yönelik kısıtlamalar getirilmiş, şirketin kendi tasarladığı çiplerin üretiminde yararlanılan ABD merkezli

yazılımların kullanılması dahi belli şartlara bağlanmıştır. Kullanıcı deneyimini de engelleyen bu ambargo ile, Huawei'nin yeni nesil telefonlarında Google Play Store ve YouTube gibi uygulamalar servis dışı hale getirilmiştir⁸. Ancak Çin'i durdurmaya yönelik tüm hamlelere rağmen, ülkenin inovasyonu her geçen gün hızlanmaktadır. Bu durumun en somut göstergesi, 2022 yılında Çinli kuruluşların küresel yarı iletken patent başvurularının yüzde 55'ini oluşturması ve yarı iletken tasarım firmalarının sayısının 2010'dan 2022'ye kadar 582'den 3.243'e neredeyse altı kat artmasıdır (Razzaq, 2024, s. 412). Alibaba Cloud'un strateji belgesinde yer alan, yurt içinde üretilen yapay zekâ çiplerini kullanan veri merkezlerine yüzde 50'ye varan enerji sübvansiyonu sağlanması da bu devlet destekli inovasyon modelinin bir parçasıdır (Alibaba Cloud, 2025, s. 1).

Rekabetin en yoğun yaşandığı bölgelerden biri Güney Asya'dır. Dijital çekişmelerin tam ortasındaki bölge ülkeleri; büyük nüfusları, büyüyen ekonomileri ve dijital potansiyeli sebebiyle rekabetin odağı haline gelmiştir. Hindistan, bir yandan Amerika Birleşik Devletleri ile yakın güvenlik ilişkileri geliştirirken, diğer yandan Çin'in teknoloji yatırımlarını tamamen reddetmemekte, siber güvenlik alanında iş birliği yaparken Çin yatırımlarını izlemeye devam etmektedir. Pakistan ise Kuşak ve Yol Girişimi'nin bir parçası olan Dijital İpek Yolu sayesinde Çin ile derin bir ilişkisi içine girmiş, fiber optik ağlar ve akıllı şehir projelerine imza atılmıştır (Razzaq, 2024, s. 413).

ABD ve Çin arasındaki rekabet güç dengesi kuramı üzerinden ele alındığında, Çin'in Güney Asya'daki geniş ölçekli dijital yatırımlarının bu sürecin taraflarından biri olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan gibi ortaklıklar ise dijital otoriterlik olarak nitelendirdikleri bu genişlemeyi sınırlandırmak için siber güvenlik iş birlikleri geliştirmekte ve Çin'in bu genişlemesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bir tahterevallinin iki ucu gibi düşünebileceğimiz bu aktörler, her bir hamle ile dengeyi

⁸ <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/galeri-huaweinin-yeni-modellerinde-google-uygulamaları-olmayacak-ay8idGofw0aQ-dq7FJQing/1>

sağlamaktadır. Tehdit Dengesi kuramı ise yalnızca güç dağılımına değil, bu gücün ne kadar tehdit edici görüldüğüne odaklanmaktadır. Örneğin Hindistan, Çin'in teknoloji yatırımlarından ekonomik kazançlar elde etse dahi bu yatırımların beraberinde getirdiği egemenlik tehdidini her zaman göz önünde bulundurmak zorundadır. Pakistan ise stratejik ortağı olarak gördüğü Çin'e daha fazla yaslanmaktadır (Razzaq, 2024, s. 414).

Bu rekabetin bir diğer önemli boyutu yalnızca yazılım ve platform düzeyinde değil fiziksel altyapı düzeyinde yaşanmasıdır. Çin donanım tarafına (fiber optik kablolar, akıllı şehir altyapısı) yoğunlaşırken ABD yazılım, platformlar ve bulut hizmetleri alanında güçlüdür. Bu ikili yapı, Güney Asya'nın hem Çin'e hem de ABD'ye ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bu durum, daha önce Alibaba Cloud'un strateji belgesinde tanımlandığı gibi, Çin'in "Doğu Verisi, Batı Hesaplaması" girişimi ve düşük maliyetli donanım üstünlüğü ile Batılı bulut sağlayıcılarının yazılım ve platformlardaki hakimiyeti arasında bir gerilim yaratmaktadır. Gelecekte bu rekabetin nasıl şekilleneceği, yalnızca iki gücün kendi aralarındaki mücadeleye değil, aynı zamanda Güney Asya ülkelerinin - ve daha genel olarak Küresel Güney'in- bu iki model arasında nasıl bir denge kuracağına bağlı olacaktır.

Tez kapsamında Küresel Güney ülkesi olarak konumlandırılan ve bir sonraki bölümde söylemsel boyutta incelenecek olan Türkiye'nin politikalarına da bakmakta yarar var. Türkiye, özellikle de 2000'li yıllardan itibaren teknoloji politikalarına ağırlık vermeye başlamıştır. İkinci bölümde ele aldığımız TUENA ve Vizyon 2023 gibi belgelerde de gördüğümüz üzere, yerli üretim kapasitesini artırmayı amaçlayan bir vizyon hakimdir fakat Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010) gibi belgeler dış danışmanlıklarca şekillenmiş ve Dünya Bankası çizgisiyle uyumlu bir çizgi izlenmiştir. Bu süreçte Türk Telekom'un özelleştirilmesi gibi hamlelerle devletin iletişim altyapısı üzerindeki denetimi büyük ölçüde sınırlandırılmıştır (Geray ve Başaran, 2011).

Türkiye'nin mevcut bulut politikalarını anlamak için ise öncelikle onun melez konumunu göz önünde bulundurmak gerekir. İlk bölümde de ele aldığımız bu konum, bulut bilişim politikalarında da kendini gösterir. Türkiye kamu yönetimini ve sanayi altyapısını dönüştürmek için bulut teknolojilerine yönelirken, bu girişimin beraberinde getireceği veri egemenliği, siber güvenlik ve dışa bağımlılık risklerini de sınırlandırmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin bulut bilişim politikalarını ortaya koyan en kapsamlı belgelerden biri, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi'nce 2022 yılında yayımlanan *Türkiye Kamu Bulut Bilişim Stratejisi: Mevcut Durum Analizi* raporudur. Kurumların bulut altyapısına duyduğu ihtiyacı ve karşılaştığı riskleri ele alan rapor, 43 kamu kurumunun katılımıyla hazırlanmıştır. Sunulan bulgulara göre, kamu kurumları tarafından işletilen veri merkezlerindeki kaynak kullanımı oldukça verimsizdir. Aktif sunucuların toplam sunuculara oranı yüzde 88 gibi yüksek bir oranda da olsa, ortalama işlemci ve hafıza kullanımı yalnızca yüzde 43 seviyesinde kalmaktadır. Önerilen kullanım oranının neredeyse yarısı seviyesinde kalan bu düzey, kamu kurumlarının düşük kapasitesini gözler önüne sermektedir. Sunulan öngörüye göre, bulut altyapısına geçiş durumunda kamu bilgi teknolojisi harcamalarında yüzde 30 ile 50 oranında bir tasarruf sağlanabilecektir. Bu belirgin ihtiyaca rağmen, kamu kurumlarının buluta geçiş konusundaki motivasyonu oldukça düşük bir seviyededir. Kurumların yüzde 81'i herhangi bir bulut stratejisine sahip değilken, yüzde 74'ünün ise bulut için ayrılmış bir bulut planı dahi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, kurumların yüzde 77'sinin en az bir bulut hizmet modeline geçişe sıcak baktığı ve yüzde 81'inin bulut kullanımına karşı olmadığı belirtilmektedir. Bu durum, gerekli koşullar olgunlaştığı takdirde dönüşümün hızlanabileceğine işaret etmektedir. Sorun temel olarak, stratejik yönlendirme ve kurumsal motivasyon eksikliğinde düğümlenmektedir. Yapılan bir başka analiz ise daha umut verici sonuçlar ortaya koymaktadır. 420 kamu uygulaması üzerinde gerçekleştirilen

detaylı çalışma, bu uygulamaların önemli bir çoğunluğunun genel bulut modeline uygun olduğunu tespit etmiştir (Dijital Dönüşüm Ofisi, 2022). Elde edilen bulgular, bulut entegrasyonu için daha detaylı politikalara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Dijital dönüşümü sanayi politikasının merkezine yerleştiren bir diğer belge ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca hazırlanan *2024-2028 Stratejik Planı*'dır (2024). Planda "bulut" kavramı sık geçmese de Dijital Dönüşüm Destek Programı kapsamında firmalara sağlanacak teşviklerin bulut bilişim ürün ve çözümlerini de içerdiği açıkça belirtilmektedir. Programla amaçlananlar arasında büyük ölçekli firmaların dijital olgunluk seviyelerinin tespit edilmesi ve bu doğrultuda bir yol haritası çizilmesi yer almaktadır. Firmaların dijital dönüşüme ne kadar hazır olduğunun ölçülmesi ve kaynak verimliliğinin artırılması da ön plana çıkan hedeflerden biridir. Belirtilen hedefler, yabancı danışmanlık firmalarına hazırlatılan ve büyük ölçüde hazır yazılım ürünlerinin kullanımını öngören bazı strateji belgelerinden farklılaşmaktadır ve yerli-milli üretim vurgusu ön plandadır. Bu bağlamda plan, teknolojik bağımsızlığı hedefleyen bir sanayi politikası olarak okunabilir.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından 2023 yılında yayımlanan *Veri Merkezleri* başlıklı rapor, altyapının devlet tarafından ne şekilde konumlandırıldığını anlamamıza olanak tanımaktadır. Bu merkezler, verilerin depolanması, işlenmesi ve dağıtılması için kurulan kritik tesisler olarak tanımlanmaktadır. Bulut bilişimin sürekliliğini sağlayan yapılar olarak görülen veri merkezleri kurumsal, ortak yerleşim, hiper ölçekli, uç ve modüler veri merkezleri biçiminde sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırma, veri merkezlerinin bulut sağlayıcılarını destekleyen hiper ölçekli yapılardan 5G, nesnelerin interneti, yapay zekâ ve büyük veri analitiği gibi teknolojileri destekleyen uç veri merkezlerine kadar genişleyen işlevsel bir çeşitliliğe sahip olduğunu göstermektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023, s. 7-18).

Raporun temel hedefi, veri merkezlerinin ekonomik, teknolojik, güvenlik ve sürdürülebilirlik boyutlarıyla stratejik bir yatırım alanı olduğunu ortaya koymaktır. Küresel pazar verileri, veri merkezi talebindeki artışı açık biçimde göstermektedir: Kuzey Virginia'da kurulu güç 2022'nin ilk çeyreğinden 2023'ün ilk çeyreğine kadar %19,5 artarak 2.132 MW'a ulaşmış; Latin Amerika'da 2023'ün ilk çeyreği itibarıyla 672 MW'lık veri merkezi stoku oluşmuş; Asya-Pasifik'te Tokyo, Sidney ve Singapur'un her biri 500 MW'ın üzerinde aktif güç kapasitesine sahip olmuştur. Türkiye özelinde ise rapor, veri merkezi yatırımlarının dijitalleşme, veri yerelleştirme ve bölgesel rekabet kapasitesi açısından önemini vurgulamaktadır. Dijital Dönüşüm Ofisi analizine göre Türkiye'de incelenen veri merkezlerinin yaklaşık %56'sı Marmara Bölgesi'nde, %30'u Ankara'da, %14'ü ise diğer bölgelerde yer almakta; toplam beyaz alan⁹ 100.431 m², toplam ticari kapasite 45.565 m², kurulu güç 272.125 kW ve toplam istihdam 1081 kişi olarak verilmektedir. Bu veriler doğrultusunda rapor, Türkiye'nin coğrafi konumu, teşvik mekanizmaları ve yerli veri merkezi hizmet sağlayıcıları üzerinden bölgesel ve uluslararası ölçekte daha güçlü bir veri merkezi ekosistemi oluşturmayı hedeflediğini göstermektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi, 2023, s. 40-44, 68-76).

Türkiye'nin bulut politikalarının bir diğer önemli boyutu da siber güvenlidir. Bu boyutun ön plana çıktığı belge Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 2024 yılında yayımlanan *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi (2024-2028)*'dir. Strateji belgesinde, başta kritik altyapılar olmak üzere kamu ve özel sektördeki bilgi ve iletişim teknolojileri altyapılarının ve verilerin korunması hedeflenmektedir. Söz konusu hedefin gerçekleştirilebilmesi için risk temelli bir analizin benimsenmesi, acil durum ve iş sürekliliği planlamalarının desteklenmesi öngörülmektedir. Belgede ayrıca, "tasarımdan itibaren güvenlik" ilkesiyle, yerli ve milli olarak üretilen teknolojilerin siber tehditlere

⁹ Beyaz alan veri güvenliğinin sağlandığı, tüm verilerin yer aldığı ekipmanların olduğu yerdir ve sadece yetkili kişiler tarafından kullanılabilir. Kaynak: https://www.teknotel.com/blog/veri-merkezi-beyaz-alan-nedir/#Beyaz_Alan

karşı ciddi bir avantaj sağladığı vurgulanmaktadır. Bu vurgu, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın stratejik planındaki yerli üretim hedefleriyle tutarlı bir bütünlük göstermektedir. Stratejide ayrıca, altyapı sektörlerinde siber güvenlik tedbirlerinin sürekliliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda, kamu kurumları arasındaki veri trafiğinin KamuNet üzerinden güvenli bir şekilde yürütülmesi hedeflenmektedir. Türkiye'nin uluslararası siber güvenlik endeksindeki yükselişi (2017'de 43'üncü sıradan 2020'de 11'inci sıraya çıkması) anlatılmaktadır.

Dünya Bankası Grubu'nun Türkiye'ye yönelik *2024–2028 Ülke Ortaklık Çerçevesi*, Türkiye'de dijitalleşmeyi verimlilik, rekabetçilik, kamu hizmetlerinin etkinliği ve özel sektörün küresel değer zincirlerine entegrasyonu bağlamında ele almaktadır. Belgede Türk firmalarının AB ortalamalarının gerisinde kaldığı vurgulanmaktadır. Bu çerçevede bulut bilişim, veri egemenliği, Türkiye'nin rekabet gücünü artırması ve dijital Avrupa gündemine uyum sağlaması gereken bir teknoloji alanı olarak sunulmaktadır. Dünya Bankası'nın bu yaklaşımı, Türkiye gibi ülkeleri dijitalleşme sürecinde kendi teknolojik altyapılarını bağımsız biçimde kuran aktörler olarak değil; küresel piyasalara, AB standartlarına, yeşil dönüşüm hedeflerine ve özel sermaye hareketlerine daha uyumlu hale gelmesi gereken kalkınma alanları olarak konumlandığını göstermektedir. Bu nedenle belgede dijitalleşme, kalkınma finansmanı, kurumsal reform, özel sektör verimliliği ve küresel rekabet kapasitesi üzerinden anlamlandırılmaktadır (World Bank, 2024).

Tüm bu bulgular, Türkiye'nin bulut politikalarının temel bir gerilim üzerine kurulduğunu göstermektedir. Bir yanda kamu kurumlarının yeterli işlevi gösteremeyen veri merkezlerini terk ederek bulut altyapısına geçme yönünde net bir ihtiyacı vardır. Öte yandan, kurumların motivasyon eksikliği ve siber güvenlik gibi endişeler bu dönüşümü yavaşlatan faktörler olarak karşımızda durmaktadır. *2024-2028 Stratejik Planı* ve *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi*, bu engelleri aşmak için bir çerçeve sunmakta, yerli ve milli

Üretim vurgusuyla bağımlılığı azaltmayı hedeflemektedir. Fakat ülkenin mevcut durumda kendi bulut altyapısına sahip olmadığı ve dışa bağımlı bir konumda olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu durum, yerli ve milli vurgusunu önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Türkiye’nin bulut politikalarının önümüzdeki dönemde nasıl şekilleneceğı, bu gerilimi yönetme kapasitesine bağılı olacaktır: elde edilecek verimlilik ve maliyet avantajı ile veri egemenliğı ve güvenlik endişeleri arasında bir denge kurulması gerekmektedir.

Şimdiye kadar yürüttüğümüz tartışmadan da anlaşılacağı üzere Küresel Güney ne homojen bir coğrafya ne de pasif bir nesnedir. Tam tersine, dijital sömürgecilik karşısında farklı direniş, uyum ve dönüşüm stratejileri geliştiren çok katmanlı bir aktörler bütünüdür. Bu bölge, yalnızca Batı merkezli bulut tekellerine karşı bir alternatif oluşturmakla kalmamakta, aynı zamanda kendi içinde Çin’in devlet kapitalizmi, Hindistan’ın korumacı dijital hamlesi ve Brezilya’nın insan hakları odaklı veri korumacılığı gibi birbirinden farklı modeller barındırmaktadır. Bu eşitlilik, dijital egemenlik mücadelesinin basit bir “Kuzey’e karşı Güney” eksenine indirgenemeyeceğini, her bir ülkenin kendi tarihsel, ekonomik ve siyasal koşulları içinde çok daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Değerlendirme

Bu bölüm, çalışmanın ilk iki bölümünde ele alınan kuramsal tartışmaları somut bir düzleme taşımıştır. Bölümün temel amacı, yeni sömürgecilik ve dijital sömürgecilik literatüründe vurgulanan bağımlılık mekanizmalarını, Küresel Kuzey-Küresel Güney ayrımı üzerinden ortaya koymaktır. Bu doğrultuda; akademik çalışmaların bulguları, ulusal ve uluslararası strateji belgeleri ve teknoloji şirketlerinin raporlarından yola çıkarak bulut ekosisteminin işleyişi gözler önüne serilmiştir.

Küresel Kuzey başlığı altında gördüğümüz genel resim, bulut altyapılarının mülkiyetinin ve kontrolünün büyük ölçüde ABD merkezli teknolojilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu durum hem pazar payı üstünlüğünün hem de sınır ötesi veri akışlarının şekillendirilmesi gibi alanlara kadar uzanmaktadır. *CLOUD Act* gibi yasal düzenlemeler, ABD merkezli şirketlerin elindeki verilere erişim hakkını saklı tutarken; Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşlarının yapısal uyum programları ise Küresel Güney ülkelerini bu altyapıları kullanmaya yönlendirmektedir (World Bank, 2021). Avrupa Birliği'nin bu tablodaki konumu ise oldukça çarpıcıdır: GAIA-X girişimi ve Dijital Pazarlar Yasası gibi düzenleyici hamlelerle teknolojik egemenlik kurma çabası içinde olsa dahi kıtadaki kurumsal bulut pazarının ezici çoğunluğu hâlâ ABD'li aktörlerin kontrolündedir. Bu durum, Küresel Kuzey'in kendi içinde dahi yapısal asimetri barındırdığını göstermektedir.

Küresel Güney'in görünümü ise homojenlikten tamamen uzaktır ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu coğrafyadaki ülkeler kendi bulut altyapılarını geliştirmeye çabalamakta fakat küresel teknoloji şirketlerine bağımlılıkları sebebiyle bu adımları atamamaktadır. Çin örneği bu bağlamda özgün bir konuma sahiptir: “Dijital İpek Yolu” ve devlet destekli sanayi politikalarıyla kendi bulut ekosistemini inşa eden Çin, Batı merkezli modele alternatif oluşturma potansiyeli taşımaktadır ancak kendi otoriter

modelini dayattığı eleştirilerine de maruz kalmaktadır. “Milli Teknoloji Hamlesi” vurgusuyla yerli ve millî bir dijital altyapı hedefleyen Türkiye’nin bulut politikaları ise kamu kurumlarının strateji eksikliği, veri sınıflandırmasındaki belirsizlikler ve siber güvenlik endişeleri arasında şekillenmektedir.

Bu bağlamda, Küresel Güney’in kalıcı bağımlılık sarmalını aşabilmesi için kendi dinamiklerine dayanan alternatif uygulamalar geliştirmesi hayati bir önem taşımaktadır. Çin, her ne kadar mevcut haliyle Batı merkezli dijital hegemonyaya ciddi ölçüde meydan okusa ve Güney için dengeleyici bir unsur olarak görünse de sunduğu bu modelin gerçek anlamda eşitlikçi ve paylaşımcı bir nitelik kazanması için çok daha iş birlikçi politikalar geliştirmek zorundadır. Nitekim Türkiye örneğine bakıldığında, *2024-2028 Stratejik Planı* ve *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi* gibi metinlerde "yerli ve milli" üretim vurgusu güçlü bir şekilde yapılsa da ülkenin kendi bulut altyapısına sahip olmaması ve kamu veri merkezlerindeki düşük kapasite, teknik altyapı eksikliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu teknik yetersizlikler, bağımsızlık iddialarını zayıflatmakta ve dışa bağımlı melez konumu derinleştirmektedir. Ortaya çıkan tüm bu göstergeler, Güney ülkelerinin kendi aralarında gerçek bir Güney-Güney iş birliği zemini kurmalarının ve ortak direniş mekanizmaları geliştirmelerinin ne kadar kaçınılmaz bir çözüm olduğunu ortaya koymaktadır.

Görüldüğü üzere bulut politikaları teknik bir altyapı meselesi olmanın ötesinde uluslararası iktisadi ilişkilerin ve dijital egemenlik mücadelesinin tam merkezindedir. Betimlediğimiz genel resim, Küresel Kuzey’in mülkiyet ve kontrol mekanizmaları üzerinden küresel dijital ekosistemi şekillendirdiğini, Küresel Güney’in ise bu yapı içinde farklı direniş, uyum ve dönüşüm stratejileri geliştirdiğini göstermektedir. Bu yönüyle bölüm, çalışmanın kuramsal çerçevesine güçlü bir betimsel zemin sunmaktadır. Ancak bu altyapısal ve kurumsal tablo, bulut sermayesinin bütünlüklü bir analizi için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle bir sonraki bölümde, Küresel Kuzey ve Küresel Güney’deki politika belgelerinin söylemi incelenecek ve bulut tabanlı sömürgeciliğin söylemsel

düzeydeki görünümüleri ortaya konarak bulut sermayesi etrafında şekillenen mekanizmalar tam anlamıyla anlaşılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULUT TABANLI POLİTİKA SÖYLEMLERİ

Çalışmanın önceki bölümlerinde, bulut sermayesinin teknolojik altyapısı ve mülkiyeti, kuramsal ve somut uygulamalar düzleminde incelenmiştir. Ancak, bulut bilişimin toplumsal karşılığını yalnızca teknik ve ekonomik pratikler üzerinden anlamlandırmak eksik kalacaktır. Hegemonik yapının anlamlandırılması noktasında, toplumsal gerçekliğin inşa edildiği ve meşrulaştığı söylemin anlaşılması merkezi bir öneme sahiptir. Bu çalışma kapsamında odaklanılan bağımlılık ilişkilerini ve küresel güç dengelerini kavramak, kültürel ekonomi politik yaklaşımı esas alan bir eleştirel söylem çözümlemesi ile mümkün olacaktır. Bu amaçla, Küresel Kuzey (ABD ve AB) ve Küresel Güney (Çin ve Türkiye) aktörleri tarafından üretilen resmi politika belgeleri çözümlenecektir. Bölümün kurgusu, bütünlüğü sağlamak adına çeşitli adımlar üzerinden yapılandırılmıştır. İlk olarak söylem kavramı ve eleştirel söylem çözümlemesinin genel görünümü ortaya konacak ve tez kapsamında benimsenen anlayış aktarılacaktır. Ardından, incelenen belgelerin seçimindeki kriterler ve bu belgelerin temsil kabiliyeti gerekçelendirilecektir. Takip eden alt bölümlerde ise Küresel Kuzey ve Küresel Güney aktörlerinin bulut politikalarına dair söylemleri ayrı ayrı ortaya konulacak; son aşamada ise bu iki kutbun teknoloji söylemleri karşılaştırmalı bir çözümleme ile tartışmaya açılacaktır.

4.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma kapsamında eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılmıştır. Eleştirel Söylem Çözümlemesi (EŞÇ), metinlerin yüzeyindeki dilbilimsel yapıların ardındaki güç ilişkilerini ve toplumsal eşitsizlikleri ortaya koymayı amaçlayan bir anlayış sunmaktadır (van Dijk, 2015, s. 466). Ancak yöntemin analiz çerçevesini tam olarak kavramak için, öncelikle "söylem" kavramını ve bu kavramın toplumsal gerçeklik içindeki kurucu rolünü irdelemek gerekir.

Michel Foucault, söylemin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını vurgular. Söylem, belirli bir tarihsel dönem içerisinde neyin söylenebileceğini, kimlerin konuşma yetkisine sahip olduğunu ve bilginin nasıl meşrulaştırıldığını vurgulamaktadır. Ona göre özne, söylemin kuralları tarafından inşa edilmektedir ve bireyler söylemsel pozisyonlar içerisinde varlıklarını sürdürmektedir. Foucault, gerçekliğin dilden bağımsız olduğu düşüncesini reddetmektedir. Söylem dünyayı biçimlendiren ve toplumsal yapıları yeniden üreten döngüsel bir süreçtir. Kuramcı için güç yalnızca baskı mekanizmalarını değil, bilginin oluştuğu ve ilişkilerin kurulduğu tüm alanları kapsayan kurucu bir unsurdur. İşte tam da bu noktada, eleştirel söylem çözümlemesinin önemi ortaya çıkar. Söylem, toplumsal pratiklerin ve iktidar ilişkilerinin düğümlendiği temel yapıdır (Miller, 1990, s. 116-117).

Teun A. Van Dijk'in ifade ettiği üzere, eleştirel söylem çözümlemesi “toplumsal gücün kötüye kullanımı, eşitsizlik ve tahakkümün metin ve konuşma yoluyla nasıl yürütüldüğünü, yeniden üretildiğini, meşrulaştırıldığını ve bunlara nasıl direnildiğini araştırır.” Eleştirel söylem çözümlemesi yapan bir araştırmacı, incelediği metin veya konuşmanın karşısında nesnel bir gözlemci rolü ile hareket etmek yerine, eşitsizlikleri odağına alır ve ezilenlerin yanında açık bir pozisyon takınır (van Dijk, 2015, s. 466).

Eleştirel söylem çözümlemesinin temel ilkeleri, Fairclough ve Wodak tarafından şu şekilde sıralanmıştır: “toplumsal sorunlara yönelir, güç ilişkileri söylemseldir, söylem toplumu ve kültürü oluşturur, söylem ideolojik bir iş görür, söylem tarihseldir, metin ile toplum arasındaki bağ dolaylıdır, söylem çözümlemesi hem yorumlayıcı hem de açıklayıcıdır ve son olarak söylem bir toplumsal eylem biçimidir” (Fairclough ve Wodak, 1997, akt. van Dijk, 2015, s. 467). Bu ilkeler, eleştirel söylem çözümlemesini geleneksel dilbilim gibi alanlardan ayıran en temel özelliklerdir.

Eleştirel söylem çözümlemesi ile toplumsal alanın pek çok kademesi incelenebilmektedir. Kurum politikaları, örgütsel söylemler, medya söylemleri ve eğitim söylemleri ele alınan başlıca alanları oluşturmaktadır (van Dijk, 2015, s. 475-478). Bu alanların her biri, dilin eşitsizlikleri yeniden üretme kapasitesini ortaya koymaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, dilsel tercihlerin rastlantısal olmadığını ve belirli ideolojik çıkarlara hizmet ettiğini açığa çıkarmaktadır.

Eleştirel söylem çözümlemesinin aydınlattığı en önemli toplumsal olgulardan biri ideolojilerin doğallaşması sürecidir. Belirli söylemsel pratikler o kadar çok tekrarlanır ki, bir süre sonra sorgulanamaz hale gelerek doğallaşır. Oysa bu doğallaşmanın arkasında çeşitli sınıfların veya grupların çıkarları yatmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesinin ikinci önemli katkısı, egemen anlayışın söylem yoluyla yeniden üretiliş biçimini gözler önüne sermesidir. Egemen gruplar kamu söylemine müdahale ederek hangi konuların konuşulacağına ve hangi seslerin duyurulacağına karar verirler. Bu kontrol, gücün sembolik kaynaklarından biridir. Üçüncü olarak, eleştirel söylem çözümlemesi yalnızca egemen söylemleri değil direniş ve muhalefet söylemlerini de inceler. Bu bakış açısına göre ezilen gruplar da kendi kimliklerini, taleplerini ve alternatif dünya görüşlerini söylem içinde inşa ederler. (van Dijk, 2015, s. 468-469).

Eleştirel söylem çözümlemesi içerisinde farklı kuramsal yaklaşımlar bulunur. Teun van Dijk'in sosyo-bilişsel yaklaşımı, söylem ile toplum arasındaki ilişkinin bilişsel bir arayüz aracılığıyla kurulduğunu savunur. Toplumsal yapılar, bireylerin zihnindeki bağlam içinde temsil edilmeden söylemi etkileyemezler (van Dijk, 2015, s. 468-471). Van Dijk için güç, her şeyden önce söylem erişimini denetleme kapasitesidir. Seçkinler kamu söylemine ayrıcalıklı erişimleri sayesinde hangi konuların konuşulacağına ve hangi seslerin duyulacağına karar verir (van Dijk, 2015, s. 469). Bu çerçeve, özellikle ırkçılık, medya ve siyasal söylem çalışmalarında işlevseldir.

İkinci yaklaşım, Norman Fairclough'un söylem odaklı diyalektik yaklaşımıdır. Fairclough, eleştirel söylem çözümlemesini üç boyutlu bir analiz çerçevesi olarak tanımlar: metin (dilsel ürünün biçimsel ve anlamsal özellikleri), söylemsel pratik (metnin üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri) ve toplumsal pratik (söylemin gömülü olduğu kurumsal ve toplumsal yapılar) (Fairclough, 1995, s. 3, 96-102). Bu üç boyut, söyleme ilişkin birbirini tamamlayan okuma biçimleridir. Fairclough için söylem toplumsal pratiğin bir türüdür; yani toplumsal olarak şekillenir ama aynı zamanda toplumsal olanı şekillendirir (Fairclough, 1995, s. 131). Bu diyalektik ilişki, yaklaşımın temelini oluşturur. Fairclough, Gramsci'nin hegemonya kavramı ile Bakhtin'in söylemlerarasılık kavramını birleştirir: hegemonya egemen bir bloğun toplum üzerindeki yönlendirme gücüdür ve söylem pratikleri bu hegemonyanın kurulması, yeniden üretilmesi veya dönüştürülmesinde merkezi rol oynar. Söylemlerarasılık ise bir metnin birden çok tür ve söylemi bir araya getirme kapasitesidir (Fairclough, 1995, s.2-3; 8; 91-96). Fairclough, çağdaş kapitalist toplumlar için temel söylemsel eğilimler belirler, bunlar "piyasalaşma (üniversite, sağlık, sanat gibi alanlardaki pazarlama söylemi), söylemin gündelik konuşma diline yaklaşması (kamusal söylemin özel alan konuşmalarını taklit ederek samimileşmesi) ve söylemin teknolojikleşmesi (kurumların söylem pratiklerinin uzmanlarca bilinçli ve stratejik biçimde yeniden tasarlanması)" şeklindedir (Fairclough, 1995, s.101; 102-106; 130-166). İfade edilen kavramlar, özellikle kurumsal dönüşüm ve piyasalaşma süreçlerinin çözülmesinde güçlüdür.

Üçüncü yaklaşım, Ruth Wodak'ın söylem-tarihsel yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, bir söylemi anlamının onun hangi tarihsel koşullarda ortaya çıktığını ve hangi toplumsal yapılarla iç içe geçtiğini bilmeyi gerektirdiğini savunur. Yaklaşım, özellikle ulusal kimlik inşası, ayrımcılık, popülizm ve milliyetçilik çalışmalarında işlevsel bir çözümleme sağlar.

Dördüncü yaklaşım, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokratik söylem kuramıdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin en felsefi versiyonlarından biri olan

bu yaklaşıma göre toplumsala karşılık gelen her şey söylemsel olarak kurulur. Söylem yalnızca metinleri değil kurumları, pratikleri ve maddi nesneleri de kapsar (akt. Jessop, 2019, s. 2, 6). Kuramın merkezinde, öğelerin bir araya gelirken kimliklerini dönüştürdüğü "eklemlenme" ve anlamın sabitlendiği "düğüm noktaları" yer alır. Hegemonya da bu söylemsel eklemlenme pratiklerinin sonucudur (Jessop, 2019, s. 2-3, 7; Laclau & Mouffe, 1985, s. 130).

Bu dört yaklaşım söylem-güç-ideoloji ilişkisinin farklı boyutlarına ışık tutan, birbirini tamamlayan perspektiflerdir. van Dijk bilişsel arayüzü, Fairclough diyalektik ve kurumsal dönüşümü, Wodak tarihselliği ve çoksesliliği, Laclau ve Mouffe ise hegemonyanın söylemsel mantığını öne çıkarır. Van Dijk, Fairclough ve Wodak'ın yaklaşımları somut metin çözümlemesine doğrudan uygulanabilir kavram setleri sunmaktadır. Laclau ve Mouffe ise daha çok felsefi-kavramsal düzeye odaklanır. Hangi yaklaşımın seçileceği, araştırma sorusuna ve incelenen söylem türüne ve bağlıdır.

Bu tez kapsamında politika belgelerinin incelenmesi için Fairclough'un çerçevesinden yararlanılmıştır. Bu çerçevenin felsefi temelini Roy Bhaskar'ın eleştirel gerçekçi bilim felsefesi oluşturmaktadır. Bhaskar'ın eleştirel gerçekçiliğinde ontoloji, epistemoloji ve metodoloji birbirinden ayrı fakat birbirini tamamlayan düzeyler olarak düşünülür. Ontoloji, araştırmacının neyi bildiğinden bağımsız olarak gerçekliğin ne olduğuna ilişkin sorudur. Bhaskar, ana akım bilim anlayışının dünyayı yalnızca gözlemlenebilir olana indirgediğini savunur (Bhaskar, 2008, s. 64). Eleştirel gerçekçilik bu indirgemeye karşı çıkarak gerçekliğin yalnızca ampirik olarak deneyimlenen olaylardan ibaret olmadığını, gözlemlenen olayların arkasında onları mümkün kılan daha derin nedensel mekanizmaların bulunduğunu savunur. Epistemoloji ise bu gerçekliğe ilişkin bilginin nasıl üretildiğiyle ilgilidir. Eleştirel gerçekçilik, gerçekliğin insan bilgisinden bağımsız olduğunu ileri sürer ve insanın bilgisinin ise yorumlayıcı bir yönü olduğunu savunur. Bu nedenle bilgi, araştırmacıların ürettiği geçişli kuramlardan

oluşurken, araştırmanın nesnesi olan dünya geçişsiz biçimde varlığını sürdürür. Metodolojik açıdan bu yaklaşım, araştırmanın yalnızca gözlemlenen düzenlilikleri betimlemekle yetinmemesini; bu düzenlilikleri üreten gizli yapı, ilişki ve mekanizmaları açıklamaya yönelmesini gerektirir.

Bhaskar, gerçekliği üç ayrı düzeyde ele alır: gerçek, aktüel ve ampirik. Gerçek düzey, toplumsal olayları mümkün kılan yapıları, mekanizmaları, eğilimleri ve güçleri ifade eder. Bu yapılar her zaman doğrudan gözlemlenebilir olmak zorunda değildir. Aktüel düzey, bu mekanizmaların belirli koşullar altında etkinleşmesiyle ortaya çıkan olay ve süreçlere karşılık gelir. Ampirik düzey ise bu olayların deneyimlenen, gözlemlenen ve kaydedilen boyutunu ifade eder (Jessop, 2015, s. 239-240; Bhaskar, 2020, s. 2-3). Bu ayırım, politika belgelerinin yalnızca metinsel ifadeler olarak değil, daha derinde işleyen toplumsal, ekonomik ve jeopolitik mekanizmalarla ilişkili söylemsel müdahaleler olarak çözümlenmesine imkân tanır.

Bhaskar’a göre modern felsefenin temel hatalarından biri “epistemik yanılğı”dır. Bu yanılğı, gerçekliği yalnızca onun hakkında sahip olunan bilgiye indirger ve bilgimizden bağımsız olarak var olan yapı ve mekanizmaları göz ardı eder (Bhaskar, 2020, s. 2). Oysa toplumsal dünya, kapalı sistemlerden farklı olarak düzenli tekrarların ve sürekli gözlemlenebilir neden-sonuç ilişkilerinin hâkim olduğu bir alan değildir. Toplumsal yaşam açık sistemler içinde işler. Bu nedenle toplumsal olayları açıklamak, yalnızca gözlenen olguları sıralamakla değil, bu olguları mümkün kılan üretici mekanizmaları ortaya çıkarmakla mümkündür (Jessop, 2015, s. 241). Bu tez açısından söz konusu yaklaşım, bulut bilişim politikalarının yalnızca belge düzeyinde nasıl ifade edildiğini değil; bu ifadelerin arkasında yer alan bağımlılık ilişkilerini, teknolojik hiyerarşileri, sermaye birikim süreçlerini ve kurumsal güç yapılarını çözümlmek için gerekli ontolojik zemini sağlar.

Eleştirel gerçekçiliğin toplumsal dünyaya uygulanması, Bhaskar'ın “dönüşümsel toplumsal etkinlik modeli” aracılığıyla daha somut hale gelir. Bu modele göre toplumsal yapılar, bireysel eylemlerden önce var olur; eylemlerin hem koşulunu hem de sınırını oluşturur. Bununla birlikte bu yapılar, insan eylemi aracılığıyla yeniden üretilir ya da dönüştürülür (Bhaskar, 2020, s. 4). Bu nedenle politika belgeleri, yalnızca mevcut toplumsal koşulların pasif yansımaları değildir. Aynı zamanda belirli kurumları, aktörleri, görevleri ve hedefleri tanımlayarak toplumsal ilişkilerin yeniden üretimine katılan metinlerdir. Bhaskar'ın “konum-pratik sistemi” kavramı da bu noktada önem taşır. Konumlar, toplumsal yapılar içinde önceden tanımlanmış yerleri, işlevleri, görevleri, hakları ve yükümlülükleri ifade ederken; pratikler, aktörlerin bu konumları işgal ederek gerçekleştirdikleri faaliyetleri ifade eder (Bhaskar, 1998, akt. Mateus ve Resende, 2015, s. 452). Politika belgeleri, çoğu zaman devletleri, şirketleri, yurttaşları, kullanıcıları, girişimcileri veya uluslararası kuruluşları belirli konumlara yerleştirir. Dolayısıyla bu belgelerde hangi aktörlerin hangi konumlarda kurulduğunu, hangi sorumluluklarla ilişkilendirildiğini ve hangi güç ilişkileri içinde anlamlandırıldığını incelemek, tezin analiz çerçevesi açısından merkezi önemdedir.

Bu felsefi zeminin toplumsal, ekonomik ve politik analiz düzeyine taşınmasında Bob Jessop'un kültürel ekonomi politik yaklaşımı tamamlayıcı bir işlev görmektedir. Jessop'un kültürel ekonomi politiği, “kültürel dönüşü” ekonomi politik analizine dahil eder ve anlam üretiminin ekonomik ve politik faaliyetlerin kurucu bir unsuru olduğunu vurgular (Jessop, 2004, s. 159). Bu yaklaşım, ekonomik ilişkilerin yalnızca maddi süreçlerden ibaret olmadığını; aynı zamanda bu süreçlerin belirli söylemler, tahayyüller ve anlamlandırma biçimleri aracılığıyla kurulduğunu kabul eder. Jessop'a göre kültürel ekonomi politiğin üç temel özelliği bulunmaktadır. İlk olarak tarihsel ve kurumsal bağlamların ekonomik ve politik dinamiklerde belirleyici olduğunu kabul eder. İkinci olarak anlam ile pratik arasındaki karmaşık ilişkileri araştırır. Üçüncü olarak ise evrimsel

mekanizmaları anlam üretimi ve toplumsal yapılanmanın dönüşümüyle birlikte ele alır (Jessop, 2004, s. 160-161).

Jessop'un yaklaşımında “ekonomik tahayyüller” kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Ekonomik tahayyüller, belirli toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin nasıl anlamlandırılacağına, hangi faaliyetlerin “ekonomi” kapsamında değerlendirileceğine ve bu faaliyetlerin nasıl yönetileceğine ilişkin söylemsel çerçeveler sunar (Jessop, 2010, s. 344-345). Politika belgeleri, bu tahayyüllerin üretildiği, dolaşıma sokulduğu ve kurumsallaştırılmaya çalışıldığı metinlerdir. Bu nedenle bulut bilişim politikaları, yalnızca teknik altyapıya ilişkin düzenlemeler olarak değil; dijital ekonominin nasıl kavrandığını, kalkınmanın hangi teknolojik öncelikler üzerinden tanımlandığını, bağımlılık ve egemenlik ilişkilerinin nasıl görünür ya da görünmez kılındığını gösteren metinler olarak değerlendirilmelidir. Jessop'a göre bir politika tahayyülünün etkili olabilmesi için “keyfi, rasyonalistik ve iradi” olmaktan çıkıp “organik” hale gelmesi; yani söylemsel inşa ile maddi gerçeklik arasında anlamlı bir uyum kurması gerekir (Jessop, 2010, s. 345-346). Bu tezde politika belgeleri, tam da bu nedenle, belirli dijital ekonomi tahayyüllerinin kurumsallaştırılmaya çalışıldığı alanlar olarak ele alınmaktadır.

Bu ontolojik ve ekonomi politik zeminin metin düzeyindeki çözümlemesi ise Norman Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Fairclough'un yaklaşımı, söylemi toplumsal pratiğin ayrılmaz bir ögesi olarak ele alır. Ona göre söylem, toplumsal yapı içinde şekillenirken aynı zamanda bu yapının yeniden üretimine veya dönüşümüne katkıda bulunur. Bu diyalektik anlayış, politika metinlerinin yalnızca ne söylediğini değil, nasıl söylediğini, hangi aktörleri hangi konumlara yerleştirdiğini ve hangi toplumsal ilişkileri doğal ya da kaçınılmaz gösterdiğini analiz etmeye olanak tanır (Fairclough, 1995, s. 131).

Fairclough'un üç boyutlu modeli, bu tezde metinlerin dilsel özelliklerini, söylemsel pratiklerini ve toplumsal pratiklerle ilişkisini birlikte incelemek için kullanılmıştır. Modelin metin boyutu; sözcük seçimi, kavramlaştırma biçimleri, kiplik, özne konumları, edilgenlik, yüklem yapıları ve tekrar eden temalar gibi unsurlara odaklanır. Söylemsel pratik boyutu, metnin nasıl üretildiğini, dolaşıma sokulduğunu, hangi türlere ve söylem düzenlerine yaslandığını ve hangi okuma biçimlerini mümkün kıldığını inceler. Toplumsal pratik boyutu ise metni daha geniş kurumsal, tarihsel, ekonomik ve politik bağlam içinde konumlandırır (Fairclough, 1995, s. 96-102). Bu nedenle Fairclough'un modeli, Bhaskar'ın katmanlı gerçeklik anlayışı ve Jessop'un kültürel ekonomi politik yaklaşımıyla uyumlu biçimde, politika belgelerinin söylemsel boyutunu çözümlemek için işlevsel bir araç sunar.

Fairclough'un "söylemin teknolojikleşmesi" kavramı da bu çalışma açısından önemlidir. Bu kavram, söylemin yalnızca kendiliğinden gelişen bir iletişim biçimi olmadığını; toplumsal aktörlerin kimliklerini, ilişkilerini ve inanç sistemlerini şekillendirmeye yönelik stratejik müdahaleler içerebildiğini gösterir (Fairclough, 1995, s. 102-106). Politika belgeleri, belirli kavramları, hedefleri, öncelikleri ve aktör konumlarını sistematik biçimde dolaşıma sokarak belirli bir toplumsal gerçeklik inşa etmeye çalışır. Bu nedenle bulut bilişim, veri egemenliği, dijital dönüşüm, rekabetçilik, yenilikçilik, güvenlik, bağımlılık ya da stratejik özerklik gibi kavramların belgelerde nasıl kurulduğu, hangi anlamlarla ilişkilendirildiği ve hangi alternatif anlamların dışarıda bırakıldığı, eleştirel söylem çözümlemesinin temel inceleme alanını oluşturacaktır.

Bu üçlü çerçevenin birlikte kullanılmasının nedeni, politika belgelerinin ne yalnızca söylemden ibaret olması ne de maddi koşulların doğrudan ve mekanik bir yansıması olarak okunabilmesidir. Bhaskar'ın eleştirel gerçekçiliği, analizin ontolojik temelini kurarak söylemin arkasında işleyen yapıları, mekanizmaları ve güç ilişkilerini dikkate almayı sağlar. Jessop'un kültürel ekonomi politiği, bu yapıların ekonomik ve

politik tahayyüller aracılığıyla nasıl anlamlandırıldığını ve kurumsallaştırılmaya çalışıldığını açıklamaya imkân tanır. Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi ise bu tahayyüllerin metinlerde hangi dilsel ve söylemsel stratejilerle kurulduğunu incelemek için gerekli analitik araçları sunar. Başka bir ifadeyle, Bhaskar analizin felsefi ve ontolojik zeminini; Jessop ekonomi politik ve kurumsal yorum çerçevesini; Fairclough ise metin ve söylem düzeyindeki çözümleme yöntemini sağlamaktadır.

Bu tezde politika belgelerinin analizi için benimsenen yaklaşım, aynı zamanda küresel güç ilişkilerine ve jeopolitik parametrelere odaklanmayı da gerektirir. Küresel Kuzey ve Küresel Güney ayrımı, bu bağlamda ekonomik, teknolojik ve kurumsal hiyerarşileri görünür kılmak için kullanılan analitik bir araçtır. Küresel Kuzey; teknoloji tekelleri, bulut sermayesi, altyapı sahipliği, standart belirleme kapasitesi ve küresel dijital yönetim üzerindeki belirleyici konumuyla ilişkilidir. Küresel Güney ise bu teknolojilere çoğu zaman bağımlı hale gelen, dijital altyapı ve veri işleme kapasitesi bakımından asimetrik konumda bulunan ya da hâkim dijital düzenle müzakere ve mücadele içinde olan ülkeleri ifade etmektedir. Bu nedenle bulut bilişim politikaları, yalnızca ulusal dijitalleşme stratejileri olarak değil; küresel ölçekte teknoloji, sermaye, veri ve egemenlik ilişkilerinin nasıl kurulduğunu gösteren söylemsel ve kurumsal metinler olarak ele alınacaktır.

Bu doğrultuda tezde izlenecek analiz hattı üç aşamalı olarak kurulmuştur. İlk aşamada, politika belgelerinin içinde üretildiği yapısal bağlam, eleştirel gerçekçi bir bakışla ele alınacak; bulut bilişim alanındaki bağımlılık ilişkileri, teknoloji tekelleri, altyapısal eşitsizlikler ve jeopolitik güç asimetrileri dikkate alınacaktır. İkinci aşamada, bu bağlam içinde belgelerin hangi ekonomik ve politik tahayyülleri ürettiği Jessop'un kültürel ekonomi politik yaklaşımıyla değerlendirilecektir. Üçüncü aşamada ise söz konusu tahayyüllerin metinlerde hangi kavramlar, özne konumları, söylemsel stratejiler ve anlamlandırma biçimleri aracılığıyla kurulduğu Fairclough'un eleştirel söylem

özümlemesiyle incelenecektir. Böylece analiz, yalnızca belgelerin “ne söylediğini” değil, bu söylemlerin hangi yapısal koşullarda, hangi ekonomi politik tahayyüller içinde ve hangi güç ilişkileri aracılığıyla üretildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Küresel Kuzey’in en belirleyici aktörü olan ABD, GAFAM (Google, Amazon, Facebook, Apple, Microsoft) olarak bilinen beş büyük teknoloji tekeline ev sahipliği yapmakta; bulut sermayesini kontrol etmekte ve dijital altyapının yönünü belirlemektedir. Bu konumundan dolayı ABD’nin politika belgeleri, mevcut hegemonik düzeni korumaya ve genişletmeye yönelik bir söylem inşa eder. ABD’nin politika söylemi serbest piyasa, yenilikçilik ve rekabetçilik üzerine kuruludur. Bu tahayyül, ülke çıkarlarına hizmet eden “doğallaşmış” bir anlatı olarak küresel ölçekte dolaşıma sokulur. AB ise daha karmaşık bir konumdadır; ABD’ye olan teknolojik bağımlılığını azaltmak ve stratejik özerklik kazanmak için “dijital egemenlik” vurgusu yapan politika belgeleri üretir. Diğer yandan ise kendisi de Küresel Güney üzerinde ekonomik ve teknolojik bir hakimiyet kurma eğilimindedir. AB’nin politika üretim sürecinde gözlenen bu ikili konum, onu hem Kuzey’in bir parçası yapar hem de kendi Güney’e yönelik eğilimlerini gözler önüne serer.

Küresel Güney içinde ele aldığımız Çin ve Türkiye, oldukça farklı stratejiler izlemektedir. Çin, Batı’nın teknoloji politikasına açıkça direnmekte ve kendi dijital ekosistemini (WeChat, Alibaba, Huawei) inşa etmektedir. Çin’in politika belgeleri; ulusal egemenlik, teknolojik bağımsızlık ve devlet temelli kalkınma söylemleriyle donatılmıştır. Çin, mevcut küresel teknoloji hiyerarşisini dönüştürmeye yönelik bir eylem potansiyeli taşımaktadır ancak bu potansiyel iç çelişkiler ve küresel güçlerin direnciyle sınırlanmaktadır. Türkiye ise farklı bir konumlanma sergiler. Kendi teknolojisini üreten bir güç olmayan ülke, Kuzey ile Güney arasında bir denge siyaseti izlemektedir. “Yerli ve milli” vurgusu ile öne çıkan politika belgeleri, bağımlılığı söylemsel düzeyde yeniden mi üretmektedir yoksa karşı-hegemonik bir potansiyel mi taşımaktadır?

Bu dört yapının hem birbirleriyle hem de Kuzey-Güney bağlamında benzeşip ayrıştığı noktalar, politika üretim sürecinin kendisinde saklıdır. Hepsi, bir tür “bağımsızlık”, “egemenlik” veya “rekabet gücü” söylemi geliştirir. Ancak bu söylemlerin içeriği, dayandığı maddi temel ve küresel hiyerarşi içindeki konumu kökten farklıdır. Bu farklılıkları anlamak, yalnızca metinleri okumakla değil, onları üreten yapısal koşulları ve küresel güç ilişkilerini analiz etmekle mümkündür.

Bu çalışmada Küresel Kuzey (ABD ve AB) ülkeleri ile Küresel Güney (Çin ve Türkiye) ülkelerinin bulut politikası söylemi çözümlenecektir. Her ülke için 4'er adet olmak üzere toplam 16 resmi politika belgesi, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu belgelerin seçiminde, devletlerin bulut bilişim alanındaki iradelerini doğrudan yansıtan en güncel metinler olmaları temel kriterdir. Şirketlerin kurumsal politika metinleri, devletlerin yönetsel iradesini temsil etmedikleri ve farklı ticari odakları sebebiyle kapsam dışı bırakılmıştır.

Fairclough'un eleştirel söylem analizi modeli çerçevesinde, devletin teknolojiye bakışını resmi metinler üzerinden çözümlmek amaçlanmaktadır. Üçüncü bölümde bulut ekosisteminin genel görünümünü betimleyebilmek amacıyla şirket raporlarından uluslararası kuruluş belgelerine uzanan geniş bir kaynak yelpazesi kullanılmıştır. Bu bölümde ise amaç betimleme değil, devlet bulut politikalarını söylemsel düzeyde çözümlmektir. Türsel homojenliği ve karşılaştırılabilirliği sağlamak için de yalnızca resmi politika belgeleriyle sınırlı bir örneklem seçimi yapılmıştır. Belgeler, Fairclough'un geliştirdiği üç boyutlu eleştirel söylem çözümlemesi tekniği kullanılarak incelenecektir. Metinler *dilsel yapı (betimleme)*, *söylemsel pratik (yorumlama)* ve *toplumsal pratik (açıklama)* ile ele alınacak ve inşa edilen bulut söylemi ortaya konacaktır. Toplumsal pratik ile ise metni üreten sosyal yapı ve örgütsel koşullar ele alınacaktır. Jessop'un kültürel ekonomi politiği ve Bhaskar'ın eleştirel gerçekçiliği ile desteklenen çözümlme ile söylemin arkasındaki güç ilişkileri ve ontolojik derinlik de analiz edilecektir. Bu

doğrultuda belgeler önce tekrar eden anahtar kavramlar, kiplik yapıları, özne/aktör konumlandırmaları, tehdit ve çözüm anlatıları açısından okunmuş; ardından bu bulgular Fairclough'un betimleme, yorumlama ve açıklama düzeyleriyle eşleştirilmiştir. Karşılaştırmalı çözümlemede ise her aktör için öne çıkan ekonomik tahayyül, bağımlılık ilişkisi, egemenlik iddiası ve gizlenen/öne çıkarılan unsurlar birlikte değerlendirilmiştir.

4.2. Bulut Tabanlı Politikalarda Söylem

Bu başlıkta ilk olarak Küresel Kuzey ülkelerinin ardından ise Küresel Güney ülkelerinin bulut söylemleri çözümlenecektir. Her iki grup, öncelikle kendi içlerindeki benzeşme ve ayrışmalar açısından değerlendirilecektir. Sonraki aşamada ise bu söylemlerin Kuzey-Güney ayrımı bağlamında benzeşen ve farklılaşan boyutları karşılaştırmalı olarak tartışmaya açılacaktır.

4.2.1. Küresel Kuzey'de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

4.2.1.1. ABD'de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

Küresel Kuzey başlığı altında incelenecek ilk ülke ABD'dir. Bu kapsamda 2019-2024 yılları arasında yayımlanan dört temel politika belgesi -*Cloud Smart Federal Cloud Computing Strategy (2019)*, *Federal Data Strategy 2021 Action Plan (2021)*, *USAID IT Strategic Plan (2022)* ve *International Cyberspace and Digital Policy Strategy (2024)*- birlikte değerlendirilmiştir. Belgeler farklı kurumlar tarafından üretilmiş olmakla birlikte birbirinden kopuk değildir. Aksine, ABD'nin bulut bilişimi yalnızca teknik bir altyapı meselesi olarak değil, kamu yönetimini, veri rejimlerini, kalkınma politikalarını, güvenlik stratejilerini ve küresel dijital liderlik iddiasını birbirine bağlayan bir söylem alanı olarak kurduğunu göstermektedir. Ulusal düzeyde federal kurumların bulut altyapısına geçişi, veri temelli karar alma kapasitesinin artırılması ve kamu yönetiminin çevikleştirilmesi öne çıkarılırken; uluslararası düzeyde dijital kapasite geliştirme, güvenilir veri akışları,

dijital dayanışma ve stratejik ortaklık gibi temalarla bu yönelim küresel bir projeye dönüştürülmektedir.

Fairclough'un ESÇ çerçevesinin ilk adımı olan metin-betimleme düzeyinde bakıldığında ilk dikkat çeken unsur, belgelerin ortak bir sözlüksel alan etrafında yoğunlaşmasıdır. “Liderlik, yenilikçilik, çeviklik, dayanıklılık, güvenlik, güven, dijital dayanışma, kapasite geliştirme ve veri yönetişimi” gibi kavramlar belgeler boyunca yinelenmektedir. Bu kavramlar teknik anlamlarının yanı sıra dönüşümün hangi aktörler tarafından yönlendirileceğini ve bu dönüşüme uyum sağlaması gereken tarafları belirler. Liderlik ve standart belirleme ABD’yi etken özne olarak kurarken, kapasite geliştirme ve destek söylemi daha çok gelişmekte olan ülkeleri pasif alıcılar konumuna yerleştirir. Böylece dilsel tercihler, küresel düzen içindeki hiyerarşik konumlanmayı yeniden üretir. “COVID-19 ulusal acil durumu, acil ve ortaya çıkan ihtiyaçları olan kurumlar arasında karar destek araçlarının geniş biçimde paylaşılması gerekliliğini göstermiştir; böylece liderlik, kritik kararlar için gerekli verilere sahip olabilecektir.” (Federal Data Strategy Development Team, 2021, s. 15).

Cloud Smart (2019) belgesinde buluta geçiş, federal kurumlar için verimlilik, çeviklik, maliyet etkinliği ve güvenlik sağlayan bir süreç olarak sunulmaktadır. *Federal Data Strategy* (2021) belgesinde veri, kamu yönetiminin karar alma kapasitesini güçlendiren bir kaynak olarak ele alınmaktadır. *USAID IT Strategic Plan*’de (2022) benzer kavramlar “kalkınma, insani yardım, operasyonel hazırlık ve misyon etkinliği” bağlamında kullanılmaktadır. *International Cyberspace and Digital Policy Strategy*’de (2024) ise “dijital teknolojiler demokrasi, insan hakları, güvenlik, dayanıklılık ve uluslararası ortaklık” söylemiyle ilişkilendirilmektedir. Belgelerde kurulan ortak anlatı, bulut altyapısının belirli bir yönetim rasyonalitesinin taşıyıcısı olduğunu göstermektedir.

Bulut teknolojisi bu söylem içinde kamu yönetimini yeniden düzenleyen ve ABD'nin küresel konumunu güçlendiren stratejik bir araç olarak temsil edilmektedir.

“Amerika Birleşik Devletleri, ekonomik refahı ve kapsayıcılığı ilerletmek; güvenliği artırmak ve siber suçlarla mücadele etmek; insan haklarının, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün kullanılmasını teşvik etmek ve korumak; ayrıca ulusötesi sorunları ele almak amacıyla siber uzamın ve dijital teknolojilerin tasarımını, geliştirilmesini, yönetişimini ve kullanımını şekillendirmek için dünya genelindeki müttefikler, ortaklar ve paydaşlarla çalışmayı amaçlamaktadır.” (U.S. Department of State, 2024, s. 6).

Belgelerde kullanılan kiplik yapıları da bu inşayı güçlendirmektedir. “Should”, “will”, “must”, “need to” ve “are encouraged to” (yapılmalı, yapılacaktır, şarttır, desteklenmelidir) gibi ifadeler, dijital dönüşümü kurumsal bir yükümlülük olarak sunmaktadır. Federal kurumların bulut altyapısına geçmesi, personelin yeni dijital yetkinlikler doğrultusunda eğitilmesi, kamu yönetiminin doğal ve zorunlu gereklilikleri olarak sunulmaktadır. Bu söylemsel tercih, teknolojik dönüşümü politik tartışma alanından uzaklaştırarak teknik rasyonalitenin sonucu haline getirir. Böylece bulut altyapısı, kaçınılmaz bir idari gereklilik olarak meşrulaştırılır.

“Kurumlar, çözümlerinin verimliliği, erişilebilirliği ve mahremiyeti başarılı biçimde desteklediğinden emin olmak için müşteri deneyimi ve kullanıcı ihtiyaçlarına ilişkin düzenli değerlendirmeler yapmalıdır.” (OMB, 2019, s. 5).

Metin-betimleme düzeyinde dikkat çeken bir diğer unsur, aktörlerin eşit konumlarda temsil edilmemesidir. ABD ve ona bağlı kurumlar belgelerde çoğunlukla yönlendiren, destekleyen, geliştiren, teşvik eden, standart belirleyen ve liderlik eden aktörler olarak inşa edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ise dijital kapasitesini artırması gereken, yönlendirilecek, destek görecekt ve belirli normlara uyum sağlayacak taraflar

olarak ele alınmıştır. Bu temsil biçimi, ABD'nin bulut söyleminin hiyerarşik bir süreç olarak kurulduğunu göstermektedir. ABD söylem içinde dijital düzenin kurucu ve yönlendirici öznesidir ve diğer ülkeler ona bağımlı bir nesne konumundadır.

Bu hiyerarşi, en açık biçimde “dijital dayanışma” kavramında görünür hâle gelmektedir. *International Cyberspace and Digital Policy Strategy* (2024) belgesi dijital dayanışmayı ortak hedefler etrafında birlikte çalışma iradesi olarak sunar. İş birliğine dayalı görünen bu kavram, metnin bütünü içinde ABD liderliğini vurgulamaktadır. Dijital dayanışma söylemi, gelişmekte olan ülkelerin güvenli ve dayanıklı teknolojilere erişimini destekleme iddiası taşır. Ancak hangi teknolojilerin güvenilir ve meşru kabul edileceği ABD normları esas alınarak tanımlanmıştır.

“Stratejimizin merkezinde dijital dayanışmayı inşa etme çabası yer almaktadır: kötü niyetli siber faaliyetlerin ve diğer dijital zararların mağdurlarına karşılıklı yardım sunmak; ortaklara —özellikle yükselen ekonomilere— kalkınma hedeflerini ilerletmek için güvenli, emniyetli, dayanıklı ve sürdürülebilir teknolojileri devreye almalarında yardımcı olmak; ekonomik ve teknolojik geleceğimizi şekillendirebilecek güçlü ve kapsayıcı inovasyon ekonomileri inşa etmek için birlikte çalışmak.” (U.S. Department of State, 2024, s. 7)

Bu sözlüksel ve kiplik tercihlerinin ardında belirli bir ekonomi-politik tahayyülün olduğu açıktır. Belgelerde, açık pazar, rekabet, özel sektör liderliği, tüketici tercihi, maliyet etkinliği, finansal açıdan sağlam alternatifler, satın alma kapasitesi ve kategori yönetimi gibi ifadeler yinelenmektedir. Bulut altyapısı tarafsız bir teknoloji olarak sunulurken, bu teknolojinin örgütlenme biçimi piyasa temelli çözümlerle uyumlu hâle getirilmektedir. Federal kurumların tek bir bulut modeline bağlı kalmaması gerektiği ve işgücünün özel sektörle uyumlu yetkinliklerle dönüştürülmesi vurgusu bu çerçevenin

parçasıdır. Böylece devlet, bulut piyasasının standartlarını belirleyen stratejik bir aktör olarak konumlanmaktadır.

Belgelerde dijital dönüşüm; “maliyet etkinliği, finansal sürdürülebilirlik, rekabet, satın alma stratejileri ve özel sektör kapasitesi”yle birlikte ele alınmaktadır. Bu durum, ABD’nin dijital egemenlik ve liderlik iddiasının dahi finansallaşmış bir altyapı rejimine bağlı olduğunu göstermektedir. Bulut bilişim, kamu kurumlarının piyasa aktörleriyle kurduğu ilişkiler üzerinden işleyen bir model olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla belgelerdeki egemenlik ve güvenlik söylemi; özel sektör liderliği, tedarikçi seçimi, maliyet yönetimi ve finansal uygunluk gibi ölçütlerle sınırlandırılmıştır.

“Bulut sözleşmelerindeki hizmet düzeyi anlaşmalarının standartlaştırılması, ajanslar için daha etkili, verimli ve güvenli bulut tedariki sonuçları sağlayacak; aynı zamanda ticari tedarikçilerle müzakerelerde daha fazla tutarlılık ve şeffaflık yoluyla federal yapı genelinde riskin gelişmiş biçimde yönetilmesine imkân tanıyacaktır.” (OMB, 2019, s. 11).

“Dayanıklılık, risk azaltma, güvenlik, güvenilirlik, operasyonel hazırlık, sürdürülebilir alternatifler ve kapasite geliştirme” gibi ifadeler ABD belgelerinde oldukça sık şekilde yinelenmektedir. Bu ifadeler iddialı görünümüne rağmen, dijital alanın istikrarsızlığını ve güvensizliğini de göstermektedir. ABD bu şekilde tehditleri, finansal kırılganlıkları, tedarikçi bağımlılıklarını ve güvenlik risklerini dolaylı biçimde kabul etmiş olur.

“Dayanıklı, modern ve güvenli bir BT altyapısı, USAID’in dünyanın en kırılgan insanların ekonomik, politik, sosyal ve çevresel refahını geliştirmeye yönelik küresel ve etki odaklı misyonunu yerine getirmesi için kritiktir.” (USAID, 2023, s. 3).

Belgelerde teknik düzenlemelerin ideolojik işlevi de oldukça belirgindir. Kapasite geliştirme, en iyi uygulamalar, veri yönetişimi, güvenilir teknolojiler, dayanıklılık ve dijital dönüşüm gibi ifadeler tarafsız uzmanlık kavramları gibi sunulmaktadır. Kapasite geliştirme belirli normların ve yönetsel rasyonalitelerin yaygınlaştırılmasını ifade eder. Veri yönetişimi söylemi ise hangi aktörlerin veriye erişeceği, verinin hangi amaçlarla dolaşıma sokulacağı ve hangi güvenlik standartlarının meşru kabul edileceğı konusundaki anlayışı ortaya koyar. Böylece sunulan çözümler evrensel, tarafsız ve kaçınılmaz uygulamalar gibi görünür.

Belgeler aynı zamanda “Baş Veri Yetkilisi, Mahremiyetten Sorumlu Üst Düzey Kurum Yetkilisi, FedRAMP Program Yönetim Ofisi, Veri Yönetişimi Organı, Değerlendirme Yetkilisi ve İstatistik Yetkilisi” gibi toplumsal konumlar üretmektedir. Bu konumlar, bulut politikalarının yeni aktörlerini ifade etmektedir. Devlet burada piyasanın kurallarını, standartlarını ve ölçeklenme koşullarını düzenleyen bir aktör rolündedir. Belgelerde bu koşulların çoğu zaman ileriki düzenlemelere atfedilmesi, söylem ve uygulama arasındaki gerilimin temel sebeplerinden biridir.

İkinci düzey olan yorumlama aşamasında belgelerin farklı bürokratik alanların ürünü olduğu görölmektedir. *Cloud Smart ve Federal Data Strategy*, Yönetim ve Bütçe Ofisi’nin yönetsel-teknik dilini taşıırken; *USAID IT Strategic Plan* kalkınma bürokrasisinin yardım, misyon ve operasyonel etkinlik söylemini; *International Cyberspace and Digital Policy Strategy* ise Dışışleri Bakanlığı’nın diplomatik ve jeopolitik mantığını yansıtmaktadır. Bu kurumsal farklılık, belgelerin hedef kitlelerine ve söylemsel önceliklerine de yansır. İç pazara ve federal yönetime dönük belgelerde “maliyet etkinliği, verimlilik, çeviklik, bürokrasinin azaltılması ve yetenek açığının kapatılması” öne çıkarken; dışa dönük belgelerde “insan hakları, demokrasi, özgürlük, kalkınma yardımı, güvenlik ve dayanışma” kavramları belirginleşir. Ancak bu farklılıklar birbirinden kopuk değildir. İçeride devletin veri temelli ve bulut destekli hâle getirilmesi,

dışarıda ise ABD merkezli dijital normların yaygınlaştırılması aynı stratejik bütünlüğün iki farklı düzeyi olarak işlemektedir. Metinlerarasılık ve söylemlerarasılık mekanizması ise “bulut bilişim, federal modernleşme, veri yönetişimi, kalkınma yardımı, siber güvenlik ve jeopolitik rekabet” gibi farklı alanları birbirine bağlayan ortak bir politika dili oluşturmaktadır. Bu dil, ABD’nin dijital düzen içindeki konumunu korumaktadır.

Üçüncü ve son düzey olan açıklama aşamasında, ABD belgelerinin görünür kıldığı kadar görünmezleştirdiğı ilişkiler de öne çıkmaktadır. Belgeler büyük ölçüde başarı göstergeleri, maliyet tasarrufları, güvenlik iyileştirmeleri ve kapasite artışı düzeyinde işler. Bu düzeyde bulut bilişim; performansı artıran ve kalkınma hedeflerini yükselten bir araç olarak sunulur. Ancak bu anlatının gerisinde, küresel bulut pazarının belirli şirketler etrafında yoğunlaşması, standart belirleme gücünün merkez ülkelerde toplanması, bulut altyapılarının çevresel maliyetleri ve büyük teknoloji şirketlerinin fiili denetimi gibi daha derin mekanizmalar yer almaktadır. Belgeler bu mekanizmaları doğrudan tartışmak yerine, bulut teknolojisini verimlilik, güvenlik ve dayanıklılık gibi olumlu göstergeler üzerinden temsil etmektedir.

Bu noktada ABD belgelerinde hegemonik kırılmanın izleri görünür hâle gelmektedir. Liderlik, güvenilirlik, dayanıklılık, dijital dayanışma ve standart belirleme vurgularının yoğun kullanımı, ABD’nin tartışmasız bir yapı olmadığını göstermektedir. Belgelerde ABD sürekli olarak liderliğini ilan etmekte ve rakip aktörleri tehdit olarak kodlayarak kendi modelini meşrulaştırmaktadır. Bu tekrar, ABD’nin egemen konumuna karşın bir kriz içerisinde olduğunu ve teknolojik hakimiyetini sürdürme konusundaki endişelerini göstermektedir. Dolayısıyla ABD’nin bulut söylemi, teknolojik hegemonyasını yeniden üretmeye yönelik bir stratejiye işaret etmektedir. Bu strateji, özellikle tehdit söyleminde belirginleşmektedir. *International Cyberspace and Digital Policy Strategy* belgesinde Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore birer tehdit olarak konumlandırılır. Bu aktörler siber saldırı, gözetim, sansür, bilgi manipölasyonu ve otoriter

teknoloji kullanımıyla ilişkilendirilir. ABD ve müttefikleri ise açık, güvenli ve haklara saygılı bir dijital anlayışın temsilcileri olarak sunulur. Bu karşıtlık, ABD'nin kendi modelini meşrulaştıran güçlü bir strateji üretir. Rakip aktörlerin sunduğu dijital gelecek otoriter, güvensiz ve baskıcı olarak temsil edilerek ABD'nin önerdiği piyasa temelli ve dijital düzen doğallaştırılmış olur.

ABD'nin bulut söyleminin hegemonik niteliğini anlamak için Küresel Güney temsiline daha fazla eğilmek gerekir. *International Cyberspace Strategy*'de "ortaklara yardımcı olmak", "tercih edilen ortak olmak" ve "finansal açıdan sağlam alternatifler sunmak" gibi ifadeler ABD'yi destekleyici ve çözüm sağlayıcı bir aktör olarak konumlandırır. Ancak Çin'in dijital girişimleri sürdürülemez, piyasaları çarpıtan ve güvenliği tehlikeye atan projeler olarak temsil edilir. USAID belgesinde dijital teknolojiler kalkınma, insani yardım, yoksulluğun azaltılması ve demokratik yönetişimin güçlendirilmesiyle ilişkilendirilir. Gelişmekte olan ülkeler dijital altyapıya erişmesi ve güvenilir teknolojilere yönlendirilmesi gereken aktörler olarak kurulmaktadır. Böylece dijital kalkınma söylemi, belirli normların, Küresel Güney'e aktarım süreci olarak işlemektedir.

"Bu yaklaşımın bir parçası olarak ABD, müttefikleri ve ortakları; açık, birlikte işler, güvenli ve güvenilir bir internetin avantajlarını gösterecek; dijital ve gelişmekte olan teknolojilerin araştırılması, tasarımı, geliştirilmesi ve kullanıma sokulmasında tercih edilen ortak olarak hizmet edecek; ayrıca uluslararası kabul görmüş sorumlu devlet davranışı normlarına aykırı davranışlar için ortak biçimde sonuçlar dayatacaktır." (U.S. Department of State, 2024, s. 20).

Bu nedenle ABD belgelerinde kurulan söylem, yalnızca dijital dönüşümü anlatmaz; aynı zamanda hangi dijital dönüşüm biçiminin meşru, güvenilir ve uygulanabilir kabul edileceğini belirler. Açıklık, rekabet, güvenlik, dayanışma ve

kalkınma gibi evrensel görünen kavramlar, ABD merkezli bulut sermayesinin ve normatif liderliğin yeniden üretimine hizmet edecek biçimde yapılandırılmaktadır. İç pazara dönük belgelerde devletin bulut ve veri temelli yeniden örgütlenmesi, dışa dönük belgelerde ise bu modelin güvenilirlik, demokrasi, insan hakları ve kalkınma söylemiyle küreselleştirilmesi hedeflenmektedir.

“Verinin değişen rolünü dikkate almak ve demokrasinin ihtiyaçlarını karşılamak için federal hükümet, koordineli ve bütünleşik bir Federal Veri Stratejisi oluşturmuştur.” (OMB, 2021, s. ii)

Sonuç olarak, ABD’nin bulut söylemi yalnızca egemenliğini ilan eden hegemonik bir dil üretmemekte, aynı zamanda kriz yönetimine ilişkin bir dil de kurmaktadır. Liderlik, dayanıklılık ve dayanışma kavramının yoğun kullanımı, ABD dijital düzeninin yıkılmaz niteliğinin ortadan kalktığını ve bunun devlet söylemine kadar indiğini göstermektedir. Fairclough’un üç düzeyi birlikte değerlendirildiğinde, betimleme düzeyinde tekrar eden kavramların; yorumlama düzeyinde farklı kurumlarca üretilen dijital liderlik anlatısının; açıklama düzeyinde ise küresel dijital kapitalizmin; bulut sermayesinin yoğunlaşması, finansallaşmış altyapı rejimleri ve merkez-çevre ilişkileriyle inşa edildiği görülmektedir.

4.2.1.2. AB’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

Küresel Kuzey başlığı altında incelenecek ikinci aktör Avrupa Birliği’dir. Bu kapsamda dört temel politika belgesi -2030 *Digital Compass: The European Way for the Digital Decade* (2021), *A European Strategy for Data* (2020), *The European Commission Cloud Strategy* (2019) ve *The European Data Strategy* (2020)- birlikte değerlendirilmiştir. Bu belgeler bir arada değerlendirildiğinde, AB’nin bulut bilişim; veri egemenliği, stratejik özerklik, dijital dayanıklılık, tek pazarın bütünlüğü, yatırım kapasitesi ve Avrupa değerleri gibi temaları ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu nedenle

AB belgelerinde bulut, Avrupa'nın dijital alandaki bağımlılıklarını aşma, rekabet gücünü tesis etme ve küresel kural koyma gücünü koruma hedefinin bir parçasıdır.

Metin-betimleme düzeyinde AB belgelerinin sözlüksel alanı, “stratejik özerklik, dijital egemenlik ve dayanıklılık” kavramları etrafında yoğunlaşmaktadır. Dijital egemenlik, stratejik özerklik, dayanıklılık, güven, insan merkezilik, Avrupa değerleri, tek pazar, veri alanları, bulut federasyonu ve teknolojik egemenlik gibi kavramlar belgeler boyunca yinelenmiştir. Bu kavramlar, Avrupa'nın dijital alandaki konumunu nasıl tanımladığını ve hangi aktörleri sürecin merkezine yerleştirdiğini göstermektedir. *2030 Digital Compass* belgesinde Avrupa'nın birbirine bağlı bir dünyada dijital olarak egemen olması hedefi bulut bilişimle doğrudan eşleştirilmiştir. *European Commission Cloud Strategy*'de güvenli, hibrit ve çoklu bulut hizmet sunumu vurgusu, bulut bilişimi kurumsal BT dönüşümünün merkezine taşımakta ve bunu güvenlik, denetim ve yönetim kavramlarıyla çerçevelemektedir.

“Yerinde altyapımızda artan bir siber dayanıklılık düzeyiyle birlikte benzer bir çeviklik, kontrol ve şeffaflık derecesi sağlamak için altyapımızda iki zorluğun ele alınması gerekir: uçtan uca otomasyon ve tasarım gereği ağ ayrıştırması” (European Commission, 2019, s. 18).

Belgelerdeki kiplik yapıları, bulut bilişim ve veri yönetişimini Avrupa'nın geleceği açısından bir zorunluluk olarak inşa etmektedir. “Zorunludur”, “gereklidir”, “şarttır” ve “olmalıdır” gibi ifadeler, dijital dönüşümün stratejik bir mecburiyet olarak sunulduğunu gösterir. ABD belgelerinde buluta geçiş daha çok verimlilik ve güvenlik üzerinden meşrulaştırılırken; AB belgelerinde bu zorunluluk bir aciliyet söylemiyle birleşmektedir. *2030 Digital Compass*'te Avrupa'nın “kendi kaderinin efendisi olması” yönündeki vurgu, dijital egemenliği bir mecburiyet olarak sunar. *European Data Strategy*'deki “AB şimdi harekete geçmeli” ifadesi ise aciliyeti vurgular. Bu nedenle

AB'nin bulut söylemi geç kalma, bağımlı kalma ve küresel dijital yarışta geri düşme kaygısını taşıyan bir kriz söylemidir.

“Yarının dünyasında, kendi kaderimizin efendisi olmak, araçlarımızdan, değerimizden ve seçimlerimizden emin olmak istiyorsak, dijital olarak güçlendirilmiş ve yetkin vatandaşlara, dijital becerilere sahip bir işgücüne ve bugünkünden çok daha fazla dijital uzmana dayanmalıyız” (European Commission, 2021, s. 4).

AB ve ona bağlı kurumlar —Komisyon, DIGIT, üye devletler ve ilgili düzenleyici organlar— çoğunlukla hedef belirleyen, standart oluşturan, yatırım yönlendiren ve dijital dönüşümü koordine eden etken özneler olarak inşa edilmiştir AB kendisini dijital dönüşümün düzenleyici aktörü olarak temsil eder. ABD belgelerinden farklı olarak burada edilgen ya da sorunlu konuma yerleştirilen aktörler, büyük teknoloji şirketleri, dışa bağımlı altyapılar ve Avrupa dışındaki dijital güç merkezleridir. Büyük teknoloji şirketleri veriye aşırı hâkim olan ve Avrupa'nın dijital egemenliğini zayıflatan aktörler olarak kurgulanır.

Bu hiyerarşik konumlandırma en belirgin biçimde “insan merkezli dijitalleşme” kavramında görünür hâle gelmektedir. İnsan merkezlilik ilk bakışta hak temelli ve demokratik bir alternatif sunar. Ancak metinlerin bütünü içinde bu kavram, AB kurumlarının kural koyuculuğunu meşrulaştırmaktadır. AB kendi modelini insan merkezli, değer temelli, güvenilir ve demokratik olarak tanımlamaktadır. Bu yolla ABD merkezli platform kapitalizminden ve Çin tipi devlet merkezli yönetimden ayrılan üçüncü bir alternatif olduğunu iddia etmektedir. Söz konusu üçüncü yol söylemi, AB'nin kendi düzenleyici gücünü evrensel değerler aracılığıyla sunmasını sağlar. Böylece insan merkezlilik AB'nin dijital egemenlik ve küresel standart belirleme iddiasını taşıyan bir kavrama dönüşür.

Teknik dilin ideolojik işlevi bu noktada belirginleşmektedir. “Veri alanları, bulut federasyonu, güvenilir bulut, insan merkezli dijitalleşme, dijital egemenlik ve stratejik özerklik” gibi ifadeler Avrupa dijital düzeni tahayyülünü meşrulaştırır. Bulut bilişim bu belgelerde Avrupa’nın veri üzerinde denetim kurmasını, dış bağımlılıklarını azaltmasını ve dijital ekonomide daha güçlü bir aktör hâline gelmesini sağlayacak bir güç olarak temsil edilmektedir. Tekno-belirlenimci bu temsil, dijital teknolojileri içinde bulunduğu şartlardan bağımsızlaştırarak onları Avrupa’nın özgürlüğü, güvenliği, rekabet gücü ve değerleri için zorunlu araçlar gibi sunar.

AB belgeleri tıpkı ABD gibi yeni toplumsal konumlar ve kurumsal pratikler üretmektedir. *European Commission Cloud Strategy*’de “bulut komisyoncusu, risk yönetim platformu ve dijital yenilik merkezleri”; *European Data Strategy*’de ise “veri yönetişim kurulu ve veri sorumluları” gibi konumlar tanımlanır. Bu konumlar, AB’nin dijital dönüşümü kurumsal pratikler düzeyinde de yeniden düzenlemeye çalıştığını göstermektedir. Ancak bu konumların etkin biçimde işleyebilmesi, üye devletler arasında koordinasyona, ortak yatırım kapasitesine, teknik uyuma ve düzenleyici uygulama gücüne bağlıdır. Belgelerde bu koşullar çoğu zaman “çok ülkeli projeler, ortak veri alanları ve koordinasyon mekanizmaları” gibi araçlara havale edilmektedir. Bu durum, söylem ile eylem arasında bir boşluk yaratmaktadır. Söz konusu boşluk iş birliği, koordinasyon, ortak hedefler ve Avrupa ölçeğinde seferberlik gibi belirsiz kavramlarla kapatılmaya çalışılmaktadır.

“İşletmelerden kamuya veri paylaşımı konusunda uzman grubun ileri sürdüğü, veri-yoğun kuruluşlardan —hem işletmelerden hem de kamu sektöründen— oluşan bir veri sorumluları ağı fikri daha fazla incelenecektir” (European Commission, 2020a, s. 21).

“Uluslararası dijital ortaklıklar, 6G, kuantum ya da iklim değişikliği ve çevresel zorluklarla mücadelede dijital teknolojinin kullanımı gibi gelişen teknolojilerde AB

liderliğini destekleyecek, sanayi konularındaki Ortak Girişimler de dâhil olmak üzere ortak araştırma faaliyetleri yürütme fırsatı sunacaktır” (European Commission, 2021, s. 19).

Bu belirsizlik, AB’nin yatırım söyleminde daha açık biçimde görünür. Belgelerde veri ekonomisi, ortak veri alanları, bulut federasyonu, tek pazar, kamu-özel ortaklıkları ve yatırım açığı gibi kavramlar sıkça yinelenir. Veri, Avrupa’nın küresel rekabet gücünü yeniden kazanmasının anahtarı olarak sunulur. Bulut altyapıları ise verinin Avrupa değerleriyle uyumlu biçimde işlenmesini sağlayacak egemenlik araçları olarak temsil edilir. Ancak bu hedeflerin gerçekleşmesi büyük ölçekli yatırım, finansman, altyapı kurma gücü ve özel sektörle kurulacak ilişkilere bağlıdır. Bu nedenle AB’nin dijital egemenlik söylemi, piyasa ve finansman ilişkilerine güçlü şekilde bağlıdır.

“Avrupa’nın birbirine bağlı bir dünyada dijital olarak egemen olmasının yolu, insanları ve işletmeleri dijital dönüşümün potansiyelinden yararlanacak biçimde güçlendiren ve daha sağlıklı, daha yeşil bir toplum inşa etmeye yardımcı olan teknolojik kapasiteleri inşa etmek ve kullanıma sokmaktan geçmektedir.” (European Commission, 2021, s. 1).

AB’nin söylemi söz ettiğimiz parametreler sebebiyle belirgin bir gerilim taşımaktadır. Birlik bir yandan büyük teknoloji şirketlerinin piyasa hâkimiyetini ve dışa bağımlılığı eleştirerek kendi dijital egemenliğini savunur. Diğer yandan bu egemenliği kurabilmek için özel sektör yatırımlarına, ölçek ekonomilerine ve finansal kaynakların seferber edilmesine ihtiyaç duyar. Bu nedenle AB belgelerinde piyasa karşıtı bir anlayış yoktur. Bunun yerine piyasanın düzenlenmesi ve Avrupa değerleriyle uyumlu hâle getirilmesi gerektiği vurgulanır. Böylece AB, dijital kapitalizme karşı çıkıyor gibi görünür ancak aslında kendi dijital egemenliğini piyasa odaklı bir biçimde kurar.

Bu finansal ve kurumsal çelişki, Kuzey’in kırılğan konumuna işaret eder. AB belgelerinde stratejik özerklik, dijital egemenlik ve dayanıklılık kavramlarının bu kadar

yoğun biçimde tekrarlanması, Avrupa'nın dijital alandaki üstünlüğünün genel geçer bir kabule dayanmadığını gösterir. Bu nedenle AB'nin egemenlik söylemi kaybedilen ya da zayıflayan merkezi konumu yeniden elde etme çabasıdır.

Yorumlama düzeyinde AB belgeleri de tek bir kurumsal sesin değil, farklı kurumsal rutinlerin ürünüdür. *2030 Digital Compass* ve *European Data Strategy*, komisyonun stratejik vizyon dilini taşıırken; *European Commission Cloud Strategy*, bilişim genel müdürlüğünün daha teknik ve kurumsal dönüşüm odaklı dilini yansıtır. *European Data Strategy* kısa sunum belgesi ise aynı içeriklerin kamuoyuna ve paydaşlara dönük daha sadeleştirilmiş bir biçimdir. Belgeler birbirine ve daha üst düzey AB mevzuatına —GDPR, Veri Yönetişim Yasası, Dijital Hizmetler Yasası ve ilgili dijital düzenlemelere— atıfla üretilmektedir. Bu metinlerarasılık ve söylemlerarasılık, farklı kurumsal çıktıların tek bir tutarlı dijital egemenlik anlatısı altında birleşmesini sağlamaktadır. Ancak bu bütünlük, AB'nin içe ve dışa dönük söylemi arasındaki gerilimi ortadan kaldırmaz; aksine bu gerilimi daha görünür hâle getirir.

Açıklama düzeyinde AB söyleminin görünür kıldığı kadar gizlediği ilişkiler de açığa çıkmaktadır. AB'nin bulut politikası gözlemlenebilir hedefler, yatırım ihtiyaçları, sayısal göstergeler ve düzenleyici araçlar üzerinden sunulur. *2030 Digital Compass*'te işletmelerin büyük bölümünün bulut, büyük veri ve yapay zekâ kullanması gibi hedefleri ön plana çıkmaktadır. Ancak bu hedeflerin gerçekleşmesini belirleyen daha derin mekanizmalar belgelerde sınırlı biçimde görünür olur. Böylece gerçekliği yalnızca ölçülebilir hedefler ve performans göstergeleri üzerinden kuran bir söylem ortaya çıkar.

Bu görünmez kılma stratejisi, sorunun başka aktörlere kaydırılmasında da belirginleşmektedir. AB belgelerinde dijital bağımlılık ve egemenlik krizi çoğu zaman ABD merkezli platform kapitalizmi ya da Çin tipi devlet merkezli dijital modeli üzerinden açıklanmaktadır. Elbette bu aktörler AB'nin dijital alanındaki bağımlılık

ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Ancak bu sunuş biçimi AB'nin kendi içindeki sınırlılıkları arka planda kalmaktadır. Böylece AB'nin dijital egemenlik söylemi krizi dışsal güçlerin yarattığı bir bağımlılık sorunu olarak çerçevelemekte ve öz düşünömselliğın önüne geçmektedir.

“ABD’de veri alanının örgütlenmesi, önemli yoğunlaşma etkileriyle birlikte özel sektöre bırakılmıştır. Çin ise bireyler için yeterli güvenceler olmaksızın devlet gözetimi ile Büyük Teknoloji şirketlerinin devasa veri miktarları üzerindeki güçlü kontrolünü bir araya getirmektedir.” (European Commission, 2020, s. 4).

Bu söylemsel yapı, AB'nin Küresel Güney’e yönelik söyleminde de kendini göstermektedir. *2030 Digital Compass* belgesinde Afrika, Batı Balkanlar, Doğu Ortaklığı, Latin Amerika ve Karayipler gibi bölgeler, AB'nin dijital yardım ve iş birliği stratejisinin hedefi olarak sunulur. Bu bölgelere yönelik söylem ilk bakışta yardım ve iş birliği çağrışımı yapar. “Dijital uçurumu kapatmak”, “bağlantısızlığı gidermek”, “kapasite geliştirmek” ve “sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak” gibi ifadeler söz ettiğimiz çağrışımı sağlar. Ancak bu söylemin altında AB'nin kendi standartlarını ve teknoloji modellerini evrenselleştirme stratejisi yatmaktadır. Bu nedenle AB'nin dijital dayanışma söylemi, eşitler arası bir iş birliğini değil bir bağımlılık ilişkisini inşa etmektedir. Küresel Güney ülkeleri çoğunlukla desteklenecek ve dijital uçurumdan kurtarılacak pasif özneler olarak temsil edilmektedir. Bu ülkelerin kendi dijital gündemlerini belirleme kapasiteleri sınırlı biçimde incelenir. Ampirik düzeyde yardım ve iş birliği olarak sunulan süreç, arka planda AB'nin küresel dijital hiyerarşideki kural koyucu konumunu pekiştiren bir işlev kazanır.

“Benzer biçimde, dijital beceriler ve okuryazarlık, Latin Amerika ve Karayipler bölgesiyle ilişkilerimizde dijital kapasite inşasının merkezi bir unsuru hâline gelmektedir.” (European Commission, 2021, s. 5).

“Temel dijital beceriler tüm vatandaşlar için ve işgücünün yeni uzmanlaşmış dijital beceriler edinme fırsatı, Avrupa Beceri Gündemi’nde açıklandığı üzere Dijital On Yıl’a aktif biçimde katılmanın ön koşuludur” (European Commission, 2021, s. 4).

İçe ve dışa dönük söylem arasındaki gerilim, AB belgelerinin en belirgin çelişkilerinden biridir. *European Data Strategy* ve *2030 Digital Compass* gibi belgelerde içeride pazar bütünlüğü, veri akışlarının önündeki engellerin kaldırılması, yatırım kapasitesinin artırılması ve ortak altyapıların kurulması vurgulanır. AB dışındaki büyük teknoloji şirketlerinin piyasa hâkimiyeti bir bağımlılık sorunu olarak sunulur. Buna karşılık AB’nin kendi dışındaki ülkelerde standart belirleyici konum üstlenmesi olumlanır ve meşrulaştırılır. Aynı teknoloji ve düzenleme dili içeride egemenlik ve dayanıklılık aracı olarak kurulurken, dışarıda norm aktarım aracına dönüşmektedir.

“Amaç, Avrupa’nın tek veri alanını, yani dünya genelinden gelen verilere açık gerçek bir veri tek pazarını oluşturmaktır; bu alanda kişisel veriler kadar kişisel olmayan veriler de hassas ticari veriler dâhil olmak üzere, güvenli olacak ve işletmeler neredeyse sınırsız miktarda yüksek kaliteli endüstriyel veriye kolay erişim sağlayacaktır.” (European Commission, 2020, s. 5).

Sonuç olarak AB’nin bulut söylemi, yalnızca insan merkezli ve değer temelli bir söylem değildir. Politika belgelerindeki genel söylem, Avrupa’nın küresel dijital kapitalizm içindeki kırılgan konumunu, finansman bağımlılıklarını ve Küresel Güney’e dönük hegemonik planlarını görünür kılan bir inşadır. Betimleme düzeyinde stratejik özerklik, dijital egemenlik, dayanıklılık ve insan merkezlilik kavramlarının yoğun biçimde tekrarlandığı; yorumlama düzeyinde bu kavramların farklı AB kurumları tarafından tek bir dijital egemenlik anlatısı altında dolaşıma sokulduğu; açıklama düzeyinde ise bu söylemin küresel bulut sermayesi, finansallaşmış altyapı rejimleri, üye

devletler arası eşitsizlikler, standart belirleme gücü ve merkez-çevre ilişkileriyle eklemlendiği görülmektedir.

4.2.1.3. ABD ve AB Söylemlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

ABD ve AB belgeleri birlikte değerlendirildiğinde, iki söylemde de bulut bilişim, veri yönetişimi, güvenlik, dayanıklılık, rekabet gücü ve uluslararası norm üretimi ön plana çıkmaktadır. Bu açıdan her iki aktör de Küresel Kuzey'in ortak dijital vizyonunu paylaşır. Ancak bu ortak tahayyül, farklı meşrulaştırma stratejileriyle kurulmaktadır. ABD, küresel bulut pazarında güçlü şirketlere ve standart belirleme gücüne sahip bir merkez ülke olarak liderlik pozisyonunu sürdürmeye odaklanır. AB ise bulut altyapıları ve büyük teknoloji şirketleri bakımından daha sınırlı kapasiteye sahiptir ancak güçlü bir düzenleyici aktör olarak dijital egemenlik arayışı üzerinden hareket eder. Bu nedenle ABD söylemi verimlilik, inovasyon, özel sektör kapasitesi, güvenilir teknoloji ve küresel liderlik ekseninde kurulur. AB söylemi ise insan merkezlilik, veri egemenliği, düzenleyici güç, stratejik özerklik ve piyasa yoğunlaşmasına karşı denetim arayışı etrafında şekillenir.

İfade ettiğimiz farklılıklar, iki aktörün “öteki”yi kurma biçiminde daha belirgin hale gelmektedir. ABD söyleminde tehdit çoğunlukla Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore gibi devletlere yöneltilir. Bu aktörler otoriterlik ve siber tehdit üzerinden temsil edilir. ABD kendisini açık, güvenilir, demokratik ve dayanıklı dijital düzenin taşıyıcısı olarak konumlandırır. Buna karşılık AB söyleminde başlıca sorunlu aktör çoğu zaman ABD merkezli büyük teknoloji şirketleri ve dışa bağımlı altyapılardır. AB, kendi modelini bu bağımlılıklar karşısında insan merkezli, değer temelli ve düzenleyici bir üçüncü yol olarak sunar. Dolayısıyla ABD söyleminde “öteki” daha çok Batı düzeninin dışında kalan rakip devletler üzerinden kurulurken, AB söyleminde “öteki” platform sermayesi ve Avrupa dışı teknoloji bağımlılığı üzerinden kurulur.

Küresel Kuzey’in iddialı söylemi, bütüncül bir özgüven olarak okunmamalıdır. ABD belgelerinde liderlik, güvenilirlik, dayanıklılık ve dijital dayanışma kavramlarının yoğun biçimde tekrarlanması, mevcut hegemonik konumun sürekli yeniden meşrulaştırılması gerektiğini ortaya koyar. AB belgelerinde ise stratejik özerklik, dijital egemenlik, yatırım açığı ve dayanıklılık vurguları, AB’nin kendisini sistem içinde yeniden konumlandırmaya çalıştığını gösterir. Bu nedenle her iki söylem de Kuzey’in kırılanaşan üstünlüğünü onarma çabasını içerir.

Teknik dilin ideolojik işlevi de bu karşılaştırmada belirgindir. ABD’nin “kapasite geliştirme”, “güvenilir teknolojiler”, “dijital dayanışma” ve “özel sektör öncülüğü” gibi kelime gruplarını sıklıkla kullanması, piyasa temelli teknoloji modelini güvenli bir seçenek olarak sunar. AB’nin “insan merkezli dijitalleşme”, “veri alanları”, “bulut federasyonu”, “dijital egemenlik” ve “Avrupa değerleri” sözlüğü ise düzenleyici ve değer temelli dijital egemenlik projesini doğallaştırır. Her iki söylemde de teknik kavramlar, uzmanlık dili içinde görünmezleşir. Böylece bulut bilişim, belirli iktidar ilişkilerini ve dijital kapitalizm içindeki konumları meşrulaştıran bir araca dönüşür.

Küresel Güney’e yönelik konumlanışta çeşitli farklılıklar olsa da her iki aktör belirli noktalarda ortaklaşır. ABD’nin söylemi liderlik, güvenilir ortaklık, kapasite geliştirme ve teknoloji modeli ihracı üzerine kuruludur. ABD rakiplerini otoriterlik ve kendisine karşı güvenlik riskiyle ilişkilendirir. AB ise Avrupa değerleriyle uyumlu dijital iş birliği üzerinden hareket eder. ABD’nin söylemi hegemonik liderliği vurgularken, AB’ninki düzenleyici ve değer temelli bir etki alanı kurmayı hedefler. Ancak her iki durumda da Küresel Güney, belirli normlara, standartlara ve güvenilirlik ölçütlerine dâhil edilmesi gereken pasif birer özne olarak temsil edilir.

Bu karşılaştırma, Küresel Kuzey’in homojen bir blok olmadığını göstermektedir. Kuzey kendi içinde piyasa merkezli hegemonya ile düzenleyici egemenlik arayışı arasında ayrılmaktadır. Ancak bu ayrılmaya rağmen her iki söylem de bulut tabanlı sömürgecilik tartışmaları bakımından benzer bir öze sahiptir. Çünkü ortaklık, kalkınma, güvenlik, insan merkezlilik ve dayanışma gibi olumlu kavramlar, sistemin Küresel Kuzey hakimiyetinde örgütlenmesini meşrulaştırmaktadır. Bu durum, bulut bilişim politikalarının küresel güç ilişkilerinin yeniden üretildiği bir söylemsel alan olarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

4.2.2. Küresel Güney’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

4.2.2.1. Çin’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

Küresel Güney’in bulut söylemini ortaya koymak amacıyla incelenecek ilk aktör Çin’dir. Çin’in 2016-2024 yılları arasında yayımlanan dört temel politika belgesi — *Outline of the National Informatization Development Strategy (2016)*, *14th Five-Year Plan for National Informatization (2021)*, *14th Five-Year Plan for the Development of the Big Data Industry (2021)* ve *Three-Year Action Plan for “Data Factor of Production x” (2024)*— birlikte değerlendirildiğinde, bulut bilişimin devlet öncülüğünde kalkınma, teknolojik bağımsızlık, veri egemenliği ve ulusal modernleşme hedefleriyle birlikte ele alındığı görülmektedir. Çin belgelerinde dijital dönüşüm, devletin uzun vadeli planlama kapasitesiyle örgütlenen bir kalkınma alanı olarak kurulmaktadır. Bu yönüyle Çin’in bulut söylemi, Batı merkezli dijital kapitalizmin piyasa odaklı modelinden ciddi biçimde ayrılır.

Metin-betimleme düzeyinde metinlerin dilsel yapısına bakıldığında, “ulusal egemenlik”, “teknolojik bağımsızlık”, “özerk ve kontrol edilebilirlik”, “veri güvenliği”, “dijital Çin”, “siber uzay egemenliği”, “yerli yenilik”, “çekirdek teknolojiler” ve “yeni kalkınma paradigması” gibi kavramların belgelerin tamamında yinelendiği görülmektedir. Bu kavramlar dijital dönüşümün kimin öncülüğünde ve hangi amaçlarla

gerçekleşeceğini belirlemektedir. Çin söyleminde bulut bilişim; ulusal kalkınma, teknolojik kendine yeterlilik ve devletin eşgüdüm yeteneğiyle birlikte kurulmaktadır.

“Dijital Çin’in inşasının yüksek kaliteli gelişimini gerçekleştirmek için temel güvenceyi sağlamak üzere, bilişimleşme gelişimine yönelik Parti liderliğinin yapı ve mekanizmalarını korumak ve mükemmelleştirmek gerekir.” (Central Cyberspace Affairs Commission, 2021, s. 10).

“Yenilik güdümlü kalkınma stratejisini kapsamlı biçimde uygulamak; yenilikçi kalkınmayı kalkınma ortamlarındaki değişimlere yanıt vermek için temel bir politika hâline getirmek; kalkınma itici güçlerini güçlendirmek; kalkınmada inisiyatif kavramak ve ekonomik kalkınmada yeni normale daha iyi biçimde öncülük etmek; zamanın kimseyi beklemediği ve her anın iyi kullanılması gerektiği ruhuyla çekirdek teknolojileri kavramaya, inisiyatif hızla ele geçirmeye ve rekabetçi hâkim tepeleri işgal etmeye çalışmak.” (Central Committee General Office & State Council General Office, 2016, s. 4).

14th Five-Year Plan for National Informatization belgesinde dijitalleşmenin Çin ulusuna yeni tarihsel fırsatlar sunduğu vurgulanmaktadır. Böylece dijital teknolojiler ulusal kalkınma projesinin ayrılmaz bir parçası olarak temsil edilmektedir. *Outline of the National Informatization Development Strategy*’de “dijitalleşme olmadan modernleşme olmaz” düşüncesi, dijital dönüşümü Çin’in kalkınmasının temel bileşeni haline getirmektedir. *Big Data Industry Plan*’da veri, yeni çağın önemli bir üretim faktörü ve ulusal stratejik kaynağı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, veriyi egemenlik ve güvenliğin başat unsuru hâline getirmektedir. Bu kavramsal inşa, Çin’in bulut söyleminin ulusal kalkınma projesiyle ne ölçüde bütünleştiğini göstermektedir.

“Dijital gelişmeyi hızlandırmak ve Dijital Çin’i inşa etmek; yeni gelişme aşamasının değişen koşullarını karşılamak, bilgi devriminin fırsatlarını kavramak, ulusal rekabet için yeni avantajlar inşa etmek ve modern sosyalist bir ülkenin kuruluşunu hızlandırmak için içsel gerekliliklerdir.” (Central Cyberspace Affairs Commission, 2021, s. 5).

Belgelerde kullanılan kiplik yapıları da bu söylemsel inşayı güçlendirmektedir. “zorunlu olmak”, “gerekmek”, “ısrar etmek” ve “hızlandırmak” gibi ifadeler, teknolojinin ulusal kalkınma için bir zorunluluk olduğunu gözler önüne sermektedir. *14th Five-Year Plan*’da “Dijital Çin’in inşasını hızlandırmalıyız” vurgusu, bulut politikasını ulusal gelecek hayalinin bir parçası olarak konumlandırır. *Outline* belgesindeki “Çin’e özgü bilişimsel kalkınma yolunda ilerlemekte ısrar etmek” ifadesi ise Çin’in dijital dönüşümünü özgün bir kalkınma yolu olarak anlamlandırmaktadır. Bu dilsel tercih, Çin’in bulut söyleminde teknolojikleşmiş bir devlet aklının işlediğini gösterir. Ulusal egemenlik, kalkınma ve bağımsızlık gibi siyasal hedefler; veri merkezleri, bulut altyapıları, dijital ekonomi ve çekirdek teknolojiler gibi teknik kavramlarla birlikte kurulmaktadır.

“Çin, dijital ekonominin gelişimi için yeni fırsatları yakalamalı, ulusal büyük veri stratejisini kararlılıkla uygulamalı, büyük veri endüstrisinin motor rolünü tam olarak devreye sokmalı, büyük veri endüstrisinin ilk hamle avantajını binlerce endüstrinin genel gelişimini yönlendirmek için kullanmalı ve kalkınmadaki inisiyatifi sıkıca kavramalıdır.” (MIIT, 2021, s. 2).

“Veri üretim faktörünün çoğaltma, üst üste bindirme ve katlama etkilerinden tam olarak yararlanmak ve verinin temel üretim faktörü olarak hizmet ettiği bir dijital ekonomi inşa etmek, yüksek kaliteli kalkınmayı teşvik etmenin kaçınılmaz gereklilikleridir.” (National Data Administration et al., 2023, s. 1)

Çin Komünist Partisi ve devlet kurumları, belgelerde dijital dönüşümün yönlendirici, koordine edici ve denetleyici aktörleri olarak temsil edilmektedir. CAC, NDRC, MIIT ve MOST gibi kurumlar, dijital dönüşümün stratejik yönünün belirlenmesinden de sorumludur. *14th Five-Year Plan*'de partinin kurucu rolü ısrarla vurgulanır. Özel sektör ise devletin belirlediği kalkınma hedefleri doğrultusunda yenilik üretmesi beklenen tamamlayıcı bir aktör olarak kurulmaktadır. *Big Data Industry Plan*'da öncü işletmelerin rolünden yararlanılması, piyasanın dışlanmadığını ancak devlet öncülüğündeki ekosistemin bir parçası olarak konumlandırıldığını göstermektedir.

“CAC ve Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, uygulama ve iş bölümü planını formüle etme, sorumlulukların dağılımını netleştirme, her bir büyük görevin, kilit projenin ve öncelikli eylemin ilerletilmesini koordine etme ve her bölge ile departmanın uygulama planlarını takip etme sorumluluğunu paylaşır.” (Central Cyberspace Affairs Commission, 2021, s. 58).

Bu hiyerarşik konumlandırma en açık biçimde “teknolojik bağımsızlık” ve “özerk-kontrol edilebilirlik” kavramlarında görünür hâle gelmektedir. Çin belgelerinde bulut sermayesine ve yabancı teknolojilere bağımlılık sorunu dolaylı biçimde değil, doğrudan “başkalarının kontrolündeki çekirdek teknolojiler” sorunu olarak adlandırılmaktadır. Bu problemin aşılması ise yerli yenilik, bağımsız ve denetlenebilir sanayi ekosistemi, devlet destekli teknolojik atılım ve ulusal veri altyapısının güçlendirilmesi yoluyla mümkün kılınmaktadır. Bu nedenle Çin'in bulut söylemi, Küresel Güney açısından dışa bağımlılığı azaltma ve dijital egemenliği güçlendirme arayışı olarak da okunabilir.

“Yerli çiplerin algoritmik çerçeve platformları ve işletim sistemleriyle uyartılabilir evrimi teşvik edilmeli; görsel-işitsel analiz, heterojen hesaplama, bilimsel hesaplama ve

benzeri temel alanlara yönelik uyarlanabilir temel algoritmik bloklar ve yazılım araç takımları kusursuzlaştırılmalıdır.” (Central Cyberspace Affairs Commission, 2021, s. 29).

Teknik dilin ideolojik işlevi bu noktada belirginleşmektedir. “Veri faktörü”, “dijital altyapı”, “çekirdek teknolojiler”, “yerli yenilik”, “özerk ve kontrol edilebilirlik” ve “Dijital Çin” gibi ifadeler, Çin’in dijital kalkınma tahayyülünü meşrulaştırmaktadır. Bulut bilişim bu belgelerde yalnızca hizmet sunumunu kolaylaştıran bir teknoloji değildir. Ulusal egemenliği pekiştiren, yabancı teknolojilere bağımlılığı azaltan, veri ekonomisini güçlendiren ve Çin’in küresel dijital ekonomideki konumunu yükselten bir altyapı olarak temsil edilmektedir. Ancak burada dikkat çekici olan, bu zorunluluğun hem piyasa ile hem de ulusal kalkınma ve toplumsal modernleşme hedefleriyle birlikte kurulmasıdır.

“Endüstri, hızlı büyümesini sürdürecektir. 2025’e kadar büyük veri endüstrisinin tahmini ölçeği 3 trilyon RMB’yi aşacak, ortalama bileşik yıllık büyüme oranı yaklaşık %25 olacak ve güçlü yeniliğe, yüksek katma değere ve bağımsız kontrol edilebilirliğe sahip modern bir büyük veri endüstri sistemi temel olarak oluşturulacaktır.” (MIIT, 2021, s. 4)

Çin belgeleri de yeni toplumsal konumlar ve pratikler üretmektedir. *14th Five-Year Plan*’de Baş Veri Sorumlusu sisteminin yaygınlaştırılması, Veri Yönetişim Organı’nın kurulması, Ulusal Veri İdaresi ve Dijital Ekonominin Geliştirilmesi için Bakanlıklararası Ortak Konferans koordinasyon mekanizmalarının tanımlanması gibi vurgular ön plandadır. Bu konumların ortak özelliği, devletin dijital dönüşüm üzerindeki kapasitesini kurumsallaştırmaları ve piyasa aktörlerini ulusal hedeflerle uyumlu hale getirmeleridir.

“Parti Merkez Komitesi ve Devlet Konseyi; dijital ekonomi, veri üretim faktörü piyasası ve ulusal bütünleşik büyük veri merkezleri düzenlemesi etrafında bir dizi stratejik konuşlandırma yapmış ve büyük verinin gelişimini teşvik etmek için bakanlıklararası

ortak konferans sistemi kurmuştur.” (Ministry of Industry and Information Technology, 2021, s. 1)

Belgeler belirli bir ekonomik tahayyülü de dolaşıma sokmaktadır. “Veri faktörü”, “dijital ekonomi”, “yeni kalkınma paradigması”, “iç-dış çift dolaşım” ve “yüksek kaliteli kalkınma” gibi kavramlar, Çin’in dijital ekonomiyi nasıl anlamlandırdığını göstermektedir. Bu tahayyülde veri, ulusal kalkınmanın motoru; bulut altyapıları ve veri merkezleri ise bu motorun işlemlerini sağlayan zorunlu sistemlerdir.

“Son yıllarda Çin’in dijital ekonomisi hızla gelişmiş, dijital altyapının ölçeği ve kapasitesi belirgin biçimde yükselmiş, dijital teknolojiler ve endüstriyel sistemler giderek olgunlaşmış ve veri üretim faktörünün rolünden daha iyi yararlanmak için sağlam bir temel oluşturmuştur.” (National Data Administration et al., 2023, s. 2).

Çin’in ekonomik tahayyülünün dikkat çekici yönlerinden biri, büyük teknoloji şirketlerinin ele alınış tarzıdır. Alibaba, Tencent, Huawei ve Baidu gibi şirketler ulusal dijital kalkınma hedeflerine katkı sunması beklenen iş birlikçileri olarak temsil edilmektedir. Bu durum, Çin’in bulut sermayesine yaklaşımının özgünlüğünü göstermektedir. Çin yabancı merkezli bulut sermayesine karşı kendi yerli teknoloji kapasitesini inşa etmeye çalışırken bu şirketleri ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede yerli bulut şirketlerinin güçlendirilmesi ulusal egemenlik ve teknolojik kendine yeterlilik açısından da anlamlandırılmaktadır.

Bununla birlikte Çin söyleminin tümüyle çelişkisiz olduğu söylenemez. Belgelerde yerli teknoloji şirketlerinin yoğunlaşması, devlet destekli sermayenin piyasa üzerindeki belirleyici etkisi, veri merkezlerinin çevresel maliyetleri ve ülke içindeki bölgesel dijital eşitsizlikler sınırlı biçimde görünür kılınmaktadır. Kentsel-kırsal dijital uçurum, Doğu ile Batı bölgeleri arasındaki altyapı farkları ve dijital kalkınmanın toplumsal maliyetleri çoğu zaman yönetilebilir sorunlar olarak temsil edilmektedir. Bu

durum, Çin'in dijital kalkınma sınırlarını göstermektedir. Ancak bu sınırlar, Çin modelinin Batı merkezli dijital bağımlılığı kırma iddiasını ortadan kaldırmaz; daha çok kendi içsel çelişkilerini gözler önüne serer.

Yorumlama düzeyinde, bu metinlerin farklı bürokratik rutinlerin ürünü olduğu görülmektedir. *14th Five-Year Plan for National Informatization* ve *Big Data Industry Plan*, beş yıllık plan geleneğinin hedef belirleyen, ölçülebilir çıktılar üreten ve sektörleri yönlendiren planlama dilini taşıırken; *Outline of the National Informatization Development Strategy* daha üst düzey siyasal-vizyoner bir dil kullanmakta ve dijital dönüşümü Çin'e özgü modernleşme anlatısıyla ilişkilendirmektedir. *Data Factor Action Plan* ise daha operasyonel, sektör odaklı ve teknik-ekonomik bir dil sergilemektedir. Ancak ABD ve AB belgelerindeki çok-kurumlu söylem çeşitliliğinden farklı olarak, Çin belgelerinde bu farklılıklar tek bir üst kalkınma hedefi altında bütünleştirilmektedir. Belgeler Dijital Çin, yeni kalkınma paradigması, Çin rüyası, teknolojik bağımsızlık ve yüksek kaliteli kalkınma gibi üst söylemlere atıfla birbirine bağlanmakta; böylece farklı kurumsal çıktılar devlet öncülüğündeki tutarlı bir dijital kalkınma anlatısına eklenmektedir.

Açıklama düzeyinde, Çin belgelerinde dijital dönüşüm ve bulut bilişim büyük ölçüde ölçülebilir hedefler, yatırım göstergeleri, patent sayıları, 5G kapsama oranları, veri merkezi kapasitesi ve veri endüstrisi büyümesi gibi somut göstergelerle sunulmaktadır. Bu göstergeler, dijital dönüşümü planlanabilir ve izlenebilir bir süreç hâline getirmektedir. *14th Five-Year Plan*'daki dijitalleşme hedefleri ve *Data Factor Action Plan*'daki veri endüstrisinin büyümesine ilişkin hedefler, devletin dijital dönüşümü performans göstergeleri aracılığıyla yönetmeye çalıştığını göstermektedir. Bu yönüyle Çin'in söylemi, somut altyapı, üretim kapasitesi, teknolojik atılım ve kurumsal koordinasyon üzerine kuruludur.

Küresel düzeyde ise Çin'in bulut söylemi Dijital İpek Yolu, ortak inşa, karşılıklı fayda ve veri egemenliği kavramları etrafında şekillenmektedir. *Outline* belgesinde işletmelerin yurt dışı faaliyetlerinin ve düğüm noktalarının genişletilmesinin desteklenmesi, Çin'in kendi dijital altyapısını ve teknik kapasitesini uluslararası ölçekte yaygınlaştırma hedefini ortaya koymaktadır. *Data Factor Action Plan*'da verilerin sınır ötesi düzenli akışının teşvik edilmesi ve serbest ticaret pilot bölgelerinin keşifsel girişimlerinin desteklenmesi ise Çin'in tümüyle kapalı bir veri rejimi önermediğini ortaya koymaktadır. Ancak veri akışlarının ulusal güvenlik ve egemenlik ilkeleriyle uyumlu biçimde düzenlenmesi hedeflenmektedir.

Dijital İpek Yolu ve Çin merkezli altyapı yatırımları, bazı bağlamlarda yeni bağımlılık ilişkileri üretme potansiyeli taşıyabilir. Ancak Çin söylemini ABD ve AB söylemleriyle aynı düzeyde bir hegemonik norm dayatması olarak okumak eksik olur. Çin'in belgelerinde öne çıkan temel vurgu, dışa bağımlılığı azaltma, teknolojik kendine yeterlilik, altyapı kapasitesi kurma ve veri egemenliğini koruma yönündedir. Bu hat, özellikle Küresel Güney açısından alternatif kalkınma ve çok kutuplu dijital düzen potansiyeli de taşımaktadır.

Sonuç olarak Çin'in bulut söylemi, teknik bir altyapı politikasının ötesinde, devlet öncülüğünde kalkınma, teknolojik bağımsızlık, veri egemenliği ve ulusal modernleşme hedefleriyle birlikte kurulmaktadır. Betimleme düzeyinde teknolojik bağımsızlık, özerk kontrol edilebilirlik, veri güvenliği, Dijital Çin ve yerli yenilik kavramlarının yoğun biçimde tekrarlandığı; yorumlama düzeyinde bu kavramların beş yıllık plan geleneği, parti-devlet koordinasyonu ve ulusal kalkınma stratejileri içinde dolaşıma sokulduğu; açıklama düzeyinde ise bu söylemin Batı merkezli bulut sermayesine bağımlılığı azaltma, yerli teknoloji kapasitesini güçlendirme ve çok kutuplu dijital düzen içinde daha özerk bir konum elde etme hedefiyle eklemlendiği görülmektedir. Çin'in modeli kendi içinde bölgesel eşitsizlikler, çevresel maliyetler ve devlet destekli sermaye yoğunlaşması gibi

gerilimler taşısa da Batı merkezli dijital bağımlılığa karşı alternatif bir kalkınma ve egemenlik imkânı olarak okunabilir.

4.2.2.2. Türkiye’de Bulut Tabanlı Politika Söylemleri

Çözümleme kapsamında incelenecek olan son ülke Türkiye’dir. Türkiye’nin 2018-2024 yılları arasında yayımlanan dört temel politika belgesi -*Dijital Türkiye Yol Haritası / İmalat Sanayinin Dijital Dönüşümü Raporu ve Yol Haritası (2018-2019)*, *Türkiye Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi (2022)*, *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı (2024-2028)* ve *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi (2024-2028)*- çözümlenmiştir. Bu çözümlemede “bulut söylemi” ile kastedilen, sanayide dijital dönüşüm, kamu hizmetlerinde verimlilik, siber güvenlik, yerli üretim, millî teknoloji hamlesi ve stratejik bağımsızlık gibi alanlardır. Bu çerçevede Türkiye belgelerinde bulut bilişim; imalat sanayinin rekabet gücünün artırılması, kamu BT altyapısında maliyet etkinliğinin sağlanması, stratejik bağımlılıkların azaltılması ve “Millî Teknoloji Hamlesi” vizyonu ile bütünleştirilmektedir. Türkiye örneğinde “yerli ve millî” vurgusu, bağımsızlık ve kalkınma iddiası taşımakla birlikte, bu iddia ile ülkenin mevcut teknolojik, finansal ve altyapısal bağımlılıkları arasında belirgin bir gerilim bulunmaktadır.

Betimleme düzeyinde metinlerin dilsel dokusuna bakıldığında ilk dikkat çeken unsur, “Dijital dönüşüm”, “yerli ve millî”, “Millî Teknoloji Hamlesi”, “verimlilik”, “rekabet gücü”, “siber güvenlik”, “kritik altyapı”, “farkındalık”, “nitelikli işgücü” ve “katma değer” gibi kavramların tekrar etmesidir. Dijital Türkiye Yol Haritası belgesinde dijital dönüşümün en büyük etkisinin ekonomik hayatta görüleceği vurgulanmaktadır. Belgenin girişindeki siyasal sunuşlar, dijital dönüşümü kaçınılmaz bir ulusal hedef olarak konumlandırmaktadır. Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi belgesinde yatırım harcamalarının operasyonel harcamalara dönüştürülmesi, âtıl altyapı ve donanım kaynaklarının bulut göçüyle daha verimli kullanılabilmesi ve toplam maliyetin

düşürülmesi gibi ifadeler ön plandadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı’nda Millî Teknoloji Hamlesi kapsamında sanayinin teknolojik dönüşümünün sağlanması hedefi, bulut bilişim ve dijital dönüşümü doğrudan millî teknoloji politikasının merkezine yerleştirmektedir. Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi’nde ise tasarımdan itibaren güvenlik, sıfır güven yaklaşımı ve yerli-millî teknolojiler vurgusu, bulut bilişimin güvenlik boyutunu öne çıkarmaktadır.

“Bugün dördüncü sanayi devrimi veya dijital dönüşüm olarak adlandırılan bu dönüşüm özellikle yapay zekâ, otonom robotlar, büyük veri ve ileri analitik, bulut bilişim, artırılmış ve sanal gerçeklik, nesnelerin interneti, eklemeli imalat, yeni nesil akıllı sensör teknolojileri ve siber güvenlik gibi dijital teknolojiler ve ürünler vasıtasıyla; sanayiden tarıma, bankacılıktan sağlığa, ulaşımdan kamu hizmetlerine kadar insan hayatının tüm alanlarında doğrudan geniş bir etki alanına sahiptir.” (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018, s. 4-5).

“Nitekim yerli ve milli otomobilimiz Togg, dünya savaş paradigmasını kökten değiştiren insansız hava araçlarımız, uzay, havacılık ve savunma sanayi alanlarında geliştirilen yerli ve millî ürün ve teknolojilerimiz bu yaklaşımın en somut örneklerindendir.” (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024, s. ii).

Belgelerde kullanılan kiplik yapıları da bu söylemsel inşayı güçlendirmektedir. “Zorundayız”, “mecburiyetindeyiz”, “olmazsa olmaz”, “gerekmektedir”, “hedeflemekteyiz” ve “sağlanacaktır” gibi ifadeler, dijital dönüşümün devletin üstlenmesi gereken bir görev olduğunu vurgulamaktadır. Dijital Türkiye Yol Haritası’nda Türkiye’nin geçmiş sanayi devrimlerinin getirdiği gelişmelerin gerisinde kaldığı yönündeki tespit, bir geçmiş başarısızlık anlatısı kurmaktadır. Bu dilsel tercih, söylemin teknolojikleşmesi sürecinin Türkiye örneğindeki görünümünü ortaya koymaktadır:

rekabet gücü, ulusal bağımsızlık, kalkınma ve güvenlik gibi siyasal-ekonomik hedefler, bulut teknolojileri ve dijital dönüşüm gibi teknik kavramlarla donatılmaktadır.

“Sanayi alanında yaşanan ve Endüstri 4.0 olarak adlandırılan dönüşüm süreci üretim yapılarını yeniden şekillendirecek. Biz de Türkiye olarak bu süreci ıskalamamak mecburiyetindeyiz, zamanın ruhunu iyi okumak zorundayız.” (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018, s. 4)

Eyleyen rolleri açısından bakıldığında, aktörlerin belgeler içinde belirli bir hiyerarşiyle konumlandırıldığı görülmektedir. Devlet, özellikle Cumhurbaşkanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi aracılığıyla dönüşümün yönlendiricisi, destekleyicisi ve düzenleyicisi olarak kurulmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı’ndaki “Bakanlığımızın öncülüğünde” ifadesi, bu liderlik rolünü pekiştirmektedir. Özel sektör ise belgelerde çoğunlukla devletin belirlediği hedefler doğrultusunda hareket eden, desteklenmesi gereken, dijital dönüşüme adapte olması beklenen birer aktör olarak temsil edilmektedir. *Dijital Türkiye Yol Haritası*’nda KOBİ’lerin dijital dönüşüm sürecinde kamunun desteğine ve rehberliğine ihtiyaç duyduğu yönündeki vurgu, özel sektörün devlet destekli dönüşüm programlarıyla birlikte düşünüldüğünü göstermektedir. Vatandaşlar ise belgelerde çoğunlukla dijital dönüşümden faydalanması gereken, siber güvenlik konusunda farkındalığı artırılması hedeflenen ve dijital uçurumdan korunması gereken aktörler olarak temsil edilmektedir.

Türkiye belgelerinin en belirgin söylemsel özelliği “yerli ve millî” vurgusudur. Bu kavram, *Dijital Türkiye Yol Haritası*’nda dijital teknolojilerin yerli imkânlarla geliştirilmesi hedefinde, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı’nda yerli ve millî sanayi yapısı vizyonunda, Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi’nde ise yerli ve millî siber güvenlik teknolojileri vurgusunda farklı biçimlerde tekrar edilmektedir. İlk bakışta bu

söylem, Türkiye’yi Küresel Kuzey’in teknoloji tekellerine bağımlı konumdan çıkarma ve dijital alanda daha özerk bir kapasite inşa etme arzusunu ifade etmektedir. Ancak “yerli ve millî” kavramı hukuki-teknik bir kategori olmaktan çok siyasal ve ideolojik bir meşrulaştırma kategorisidir. Türkiye’de kayıtlı şirketleri hukuken “millî olanlar” ve “millî olmayanlar” şeklinde ayıran açık ve genel bir ticaret hukuku kategorisi söz konusu değildir. Bu nedenle “yerli ve millî”, yalnızca üretimin coğrafi konumuna ya da nereye kayıtlı olduğuna işaret eden tarafsız bir ifade değildir. Bu vurgu, belirli sermaye gruplarını, sektörleri, teknolojileri ve siyasal aidiyetleri ulusal çıkarla özdeşleştiren söylemsel bir ayırım üretmektedir.

“Kritik altyapılarımızın korunmasından yerli ve milli siber güvenlik teknolojilerimizin geliştirilmesine ve kullanılmasına, yetkin insan kaynağımızın geliştirilmesinden uluslararası siber güvenlik çalışmalarımıza tüm boyutlarıyla siber güvenliğe yön verecek faaliyetlerimiz önümüzdeki dönemde de artarak devam edecek.” (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024, s. 4).

Bu noktada “yerli” ile “millî” arasındaki ayırım önem kazanmaktadır. “Yerli” kavramı üretimin ülke içinde gerçekleşmesi ve yerli katkı oranını işaret ederken “millî” kavramı daha güçlü bir siyasal aidiyete vurgu yapmaktadır. Savunma sanayii, otomotiv, siber güvenlik ve ileri teknoloji alanlarında öne çıkarılan örnekler, bu kavramın çoğu zaman yalnızca ekonomik kapasiteyi değil, aynı zamanda siyasal olarak makbul görülen teknoloji ve sermaye biçimlerini işaret ettiğini göstermektedir. Bu nedenle “yerli ve millî” söylemi, karşı-hegemonik bir bağımsızlık iddiası taşıırken aynı zamanda sermaye gruplarını kendi içerisinde kategorilere ayırmaktadır. Bu söylemin tarihsel bir süreklilik içinde de okunması mümkündür. Erken Cumhuriyet döneminden itibaren yerli malı kullanımı ve ulusal iktisat fikri, ekonomik bağımsızlık ve millî kalkınma hedefleriyle ilişkilendirilmiştir. “Yerli malı Türk’ün malı” çizgisinde somutlaşan iktisadi milliyetçilik, 2000’li yıllardan sonra dijitalleşme, savunma sanayii, otomotiv, yazılım, siber güvenlik

ve ileri teknoloji alanlarında “yerli ve millî” söylemiyle yeniden biçimlenmiş, ancak farklı ideolojik konumlanmaları ve hedefleri temsil etmiştir.

Belgelerdeki “yerli ve millî” söyleminin bir diğer önemli tarafı ise söylem ve uygulama arasındaki gerilimdir. *Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi*’nde kamu kurumlarının bulut ihtiyacı, mevcut veri merkezlerinin verimsizlikleri ve buluta geçişin potansiyel faydaları ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir. Fakat düşük kapasiteye ve bütçe eksikliğine yeterli vurgu yapılmamaktadır. Kamu veri merkezlerindeki düşük kapasite kullanımı ve kurumların bulut olgunluk düzeylerine ilişkin veriler, “yerli ve millî” iddiasının gerçekleşmesinin önündeki temel engellerden biridir. Bu nedenle ifade ettiğimiz söylem, bağımlılığı aşma iddiası taşıırken aynı zamanda onu maskeleyen işlevini yerine getirmektedir.

Belgelerde kullanılan teknik dilin ideolojik işlevi de bu bağlamda belirginleşmektedir. “Verimlilik”, “katma değer”, “rekabet gücü”, “kritik altyapı”, “dijital olgunluk” ve “maliyet etkinliği” gibi ifadeler kalkınma tahayyülünü meşrulaştırmaktadır. Bulut bilişim Türkiye’nin sanayi rekabet gücünü yükselten, kamu maliyetlerini düşüren, siber güvenlik kapasitesini artıran ve “yerli ve millî” teknoloji vizyonunu mümkün kılan bir fırsat olarak temsil edilmektedir.

“İmalat sanayinin dijital dönüşüm sürecinde, üretimde rekabet edebilir pozisyonda olabilmek için dijital teknolojilerden verimli, etkili ve etkin bir şekilde faydalanılması gerekmektedir.” (T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2018, s. 20-21).

Diğer üç örnekte gördüğümüz gibi, Türkiye belgelerinde de yeni toplumsal konumlar ve kurumsal pratikler üretmektedir. Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi’nde Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin koordinasyon rolü, Siber Olaylara Müdahale Ekipleri ve Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı’nda Model Fabrikalar, Dijital Dönüşüm Merkezleri

ve Dijital Rozet Platformu; Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi’nde ise sektörel ve kurumsal SOME’ler bu yeni kurumsal konumlar arasında yer almaktadır. Fakat daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu konumları ve modelleri sağlayacak altyapı eksikliği önemli bir parametre olarak karşımızda durmaktadır.

Belgeler belirli bir ekonomik tahayyülü de dolaşıma sokmaktadır. Bu tahayyülde veri, daha çok verimlilik artışının, rekabet gücünün ve kamu hizmetlerinde maliyet etkinliğinin aracı olarak konumlandırılmaktadır. Dijital Türkiye Yol Haritası’nda dördüncü sanayi devrimi ve dijital dönüşümün sanayiden tarıma, bankacılıktan sağlığa kadar geniş bir etki alanına sahip olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye’nin bulut söyleminde dikkat çeken bir diğer unsur, “insan odaklı” yaklaşımın benimsenmesidir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı’nın temel değerleri arasında etik kurallara ve kişisel verilere saygı yer almaktadır. Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi’nde ise insan odaklı siber güvenlik yaklaşımı stratejik amaç olarak belirlenmektedir. Bu söylem, AB’nin insan merkezli dijitalleşme vurgusuyla belirli bir benzerlik taşımaktadır. Ancak Türkiye örneğinde insan odaklılık, “yerli ve millî” vurgusuyla birleştiğinde daha korumacı ve ulusal egemenlik odaklı bir karakter kazanmaktadır. Bununla birlikte bu söylemin içinin ne ölçüde doldurulabildiği belgelerin kendi sunduğu verilerle ölçülebilir. Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi’nde kamu kurumlarının bulut motivasyon ve strateji puanlarının düşük olması, “insan odaklı” söylem ile mevcut insan kaynağı kapasitesi arasındaki gerilimi açığa çıkarmaktadır.

“Siber güvenlik zafiyetlerinin yaklaşık %80’i insan unsurunun rol oynadığı ihmallerden kaynaklanmaktadır. Siber güvenlik riskleri ve olası tehditler ile maruz kalınabilecek siber olayların etkilerine ilişkin bilgi düzeylerinin ve farkındalık seviyelerinin artırılması, siber

güvenliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.” (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2024, s. 23).

Yorumlama düzeyinde, bu metinlerin farklı bürokratik rutinlerin ürünü olduğu görülmektedir. *Dijital Türkiye Yol Haritası*, üst düzey siyasal-vizyoner bir dil ile sanayi politikası dilini birleştirirken; *Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi*, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi’nin teknik-bürokratik, anketlere, olgunluk puanlarına ve maliyet analizlerine dayalı veri odaklı dilini taşımaktadır. *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Stratejik Planı*, kamu stratejik plan geleneğinin amaç-hedef-performans göstergesi formatına bağlı kalmakta; *Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi* ise güvenlik bürokrasisinin tehdit, dayanıklılık ve kritik altyapı dilini yansıtmaktadır. Belgeler birbirine ve “Millî Teknoloji Hamlesi”, “Dijital Türkiye” gibi siyasal vizyonlara atıfla üretilmektedir. Bu metinlerarasılık ve söylemlerarasılık, farklı kurumsal çıktıları tek bir “yerli ve millî dijital dönüşüm” anlatısı altında birleştirmektedir.

Açıklama düzeyinde, yani söylemin gömülü olduğu toplumsal pratik boyutunda, Türkiye belgelerinin büyük ölçüde ampirik göstergeler ve ölçülebilir hedefler üzerinden ilerlediği görülmektedir. Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi, kamu kurumlarının bulut ihtiyacını, mevcut veri merkezlerinin verimsizliklerini ve stratejisini sayısal göstergelerle sunmaktadır. Bu ampirik odak, dönüşümün gerekliliğini teknik rasyonalite zemininde meşrulaştırmaktadır. Ancak bu söylem, Türkiye’nin ileri teknoloji tedarikinde dışa bağımlılığını sınırlı biçimde tartışmaktadır. Böylece sorun çoğu zaman ölçülebilir kapasite, verimlilik, maliyet ve farkındalık göstergeleri üzerinden tanımlanmaktadır. Çözüm ise “yerli ve millî” söylemiyle çerçevelenmektedir.

Küresel bağlamda değerlendirildiğinde, Türkiye’nin bulut söylemi Küresel Güney içinde melez bir konuma yerleşmektedir. Bir yandan “Millî Teknoloji Hamlesi” ve “yerli ve millî” vurguları Türkiye’yi Küresel Kuzey’in teknoloji tekellerine karşı daha özerk bir

kapasite inşa etmeye çalışan bir aktör olarak konumlandırmaktadır. Diğer yandan bu potansiyel, Türkiye'nin kendi bulut sermayesinden yoksun oluşu, teknoloji tedarikinde dışa bağımlılığı, yerli tedarikçilerin sınırlı ölçeği, kamu kurumlarının düşük bulut olgunluğu ve insan kaynağı yetersizlikleri nedeniyle sınırlanmaktadır.

4.2.2.3. Çin ve Türkiye Söyleminin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

Çin ve Türkiye'nin bulut politikası belgeleri, her iki aktörün de Küresel Güney içinde konumlanmasına rağmen, dijital dönüşüm ve bulut bilişime yaklaşımlarında belirgin söylemsel farklılıklar sergilemektedir. Benzeştikleri temel nokta, her ikisinin de Batı merkezli bulut sermayesine ve dışa bağımlılığa karşı bir bağımsızlık söylemi geliştirmesidir. Çin'in "özerk ve kontrol edilebilirlik", "teknolojik bağımsızlık", "yerli yenilik" ve "Dijital Çin" vurguları ile Türkiye'nin "yerli ve millî" ve "Millî Teknoloji Hamlesi" vurguları ilk bakışta oldukça benzer niteliklere sahiptir. Her iki söylemde de devlet, dijital dönüşümün yönlendirici aktörü olarak konumlandırılmaktadır ve özel sektör devletin belirlediği hedeflere katkı sunması gereken bir aktör olarak temsil edilmektedir.

İki söylem arasındaki temel fark, bulut sermayesi karşısındaki maddi konumda ortaya çıkmaktadır. Çin; Alibaba Cloud, Huawei Cloud ve Tencent Cloud gibi yerli bulut şirketleriyle kendi bulut sermayesini inşa etmiş, bu sermayeyi devlet öncülüğündeki kalkınma stratejisinin parçası hâline getirmiştir. Bu nedenle Çin'in söylemi yalnızca dışa bağımlılığı azaltmaya değil, aynı zamanda Batı merkezli dijital altyapı düzenine alternatif oluşturabilecek bir kapasite inşa etmeye yöneliktir. Türkiye ise kendi büyük ölçekli bulut sermayesi ve altyapısı bakımından daha sınırlı bir konumdadır. *Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi*'nde yerli ve yabancı bulut hizmet sağlayıcılarının birlikte ele alınması, Türkiye'nin mevcut durumda dış teknoloji sağlayıcılarıyla ilişkisinin devam ettiğini görünür kılmaktadır. Bu nedenle Çin'in söylemi bir "alternatif kurma" ve

bu alternatifini küreselleştirme stratejisine dayanır. Türkiye'nin söylemi ise daha çok “bağımlılığı azaltma”, “ithalat ikamesi” ve mevcut sistem içinde manevra alanını genişletme arayışı olarak işlemektedir.

Devletin piyasa ve özel sektörle kurduğu ilişkinin niteliği de iki ülke arasında belirgin biçimde ayrılmaktadır. Çin'in söyleminde devlet, merkezi planlama kapasitesiyle dijital dönüşümün doğrudan belirleyici aktörüdür. Yerli teknoloji şirketlerinin büyümesi, ulusal kalkınma ve teknolojik bağımsızlık hedefinin aracı olarak sunulmaktadır. Türkiye'nin söyleminde ise devlet güçlü bir yönlendirici ve destekleyici aktör olarak görünse de büyük ölçekli yerli bulut sermayesiyle desteklenen bir kapasiteye sahip değildir. *Dijital Türkiye Yol Haritası*'nda işletmelerin kamunun desteğine ve rehberliğine ihtiyaç duyduğunun vurgulanması, özel sektörün dijital dönüşümünün devlet desteğiyle mümkün görüldüğünü gösterir.

Bu fark, “söylem ile eylem” arasındaki boşlukta daha görünür hâle gelmektedir. Çin belgelerinde tanımlanan kurumsal konumlar, merkezi koordinasyon ve stratejik sektör politikalarıyla birlikte düşünülmektedir. Bu nedenle Çin'de dijital egemenlik söylemi, altyapı, şirketleşme, standart üretimi, veri yönetişimi ve uluslararası yayılım kapasitesiyle desteklenmektedir. Türkiye belgelerinde de Dijital Dönüşüm Ofisi, SOME'ler, USOM, Model Fabrikalar, Dijital Dönüşüm Merkezleri ve dijital olgunluk araçları gibi yeni kurumsal konumlar tanımlanmaktadır. Kamu kurumlarının bulut motivasyon ve strateji puanlarının düşüklüğü, kurumların önemli bir bölümünde bulut stratejisinin bulunmaması ve personelin bulut deneyiminin sınırlılığı, Türkiye'de söylemsel hedef ile kurumsal kapasite arasında belirgin bir açıklık olduğunu göstermektedir.

Küresel Güney içindeki konumlanış biçimi de iki aktörü birbirinden ayırmaktadır. Çin, kendisini Batı merkezli dijital düzene karşı alternatif bir kalkınma ve altyapı kutbu

olarak konumlandırmaktadır. Türkiye'nin konumlanışı ise melez ve belli açılardan çelişkilidir. Bir yandan “yerli ve millî” söylemiyle dijital bağımsızlık ve ulusal teknoloji kapasitesi hedeflenmekte; diğer yandan Türkiye'nin Batılı teknoloji sağlayıcılarına, küresel tedarik zincirlerine, dış finansmana ve mevcut uluslararası ekonomik-hukuki düzene bağımlılığı bu hedefin sınırlarını çizmektedir. Bu nedenle Çin'in söylemi daha güçlü bir alternatif inşa etme iddiası taşıırken, Türkiye'nin söylemi daha çok bağımlılık ilişkilerinin aşılmadığı bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada Türkiye'deki “yerli ve millî” söylemi, Çin'deki “teknolojik bağımsızlık” söyleminden ayrılmaktadır. Çin'de teknolojik bağımsızlık, yerli bulut sermayesi, veri altyapısı, planlama kapasitesi ve uluslararası dijital altyapı projeleriyle desteklenen daha somut bir stratejik yönelime karşılık gelir. Türkiye'de ise “yerli ve millî” söylemi, ideolojik bir meşrulaştırma dili olarak işlemektedir. Bu söylem, dışa bağımlılık, sermaye yetersizliği, tedarik zinciri bağımlılığı ve yerli bulut altyapısının sınırlılığı gibi sorunları geri plana atmaktadır.

Ampirik ve gerçek düzey arasındaki ilişkinin kuruluş biçimi de farklılaşmaktadır. Çin belgelerinde 5G kullanıcı oranı, patent başvuruları, veri endüstrisi büyümesi ve altyapı göstergeleri gibi ampirik veriler, somut başarılar olarak sunulmaktadır. Türkiye belgelerinde ise ampirik göstergeler çoğu zaman dönüşümün gerekliliğini kanıtlamak için kullanılmaktadır. *Kamu Bulut Bilişim Stratejisi Mevcut Durum Analizi*, kurumların bulut olgunluk düzeyini, strateji eksikliklerini, verimsiz veri merkezi kullanımını ve maliyet tasarrufu potansiyelini ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Ancak bu göstergelerden hareketle önerilen dönüşüm stratejileri ile kurumların mevcut kapasiteleri arasında belirgin bir kopukluk vardır.

Bu karşılaştırma, Küresel Güney'in de homojen bir kategori olmadığını göstermektedir. Çin, Küresel Güney içinde Batı merkezli dijital düzene karşı alternatif altyapı modeli kurma kapasitesiyle ayrılmaktadır. Türkiye ise aynı düzeyde bir küresel alternatif üretme kapasitesine sahip olmamakla birlikte, dışa bağımlılığı azaltma ve dijital

alanda görelî özerklik kazanma hedefini ön plana çıkarmaktadır. Çin söylemi, güçlü devlet kapasitesi ve yerli bulut sermayesiyle desteklenen alternatif bir dijital kalkınma hattı sunarken; Türkiye söylemi, yapısal bağımlılıklar içinde özerklik arayan, ancak bu hedefi gerçekleştirme kapasitesi sınırlı kalan gerilimli bir söylem üretmektedir. Çin ve Türkiye karşılaştırması, Küresel Güney içinde dijital egemenlik arayışlarının aynı doğrultuda ilerlemediğini; maddi kapasite, devlet örgütlenmesi, sermaye birikimi ve uluslararası konum farklılıklarının söylemsel stratejileri belirgin biçimde ayrıştırdığını göstermektedir.

4.2.3. Bulut Politikası Söylemlerinin Karşılaştırmalı Çözümlemesi

Dört aktörün bulut politikası söylemleri karşılaştırıldığında, temel ayrımın, her birinin küresel bulut sermayesi içindeki konumundan kaynaklandığı görülmektedir. ABD, bulut sermayesinin merkezinde yer alan, büyük teknoloji şirketleri, standart belirleme kapasitesi ve küresel veri akışları üzerindeki etkisiyle mevcut dijital düzenin başat aktörlerinden biridir. Bu nedenle ABD söylemi, mevcut liderlik konumunu koruma, genişletme ve meşrulaştırma amacı taşımaktadır. AB ise ABD merkezli platform ve bulut sermayesine bağımlıdır fakat düzenleyici kapasitesi ve ekonomik gücüyle dijital alanda stratejik özerklik arayan bir aktördür. AB söylemi, insan merkezlilik, Avrupa değerleri ve veri egemenliği gibi kavramlarla bu bağımlılığı aşmayı hedeflemektedir. Çin, kendi bulut sermayesini inşa etmiş, bunu devlet öncülüğündeki kalkınma stratejisinin parçası hâline getirmiş kurucu bir aktördür. Bu nedenle Çin söylemi, Batı merkezli dijital hegemonyaya karşı teknolojik bağımsızlık, veri egemenliği ve alternatif kalkınma hattı oluşturma iddiası taşımaktadır. Türkiye ise kendi büyük ölçekli bulut sermayesi ve altyapısı bakımından sınırlı, teknoloji tedarikinde dışa bağımlı, ancak “yerli ve millî” söylemiyle bu bağımlılığın görünürlüğünü azaltmayı hedefleyen melez bir konumdadır. Bu tablo hem Küresel Kuzey’in hem de Küresel Güney’in kendi içinde homojen olmadığını bir kez daha göstermektedir.

Dört aktörün karşılaştırılması, bulut sermayesiyle karakterize olan çağdaş dijital sömürgecilik biçiminin yalnızca altyapısal ve ekonomik düzeyde değil, söylemsel düzeyde de işlediğini göstermektedir. Her aktör kendi konumunu meşrulaştırmak için farklı bir söylem stratejisi geliştirmiştir. ABD mevcut hegemonyasını liderlik, güvenilirlik ve dayanışma söylemleriyle meşrulaştırmakta; kendi çıkarlarını küresel bir güvenlik ve ortak fayda dili içinde sunmaktadır. AB, yapısal bağımlılığını stratejik özerklik, insan merkezlilik ve Avrupa değerleri söylemiyle yönetmekte; aşamadığı bağımlılık ilişkilerini düzenleyici üstünlük iddiasıyla dengelemeye çalışmaktadır. Çin, kendi alternatifini teknolojik bağımsızlık, özerk kontrol edilebilirlik, veri egemenliği ve ortak inşa söylemleriyle kurmakta; Batı merkezli dijital düzene karşı çok kutuplu bir dijital kalkınma hattı geliştirme iddiası taşımaktadır. Türkiye ise bağımlılığını yerli ve millî söylemiyle aşma vaadi üretmekte; ancak bu vaat ile mevcut yapısal kapasite arasında belirgin bir mesafe bulunmaktadır.

Söylemsel bağımlılık olgusu özellikle Türkiye ve kısmen AB örneğinde görünür hâle gelmektedir. AB, stratejik özerklik iddiasına rağmen bulut politikasını güvenlik, güvenilirlik, dayanıklılık, rekabet gücü ve yatırım kapasitesi gibi büyük ölçüde küresel dijital kapitalizmin ortak kavram seti içinde kurmaktadır. Bu durum, AB'nin ABD merkezli bulut sermayesinden ayrılmaya çalışırken bile aynı teknik rasyonaliteyi ve rekabetçi dijital ekonomi dilini kullanmak zorunda kaldığını göstermektedir. Türkiye'de ise bu bağımlılık daha belirgin biçimde ortaya çıkar. “Yerli ve millî” söylemiyle bağımsızlık iddiası geliştirilse de bulut bilişime geçişin gerekliliği çoğu zaman maliyet tasarrufu, verimlilik artışı, operasyonel esneklik, âtıl kapasitenin değerlendirilmesi ve siber güvenlik gibi Küresel Kuzey'in teknik rasyonalite çerçevesine yakın kavramlarla temellendirilmektedir. Türkiye kendi alternatif söylemini inşa etmeye çalışırken bile, sorun tanımlama biçimini ve dönüşüm gerekçelerini büyük ölçüde mevcut küresel dijital kapitalizmin kavram seti üzerinden kurmaktadır. Bu nedenle “yerli ve millî” ifadesi,

Kuzey’den devralınan teknik rasyonaliteye eklenen siyasal bir aidiyet ve meşruiyet katmanı olarak da okunabilir.

Çin ise bu söylemsel bağımlılık ilişkisinin daha dışında konumlanmaktadır. Çin, “özerk ve kontrol edilebilirlik”, “teknolojik bağımsızlık”, “veri güvenliği”, “Dijital Çin”, “yerli yenilik” ve “Dijital İpek Yolu” gibi kendi kavram setini üretmekte ve bunu küresel ölçekte dolaşıma sokmaktadır. Çin’in söylemi, Batı’nın dijital dayanışma ya da değer temelli iş birliği söylemlerinden farklı olarak, altyapı inşası, teknoloji kapasitesi, veri egemenliği ve somut bağlantısallık projeleri üzerinden ilerlemektedir. Bu yönüyle Çin, bağımlılık kuramlarının çevre ülkelere biçtiği pasif konumu aşan bir potansiyele sahiptir. Kendini mağdur ya da yalnızca bağımlı bir aktör olarak değil, küresel sistemi dönüştürebilecek bir kurucu güç olarak sunmaktadır. Çin’in söylemi, kapitalist dünya sistemiyle radikal bir kopuş önermeksizin, mevcut sistem içinde alternatif bir merkez ve çok kutuplu bir dijital düzen inşa etme iddiası taşımaktadır.

Sonuç olarak, bulut politikası söylemlerinin karşılaştırmalı çözümlemesi, çağdaş dijital sömürgecilik ilişkilerinin yalnızca veri merkezleri, platformlar, bulut altyapıları ve teknoloji şirketleri düzeyinde değil, aynı zamanda kavramlar, meşrulaştırma stratejileri ve politika dili aracılığıyla da yeniden üretildiğini göstermektedir. Küresel Kuzey aktörleri, teknik dil, güvenlik söylemi ve evrensel değerler aracılığıyla kendi bulut sermayelerini ve yönetim modellerini doğallaştırmaktadır. Küresel Güney içinde ise farklı konumlanışlar bulunmaktadır: Çin gibi Batı hegemonyasına meydan okuyan ve alternatif bir dijital kalkınma hattı kurmaya çalışan aktörler olduğu gibi, Türkiye gibi bu alternatifin maddi koşullarına henüz sahip olmayan ve Kuzey’in teknik rasyonalite çerçevesine söylemsel düzeyde bağımlı kalan aktörler de vardır. Bu tablo, bulut tabanlı yeni sömürgecilik tartışmalarında hem Kuzey-Güney ayrımının hem de bu ayrımın içindeki farklılaşmaların birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Nkrumah’ın (1965) yeni sömürgecilik bağlamında işaret ettiği gibi, çağdaş bağımlılık ilişkilerinin en

güçlü araçlarından biri doğrudan baskı değil, belirli bir dünya görüşünün sorgulanmaz, kaçınılmaz ve evrensel olarak kabul edilmesini sağlayan mekanizmalardır. Bulut politikası belgeleri de tam olarak bu mekanizmanın söylemsel düzeyde işlediği alanlardan biridir.

Değerlendirme

Bu bölüm, çalışmanın önceki bölümlerinde kuramsal olarak temellendirilen bulut sermayesi ve dijital sömürgecilik kavramlarını, söylemsel düzeyde çözümlemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda Küresel Kuzey'i temsilen ABD ve AB'nin, Küresel Güney'i temsilen ise Çin ve Türkiye'nin resmi politika belgeleri incelenmiştir. Temel olarak belgelerin yalnızca ne söylediğine değil hangi kurumsal bağlamlarda üretildiklerine ve hangi bağımlılık ilişkilerini görünür kılıp hangilerini örttüklerine odaklanılmıştır.

Küresel Kuzey aktörlerinin bulut söylemleri karşılaştırıldığında, her iki aktörün de teknik dili kendi ekonomi-politik konumlarını meşrulaştıran bir araç olarak kullandığı görülmektedir. ABD'nin liderlik, yenilikçilik, dijital dayanışma ve güvenilir teknoloji gibi kavramlar etrafında kurduğu söylem, ABD merkezli bulut sermayesinin küresel ölçekte yaygınlaştırılmasını meşrulaştırmaktadır. AB'nin stratejik özerklik, dijital egemenlik, insan merkezilik ve Avrupa değerleri gibi kavramlar etrafında ördüğü söylem ise ABD merkezli firmalara olan yapısal bağımlılığını düzenleyici üstünlük ve değer temelli yönetim iddiasıyla dengelemeye çalışmaktadır. Her iki aktör de kendi teknoloji modellerini doğal, gerekli ve evrensel olarak sunmaktadır. Böylece küresel dijital güç ilişkilerini teknik uzmanlık, güvenlik, ortak fayda ve değer temelli bir dil içinde yeniden üretmektedir. Bu nedenle Kuzey söylemleri, bulut sermayesinin mevcut hiyerarşik örgütlenmesini meşrulaştıran söylemsel mekanizmalar olarak değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte ABD ve AB söylemleri yalnızca hegemonik özgüven üzerinden kurulmamaktadır. Her iki aktörün belgelerinde de kırılganlık, belirsizlik ve konum kaybı kaygısı izlenebilmektedir. ABD belgelerinde liderlik, güvenilirlik, dayanıklılık ve dijital dayanışma kavramlarının yoğun biçimde tekrarlanması, ABD merkezli dijital düzenin tartışmasız bir yapı olmadığını göstermektedir. Çin, Rusya, İran ve Kuzey Kore gibi aktörlerin tehdit olarak kodlanması, ABD'nin kendi modelini sürekli olarak yeniden

meşrulaştırma ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. AB belgelerinde ise stratejik özerklik, dijital egemenlik, yatırım açığı ve dayanıklılık vurguları, Avrupa'nın dijital kapitalizm içinde ABD ve Çin arasında sıkışmış, altyapısal ve teknolojik bağımlılıklarla kuşatılmış bir aktör olarak kendisini yeniden konumlandırmaya çalıştığını göstermektedir.

Küresel Kuzey belgelerinde finansman, piyasa ve altyapı bağımlılığı da teknik kavramlar aracılığıyla yönetilmektedir. ABD söyleminde bulut bilişim özel sektör kapasitesi, maliyet etkinliği, tedarikçi seçimi, güvenilir teknoloji piyasaları ve kategori yönetimi üzerinden meşrulaştırılır. Devlet, bulut altyapısını doğrudan kendi kamusal kapasitesiyle kuran bir aktör olmaktan çok, özel sektör öncülüğündeki bulut piyasasını düzenleyen bir aktör olarak konumlanır. AB söyleminde ise dijital egemenlik hedefi yatırım açığı, kamu-özel ortaklıkları, tek pazarın derinleştirilmesi, ortak veri alanları ve büyük ölçekli altyapı finansmanı gibi koşullara bağlıdır. Böylece her iki aktör de dijital egemenlik ve güvenlik iddialarını finansman ilişkilerinden bağımsız biçimde kuramaz. ABD'de bu bağımlılık özel sektör liderliğiyle uyumlu bir anlatı içinde doğallaştırılırken, AB'de stratejik özerklik söylemiyle gerilimli biçimde var olur.

Küresel Güney aktörlerinin bulut söylemleri ise homojen bir görünüm sergilememektedir. Çin'in teknolojik bağımsızlık, özerk ve kontrol edilebilirlik, veri güvenliği, yerli yenilik ve Dijital Çin gibi kavramlar etrafında ördüğü söylem, Batı merkezli bulut sermayesine karşı alternatif bir kalkınma ve egemenlik hattı kurma iddiası taşımaktadır. Çin, kendisini yalnızca bu sistemin mağduru ya da bağımlı bir aktörü olarak konumlandırmamakta; kendi bulut altyapısını, veri yönetişimi modelini ve dijital kapasitesini geliştiren kurucu bir aktör olarak sunmaktadır. Dijital İpek Yolu, ortak inşa, karşılıklı fayda ve veri egemenliği söylemleri, Çin'in bu kurucu rolünün dışa dönük yansımalarıdır. Bu nedenle Çin'in söylemi, Küresel Güney açısından Batı merkezli bulut ve veri düzenine karşı alternatif bir dijital kalkınma imkânı olarak okunabilir.

Türkiye'nin söylemi ise Çin'den farklı olarak daha melez ve gerilimli bir karakter taşımaktadır. Türkiye belgelerinde yerli ve millî, Millî Teknoloji Hamlesi, siber güvenlik, kritik altyapı, verimlilik ve rekabet gücü gibi kavramlar etrafında kurulan söylem, dışa bağımlılığı azaltma ve dijital alanda daha özerk bir kapasite inşa etme arzusunu ifade etmektedir. Ancak Türkiye'nin kendi büyük ölçekli bulut sermayesi ve altyapısı bakımından sınırlı oluşu, teknoloji tedarikinde dışa bağımlılığı, kamu kurumlarının bulut stratejisi eksikliği, insan kaynağı yetkinliklerinin düşüklüğü ve yerli tedarikçi ekosisteminin sınırlı ölçeği bu potansiyelin aktüel hâle gelmesini zorlaştırmaktadır.

Türkiye örneğinde “yerli ve millî” kavramı ayrıca özel bir önem taşımaktadır. Bu kavram, ilk bakışta teknolojik bağımsızlık, ulusal kapasite ve dışa bağımlılığı azaltma hedefleriyle ilişkilenen karşı-hegemonik bir yönelim gibi görünmektedir. Ancak söylemsel düzeyde incelendiğinde “yerli ve millî”, hukuki-teknik bir şirket kategorisinden çok siyasal ve ideolojik bir meşrulaştırma dili olarak işlemektedir. Kavram, yalnızca teknolojinin nerede üretildiğini değil, hangi aktörlerin, sektörlerin ve yatırımların ulusal çıkarın meşru temsilcisi sayıldığını da belirleyen bir ayrım üretmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin bulut söyleminde “yerli ve millî” sermaye yapısı, teknoloji tedariki, finansman ve altyapı kısıtları gibi yapısal sorunları kısmen geri plana itmektedir.

Dört aktörün söylemlerinin karşılaştırmalı çözümlemesi, bulut sermayesi ile karakterize olan çağdaş dijital sömürgecilik biçimlerinin yalnızca altyapısal ve ekonomik düzeyde değil, aynı zamanda söylemsel düzeyde de işlediğini ortaya koymuştur. Her aktör kendi konumunu meşrulaştırmak için farklı bir söylem stratejisi geliştirmiştir. ABD mevcut hegemonyasını liderlik, güvenilirlik ve dayanışma söylemleriyle meşrulaştırmakta; kendi çıkarlarını küresel güvenlik ve ortak fayda dili içinde sunmaktadır. AB, yapısal bağımlılığını stratejik özerklik, insan merkezlilik ve Avrupa değerleri söylemiyle yönetmekte; aşamadığı bağımlılık ilişkilerini düzenleyici üstünlük

iddiasıyla dengelemeye çalışmaktadır. Çin, kendi alternatifini teknolojik bağımsızlık, özerk kontrol edilebilirlik, veri egemenliği ve ortak inşa söylemleriyle kurmakta; Batı merkezli dijital düzene karşı çok kutuplu bir dijital kalkınma hattı geliştirme iddiası taşımaktadır. Türkiye ise bağımlılığını yerli ve millî söylemiyle aşma vaadi üretmekte; ancak bu vaat ile mevcut yapısal kapasite arasında belirgin bir mesafe bulunmaktadır.

Sonuç olarak bu bölüm, bulut politikası söylemlerinin yalnızca teknik modernizasyon anlatıları olarak okunamayacağını; aksine küresel dijital güç ilişkilerinin yeniden üretildiği, meşrulaştırıldığı ve zaman zaman sorgulandığı söylemsel alanlar olduğunu göstermiştir. Küresel Kuzey aktörleri teknik dil, güvenlik söylemi ve evrensel değerler aracılığıyla kendi bulut sermayelerini ve yönetim modellerini doğal, güvenilir ve kaçınılmaz seçenekler olarak sunmaktadır. Küresel Güney içinde ise farklı konumlanışlar bulunmaktadır: Çin gibi Batı hegemonyasına meydan okuyan ve alternatif bir dijital kalkınma hattı kurmaya çalışan aktörler olduğu gibi, Türkiye gibi bu alternatifin maddi koşullarına henüz sahip olmayan ve Kuzey'in teknik rasyonalite çerçevesine söylemsel düzeyde bağımlı kalan aktörler de vardır. Bu tablo, dijital sömürgecilik tartışmalarında hem Kuzey-Güney ayrımının hem de bu ayrımın içindeki farklılaşmaların birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde, burada ortaya konan söylemsel bulgular önceki bölümlerdeki kuramsal ve betimsel bulgularla birlikte değerlendirilerek, bulut sermayesi ile karakterize olan çağdaş sömürgecilik biçiminin genel bir tablosu çizilecek ve bu sistemin nasıl aşılabileceğine ilişkin çözüm önerileri tartışılacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, bulut sermayesi ile karakterize olan çağdaş dijital bağımlılık ilişkilerinin tarihsel sömürgecilik ve yeni sömürgecilik tartışmalarından bağımsız düşünülemeyeceği iddiasından hareket etmektedir. Bulut bilişim, yüzeyde veri depolama, işlem gücü, ölçeklenebilirlik, esneklik ve dijital hizmet sunumu gibi teknik işlevlerle tanımlanmaktadır. Ancak bu teknik görünümün ardında, verinin kim tarafından toplandığı, nerede işlendiği, hangi altyapılar üzerinden dolaşıma sokulduğu, hangi şirketlerin ve devletlerin bu altyapılar üzerinde belirleyici hâle geldiği ve nasıl meşrulaştırıldığına ilişkin derin bir güç ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle bulut bilişim, çağdaş kapitalizmin ve yeni sömürgeciliğin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma boyunca geliştirilen temel iddia, sömürgeciliğin dijital çağda ortadan kalkmadığı; araçlarını, dilini ve işleyiş biçimlerini dönüştürerek varlığını sürdürdüğüdür. Tarihsel sömürgecilikte toprak, emek ve hammadde üzerinde kurulan denetim, günümüzde veri, algoritma, platform, bulut altyapısı ve dijital standartlar üzerinde yeniden örgütlenmektedir. Bu dönüşüm, sömürgeciliğin eski biçimleriyle bugünkü dijital bağımlılık ilişkileri arasında birebir özdeşlik kurmayı gerektirmez. Ancak süreklilik, el koyma, değer çıkarma, bağımlılık üretme ve bu bağımlılığı meşrulaştırma mantığında aranmalıdır. Bulut sermayesi, bu sürekliliğin güncel biçimlerinden birini temsil etmektedir. Verinin üretimi, depolanması, işlenmesi ve ekonomik değere dönüştürülmesi, küresel ölçekte eşitsiz biçimde örgütlenmektedir. Bu örgütlenme biçimi çoğu zaman yenilik, verimlilik, güvenlik, bağlantısallık ve kalkınma gibi olumlu kavramlarla meşrulaştırılmaktadır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, sömürgecilik, yeni sömürgecilik, bağımlılık kuramı, kültürel emperyalizm eleştirisi, bulut sermayesi ve bulut-kölecî sömürgecilik

tartışmalarını çözümlemektedir. Bu çerçevede bulut tabanlı sömürgecilik, yalnızca platformların kullanıcı verilerini toplaması ya da büyük teknoloji şirketlerinin ekonomik büyüklüğüyle sınırlı bir sorun olarak ele alınmamalıdır. Daha geniş anlamıyla bulut tabanlı sömürgecilik; altyapısal bağımlılık, veri akışlarının eşitsiz örgütlenmesi, teknik standartların merkez ülkeler tarafından belirlenmesi, bulut pazarının az sayıda şirket etrafında yoğunlaşması ve bu ilişkilerin olumlayıcı bir dille doğal gösterilmesi olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle çalışma, bulut bilişim politikalarını küresel kapitalizmin söylemsel düzeyde nasıl kurulduğunu gösteren metinler olarak ele almaktadır.

Çalışmanın araştırma sorularına, yukarıda yer verdiğimiz çerçeveden hareketle cevap vermeye çalıştık. Fakat öncelikle soruları hatırlatmakta yarar var:

- Bulut bilişime ilişkin resmi politika belgelerinde bulut teknolojisi ve dijital dönüşüm hangi söylemsel kalıplarla inşa edilmektedir?
- Bu belgeler, bulut politikalarına ilişkin hangi ekonomik ve toplumsal bileşenleri doğal, kaçınılmaz ve alternatifsiz olarak sunmakta; bunu yaparken neleri görünür kılıp neleri gizlemektedir?
- Küresel Kuzey aktörleri (ABD ve AB) ile Küresel Güney aktörleri (Çin ve Türkiye) arasında, bulut politikası söylemleri açısından ne tür benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır; bu söylemler her bir aktörün küresel bulut sermayesi içindeki konumuyla nasıl ilişkilenebilir?
- Bu söylemler bir bütün olarak, bulut sermayesiyle karakterize olan çağdaş sömürgecilik biçimini ne ölçüde yeniden üretmekte ve ne ölçüde ona karşı bir direniş ya da alternatif imkânı barındırmaktadır?

Bulut teknolojisinin ve verinin resmî politika belgelerinde hangi söylemsel stratejilerle inşa edildiği sorusuna verilen yanıt açıktır: incelenen dört aktör de dili teknik, tarafsız ve nesnel görünen kavramlar aracılığıyla siyasal ve ekonomi-politik tercihleri

meşrulaştırmak için kullanmaktadır. Verimlilik, güvenlik, dayanıklılık, egemenlik, yenilikçilik, ölçeklenebilirlik, kapasite geliştirme, insan merkezlilik, stratejik özerklik, teknolojik bağımsızlık ve yerli-millî dönüşüm gibi kavramlar, ilk bakışta teknik kavramlar gibi görünmektedir. Ancak bu kavramlar nelerin mümkün ve meşru kabul edildiğini, hangi aktörlerin dönüşümün öznesi sayıldığını ve hangi bağımlılık ilişkilerinin görünmez kılındığını belirlemektedir. Bu nedenle teknik dil, siyasal olanın inşa edildiği en güçlü alanlardan biridir.

İncelenen belgelerin neleri doğallaştırdığı ve neleri gizlediği sorusu da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Belgeler, kendi ekonomi-politik tahayyüllerini evrensel ve kabul edilebilir seçenekler olarak sunmaktadır. ABD için piyasa merkezli liderlik, AB için düzenleyici egemenlik, Çin için devlet öncülüğünde kalkınma, Türkiye için ise yerli ve millî dijital dönüşüm. Bu söylemlerin her biri aktörün kendi konumuna uygun biçimde meşrulaştırılmaktadır. Bu doğallaştırma süreci; eşitsizlikleri, piyasa yoğunlaşmasını, altyapısal gücü, veri akışları üzerindeki denetimi ve teknoloji bağımlılığını geri plana itmektedir. Bulut bilişim verimlilik getiren, güvenliği artıran, kalkınmayı hızlandıran ya da egemenliği güçlendiren bir araç olarak sunulurken, bu aracın hangi küresel güç ilişkileri içinde işlediği yeterince görünür kılınmamaktadır.

Küresel Kuzey ve Küresel Güney söylemleri arasındaki benzerlik ve farklılıklar, çalışmanın temel bulgularından birini oluşturmaktadır. Söylemsel stratejiler, her aktörün küresel bulut sermayesi içindeki maddi konumuyla doğrudan ilişkilidir. ABD, bulut sermayesinin merkezinde yer alan ve bu sermayenin küresel dolaşımından en fazla yararlanan aktörlerden biri olarak liderlik, açıklık, güvenilirlik ve dijital dayanışma kavramlarıyla mevcut konumunu sürdürmeye çalışmaktadır. AB, ABD merkezli platform ve bulut sermayesine bağımlı olmasına rağmen düzenleyici kapasitesiyle stratejik özerklik, dijital egemenlik ve insan merkezlilik söylemleri üzerinden kendisine farklı bir alan açmaya çalışmaktadır. Çin, kendi bulut sermayesini inşa eden ve bunu küresel

ölçekte yaygınlaştırmayı hedefleyen bir aktör olarak teknolojik bağımsızlık, özerk kontrol edilebilirlik, veri egemenliği ve ortak inşa kavramlarıyla konuşmaktadır. Türkiye ise kendi büyük ölçekli bulut sermayesi ve altyapısı bakımından sınırlı bir aktör olarak yerli ve millî söylemiyle bağımlılığı aşma iddiası taşımaktadır. Her söylem, yalnızca aktörün gücünü değil, aynı zamanda sınırlarını ve kırılganlıklarını da açığa çıkarmaktadır.

Küresel Kuzey'in iki aktörü arasındaki ayrım, Kuzey'in tek sesli ve homojen bir blok olmadığını göstermektedir. ABD'nin piyasa merkezli hegemonyası ile AB'nin düzenleyici egemenlik arayışı, aynı küresel düzen içinde farklı konumlara karşılık gelmektedir. ABD, kendi şirketleri ve teknoloji altyapıları aracılığıyla bulut sermayesinin merkezî aktörlerinden biri olarak davranmaktadır. AB ise bu sermayeye bağımlı olmakla birlikte düzenleyici gücü, pazar büyüklüğü ve norm belirleme kapasitesiyle bu bağımlılığı yönetmeye çalışmaktadır. Bu nedenle AB'nin bağımlılığı Türkiye'nin bağımlılığıyla aynı türden değildir. AB, bağımlılığını düzenleme, pazarlık ve standart belirleme kapasitesiyle kısmen yönetebilen bir aktördür. Türkiye ise aynı ölçeğe, pazar gücüne ve altyapısal kapasiteye sahip değildir. Bu nedenle Türkiye'nin bağımsızlık iddiası daha çok söylemsel düzeyde yoğunlaşmakta, maddi kapasite eksiklikleri nedeniyle sınırlanmaktadır.

ABD ve AB belgelerinde kırılganlık, belirsizlik ve konum kaybı kaygısı da izlenmektedir. ABD belgelerinde liderlik, güvenilirlik, dayanıklılık ve dijital dayanışma kavramlarının yoğun biçimde tekrarlanması, ABD merkezli dijital düzenin artık kendiliğinden kabul edilen bir yapı olmadığını göstermektedir. Rakip devletlerin tehdit olarak kodlanması, ABD'nin kendi modelini sürekli biçimde yeniden meşrulaştırma ihtiyacını açığa çıkarmaktadır. AB belgelerinde ise stratejik özerklik, yatırım açığı, dijital egemenlik ve dayanıklılık vurguları, Avrupa'nın ABD ve Çin arasında sıkışmış, altyapısal ve teknolojik bağımlılıklarla kuşatılmış bir aktör olarak kendisini yeniden konumlandırmaya çalıştığını göstermektedir. Bu nedenle Kuzey söylemi, yalnızca

genişleyen bir hegemonya değil, aynı zamanda kırılanaşan üstünlüğü onarma ve yeniden tesis etme çabası olarak değerdendirilebilir.

Küresel Güney içinde ise daha parçalı ve farklılaşmış bir görünüm bulunmaktadır. Çin ve Türkiye'nin Batı merkezli bulut sermayesine karşı bağımsızlık söylemi geliştirmeleri, ilk bakışta ortak bir söylem üretimi gibi görünmektedir. Ancak bu ortaklık, iki ülkenin maddi konumlarının aynı olduğı anlamına gelmemektedir. Çin, kendi bulut sermayesini inşa eden, kendi teknoloji şirketlerini küresel ölçekte konumlandıran ve Dijital İpek Yolu gibi girişimlerle alternatif bir altyapı hattı kurmaya çalışan bir aktördür. Türkiye ise kendi altyapısından ve büyük ölçekli bulut sermayesinden büyük ölçüde yoksundur. Bu nedenle Çin'in söylemi daha çok alternatif kurma ve çok kutuplu bir dijital düzen inşa etme iddiası taşıırken, Türkiye'nin söylemi mevcut bağımlılık ilişkileri içinde gördeli özerklik alanı açma çabası olarak işlenmektedir.

Çalışmanın en önemli kavramsal katkılarından biri, “söylemsel bağımlılık” olarak adlandırdığımız olgudur. Türkiye örneğı, bir ülkenin karşı-hegemonik ve bağımsızlıkçı bir dil geliştirmeye çalışırken bile hâkim merkezin kavram setini, sorun tanımını ve başarı ölçütlerini devralabildiğini göstermektedir. Yerli ve millî söylemi, dışa bağımlılığı aşma iradesini ifade ediyor gibi görünmektedir ancak çoğı zaman Kuzey'in hâlihazırda kurduğı teknik rasyonaliteye eklemelenmiş bir mantığı temsil etmektedir ve neyin yerli neyin milli olduğı belirgin değildir. Bulut bilişime geçişin gerekliliğı maliyet tasarrufu, verimlilik artışı, operasyonel esneklik, âtıl kapasitenin değerdendirilmesi ve siber güvenlik gibi kavramlarla temellendirildiğinde, sorun hâlâ mevcut küresel dijital kapitalizmin kavram setiyle düşünölmektedir.

“Söylemsel bağımlılık” kavramı, yalnızca Türkiye örneğini açıklamakla sınırlı değildir. Bu kavram, benzer biçimde yapısal bağımlılık içinde bulunan ancak söylemsel düzeyde bağımsızlık iddiası geliştiren çevre ölkeleri anlamak için de kullanılabilir. Bir

ülke kendi veri merkezlerini, bulut altyapılarını ya da teknoloji şirketlerini kurmaya yönelse bile, başarıyı hangi ölçütlerle tanımladığı, hangi kavramlarla düşündüğü ve hangi geleceği mümkün gördüğü hâlâ merkez aktörler tarafından belirleniyorsa, bağımsızlaşma eksik kalmaktadır. Bu nedenle dijital bağımsızlık yalnızca fiziksel altyapı meselesi değildir; aynı zamanda kavramsal ve söylemsel bir inşadır.

Çin örneği, Küresel Güney'in yalnızca edilgen ve mağdur bir konumda bulunmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Çin, teknolojik bağımsızlık, veri güvenliği, özerk kontrol edilebilirlik, Dijital Çin ve Dijital İpek Yolu kavramlarıyla kendi kavram setini üretmekte ve bunu küresel ölçekte dolaşıma sokmaktadır. Bu durum, bağımlılık ilişkilerinin mutlak ve değiştirilemez olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte Çin'in bu potansiyeli, eleştirel değerlendirmeden muaf değildir. Çin merkezli altyapı projelerinin Küresel Güney ülkelerinin teknolojik kapasitesini gerçekten artırıp artırmadığı ya da yeni bir altyapı bağımlılığı üretip üretmediği dikkatle incelenmelidir. Çin'in karşı-hegemonik potansiyeli, ancak ortaklarının karar alma süreçlerinde daha aktif olduğu, eşitlikçi bir Güney-Güney iş birliğiyle güçlenebilir.

Çalışmanın kuramsal düzeyi, bulut-köleci sömürgecilik kavramının güncel politika belgeleri üzerinden sınanmasına imkân sunmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, bulut tabanlı politikaların yalnızca teknik anlatılar olmadığını, aynı zamanda dijital sömürgecilik ilişkilerinin söylemsel düzeyde yeniden üretildiği alanlar olduğunu göstermektedir. Belgelerdeki dil, hangi aktörlerin meşru, hangi teknolojilerin güvenilir, hangi geleceklerin mümkün ve hangi bağımlılıkların görünmez kabul edileceğini de belirler. Bu nedenle bulut politikası belgeleri, küresel dijital güç ilişkilerinin kurulduğu ve yeniden üretildiği politik metinler olarak okunmalıdır.

Bu noktada çalışmanın bulguları, doğrudan Geray'ın (2024) bulut-köleci sömürgecilik kavramıyla ilişkilendirilebilir. Geray, Küresel Güney ülkelerinin ve

öznelerinin, antik çağın kölesinin efendisi karşısındaki özne sayılmama konumuna benzer bir bağımlılık sarmalı içine itildiğini vurgulamakta ve doğal kaynaklardan telekomünikasyon altyapısına kadar pek çok alanda denetimlerini yitirdiklerini ve kurucu bir özne olmalarına izin verilmediğini ileri sürmektedir. Bu tezin söylemsel düzeydeki bulguları, kavramın öne sürdüğü iddiaları somut düzeyde ölçme imkânı vermiştir. Türkiye örneğinde tespit edilen "söylemsel bağımlılık", Geray'ın işaret ettiği özne sayılmama durumunun politika düzeyinde dahi işlediğini göstermektedir. Bir ülke bağımsızlık iddiası geliştirirken bile sorununu hâkim merkezin kavram setiyle tanımlayabilmekte, böylece efendinin dilini yeniden üretmektedir. Buna karşılık Çin örneği, bulut-kölecî sömürgeciliğin mutlak bir kader olmadığını ve kendi kavram setini, altyapısını üreten bir aktörün bu sarmalı kısmen kırma potansiyeli taşıdığını ortaya koymaktadır.

Bütün bu bulgular, çalışmayı kaçınılmaz biçimde çözüm arayışına yöneltmektedir. Bulut tabanlı yeni sömürgeciliğin aşılması, ulusal düzeydeki teknoloji politikalarıyla mümkün görünmemektedir. Bu nedenle çözüm, ulusal egemenlik söyleminin ötesine geçen, bölgesel, federatif, açık erişimli ve Güney-Güney iş birliğine dayalı yeni dijital altyapı modellerinde aranmalıdır.

Küresel Güney ülkelerinin dağınık ve birbirinden kopuk ulusal bulut projeleri yerine, ortaklaşa kurulacak bölgesel bulut altyapılarına yönelmesi bu açıdan merkezi önem taşımaktadır. Bu altyapılar, tek bir ülkenin ya da şirketin kontrolünde olmayan; katılımcı ülkelerin ortak karar alma mekanizmalarıyla yönettiği, veri egemenliğini koruyan ve birlikte çalışabilirlik ilkesine dayanan dijital altyapılar olarak tasarlanmalıdır. Böyle bir yapı, Batı merkezli bulut tekellerine bağımlılığı sınırlandırabilir ve Küresel Güney ülkelerine kendi veri akışları üzerinde daha fazla denetim imkânı sağlayabilir.

Bu altyapıların açık kaynak ve açık erişim temelli bir “Güney bulut altyapısı” ile desteklenmesi gerekmektedir. Bulut bağımlılığı yalnızca veri merkezlerinin mülkiyetiyle ilgili değildir. Aynı zamanda işletim sistemleri, sanallaştırma yazılımları, veri tabanı sistemleri, yapay zekâ araçları, siber güvenlik protokolleri ve bulut yönetim katmanlarıyla ilgilidir. Bu nedenle Küresel Güney ülkeleri, açık kaynaklı, denetlenebilir, uyarlanabilir ve birlikte geliştirilebilir teknolojilere yönelmelidir. Üniversiteler, kamu araştırma kurumları, yerel teknoloji şirketleri ve özgür yazılım toplulukları bu sürecin aktif bileşenleri hâline getirilmelidir. Açık kaynaklı bulut teknolojileri, bilginin yerelleşmesi ve kolektif teknoloji kapasitesinin gelişmesi için de stratejik öneme sahiptir.

BRICS ve benzeri çok kutuplu platformlar da bu dönüşümde önemli bir zemin sunabilir. BRICS ülkeleri ve Küresel Güney’deki bölgesel örgütler, dijital kamu hizmetleri alanında da ortak politika mekanizmaları geliştirebilir. BRICS güdümünde kurulacak bir dijital teknoloji fonu, ortak veri merkezi yatırımlarını, açık kaynaklı yazılım geliştirme projelerini ve kamu yararı odaklı yapay zekâ çalışmalarını destekleyebilir. Böyle bir fonun katılımcı ülkelerin eşit temsil edildiği, şeffaf ve hesap verebilir karar mekanizmalarıyla yönetilmesi gerekmektedir.

Çin’in bu süreçteki rolü ayrıca önem taşımaktadır. Çin, kendi bulut sermayesini ve dijital altyapı kapasitesini inşa etmiş bir Güney aktörü olarak önemli bir potansiyel sunmaktadır. Ancak bu potansiyelin gerçek bir Güney-Güney iş birliğine dönüşebilmesi, Çin’in tek merkezli ve baskın aktör olarak konumlanmamasına bağlıdır. Dijital İpek Yolu ve benzeri girişimlerde ortak ülkeler yalnızca altyapı alıcısı ya da teknoloji kullanıcısı olarak yer almamalıdır. Bu aktörler standart belirleme, veri yönetişimi, teknik tasarım, finansman ve denetim süreçlerinde aktif karar alıcılar olarak yer almalıdır. Böyle bir dönüşüm, mevcut Çin merkezli dijital iş birliklerini daha eşitlikçi ve çok aktörlü bir altyapı ortaklığına dönüştürebilir.

Bulut altyapısına bağımlılık; sosyal medya, arama motorları, mesajlaşma uygulamaları, ödeme sistemleri, eğitim platformları ve dijital kamu hizmetleri düzeyinde de işlemektedir. Bu nedenle Batı merkezli platformlara bağımlılığı azaltacak yeni sosyal mecralar, bölgesel dijital iletişim ağları, açık protokollere dayalı platformlar ve platform kooperatifçiliği modelleri geliştirilmelidir. Bu platformlar, kullanıcı verisini reklam piyasasına aktaran kapalı modeller yerine, veri minimizasyonu, kamu yararı, demokratik yönetim ve kullanıcı denetimi ilkeleriyle tasarlanmalıdır. Küresel Güney’in kendi dijital kamusal alanını kurması, kültürel ve siyasal bir özerklik meselesidir.

Bu çerçevede “bulut müşterekleri” ve anti-tekelci dijital altyapı hareketleri de önem kazanmaktadır. Bulut altyapısını toplumların ortak kullanımına açık, demokratik biçimde yönetilen ve kamu yararı için işleyen dijital ortaklıklar olarak düşünmek gerekir. Dijital ortaklıklar, veri kooperatifleri, platform kooperatifçiliği, özgür yazılım toplulukları ve kamusal bulut federasyonları, bulut sermayesinin tekelleştirici mantığına karşı toplumsal, teknik ve kurumsal düzeylerde alternatifler geliştirebilir. Bu yaklaşım, dijital bağımsızlığın aşılması adına alternatif küresel hareketlerin önemini vurgulamaktadır.

Veri egemenliği yalnızca verinin ülke sınırları içinde tutulması anlamına gelmemelidir. Asıl mesele, verinin kim tarafından, hangi amaçla, hangi ilkelerle ve kimin yararına işlendiğidir. Bu nedenle veri egemenliği; kişisel verilerin korunması, kamusal veri havuzlarının demokratik denetimi, yerel toplulukların veri üzerindeki hakları, veri kooperatifleri, açık bilim, açık erişim ve kamu yararı odaklı yapay zekâ politikalarıyla birlikte düşünülmelidir. Bulut tabanlı sömürgeciliğe karşı gerçek bir alternatif, veriyi hem sömürgeci ülkelerden hem de ekonomik çıkarlarını önceleyen teknoloji tekellerinden korumakla mümkün olacaktır.

Özellikle Türkiye gibi ülkelerde teknoloji politikalarının yalnızca savunma sanayii, rekabet gücü ve büyüme hedeflerine indirgenmemesi gerekmektedir. Yerli ve milli teknoloji söyleminin ülke içerisindeki sermaye gruplarına ilişkin bir ayrım üretmek yerine gerçek bir karşı-hegemonik potansiyele dönüşebilmesi için çok sayıda parametrenin bir arada yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu noktada hangi teknolojilerin kim tarafından üretildiği, hangi sermaye ilişkileriyle desteklendiği, hangi toplumsal faydaya hizmet ettiği ve küresel bağımlılığı ne ölçüde azalttığı açık biçimde tartışılmalıdır.

Çalışmanın açtığı yollar kadar sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu tez, söylemin nasıl kurulduğunu, hangi stratejilerle örüldüğünü, neyi görünür kılıp neyi gizlediğini ortaya koymaktadır ancak Küresel Kuzey'in ve Küresel Güney'in geneline ilişkin bir tablo sunamamaktadır. Afrika, Latin Amerika, Güney Asya ve Orta Doğu gibi bölgelerin politikası söylemleri, bulut tabanlı sömürgecilik tartışmaları açısından son derece verimli araştırma alanları sunmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalar, özellikle “söylemsel bağımlılık” kavramını farklı tarihsel ve yapısal konumlardaki ülkeler üzerinde kullanabilir.

Sonuç olarak bu çalışma, bulut çağının yenilik, kolaylık, bağlantı, güvenlik ve ilerleme anlatılarının ardında bağımlılık ilişkilerinin işlemeye devam ettiğini göstermektedir. Ancak bu bağımlılık ilişkileri doğal, kaçınılmaz ya da değiştirilemez değildir. Onları görünür kılmak, adlandırmak ve sorgulamaya açmak, dönüşümün ilk adımıdır. Bulut sermayesinin ördüğü yeni bağımlılık biçimleri güçlü görünmektedir; fakat bu güç, alternatiflerin imkânsız olduğu anlamına gelmemektedir. Açık kaynaklı teknolojiler, ortak bulut altyapıları, Güney-Güney iş birlikleri, BRICS merkezli teknoloji politikaları, veri kooperatifleri, dijital ortaklıklar, alternatif sosyal mecralar ve demokratik veri yönetişimi modelleri; sistemi yapısöküme uğratacak potansiyele sahiptir.

KAYNAKÇA

- Alibaba Cloud. (2025). *Alibaba's green data center strategy: How state policy is fueling global AI expansion*. <https://enki.ai.com/wind-energy/alibabas-data-center-strategy-2025-fueling-global-ai/>
- Amazon Web Services. (2026). *An overview of the AWS Cloud Adoption Framework: AWS whitepaper*. <https://docs.aws.amazon.com/pdfs/whitepapers/latest/overview-aws-cloud-adoption-framework/overview-aws-cloud-adoption-framework.pdf#platform-perspective>
- Amin, S. (2010). *The law of worldwide value*. New York, NY: Monthly Review Press.
- Arneil, B. (2017). *Domestic colonies: The turn inward to colony*. Oxford: Oxford University Press.
- Arneil, B. (2024). Colonialism versus imperialism. *Political Theory*, 52(1), 146–176. <https://doi.org/10.1177/00905917231193107>
- Arrighi, G. (2000). *Uzun yirminci yüzyıl* (R. Boztemur, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Arrighi, G. (2001). Braudel, capitalism, and the new economic sociology. *Review*, 24(1), 107–123. <https://www.jstor.org/stable/40237257>
- Arrighi, G. (2010). *Adam Smith Pekin'de: 21. yüzyılın soykütüğü* (İ. Yıldız, Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Ataman, M. (2025, Mart 5). *Turkish perspective of the Global South*. SETA. 25 Şubat 2026 tarihinde <https://www.setav.org/en/turkish-perspective-of-the-global-south> adresinden erişilmiştir.
- Aulanko-Jokirinne, S., & Hudson, N. (2024, Haziran 14). *Cloud empires: Mapping the geopolitics of data infrastructures*. Aalto University. 3 Nisan 2026 tarihinde

<https://www.aalto.fi/en/news/cloud-empires-mapping-the-geopolitics-of-data-infrastructures> adresinden erişilmiştir.

Avila, R. (2020). Against digital colonialism. *Race & Class*, 60(4), 3–26.
<https://doi.org/10.1177/0306396819879632>

Avila-Pinto, R. (2018). Digital sovereignty or digital colonialism? *SUR-International Journal on Human Rights*, 15, 15. <https://sur.conectas.org/en/digital-sovereignty-or-digital-colonialism/>

Badshah, A., Daud, A., Alharbey, R., Banjar, A., Bukhari, A., & Alshemaimri, B. (2024). Big data applications: Overview, challenges and future. *Artificial Intelligence Review*, 57(11), 290–338. <https://doi.org/10.1007/s10462-024-10938-5>

Baran, P. A. (1952). On the political economy of backwardness. *The Manchester School*, 20(1), 66–84. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1952.tb00830.x>

Baran, P. A. (1957). *The political economy of growth*. New York, NY: Monthly Review Press.

Başkarada, S. (2021). *AWS Cloud Adoption Framework: Buluttan güç alan dijital dönüşümü hızlandırma* (Güncelleme tarihi: 22 Kasım 2021). Amazon Web Services, Inc. <https://d1.awsstatic.com/whitepapers/International/tr/aws-cloud-adoption-framework-tr.pdf>

Betts, R. F. (2012). Decolonization: A brief history of the word. İçinde E. Bogaerts & R. Raben (Eds.), *Beyond empire and nation: The decolonization of African and Asian societies, 1930s–1970s* (ss. 23–37). Leiden: Brill.

Big Data Industry PRC Ministry of Industry and Information Technology. (2021). "14th Five-Year" Plan for the development of the big data industry [“十四五”大数据产业发展规划] (Etcetera Language Group, Inc., Çev.). Center for Security and

Emerging Technology.

https://www.miit.gov.cn/zwgk/zcwj/wjfb/tz/art/2021/art_c4a16fae377f47519036b26b474123cb.html

Borges, G. S., & de Moura Faleiros Júnior, J. L. (2021). Decolonial thinking in Brazil: Perspectives for overcoming digital colonialism through the protection of human rights. *Studia Prawnicze: Rozprawy i Materiały*, 2(29), 43–53. <https://doi.org/10.48269/2451-0807-sp-2021-2-003>

Boyd-Barrett, O., & Mirrlees, T. (Eds.). (2019). *Media imperialism: Continuity and change*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Brevini, B., Fubara-Manuel, I., Le Ludec, C., Jensen, J. L., Jimenez, A., & Bates, J. (2024). Critiques of data colonialism. *Dialogues in Data Power*, 120–137. <https://doi.org/10.56687/9781529238327-009>

Bukharin, N. (1929). *Imperialism and world economy*. New York, NY: Monthly Review Press.

Buyya, R., Broberg, J., & Goscinski, A. (2011). *Cloud computing: Principles and paradigms*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Campbell, B. (1975). Neocolonialism, economic dependence and political change: A case study of cotton and textile production in the Ivory Coast 1960 to 1970. *Review of African Political Economy*, 2(2), 36–53. <https://www.scienceopen.com/hosted-document?doi=10.1080%2F03056247508703245>

Central Committee General Office & State Council General Office. (2016). *Outline of the National Informatization Development Strategy [国家信息化发展战略纲要]* (R.

Creemers, Çev.). DigiChina, Stanford Cyber Policy Center.

<https://digichina.stanford.edu/work/outline-of-the-national-informatization-development-strategy/>

Central Cyberspace Affairs Commission. (2021). *14th Five-Year Plan for National Informatization* [“十四五”国家信息化规划] (R. Creemers, H. Dorwart, K. Neville, & K. Schaefer, Çev.). DigiChina, Stanford Cyber Policy Center. <https://digichina.stanford.edu/work/translation-14th-five-year-plan-for-national-informatization-dec-2021/>

Chakhava, L. C., & Hikes-Wurm, D. H. (2024). Digital and technological sovereignty of the European Union: Strategic necessity to survive in the global competition?! *Journal of Information Warfare*, 23(3), 95–114. <https://www.jstor.org/stable/27384409>

Cheng, E., & Zhai, C. (2021). China as a “quasi-center” in the world economic system: Developing a new “center–quasi-center–semi-periphery–periphery” theory. *World Review of Political Economy*, 12(1), 4–26. <https://doi.org/10.13169/worlrevipoliecon.12.1.0004>

China Academy of Information and Communications Technology. (2020). *Digital economy development in China*. <http://www.caict.ac.cn/english/research/whitepapers/202007/P020200728343679920779.pdf>

China Daily. (2024, Kasım 5). *Why is BRICS so popular among Global South countries?* 14 Ocak 2026 tarihinde <https://www.chinadaily.com.cn/a/202411/05/WS6729b6b2a310f1265a1cb8bf.htm> l?utm_source adresinden erişilmiştir.

- Chiyemura, F., Gambino, E., & Zajontz, T. (2023). Infrastructure and the politics of African state agency: Shaping the Belt and Road Initiative in East Africa. *Chinese Political Science Review*, 8(1), 105–131. <https://doi.org/10.1007/s41111-022-00214-8>
- Chomsky, N., & Herman, E. S. (2012). *Rızanın imalatı: Kitle medyasının ekonomi politiği* (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: BGST Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (1999). *Az gelişmişliğin toplumsal boyutu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Clarifying Lawful Overseas Use of Data Act, Pub. L. No. 115-141, 132 Stat. 1213. (2018). <https://www.govinfo.gov/content/pkg/FR-2020-03-03/pdf/2020-04248.pdf>
- Clark, I. (2011). China and the United States: A succession of hegemonies? *International Affairs*, 87(1), 13–28. <https://academic.oup.com/ia/article-abstract/87/1/13/2468612?redirectedFrom=fulltext&login=false>
- Coleman, D. (2019). Digital colonialism: The 21st century scramble for Africa through the extraction and control of user data and the limitations of data protection laws. *Michigan Journal of Race and Law*, 24(2), 417–439. <https://repository.law.umich.edu/mjrl/vol24/iss2/6/>
- Cong, W., & Thumfart, J. (2022). A Chinese precursor to the digital sovereignty debate: Digital anti-colonialism and authoritarianism from the post-cold war era to the Tunis agenda. *Global Studies Quarterly*, 2(1), 1–13. <https://www.google.com/search?q=https://doi.org/10.1093/isagsq/ksac006>
- Corporate Europe Observatory. (2025, 29 Ekim). *Big Tech lobby budgets hit record levels*. 24 Şubat 2026 tarihinde <https://corporateeurope.org/en/2025/10/big-tech-lobby-budgets-hit-record-levels> adresinden erişilmiştir.

- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). Data colonialism: Rethinking big data's relation to the contemporary subject. *Television & New Media*, 20(4), 336–349. <https://doi.org/10.1177/1527476418796632>
- Couldry, N., & Mejias, U. A. (2022). *Bağlantının bedelleri: Veri sömürgeciliği tartışmalarına bir giriş* (G. Boztepe, Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Curzi de Mendonça, Y., & Grenier, C. (2026). *Digital imperialism: How US social media firms are using American law to challenge global tech regulation*. The Conversation. 22 Şubat 2026 tarihinde <https://theconversation.com/digital-imperialism-how-us-social-media-firms-are-using-american-law-to-challenge-global-tech-regulation-252116> adresinden erişilmiştir.
- Dahiya, B. (2023, Ocak 25). *Digital colonialism: Neo-colonialism of the Global South*. Global South Studies Series. 28 Mart 2026 tarihinde <https://globalsouthseries.in/2023/01/25/digital-colonialism-neo-colonialism-of-the-global-south/> adresinden erişilmiştir.
- de Kloet, J., Poell, T., Guohua, Z., & Yiu Fai, C. (2019). The platformization of Chinese society: Infrastructure, governance, and practice. *Chinese Journal of Communication*, 12(3), 249–256. <https://doi.org/10.1080/17544750.2019.1644008>
- Dean, J. (2020). Communism or neo-feudalism? *New Political Science*, 42(1), 1–17. doi:10.1080/07393148.2020.1718974
- Demir, M. (2019). Roma cumhuriyet dönemi emperyalizmi ve yakın doğu emperyalist politikaları üzerine bazı değerlendirmeler. *Phaselis: Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi*, 5, 315–332. <http://journal.phaselis.org/wp-content/uploads/2019/12/Pha.19020.pdf>

- Dirlik, A. (2007a). *Global modernity: Modernity in the age of global capitalism*. Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Dirlik, A. (2007b). Global South: Predicament and promise. *The Global South*, 1(1), 12–23. <https://doi.org/10.2979/gso.2007.1.1.12>
- Donelli, F., & Gonzalez-Levaggi, A. (2016). Becoming global actor: The Turkish agenda for the Global South. *Rising Powers Quarterly*, 1(2), 93–115. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3462255
- Downs, E. (2007). The fact and fiction of Sino-African relations. *China Security*, 3(3), 42–68. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/downs20070913.pdf>
- Duggan, N., Hooijmaaijers, B., Rewizorski, M., & Arapova, E. (2022). Introduction: The BRICS, global governance, and challenges for South–South cooperation in a post-Western world. *International Political Science Review*, 43(4), 469–480. <https://doi.org/10.1177/01925121211052211>
- Duman-Bay, B., & Dinçer, F. (2024). Turkey’s urbanization within the context of the Global South/North divide: Continuities and differences. *Research Studies*, 4(11), 1229–1234. <https://doi.org/10.55677/ijssers/V04I11Y2024-06>
- Durand, C. (2022). Scouting capital’s frontiers. *New Left Review*, 136, 29–39. doi:10.64590/6jk
- Durand, C. (2024). *How Silicon Valley unleashed techno-feudalism: The making of the digital economy* (D. Broder, Çev.). Brooklyn, NY: Verso.
- Emiroğlu, A. U. (2016). Çin’in devlet kaynaklı yükselişi: Telekom endüstrisi örneği. H. Geray, F. Başaran ve A. Aydoğan (Der.), *İletişim ağlarında yeni hizmetler içinde* (ss. 81–104). Ankara: Ütopya Yayınları.

- Erie, M. S., & Streinz, T. (2021). The Beijing effect: China's "Digital Silk Road" as transnational data governance. *NYU Journal of International Law and Politics*, 54(1), 1–92. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3810256
- European Commission. (2019). *European Commission Cloud Strategy: Towards a cloud-native institution*. EC Publications Office. https://commission.europa.eu/system/files/2019-05/ec_cloud_strategy.pdf
- European Commission. (2020). *A European strategy for data* (Communication COM/2020/66 final). Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0066>
- European Commission. (2021). *2030 Digital Compass: The European way for the digital decade* (Communication COM/2021/118 final). Brussels. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021DC0118>
- European Commission. (2022). *Commission staff working document on the European federation of cloud infrastructure and services*. Brussels.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.
- Faleiro, E. (2012). Colonialism, neo-colonialism and beyond. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 16(4), 12–17. <https://www.jstor.org/stable/48566252>
- Federal Data Strategy. (2021). *Federal Data Strategy 2021 Action Plan*. Office of Management and Budget / Federal Data Strategy Development Team. <https://strategy.data.gov/assets/docs/2021-Federal-Data-Strategy-Action-Plan.pdf>
- Finley, M. I. (1976). Colonies—An attempt at a typology. *Transactions of the Royal Historical Society*, 26, 167–188. <https://doi.org/10.2307/3679077>

- Frank, A. G. (1966). The development of underdevelopment. *Monthly Review*, 18(4), 17–31. https://doi.org/10.14452/MR-018-04-1966-08_3
- Frank, A. G. (1967). *Capitalism and underdevelopment in Latin America: Historical studies of Chile and Brazil*. New York, NY: Monthly Review Press.
- Friedmann, H., & Wayne, J. (1977). Dependency theory: A critique. *The Canadian Journal of Sociology / Cahiers Canadiens de Sociologie*, 2(4), 399–416. <https://doi.org/10.2307/3340297>
- Fuchs, C., & Seignani, S. (2013). What is digital labour? What is digital work? What's their difference? And why do these questions matter for understanding social media? *TripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 11(2), 237–293. <https://doi.org/10.31269/triplec.v11i2.461>
- Gahi, Y., Guennoun, M., & Mouftah, H. T. (2016, Haziran). Big data analytics: Security and privacy challenges. *2016 IEEE Symposium on Computers and Communication (ISCC)* içinde (ss. 952–957). IEEE. <https://doi.org/10.1109/ISCC.2016.7543859>
- Gane, N. (2025). Capitalism is capitalism, not technofeudalism. *Journal of Classical Sociology*, 25(4), 353–368. <https://doi.org/10.1177/1468795X241269293>
- García, R. G., & Birkinbine, B. (2018). Cultural imperialism theories. *Communication*. <https://doi.org/10.1093/obo/9780199756841-0209>
- Garg, A., Popli, R., & Sarao, B. (2021). Growth of digitization and its impact on big data analytics. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 1022, 012083. <https://doi.org/10.1088/1757-899X/1022/1/012083>

Geray, H. (2016). İletişim ağları ve masaüstü sömürgecilik. F. Başaran & H. Geray (Ed.), *İletişim ağlarının ekonomisi: Telekomünikasyon, kitle iletişimi, yazılım ve internet* içinde (ss. 189–215). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Geray, H. (2024). Cloud-slavery colonialism: Is there a route for resistance? *Dijital eşitsizlik ve veri sömürgeciliği sempozyumu 15–17 Mayıs 2024 bildiri kitapçığı* içinde (ss. 187–202).

https://www.researchgate.net/publication/385654189_Cloud-slavery_Colonialism_Is_There_A_Route_For_Resistance

Geray, H., & Başaran, F. (2011). Reproducing dependency: How hegemonic discourses shape ICT policies in the periphery. *Handbook of research on information communication technology policy: Trends, issues and advancements* içinde (ss. 599–615). IGI Global Scientific Publishing.

Geray, H., & Etike, Ş. (2026). Resisting neo-colonialism: A comparative analysis of Chinese and American large language models. *Etkileşim*, 17, 38–68.
<https://doi.org/10.32739/etkilesim.2026.9.17.330>

Google Cloud. (2025). *Zero trust strategy with Google Distributed Cloud air-gapped* (Whitepaper v2.1). Google Security Compliance Center.
https://services.google.com/fh/files/misc/gdc_airgapped_zero_trust_strategy_whitepaper.pdf

Google (2025, Eylül 26). *AI and robotics training coming to African classrooms*. 27 Şubat 2026 tarihinde <https://blog.google/intl/en-africa/feed/ai-and-robotics-training-coming-to-african-classrooms/> adresinden erişildi.

Grosfoguel, R. (2000). Developmentalism, modernity, and dependency theory in Latin America. *Nepantla: Views from South*, 1(2), 347–374.

<https://www.umass.edu/legal/Benavides/Fall2005/397U/Readings%20Legal%20397U/5%20Ramon%20Grosfoguel.pdf>

Hao, K. (2025). *Empire of AI: Dreams and nightmares in Sam Altman's OpenAI*. New York, NY: Penguin Press.

Hardt, M., & Negri, A. (2001). *Empire*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hargreaves, J. D. (1996). *Decolonization in Africa*. London: Routledge.

Heeks, R., Ospina, A. V., Foster, C., Gao, P., Han, X., Jepson, N., ... & Zhou, Q. (2024). China's digital expansion in the Global South: Systematic literature review and future research agenda. *The Information Society*, 40(2), 69–95. <https://doi.org/10.1080/01972243.2024.2315875>

Hickel, J., Dorninger, C., Wieland, H., & Suwandi, I. (2022). Imperialist appropriation in the world economy: Drain from the Global South through unequal exchange, 1990–2015. *Global Environmental Change*, 73, 102467. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2022.102467>

Hickel, J., Hanbury Lemos, M., & Barbour, F. (2024). Unequal exchange of labour in the world economy. *Nature Communications*, 15, 6298. <https://doi.org/10.1038/s41467-024-49687-y>

Hillman, J. E. (2021). *The digital silk road: China's quest to wire the world and win the future*. London: Profile Books.

Horvath, R. J. (1972). A definition of colonialism. *Current Anthropology*, 13(1), 45–57. <http://dx.doi.org/10.1086/201248>

Hout, W. (2023). Dependency theory. Z. Xinyu (Andy) & M. Clarke (Eds.), *Elgar encyclopedia of development* içinde (ss. 162–166). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

- Howe, S. (2006). Colonialism. D. A. Clark (Ed.), *The Elgar companion to development studies* içinde (ss. 72–75). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Huawei. (2024). *Data storage 2030*. Huawei Global Industry Vision. <https://www-file.huawei.com/dam/asset/view/a3352ba9218c4120bc4433d3cd95f3d1.pdf>
- Ibrahim, A. K. (2021). Evolution of the Web: From Web 1.0 to 4.0. *Qubahan Academic Journal*, 1(3), 1–9. <https://doi.org/10.48161/qaj.v1n3a75>
- ICDS. (2024). *China's Digital Silk Road: Outlines and implications for Europe*. https://icds.ee/wp-content/uploads/dlm_uploads/2024/03/ICDS_Brief_China%C2%B4s_Digital_Silk_Road_Maria_February_2024-1.pdf
- International Monetary Fund. (2026). *World economic outlook database: April 2026*. GDP per capita, current prices, purchasing power parity; international dollars per capita. 17 Haziran 2026 tarihinde <https://www.imf.org/external/datamapper/PPPPC@WEO> adresinden alındı.
- International Telecommunication Union. (2025, Eylül 24). *UN agency for digital technologies teams with will.i.am and Google to train young AI and robotics pioneers in Africa: ITU's AI Skills Coalition and the Giga Initiative work to bridge the digital skills gap in African schools*. 27 Şubat 2026 tarihinde <https://www.itu.int/en/mediacentre/Pages/PR-2025-09-24-AI-robotics-skills-Africa.aspx> adresinden erişildi.
- Jessop, B. (2019). Critical discourse analysis in Laclau and Mouffe's post-Marxism. *Simbiótica*, 6(2), 1–30. <https://www.redalyc.org/journal/5759/575962175004/575962175004.pdf>

- Jiang, M., & Belli, L. (Eds.). (2025). *Digital sovereignty in the BRICS countries: How the Global South and emerging power alliances are reshaping digital governance*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Jin, D. Y. (2020). Facebook's platform imperialism: The economics and geopolitics of social media. O. Boyd-Barrett & T. Mirrlees (Eds.), *Media imperialism: Continuity and change* içinde (ss. 187–198). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Kabonga, I. (2016). Dependency theory and donor aid: A critical analysis. *Africanus: Journal of Development Studies*, 46(2), 29–39. <https://doi.org/10.25159/0304-615X/1096>
- Katz, C. (2021). China: Neither imperialist nor part of the Global South. *Green Left*, 1327, 1–4. <https://katz.lahaine.org/b2-img/ChinaNeitherimperialistnorpartoftheGloba.pdf>
- Khalid, A. (2025, 12 Mart). *Silicon Valley's invisible empire: The new colonialism*. Honi Soit. 1 Mart 2026 tarihinde <https://honisoit.com/2025/03/silicon-valleys-invisible-empire-the-new-colonialism/> adresinden erişilmiştir.
- Kohn, M. (2012). Colonialism. E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* içinde. <http://plato.stanford.edu/entries/colonialism/>
- Kollar, J., & Stokols, A. (2026). Geopolitical ecologies of cloud capitalism: Territorial restructuring and the making of national computing power in the U.S. and China. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 58(1), 38–58. <https://doi.org/10.1177/0308518X251369704>
- Kumar, K. (2021). Colony and empire, colonialism and imperialism: A meaningful distinction? *Comparative Studies in Society and History*, 63(2), 280–309. <https://doi.org/10.1017/S0010417521000050>

- Kunert, P. (2022, 29 Eylül). *AWS, Microsoft, Google own most of Euro customer cloud spend*. The Register. 27 Şubat 2026 tarihinde <https://www.theregister.com/off-prem/2022/09/29/aws-microsoft-google-own-most-of-euro-customer-cloud-spend/> adresinden erişilmiştir.
- Kvangraven, I. H. (2023). Dependency theory: Strengths, weaknesses, and its relevance today. E. S. Reinert & I. H. Kvangraven (Eds.), *A modern guide to uneven economic development* içinde (ss. 147–170). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Kwet, M. (2019). Digital colonialism: US empire and the new imperialism in the Global South. *Race & Class*, 60(4), 3–26. <https://doi.org/10.1177/0306396818823172>
- Laclau, E., & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and socialist strategy*. London: Verso.
- Lenin, V. İ. (2009). *Emperyalizm: Kapitalizmin en yüksek aşaması* (C. Süreya, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Levaggi, A. G., & Donelli, F. (2021). Turkey’s changing engagement with the Global South. *International Affairs*, 97(4), 1105–1124. <https://academic.oup.com/ia/article-abstract/97/4/1105/6307685>
- Liang, F., Das, V., Kostyuk, N., & Hussain, M. M. (2018). Constructing a data-driven society: China’s Social Credit System as a state surveillance infrastructure. *Policy & Internet*, 10(4), 415–453. <https://doi.org/10.1002/poi3.183>
- Liebes, T., & Katz, E. (1994). *Exporting meaning: Cross-cultural readings of Dallas*. New York, NY: Oxford University Press.
- Lokke, E. (2018). *Mahremiyet: Dijital toplumda özel hayat* (D. Başak, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Lumumba-Kasongo, T. (2011). China-Africa relations: A neo-imperialism or a neo-colonialism? A reflection. *African and Asian Studies*, 10(2–3), 234–266.
<https://doi.org/10.1163/156921011X587040>
- Luraghi, R. (2000). *Sömürgecilik tarihi* (H. İnal, Çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Madianou, M. (2019). Technocolonialism: Digital innovation and data practices in the humanitarian response to refugee crises. *Social Media + Society*, 5(3), 1–13.
<https://doi.org/10.1177/2056305119863146>
- Mahoney, J., & Rodríguez Franco, D. (2016). Dependency theory. C. Lancaster & N. van de Walle (Ed.), *The Oxford handbook of the politics of development* içinde (ss. 22–42). Oxford: Oxford University Press.
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Mattelart, A. (1976). Cultural imperialism in the multinationals' age. *Instant Research on Peace and Violence*, 6(4), 160–174. <https://www.jstor.org/stable/i40032738>
- Matunhu, J. (2011). A critique of modernization and dependency theories in Africa: Critical assessment. *African Journal of History and Culture*, 3(5), 65–72.
https://academicjournals.org/article/article1381858116_Matunhu.pdf
- McPhail, T. L. (1981). *Electronic colonialism: The future of international broadcasting and communication*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Mejias, U., & Couldry, N. (2025). *Veri gaspı: Büyük teknoloji'nin yeni sömürgeciliği ve onunla nasıl mücadele edilir?* (D. Barlas, Çev.). İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Mell, P., & Grance, T. (2011). *The NIST definition of cloud computing*. National Institute of Standards and Technology. <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-145>

- Meta Platforms. (2025). *Comments of Meta Platforms on development of an artificial intelligence action plan*. Submitted to the National Science Foundation and Office of Science and Technology Policy. <https://files.nitrd.gov/90-fr-9088/Meta-AI-RFI-2025.pdf>
- Miller, S. (1990). Foucault on discourse and power. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, 76, 115–125. <http://www.jstor.org/stable/41801502>
- Miller, T. R. (2026, 29 Nisan). *The hidden cost of AI: Digital colonialism and the Global South*. World Association for Christian Communication. <https://waccglobal.org/the-hidden-cost-of-ai-digital-colonialism-and-the-global-south/>
- Morozov, E. (2022). Critique of techno-feudal reason. *New Left Review*, 133/134, 89–126. <https://doi.org/10.64590/13n>
- Muchie, M., Baskaran, A., & Tang, M. (Eds.). (2024). *China-Africa science, technology and innovation collaboration*. Springer.
- National Data Administration, et al. (2024). *Three-Year Action Plan for "Data Factor of Production x"* [“数据要素×”三年行动计划] (Etcetera Language Group, Inc., Çev.). Center for Security and Emerging Technology. https://www.cac.gov.cn/2024-01/05/c_1706119078060945.htm
- Niu, H., Zhou, Y., Lai, Y., Li, Y., & Zhou, S. (2023). *The rise of the Global South and China's role* (SIIS Report). Shanghai Institutes for International Studies. <https://www.siis.org.cn/updates/cms/cms/202312/0515002562r3.pdf>
- Nkrumah, K. (1965). *Neo-colonialism: The last stage of imperialism*. New York, NY: International Publishers Co. Inc.

- Nwachuku, L. A. (2016). Neo-colonialism. J. M. MacKenzie, N. R. Dalziel ve N. Doumanis (Ed.), *The encyclopedia of empire* içinde (ss. 1–4). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Office of Management and Budget. (2019). *Cloud smart: Federal cloud computing strategy*. Executive Office of the President. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2019/06/Cloud-Strategy.pdf>
- Oğuzlu, H. T. (2020). Turkish foreign policy in a changing world order. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, 9(1), 127–139. <https://doi.org/10.20991/allazimuth.464076>
- Paul, A. T., & Leanza, M. (2020). Comparing colonialism: Beyond European exceptionalism. Introduction. *Comparativ: Leipziger Beiträge zur Universalgeschichte und Vergleichenden Gesellschaftsforschung*, 30, 223–235. https://soziologie.philhist.unibas.ch/fileadmin/user_upload/soziologie/Paul_Leanza_2020_Comparing_Colonialism_Introduction.pdf
- Perkins, J. (2012). *Bir ekonomik tetikçinin itirafları* (M. Kayı, Çev.). İstanbul: April Yayıncılık.
- Pitts, J. (2010). Political theory of empire and imperialism. *Annual Review of Political Science*, 13(1), 211–235. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.051508.214538>
- Razzaq, A. A. (2024). US-China technological hegemony: Analyzing the digital colonialism in South Asia. *Social Sciences Spectrum*, 3(4), 411–424. <https://doi.org/10.71085/sss.03.04.189>
- Rofel, L., & Rojas, C. (Eds.). (2022). *New world orderings: China and the Global South*. Durham, NC: Duke University Press.

Ruiz, J. J. (2025, 16 Nisan). *Shattered hegemony: The rivalry between the US and China in the new era of the politics of force*. Elcano Royal Institute. 1 Mart 2026 tarihinde <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/shattered-hegemony-the-rivalry-between-the-us-and-china-in-the-new-era-of-the-politics-of-force/> adresinden erişilmiştir.

Salami, A. O. (2024). Artificial intelligence, digital colonialism, and the implications for Africa's future development. *Data & Policy*, 6, e67. <https://doi.org/10.1017/dap.2024.75>

Sánchez, O. (2003). The rise and fall of the dependency movement: Does it inform underdevelopment today? *EIAL: Estudios Interdisciplinarios de America Latina y el Caribe*, 14(2), 31–50. <https://doi.org/10.61490/eial.v14i2.893>

Santos, E. A. C. (2025). Theses on platform capitalism and neoliberalism: Reflections on global trends from the (semi) periphery of capitalism. *TripleC: Communication, Capitalism & Critique. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 23(2), 205–222. <https://doi.org/10.31269/gpz5xh58>

Santos, T. dos. (1970). The structure of dependence. *American Economic Review*, 60(2), 231–236. <https://www.semanticscholar.org/paper/The-Structure-of-Dependence-Santos/e15d37e46f95c9e5828017d698a855b14c789cab>

Scasserra, L., & Martínez Elebi, S. (2021). *Digital colonialism: Analysis of Europe's trade agenda*. Transnational Institute. https://www.tni.org/files/publication-downloads/digital-colonialism-report-tni_en.pdf

Schaefer, P. (2026, 26 Ocak). *How Europe became a digital colony – and how it might escape*. The Parliament Magazine. 7 Mart 2026 tarihinde <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/how-europe-became-a-digital-colony-and-how-it-might-escape> adresinden erişilmiştir.

- Schiller, H. I. (1969). *Mass communications and American empire*. New York, NY: Kelly.
- Schiller, H. I. (1976). *Communication and cultural domination*. New York, NY: International Arts and Sciences Press.
- Sekalala, S., & Chatikobo, T. (2024). Colonialism in the new digital health agenda. *BMJ Global Health*, 9, e014131. <https://doi.org/10.1136/bmjgh-2023-014131>
- SIIS Report. (2023). *The rise of the Global South and China's role*. Shanghai Institutes for International Studies.
<https://www.siis.org.cn/updates/cms/cms/202312/0515002562r3.pdf>
- Singler, S., & Babalola, O. (2025). Digital colonialism beyond surveillance capitalism? Coloniality of knowledge in Nigeria's emerging privacy rights legislation and border surveillance practices. *Social & Legal Studies*, 34(5), 673–694.
<https://doi.org/10.1177/09646639241287022>
- Sommer, M. (2011). Colonies–colonisation–colonialism: A typological reappraisal. *Ancient West & East*, 10, 183–193. <https://doi.org/10.2143/AWE.10.0.2141818>
- Stalin, J. (1992). *Leninizmin ilkeleri* (M. İ. Erdost, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Straubhaar, J. D. (1991). Beyond media imperialism: Assymetrical interdependence and cultural proximity. *Critical Studies in Media Communication*, 8(1), 39–59.
<https://doi.org/10.1080/15295039109366779>
- Strausz-Hupé, R., & Hazard, H. W. (1958). *The idea of colonialism*. New York, NY: Praeger.
- Sultan, N. (2025). What is colonialism? The dual claims of a twentieth-century political category. *American Political Science Review*, 119(1), 435–448.
<https://doi.org/10.1017/S0003055424000388>

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2022). *Türkiye kamu bulut bilişim stratejisi: Mevcut durum analizi*. <https://cbddo.gov.tr/bulut-bilisim-stratejisi/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi. (2023). *Veri merkezleri*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi.
- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2024). *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2024–2028 stratejik planı*. <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/plan-program/STB20242028StratejikPlaniV6.pdf>
- Tait, M. M., dos Reis Peron, A. E., & Suárez, M. (2022). Terrestrial politics and body-territory: Two concepts to make sense of digital colonialism in Latin America. *Tapuya: Latin American Science, Technology and Society*, 5(1), 2090485. <https://doi.org/10.1080/25729861.2022.2090485>
- Thatcher, J., O’Sullivan, D., & Mahmoudi, D. (2016). Data colonialism through accumulation by dispossession: New metaphors for daily data. *Environment and Planning D: Society and Space*, 34(6), 990–1006. <https://doi.org/10.1177/0263775816633195>
- Tse, T., Zhang, Y., & Van Noord, N. (2025). China as data coloniser? Rethinking cultural production, cultural mediation, and consumer agency on Kenyan and Chinese e-commerce platforms. *International Journal of Cultural Studies*, 28(1), 278–299. <https://doi.org/10.1177/13678779241292077>
- Tubiana, L. (1998). İktisadi modellerin sonu. S. Cordellier içinde, *Üçüncü dünyanın sonu mu?* (ss. 20–31). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Udegbonam, C. U. (2020). Neo-colonialism and Africa’s development: A critical review. *Public Policy and Administration Research*, 10(10), 69–86. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/PPAR/article/download/54594/56402>

- United Nations Conference on Trade and Development. (2025). *Trade and development report 2025: On the brink: Trade, finance and the reshaping of the global economy* (Chapter IV: Trade and finance: Reshaping the global South amid uncertainty). United Nations. https://unctad.org/system/files/official-document/tdr2025ch4_en.pdf
- U.S. Agency for International Development. (2023). *Information technology strategic plan (2024–2028)*. https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/ENG_The_Strategic_Development_Plan_2024-2028-web.pdf
- U.S. Congress. (2018). *Clarifying Lawful Overseas Use of Data (CLOUD) Act*. Public Law No. 115-141, Division V. Washington, DC: U.S. Government Publishing Office. https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2383/text?utm_
- U.S. Department of State. (2024). *United States international cyberspace and digital policy strategy: Towards a digital solidarity network*. Bureau of Cyberspace and Digital Policy. <https://2021-2025.state.gov/united-states-international-cyberspace-and-digital-policy-strategy/>
- U.S. Department of State. (2024). *United States international cyberspace and digital policy strategy: Towards an innovative, secure, and rights-respecting digital future*. <https://www.state.gov/united-states-international-cyberspace-and-digital-policy-strategy/>
- van Dijk, T. A. (2015). Critical discourse analysis. D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* içinde (ss. 466–485). Wiley-Blackwell.
- Varoufakis, Y. (2024). *Technofeudalism: What killed capitalism*. New York, NY: Vintage.

- Velasco, A. (2003). Dependency theory. *Foreign Policy*, 139, 44–45.
<http://www.jstor.org/stable/3183730>
- Wallerstein, I. (2012). *Modern dünya sistemi-1: Kapitalist tarım ve 16. yüzyılda Avrupa dünya ekonomisinin kökenleri* (L. Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın Yayınları.
- Waters, A. (2020). Will neoliberal capitalism survive the coronavirus crash or is this the beginning of techno-feudalism? *Journal of Australian Political Economy*, 86, 406–431. doi:10.3316/informit.664880332032803
- Weiss, G., & Wodak, R. (Eds.). (2003). *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- White House. (2012). *Digital government: Building a 21st century platform to better serve the American people*. Executive Office of the President.
<https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/omb/egov/digital-government/digital-government.html>
- World Bank. (2019). *Information and communications for development 2018: Data-driven development*. World Bank Group.
<https://www.unapcict.org/sites/default/files/2019-01/World%20Bank.pdf>
- World Bank. (2021). *World development report 2021: Data for better lives*. World Bank Group.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/248201616598597113/pdf/World-Development-Report-2021-Data-for-Better-Lives.pdf>
- World Bank. (2023). *Cloud Computing Working Group*.
<https://www.worldbank.org/en/programs/govtech/cloud-computing>

World Bank. (2024). *GDP, PPP (current international \$)*. 13 Nisan 2026 tarihinde <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.PP.CD> adresinden erişilmiştir.

World Bank Group. (2024). *Country partnership framework for the Republic of Türkiye for the period FY24-FY28*. Washington, DC: World Bank Group. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/downloadstats?docid=099031824111097800>

Yılmaz, Ö. (2021). Web 1.0, 2.0, 3.0 ve 4.0'ın tarihi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 351–359. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2122736>

Young, J. C. (2019). The new knowledge politics of digital colonialism. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 51(7), 1424–1441. <https://doi.org/10.1177/0308518X19858998>

Zhu, J. (2014). *China cloud rising: China's journey towards technology supremacy*. Springer.

Zinkin, M. (1993). Neo-colonialism, today and tomorrow. *International Relations*, 11(4), 347-358. <https://doi.org/10.1177/004711789301100405>

ÖZET

Bu çalışmada, Küresel Kuzey ve Küresel Güney aktörlerinin bulut tabanlı teknolojiye ilişkin politika söylemleri incelenmiştir. Bulut teknolojisi, resmi politika belgelerinde güvenlik, rekabetçilik, dijital kalkınma ve egemenlik gibi kavramlarla birlikte ele alınmaktadır. Çalışmada ise bulut altyapısının teknolojik bir hizmet olmanın ötesine geçen söylemsel boyutuna odaklanılmıştır. Bu doğrultuda tezde, bulut politikası söylemlerinin yeni sömürgeciliği hangi biçimlerde yeniden ürettiğini, hangi bağımlılık ilişkilerini görünmez kıldığını ve bu ilişkilere karşı ne tür alternatif imkânlar sunduğunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Çalışmada Küresel Kuzey'i temsilen Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği; Küresel Güney'i temsilen ise Çin ve Türkiye tarafından üretilen resmi politika belgeleri incelenmiştir. İnceleme, dijital sömürgecilik, veri sömürgeciliği, bulut sermayesi ve bulut-köleci sömürgecilik tartışmalarına dayandırılmıştır. Yöntem olarak Norman Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesi modeli kullanılmış; Roy Bhaskar'ın eleştirel gerçekçi bilim felsefesi ontolojik zemini, Bob Jessop'ın kültürel ekonomi politik yaklaşımı ise söylem ile ekonomi politik arasındaki ilişkiyi kuran temel çerçeveyi oluşturmuştur. Bu kapsamda belgelerin söylemi; kurulan ekonomik tahayyüller, merkeze alınan aktörler, öne çıkarılan tehditler ve doğallaştırılan bağımlılık ilişkileri ekseninde çözümlenmiştir.

Tezin temel bulguları, politika söylemlerinin aktörlerin uluslararası sistem içerisindeki konumlarıyla bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır. ABD belgelerinde bulut altyapısı; küresel liderlik, güvenilir teknoloji, özel sektör kapasitesi, güvenlik ve dayanıklılık bağlamında kurulurken; AB belgelerinde veri egemenliği, stratejik özerklik, düzenleyici kapasite, insan merkezilik ve piyasa yoğunlaşmasına karşı denetim arayışı öne çıkmaktadır. Küresel Kuzey tarafından inşa edilen bu özgüvenli söylemin arkasında ise hegemonik bir kırılma yatmaktadır. ABD mevcut liderliğini meşrulaştırmakta; AB ise ABD merkezli teknoloji şirketlerinin hakimiyeti ve Çin'in yükselen kapasitesi

arasında sıkışmış bir aktör olarak özerklik arayışına girmektedir. Bu nedenle Küresel Kuzey'in söylemi, kırılanlaşan üstünlüğü yeniden sağlama ve kurma çabası olarak değerlendirilmektedir.

Küresel Güney aktörlerinde ise kalkınma, teknolojik kapasite, dijital egemenlik ve bağımlılığı azaltma arayışı öne çıkmaktadır. Çin belgelerinde bulut bilişim, devlet öncülüğünde kalkınma, veri güvenliği, yerli yenilik ve Batı merkezli dijital düzene alternatif oluşturma hedefiyle ilişkilendirilmektedir. Türkiye belgelerinde ise yerli ve millî teknoloji, dijital dönüşüm, ulusal kapasite geliştirme ve dışa bağımlılığı azaltma söylemleri belirginleşmektedir. Çin'in aktif kurucu söylemine karşılık, Türkiye söyleminde teknolojik bağımlılığı azaltma vurgusu ön plandadır. Bu yönüyle, ele alınan aktörler Küresel Güney içinde farklı tarihsel ve siyasal bağlamlardan hareket etseler dahi her ikisi de bulut bilişimi bir egemenlik ve kalkınma meselesi olarak kurmaktadır.

Sonuç olarak tez, bulut politikası söylemlerinin hem mevcut bağımlılık ilişkilerini yeniden üreten hem de bu ilişkilere karşı sınırlı alternatif arayışları barındıran ikili bir karakter taşıdığını ortaya koymaktadır. Küresel Kuzey, bulut sermayesinin merkezî konumunu güvenlik, liderlik, düzenleme ve dayanıklılık söylemleriyle yeniden kurarken; finansman bağımlılığını ve konum kaybı kaygısını da açığa vurmaktadır. Küresel Güney ise teknolojik bağımsızlık, dijital egemenlik ve ulusal kapasite söylemleri üzerinden bu düzene karşı farklı cevaplar üretmektedir. Bu yönüyle çalışma, bulut bilişim politikalarını yeni sömürgeciliğin söylemsel olarak kurulduğu ve meşrulaştırıldığı metinler olarak değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bulut bilişim, yeni sömürgecilik, dijital sömürgecilik, bulut sermayesi, Küresel Kuzey, Küresel Güney.

ABSTRACT

This study examines the policy discourses of Global North and Global South actors concerning cloud-based technologies. In official policy documents, cloud technology is generally addressed in relation to concepts such as security, competitiveness, digital development, and sovereignty. This study, however, focuses on the discursive dimension of cloud infrastructure that extends beyond its function as a technological service. Accordingly, the dissertation aims to reveal the ways in which cloud policy discourses reproduce neocolonialism, render relations of dependency invisible, and offer alternative possibilities for challenging these relations.

The study analyses official policy documents produced by the United States and the European Union as representatives of the Global North, and by China and Türkiye as representatives of the Global South. The analysis is grounded in debates on digital colonialism, data colonialism, cloud capital, and cloud-slavery colonialism. Norman Fairclough's model of critical discourse analysis is employed as the methodological framework. Roy Bhaskar's critical realist philosophy of science provides the ontological foundation, while Bob Jessop's cultural political economy approach constitutes the principal framework through which the relationship between discourse and political economy is established. Within this framework, the discourse of the documents is analysed in terms of the economic imaginaries they construct, the actors they place at the centre, the threats they foreground, and the relations of dependency they naturalise.

The principal findings of the dissertation demonstrate that policy discourses are closely connected to the positions occupied by the respective actors within the international system. In US documents, cloud infrastructure is constructed in relation to global leadership, trusted technology, private-sector capacity, security, and resilience. EU documents, by contrast, foreground data sovereignty, strategic autonomy, regulatory capacity, human-centredness, and efforts to control market concentration. Behind this self-confident discourse constructed by the Global North, however, lies a form of hegemonic fragility. While the United States seeks to legitimise its existing leadership, the European Union pursues autonomy as an actor caught between the dominance of US-

based technology companies and China's growing technological capacity. The discourse of the Global North is therefore interpreted as an attempt to restore and reconstruct its increasingly fragile superiority.

Among the actors of the Global South, the pursuit of development, technological capacity, digital sovereignty, and reduced dependency comes to the fore. In Chinese documents, cloud computing is associated with state-led development, data security, domestic innovation, and the objective of creating an alternative to the Western-centred digital order. In Türkiye's documents, discourses of domestic and national technology, digital transformation, the development of national capacity, and the reduction of external dependency become prominent. Whereas China adopts an active and constitutive discourse, Türkiye's discourse places greater emphasis on reducing technological dependency. Although those actors examined proceed from different historical and political contexts within the Global South, both construct cloud computing as a matter of sovereignty and development.

In conclusion, the dissertation demonstrates that cloud policy discourses possess a dual character: they both reproduce existing relations of dependency and contain limited attempts to develop alternatives to these relations. While the Global North reconstructs the central position of cloud capital through discourses of security, leadership, regulation, and resilience, it also reveals its financial dependency and concerns regarding the loss of its position. The Global South, meanwhile, produces different responses to this order through discourses of technological independence, digital sovereignty, and national capacity. In this respect, the study evaluates cloud computing policy documents as texts through which neocolonialism is discursively constructed and legitimised.

Keywords: Cloud computing, neo-colonialism, digital colonialism, cloud capital, Global North, Global South.